

S P E C V L V M
Q V A E S T I O N V M
M O R A L I V M, I N
V N I V E R S A M A R I S T O -
T E L I S P H I L O S O P H I
summi Ethicen,

M. I O A N N E C A S O O X O -
nienſi, olim Collegij diui Ioannis præ-
curſoriſ ſocio Authore,

N V N C D E N V O R E C O G N I T V M, E T
à mendis plerisque repurgatum.

C V M I N D I C E V E R B O R V M E T R E R V M
præcipuè memorabilium locuplete.

Cum Gratia & Priuilegio Caes. Maieſt. ad decennium,
F R A N C O F U R T I

Ex officina Typographica Ioannis Saueri, impen-
ſis Nicolai Baſſæi.

M. D. X C I I I I.

**MIEJSKA
BIBLIOTEKA PUBLICZNA
w DĄBROWIE GÓRNICZEJ**

141.1
141.1
Nr ew. 6

ILLVSTRISSIMO VIRO DOMINO

ROBERTO DVDLEIO, COMITI

Leycestrizæ, Baroni de Denbigh, Aureæ periscelidis & sancti Michaelis Equiti aurato, Senescallo Hospitij serenissimæ dominæ Reginæ, Magistro equorum Regiæ maiestatis, eidemque serenissimæ Regiæ Elizabethæ à consiliis, & almæ Oxoniensis Academiæ Cancellario dignissimo, Domino colendissimo.

A NNO præterito (insignissimæ Comes) Summam quam in vniuersam dialecticam conscripsi (primitias studiorum meorum) tuo honori obtuli. Tùm equidem pollicitus sum me duos alios libros in lucem emissurum, quorum alter morum præcepta, alter totius naturæ mysteria comprehenderet. Illum Minerva mea iam tandem peperit, hunc breui (si Christus parturienti faueat) est editura. Sape ac seriò nunc mihi cogitanti, cui-

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

nam illum adhuc quasi vagientem (ut sospes ab invidia dentibus seruetur infans) commendarem ; inter multa , hæc tria maximè suaserunt , ut de tuâ solum honorificentia cogitare . Vnum est nouum hoc præli beneficium , quod te

**Tres causæ
dedicationis.**

authore nostra Academia nuper recepit : Alterum est incredibilis tua erga nos amor , quem mirifice gratissimus tui aduentus confirmauit . Postremum est aureum illud quasi calcar quod (cum hic aderas) mihi priuatim in hoc genere studiorum laboranti , suauissimis verbis tua sapientia addidit . Prælum hoc nouum (cuius author existis) hunc nouum de moribus libellum præsit . Ne ergo author libelli præli authori videatur ingratus , tibi primum eiusdem fructum ex animo propinauit ; cuius si tu solum saporem probes , suspensam hederam non requirit . Altera causa , nempe perpetuus tuus in Academiam fauor , non me solum , sed nos omnes ad tui honoris studium & amorem idque ex officio pertrahit . Hoc autem , uti spero , tum amplè perspexeris , cum præclara & antiqua monumēta nostrorum fundatorum (quæ sunt quasi expressa vestigia omnium in illis virtutum) videris . Illos (vir honorifice) illas inquam habitu regio & pontificio ornatos , per

Laus fundatorum.

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

nos illorum adoptatos filios sic te salutasse pates. Nos (Augustissime Comes) diuinitus olim impulsus hac ampla literarum sacraria struximus opima vectigalia, optima statuta dedimus, filios mille & quingentos plus minus adoptauimus. Omnia adhuc superstites bene ac prudenter composuimus, morientes autem maiores tuos lumina reipub. & columna Academiae nostrae elegimus: tum illis, & per illos nunc tibi omnia pro sapientia tua moderanda tradidimus. Declinantia omnia bis tēve conseruasti, gratias immortales agimus: conseruata multis & magnis impetratis priuilegiis confirmasti, maiores agimus & habemus. Hanc vocem (vir inclitissime) non à me fictam sed ab illis verè factam fuisse cogita, beatos senum spiritus nobiscum tibi congratulantibus hinc adfuisse puta, & sanè etsi illorum cineres ad tempus in sepulchris dormiunt, animi tamen in caelo cum Deo viuunt. Miraris fortasse (vir summe) quò tendat hac mea tam vehemens oratio, eò certe, vt intelligas non minore laude illos omni posteritati esse commendandos, qui sapienter defendunt veteres, quàm qui magnificè nouas adificiant Athenas. At vestra adhuc nullum senserunt vulnus te viuo pro-

Protopo-
pœia fun-
datorum
gratulato-
ria.

fectò nullum. At sicut in bona valetudine constituti medicum sæpè accersunt, ut illius arte tanto bono diutius perfruantur: ita nos quidè ad te in prosperis quasi ad asylum cōcurrimus, ut tua solius ope ab omni metu liberemur. At nullius hic est omninò metus; te certè patrono nullus. Verùm quoniam multi nescio qua mente in nostras immunitates tanquam ranuncula sæpè coaxarunt, subuerendum est, ne quasi aquila aut vultures auiculis vim tandem intendāt, ac deprudentur. Sed Christus nostram Elizabetham serenissimam principem diutissimè conseruet, quæ nobis de suis à consilio viris duos patres heroas Lecestrensem & Burghleium concessit; quorum senatoria auctoritate ac prudentia naues hæ nostræ, id est Oxonium & Cantabrigia in tutissimum honoris portum peruehantur. Date idcirco veniam (sapientissimi viri) ut vestra nomina in marmoreis quasi tabulis immortalitatis pro viribus insculpam; quippe non minus laudis vos in augendis & conseruādis his datis beneficiis meritos fuisse puto, quàm qui olim florentes rerum omnium copia & vbertate eadem fundauerunt. Sunt enim non minora monumenta fama illius relictæ, qui descendunt data, quàm

Oxonium
& Cantabrigia sub
Elizabetha
Regina florent.
Laudantur
Cancellarij
vtriusq; Academiæ.

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

qui noua dederunt beneficia: Præsertim si vobiscum defendant & conseruent ea, in quibus semina & flores rerum pub. eminent. Nihil hic dico de immenso fructu quem nõ solum nos vestri alumni, sed vniuersa respubl. Anglicana ex hoc tanto in Academiis fauore habet. Hoc tamen facile perspicere potest, si quantum lapsus, quantam ruinam, quantam vertiginem rerum pub. adferat defectio & deuastatio academiarum seriò ac impensè consideretur. Propono Græciam olim omnium nationum in orbe terrarum beatissimam, quæ collapsis & sepultis Athenis in plusquam barbaricas tragædias incidit. Alia hic apud Scythas, apud Africanos, & Indos recenserem (si non horreret animus) miseranda exempla. Ignoscite quæso (venerandi Patres) si propius accedens nostram Hyberniam (terram profectò omnium longè saluberrimā) proponam, in qua (ut expertus loquar) sunt feracissima quidem ingenia; ferocissima tamen in nonnullis partibus facta, ea potissimum causa (si vestra cum venia dicam quæ sentio) quòd in tam beato solo nullum Musarum collegium, nullum philosophiæ seminarium floreat: Arte enim, non Marte emolliuntur mores. Quid moror?

Defectio
Academia-
rum est Ma-
ter ignoran-
tiæ, Barba-
ritatis & se-
ditionis.

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

Lege Hum-
phredum
Lhudum.
Causę mul-
tę amoris,
discordię
verò nullę
inter Aca-
demias.

Lege anna-
les nostros,
lege Midę-
dorp. de A-
cademiis.

Iuuenilis
ardor Ra-
mum indu-
xit, senilis
grauitas tã-

*Cum olim ciuili discordia, ut ferunt Annales, antiqua & celebris illa Academia Bangorien-
sis cecidit, Wallia gens quidem nobilissima
magnum vulnus & veluti Eclipsin suę lucis
& dignitatis sensit. Sed quid ago? nos quidem
sub vestris quasi clypeis tecti in vado sumus,
nec non telis, id est, libris armati, sub vestris
quasi alis in acie philosophica triumphamus.
Non de nugis, non de antiquitatis titulis &
umbris inanis gloriolę contendimus; quippe
nunc utring, in utriusq, corpus numerosę in-
serti vna, ut ita dicā, Academia sumus, Oxo-
nia Cantabrigiensis, & Cantabrigia Oxonien-
sis: studio fortasse amulationis ardemus, sed
contentionis nullā facula incensi exardemus.
Nam quę causa litis, quę bilis causa inter soro-
res esset? præsertim cum vnā matrem An-
gliam dulcissimā, patres duos eosdemq, reges,
fundatores multos eosdemq, omnes aut in ec-
clesia pontifices, aut in ciuitate procures habue-
rint: hoc vnum addo, cum vos duos etiam sa-
pientes Cancellarios in omni procella suę pacis
& securitatis summus patronos habeant. Cæ-
terum non est quin fatear iuuenilem ardorem
animi in utraq, Academia nuper decertasse,
utrum in perdiscendis artibus plus Aristotelis
magnum*

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

magnū acumen, quā Rami fluens ingenium dem depo-
praualeret. Sed istam, ut spero, apostasiam à net.
veteri, vera, & sapienti philosophandi con-
suetudine senilis experientia tollet: imberbis Nota.
enim etas id sepe agit quod rectè fieri ca-
nities negat. Hoc quidem verum esse flos v-
utriusq; Academiae tum tandem senserit, cum
fructus ex flore bonarum artium colligeretur.

Faxit Deus ut intuentes saepe nostra insignia
perdiscamus sequi maiorum vestigia: Insignia Insignia A-
sunt liber, qui sapientiam; septem signacula, cademiæ
quæ septem artes; & deniq; tres aurea corona, Oxonensis
quæ artium fines & præmia significant. His describun-
præmiis iam, viri honoratissimi, per vos sub
verè augusta & gratiosa principe cumulatè
perfruimur. Quare ut illi omnia propter ma-
iestatem; ita vobis hæc parua bonarum litera-
rum dona propter insignem erga nos amorem
studiosè offerimus. Parua quidem sunt si cum
vestris in nos meritis ac beneficiorum magni-
tudine cōferantur: ea tamen quæ vestras lau-
des & virtutes tanquam exempla imitanda
posteris relinquent & eloquentur. Sed com-
muni hac causa relicta, ad postremam venio,
quæ est, ut paucula de meipso locutus, te orem,
Mecænas amplissime, ut lumine honoris tui

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

illustretur hoc speculum laboris mei, id est, ut liber hic meus, quem tibi commendo, à te beneuolè susceptus, liber & immunis fiat. Sermo ille breuis & sapiens, quem vltro bis habuisti mecū, Londini primū, cū librum tuo honori dederim, & iterum Oxonij cum in medicina responderim, me quasi stimulus ad hoc opus perficiendum impulit. Cū ergo sis author quod scripserim, sis quaso patronus & fautor ut non deficiam. Christum testor, nec spe quæstus, nec gloria commotum me quicquam scribere aut scripturam. Hoc solū contendo, ut tot annorum experientia, quam in veteribus philosophis perlegendis didicerim mecum in puluerem non commutetur; utq; studiosi iuuenes vtriusq; Academia à Ramo ad Arist. id est, à riuo ad ipsam scaturiginē bonarum artium reuocentur. Ramum hīc non condemno, nam doctus fuit; Aristotelem autem extollo, nam summus extitit. Sed fortasse minoris estimabitur hoc opus meum, quod veteres Aristotelis interpretes in eo sequar: verbo respondeo quod sicut dulce & salutare vinum ex vetustis & annosis vitibus premi quidem possit, quo reficiantur corporis vires; ita non ingratum philosophiæ nectar ex priscis & antiquis

rerum

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

*rerum scriptoribus hauriri possit quo mentes
hominum delectentur; idq; tum multò maxi-
mè, cum reiectis facibus, ex animo grato (quod
quidem contendere facere) propinetur. Sed hîc fi-
nem facio (Mæcenas optime) cæleste numen
suppliciter orans, ut tibi vitam cum sanitate
corporis longam, honorem cum stabilitate vir-
tutis firmum, fortunam cum affluentia rerum
optimarum prosperam, finem denique cum sa-
lute mentis beatissimam concedat. Vale, Oxo-
niæ Nonis Martij, Anno 1585.*

Tui honoris obseruan-
tissimus.

IOANNES CASVS.

AD

AD STUDIOSOS IUVENES VTRIVS- QVE ACADEMIÆ.

Philoso-
phia amor
sapientiæ.
Libr. Me-
sap. cap. i.

Empedo-
cles.

Obiectum
mentis ve-
rum obic-
tum volū-
tatis bonū.

NOMEN Philosophiæ (be-
nigne lector) semper augu-
stum ac penè diuinum fuit.
Si enim nihil aliud sit Phi-
losophia, quàm ardens stu-
dium seu amor sapientiæ, nescio sanè an
quicquam ab homine vi naturæ deside-
rante scientiam, vel ad mentem exco-
lendam illà rectiùs expeti, vel ad volun-
tatem dirigendam illa melius exoptari
debeat. Quippe si Deus sit cuius centrū
vbique, cuius circumferentia nusquam
est, vt ait Empedocles: si Deus sit sum-
mum bonum ac infinitum verum, vt do-
cet Aristoteles: Si sola philosophia ratio-
ne mentem humanam Deo infinito ve-
re per contemplationem: voluntatem
Deo infinito bono per actionem adhæ-
rere moueat, quanta sit vis tam excel-
lens sapientiæ, quantus splendor ac fru-
ctus,

AD LECTOREM.

ctus, facilem ex hoc loco (si nihil prætereà superesset laudis) coniecturam facies. Verùm cum duæ eiusdem habeantur partes, quarum altera est in obscuritate rerum posita, quæ de vero: altera in probitate morum, quæ de bono differit: quamuis vtraque sit admodum utilis, frugifera & fructuosa, multò tamen feracior est, ut utar verbis Ciceronis, quæ in officiis versatur, à quibus constanter honestéque viuendi præcepta ducuntur. Aliæ quidem artes humanæ suas lauros hederasque habent, sed ad hanc ut ad reginam deamq; omnium (teste philosopho) referuntur. Est enim origine illustrior, fructu vberior, fine beator: authorem enim Deum, obiectum bonum, finem actionem virtutis (quæ est ipsa beatitudo) habet. Reliquæ sanè rem aut vocem tractant, ut rectè sapere: at hæc virtutes, ut iustè viuere perdiscamus. Voce congrua, Attica, subtili causam posse tractare laudabile est illud quidem: numeris, figuris, sonis, euētis rem posse distinguere supra modum optabile: at veluti ad Ianum sedere, verâq; opes mentis cuiuslibet volen-

Lib. 3. officiorum c. 1

Lib. 1. ca. 2.
Et hic.
Philosophiæ moralis autor, obiectū, finis.

Breuis comparatio artium à suis obiectis.

len-

AD LECTOREM.

Philoso-
phiæ mora-
lis laus.

lenti diuidere ac impartiri, nescio san-
an diuinū dicam, scio certè quòd excel-
sum huiusq; solius partis propriū haberi
debeat. Est enim norma morū, virtutum
magistra, gnomon vitæ, actionum regu-
la: hinc nomē Ethices traxit, utpote quæ
morbos animi dispellere, affectus mode-
rari, rationem dirigere, vitam totā quasi
gemmis ac ornamentis virtutum perpo-
lire docet. Ut enim corporis mala saluta-
ri medicina, ita animi vitia morali philo-
sophia curātur ac leniuntur. Nollem hīc
ut quispiam carpendi studio delectatus
putet me tantum humanæ philosophiæ
adscribere, ut diuinæ subscribere obliui-
scar. Scio equidem, nec non libenter a-
gnosco, hanc, de qua agimus, centesima
parte cum illa non esse conferendā. Lu-
cem enim in sole, lumen in stella video:
dominam fuscipio & admiror, ancillam
tamen non contemno. Nescit profectò
omninò distinguere, qui in altera Theo-
ricas & infusas, in altera Politicas & acqui-
fitas virtutes demonstrari nescit. Illā er-
gò solam necessariam ad salutem, hanc
tamen in primis vtilem ad vitam & ciui-

Philoso-
phiā huma-
na diuinæ
ancilletur:
& vtriusq;
cōparatio.

tatem

AD LECTOREM.

ratem esse puto. Qui igitur vtriusq; studium coniungit, ut altera alteri inferuiat & ancilletur, non minus rectè & sapienter agit meo iudicio, quàm qui annulum ex auro splendido & gēma pretiosa conficit. Nam ut aurum gemmæ nihil dignitatis detrahit, etsi sit minoris pretij: ita humana philosophia diuinam non obscurat, quamuis minorem lucem ac laudem habeat. Vanum est quod solet hîc obijci & obtrudi, nempe caduca cum æternis, fucata cum veris, incerta cum necessariis, humana cum diuinis coniungi, non debere. Quasi verò omnes sciētix à Deo fonte, veluti imbres, non fluant ac instillentur in humana pectora: si omnes (quod negari non potest) in primis hæc morum ac virtutum nobilissima sciētia. Non ergò lumen cum tenebris, cœlum cum terra confundimus, si hanc partem philosophiæ ut ancillam cum rerū diuinarum studio copulemus. Contumaces enim sæpè aculeos ac stimulos rationis sentiunt, cum peccati veneno infecti articulos fidei non audiunt: non quòd vires in verbo desint, sed quòd virus peccati

Philosophia humana & diuina auro & gemmæ comparantur.

Nota. Scientiarum author Deus est, qui lumen Rationis, & fidei dedit.

cati

AD LECTOREM.

Philoso-
phia ad v-
sum vitę cō-
ferenda.

eari suffocarit. Hoc ergò est quod sua-
deo, hoc vehementer vrgeo, vt tàm ca-
sta, tàm officiosa virgo, qualis est motum
philosophia, diutius contempta & con-
culcata non iaceat, vt non solùm in Aca-
demicis spacijs ac subsellijs disputet, sed
etiam in moribus animisq; hominum ad
virtutis studium cultumque triumphet.
Hoc enim nunc est, & olim fuit philoso-
phorum institutũ; qui de hac parte scri-
pserunt, vt non intellectus solùm optima
præcepta meditâdo fieret sapientior, sed
vt vita etiam optimorum vestigia & ex-
empla imitando fieret illustrior. Te ergo
(Bone lector) quicumq; es, rogo & obte-
stor, vt has meas lucubrationes in mo-
rum philosophiam sic legas, sic interpre-
teris, vt intellectui consilia contra igno-
rantia, vt voluntati alexipharmaca con-
tra licetiam me propinâsse putes. Agno-
sco equidem Apollinis lyram me nun-
quam tetigisse, malletm sanè cōfiteri ve-
ram ignorantiam, quàm profiteri vanam
scientiam. Cæterum ad Cleanthis lucer-
nam tuâ solius causâ laboriosius in hoc
opere euigilaui. Si igitur vnquam quod
opto,

AD LECTOREM.

opto per librum ad coronam, per templum virtutis ad templum honoris venias, hanc meam industriam (quâ ut comite in via uteris) ne contemnas. Multi ut vides vltro & amicè quasi tesseras suarum voluntatum in tabulis his meis reliquerunt, meq; ad aleam melioris sortis multis doctisq; versibus mouent & adhortantur: sortem meliorem certè non quero, nam forte mea contentus viuo: tibi solum in omnibus vigiliis studiisq; meis & prodesse & placere studeo. Ut igitur illi stimulis adhibitis me sibi deuinctissimè reddiderunt, ita si tu quo animo & cui hæc scripserim seriò & amicè consideres alacriorem ad maiora suscipienda, & suscepta perficienda reddes. Sed ut vnde suscepta est, ibi terminetur oratio, res de qua scribo est morum philosophia, id est (teste Cicerone) dux vitæ, virtutis indagatrix, expultrix vitiorum, morum magistra, quâ nullum aut maius, aut melius à Deo homini conceditur beneficiû. Hæc diuiditur ab Aristotele in Ethicâ, quæ de morum genere: in Politicâ, quæ de ciuitate; in Oeconomicâ, quæ de familia:

Nemo ad templum nisi per templum virtutis apud Romanos venit.

B

in

Ethica.
Politica.
Oeconomica.

AD LECTOREM.

Monastica. in monasticam, quæ de priuata ac solitaria vita differit. Decretum est ex singulis partib. primarias quæstiones decerpere, easdemq; more veterum philosophorû, at sine tædio, opponentis ac respondentis cõflictu examinare. Facilis erit ordo: nam in omnibus expositionem, distinctionem, argumentum habes: in expositione textum, in distinctione artem, in argumento fraudem aduersarij videas. In verbis parcus, in rebus multus esse cõtendo. Vocem lege, rem discute: tum si placet de sensu vtriusque iudica.

Vale

PROSOPOPOEIA LIBRI ad Lectorem.

RECTA *sequi, vel plura loqui, vel vera tueri*
Omnibus ad cælos vna parata via est.
Sic doceo patriam, sic me pater antè docebat:
Si tibi non placeo, nolo placere mihi.

IOAN-

IOANNES VNDER

hil Vicecancellarius Oxon.

DOCTVS es? ergo *Casi moralia laudibus effers?*

Barbarus es? morsus non timet ille tuos.

Liber enim à vitiis liber est qui prodit, & omnes

Virtutum numeros philosophando docet.

Non dedit hoc seculo prælum Oxoniense priorem,

Doctrinâq; dabunt secula nulla parem.

LAVRENTII HUMFREDI,

IN SPECVLVM MORALIVM

Quæstion. Ioan. Casæi, præ-
monitio.

RVRVS Casæus variatio prodit amictu

In scenam: rursus perpolit ille scholas.

Gaudeo: quòd tali membro schola nostra fruetur,

Quo totum Corpus pulchrius esse queat,

Londini cœpit logicos excudere libros,

Talibus ex scatebris nobilis vnda fluit,

Cotricula est acuens animos Dialectica: nodos

Solvit, & emuncti est Regula Iudicij.

Iam verò Speculum nostris proponit ocellis,

Quod verbis nitidum est, ordine perspicuum.

Hoc speculum vobis nunc Oxoniensis alumnus

Porrigit. En præli dat quoque primitias.

Ex speculo poteris formam speciemq; tueri,

Et turpes maculas tergere: Socraticum est.

Speculum?

Moralium. *Est speculum morum, vita praelustris imago
 O quantum distant hæc duo, Vita, logos:
 Differimus logicè, sic disceptamus acutè
 Est hominis proprium cum ratione loqui.
 Sed nunc Casæus verbalis desinit esse,
 Hæc docuisse sat est, hæc didicisse satis.
 Nunc opus est maius, nostros cupit esse reales.
 Laus est, virtutem moribus exprimere.*

Questionū. *Sic moralis eris, si non Quæstor at Actor,
 Quære, sed ut cesses querere: viue magis.
 En schola Xenocrati, Quid virtus? sæpè requirit
 Quando, inquit Sapiens, illius vsus erit?
 En schola nostra sonet virtutem, ac viuere discat:
 Attica Gens dicit, Turba Lacæna facit.*

**Eudæmo-
 nidas.** *Sed quatuor recolas, quicumq; hæc Ethica voluis,
 Ut spinas vites, percipiasq; Rosam.
 Finis Aristoteli fixus non vltima meta est,
 Progredere vltèrius, ni miser esse velis.
 Nosse Deum Patrem Christumq; hæc vita beata est,
 Hoc solum summum saluificumq; bonum.*

Ioan. 7. *Nature palpo ne sis, sed deprime cristas,
 Seruum est, ni Christus liberet, Arbitrium.
 Fac, operare: operum meritis ne adscribe salutem.
 Sola Fides, & non Ethica iustificant.
 Hic tua facta seras, post imminet Hora metendi,
 Defunctos Manes nil releuare potest.
 His vbi Aristoteles vester contraria scripsit,
 Consule Casæum. Gratia sitq; DEO.*

2. Lib. Ar-
 bitrium.
 3. Operum
 Iustitia.
 4. Opera &
 suffragia
 pro defun-
 ctis.

THOMAS BICKLEVS
Doctor Theolog.

QUID *quæris Iuuenis? mores haurire pudicos?*
De hisq; loqui, docet vt doctus Aristoteles?
Hoc dat vtrumq; tibi non casus sed Casus, huius
Vitam linguare fert, viuit vt ipse docet.
Scire loqui liber hic de moribus instruit omnes,
Moribus antiquis viuere ritè iubens.

ARTHVRVS VVELDARDVS
Doctor Theolog.

OPTIMA *quisquis amas degenda dogmata vitæ*
Perspicere, atq; animo fixa tenere tuo:
Huc ades; En, Speculo vi paruo Casus Oxoniensis
Subijcit illa oculis perspicienda tuis.
En, Speculum vt paruum, sed quo non clarius vllum est,
Ingentis monstrat sedulitatis opus.
Quicquid enim sophiæ moralis ab æthere summum
Socratis in terras transtulit ingenium:
Quicquid Aristoteles illius ab ore disertus
Accepit, libris inseruitq; suis:
Id totum paruo in Speculo magna arte politum
Conclusit Casus hic, conspicuumq; dedit.
Hinc Casus aduersis iactatus casibus olim,
Non casu euasit clarus & eximius.
Hinc tandè, & merito, Casus hos cumulat honor,
Fiat vt Oxonica gloria magna Schola.

GVILIELMI COLI DOCTOR
ris Theol. Octostichon.

DISSERIS argutè, reserasq; obscura disertè,
Verborum & rerum pondera quæq; tenes.
Clarus Aristoteles studio sudauit in isto,
Quem cuncti primas obtinuisse ferunt.
Sed tamen in multis sphinx est, enigmata fundens.
Quæ tandem auspicio sunt patefacta tuo.
Sic tuus iste, precor, patriæ labor utilis vsque:
Hoc cupis ex animo, prætereaq; nihil.

MARTINVS COLIPEPERVS
Doctor Medicinæ.

CV R latuere casà tenui tua dogmata Case,
Case, tua meritis non latuisse casà?
Luce, forog; scholisq; hac sunt moralia digna,
Luce, scholis, claro dignior ipse loco.
Sin tua, Case, tibi securos det casa somnos,
Inq; casa musa plus tibi Case vacet.
Perge diu esse quod es, scribendo docendoq; clarus,
Sic casà, in hac nunquam Case latendo, lates.

EDMVNDVS LYLIVS
Doctor Theolog.

MV S A diu sterilis tandem est enixa gemellos.
Ingenij foetus (Case diserte) tui.
Cernimus optatos maturo tempore fructus,
Quos paris, & sophia nobile texis opus.

THOMAS DOCHEN.

VNVS Aristoteles conscripsit multa, sed illa
Non satis à multis cognita scripta viris.
Altera pars studio facta est obscura librorum,
Deuius auerso vt tramite lector eat,
Altera pars cecis tractans contecta latebris.
Materia obstrusa est pro ratione sua.
Maxima pars, moremq³ hominis, geniūq³ secuta,
Presso aut perplexo est enucleata modo.
Ducere in aprium multi studuere priorum,
Antè quod obscurat exerat arte senex.
Hac quoque nostrorum plenis successibus atas,
Cœptum in defessis mentibus vrsit opus.
Et benè successit: nam non satis obuia dudum,
Iam recitat memori quilibet ore puer.
Hæc tibi cum paucis, tam clari gloria facti,
Casse venit longos concelebranda dies.
Accepit magnam per te dialectica lucem,
Iam pridem studijs facta disert a tuis.
Ethica consequitur, cultuq³ adiuncta sorori,
Diuitias Domini prædicat vsque sui.
Da comites reliquas, si fas est, Casse sorores:
Vna sit erga omnes officiosa manus.
Hoc nos, hoc nostram te poscere credito matrem,
Et sine coniunctas pondus habere preces.

ROBERTVS CRANE QVON- dam socius Collegij Baliolensis.

CASVS quid dubitet studium committere prælo?
Charta perit casu qua lacerata iacet.

Inui-

*Invidus at forsan rabido te perdere dente
Vellet, si posset, non valet ille tamen.
Ergo quæ restant obscuris lecta tenebris,
Casse precor calamo scribito, sicq; vale.*

DE MORALIVM QVÆSTIO-
num speculo, à Ioanne Cafo, in artibus ma-
gistro, diligentissimè descripto & con-
cinnato, Tho. Dropi Magdale-
nensis Carmen.

QVANTVM luce prait pallentia cornua Luna,
Armatus radijs Phœbus in orbe volans:
Tantum inter reliquas celsum caput erigit artes
Ethica, Pierij gloria prima soli.
Hæc Themis, humana pandens oracula vite,
Et quæ sit iusti semita recta docens.
Hæc Helice, vectis sinuosa per aquora mundi,
Commonstrans Summi littora fausta boni.
Affectus, æstus, fastus, fremitusq; furentes,
Euripos varios, quos vaga corda cient,
Tranquillat, sedat, leni moderamine placat,
Aut rigido imperio frenat, & arte domat.
Cautibus è duris genuit quos Caucasus horrens,
Immanes Thracas, indomitosq; Scythas,
Instruit, immutat, concinnat, perpolit, ornat,
Leuigat, illustrat, Djs facit esse pares.
Atticus hinc Socrates, sapiens ab Apolline dictus,
Hanc fertur primum condocuisse suos.
Post senis Aetæi Stagiritæ amulus ardens,
Aulus eam in denis accumulare libris.

Hos iam laurato Speculo doctissimus offert
 Casus, Aristotelis fidus vbiq, comes.
 Quo benè declarat, quanto veneratur honore
 Antiqua à doctis tradita scripta viris.
 Quo benè declarat, quam non placet illa moderna
 Cacosophia recens. Misosophia nocens.
 Quisquis ad Aonios discursas impiger hortos,
 Mitibus in studijs tempora multa locans,
 Ethicon hoc Casi Speculum spectato politum,
 Ingenij specimen non mediocre boni.
 Lumen inest, & flumen inest, & numen in illo,
 Ordinis, Eloquentij, Dædaliæq, Deæ.
 Omnia perfectè definit, diuidit aptè,
 Inuenit ingenio, iudicioq, locat:
 Præcinit ornatè, clarè distinguit, acutè
 Obijcit, argutè soluit vbiq, griphos.
 Adde quod est Speculum, Speculum pol pulchrius, in quo
 Vita duplex viuopicta colore micat,
 Altera contemplans, tranquilla per otia vernans,
 Altera agens, turbis turbida sæpe suis,
 Est Speculum, in quo virtutum, Charitumq, relucet
 Semina, radices, germina, fructus, odor.
 Perlege quicquid inest, lectum, mihi crede, placebit,
 Lectum, crede mihi, commoda multa feret.
 Perlege quicquid inest, sic lingua nempe disertus,
 Iudicio prudens, moribus almus eris.
 Tu quod agis, satagas, peragas, doctissime Case,
 Assiduè Musis invigilato bonis.
 Da nobis, patriæ, tue, populisq, remotis,
 Ingenij, genij, pignora plura tui.

*In cāna hercle tuos prouoluent secula labores,
Perpetuoq₃ tuum nomen honore colent.
Vosq₃ Calenensis soboles deuota Minerva,
Et benè morata casta propago Dea;
Ne Cāsum vestrum casus deuerrat iniquus,
Caelestem precibus sollicitate patrem.*

RICHARDVS EEDES
ædis Christi.

I*N Speculo quicunq₃ tuo desigit ocellos,
Case: quod emendet, quodq₃ sequatur, habet?
Quodq₃ datur paucis, sic discet doctior esse,
Vt nequeat pariter non magis esse bonus.
Te solum, decet hinc oculos auertere: ne sis,
Narcissi in morem captus amore tui.*

Idem in Zoilum.
*Lumina dum Zoilus Speculum in morale retorquet,
Se videt, & mores non probat ipse suos:
Qui placet ipse sibi, dum se non aspicit ipse:
A Speculo morum, ne videatur, abit.*

BARTHOLOMÆVS
Warner.

C*LAVIS Aristotelem referans, sensumq₃ reclusum
Ostendens, posset dici iste liber:
Nam sic exponit, sic explicat omnia, cunctis
Sensus Aristotelis notus ut esse queat.
Inuidet & carpit quod non capit inuidus, & se
Hinc probat ignarum, quod minùs ista probet.*

*Bis sex authores author coniunxit in vnum
Vt simul hos omnes, qui legit ista, legat.*

MICHAEL GREENE.

EVGE liber, libro non concessure priori,
Euge minor natu, non tamen arte minor.
Lima fuit lingua prior: hac include sed omnis
Cogitur in dubias impetus ire vias.
Case, nec est casus mores formare, nec artis:
Est sacris dignum moribus illud opus.
Qui tibi cum placidi semper facilesq; fuere,
Materies operis est ea digna tuis.
Fortunate senex, ergo tua fama manebit:
Hi tibi magna satis sunt monumenta libri,
Nulla tuas laudes excident sacula, nomen
Nulla tuum, quæ non terra loquetur, erit.

MARTINVS READVS.

SI præclara loqui, si quæ sunt vera tueri,
Vtq; probata bonis sit tua vita, velis:
Hunc lege: (Deme sacros) non est mihi cognitus alter,
Qui melius tradat talia totq; liber.

MIRA GVARDA.

SCRIPSIT Aristoteles, virtus quæ scriberet, ipsa
Extrueret laudis si monumenta sua.
Illud Aristoteles, quod Casus, scriberet, ipse
Si scholia ingenio scriberet apta suo.
Debet Aristoteli virtus insignia, Caso
Debet Aristoteles ferta, trophea, decus.

*Ingenio, menti, Physi, Logica, Ethyca, Physis:
Attulit, auxit, alet, ferta, trophæa, decus.*

RODOLPHVS RAVENS.

ZOILE quid turges? rumpas licet ilia, casu
In Casum nullo vis violenta cadet.

Tu citius libro dentes colliferis isto,

Cuius in archetypo nomina Casus habet.

Quisquis enim mores hominum spectabit acutè,

Fit bonus hinc melior, fit malus antè, bonus.

Ne quid mira canam, tu rectè intellige Casum,

Nec si discupias, Zoilus esse potes.

SABINVS CHAMBERVS.

INCLITVS ille Casus logica qui præbuit arti
Lumina, cùm tenebris semisepulta fuit:

Vt fausto tumidos reparet medicamine mores,

Egregiâ denos edidit arte libros.

In quibus explicuit, facili breuitate loquendi,

Quæ facienda bonis, quæ fugienda malis.

Præmia quæ repetit studij, sunt gratia vocis,

Cum precibus mentis: quæ dare nemo neget.

I. WILLIAMS COLLEGII

*omnium animarum socius ad
aurorem.*

MORES, ingenium, philosophiâ docet, exprimit, auget,
Prudens, pura, pius, vita, loquela, labor.

Hæc tria Casu tuo necluntur iuncta libello,

His tribus addo saltem mentis, & artis opus.

Prisca

*Prisca nouis, vitiosa bonis, æterna caducis
Coniungis, Speculo discutienda tuo.
Quos metuis metuisse pudor, spreuisse decorum,
Edomuisse parum est, edocuisse decus.
Lux, decus, auxilium, studiosis, artibus, orbi,
Fulge, viue, vige, macte labore, vale.*

RICHARDVS HARLY.

I*N Speculo discit moderari fœmina vultum,
In speculo sparsas colligit illa comas.
Stulta quid in nigro te spectas fœmina vitro?
Vitra tibi Casus lucidiora dedit.
Siue velis animi seu frontis tollere rugas,
Nulla queunt simili tollere vitra modo.*

Aliud.

*Iure vocas Diui te præcursoris alumnum,
Primus apud nostros Ethica namq; doces.*

GIFFRINVS POVELL EX
Collegio Iesu.

L*IVID A mordacis fregisti spicula Moini,
Ut nequeant Speculum ledere Case tuum.
Inuide confractos deponito Zoile dentes,
Iam lacerare nequis, lingua retisa tua est.*

IOANNIS PRIME IN MORAL-
lem Philosophiam Ioannis Casi.

D*ISCIPVLI Casum si qui coluere Magistrum,
Quos fecit, Morum præmia Casus habet.*

C

Spe-

P R Æ F A T I O .

S P E C V L V M

M O R A L I V M Q V Æ -
S T I O N V M A V T H O R E M A -

gistro Ioanne Caſo Oxoniensī , olim
Collegij Diui Ioannis Præ-
cursoris ſocio.

An plus valeat educatio, quam doctrina.

Educatio.
Doctrina

E VITA HVMANA
finitis malorū ſcopulis ob-
iecta, careret ſubſidijs, phi-
loſophi olim in primis, edu-
cationis curam habendam eſſe ſeriò ac
diligenter ſuaſerunt. Eſt enim educatio
prima, ſecunda, tertia pars vitæ, ſine qua,
omnis doctrina, authore Seneca, eſt ve-
luti armata iniuſtitia. Vt ergo ruit ædifi-
cium, ſi ſtabile nō ponatur fundamentū,
ita canones & præcepta morum discu-
tuntur in caſſum, ſi educationis non per-
diſcatur principium. Sapienter quidem
Horatius.

Educatio-
nis bonæ
neceſſitas.

In li. de bre-
uitate vitæ.

Nunc adhibe puro

*Pectore verba puer, nunc te melioribus offer:
Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu.*

Ne

P R Æ F A T I O.

Ne igitur Iuuenes hunc librum de moribus conscriptum quasi antidotum in sinu, aut ignem in filice circumferant, ne eiusdem præcepta, quæ sunt veluti salutaria pharmaca, animi vulneribus minùs aptè accommodent, ne denique tam castam scientiam illoris (vt aiunt) manibus temerè & inconsideratè contrectent, ab hoc fundamento & seminario morum, nempe ab educatione primum exordiedum esse putavi. Sic præmoniti cauebunt fortassè Iuuenes, ne lasciuis oculis intruètes Dianam à sæuis Actæonis canibus lacerètur, hoc est, ne æstuentes affectibus (quibus plerunq; hæc ætas scatet) vitiorum sordibus coinquinètur. Vt enim cibus non prodest, si stomachus sit plenus veneno : ita morum præcepta non proficiunt, si animus sit coopertus vitio. Educatio
affectus sus
perandi,
Qui hortum amœnum ac frugiferum habere studet, necesse est primum venenatas & male olentes herbas radicitùs euellat: ita qui animum moralis philosophiæ institutis imbuere contèdit, necesse est primum helleborum corruptæ naturæ sumat, quo omnes animi latebræ &

P R Æ F A T I O.

Educatio
cū doctrinā
collata ei
præfertur.
Rationes
affatim col-
lectæ qui-
bus proba-
tur plus va-
lere educa-
tionem
quam do-
ctrinam.

recessus à contagione dissolutæ vitæ ex-
purgentur. Hoc autem fieri non potest
per solam doctrinam: quippe multi qui-
dem præclarè sapiunt, sed pauci sunt qui
præclarè viuunt. Doctus Cæsar at tyrani-
nus: doctus Alexander, at superbus: non
etgo tantū valet eruditio, quantum præ-
ualet educatio. Illa autem pertūdit hæc
mentem instruit: illa discitur sæpe sine v-
su, hæc nunquam habetur sine fructu: il-
la multis perniciem peperit, hæc suis
semper salutem dedit: illa fluit ac refluit,
hæc constat stabilisq; manet: illa in bonis
& malis floret, hæc solū in alumnis vir-
tutū lucet: illa cum vita vt vmbra labitur,
hæc post mortem ad cœlos nobiscū tol-
litur: illa animum solū ornat, hæc ani-
mum & corpus virtutis imperio subijcit:
illius contemptio stultū, huius neglectio
perniciosum efficit: est ergo quòd rectè
concludam plus quidem valere educati-
onem quam doctrinam. Hortanda est i-
gitur studiosa iuuētus, vt effectus suppri-
mere, libidinem refrænare, radices viti-
orum euellere, ignorantiam fugere, pa-
rentes ac præceptores audire, illorū præ-
cepta

P R Æ F A T I O.

cepta discere, bonorum exempla imitari **Educatio**
 studeat. In hoc enim solo vis educatio- **in quo cō-**
 nis consistit, vt audiendo bona vivere **sistat.**
 contendas benè.

Educatio est vel.	{	Naturalis, quæ est infantis tam in san- tate totius corporis, quàm in singula- rum partium concinnitate diligens cō- seruatio.			
		<table border="0"> <tr> <td rowspan="2">{</td> <td>Ciuisilis, quæ est vel</td> <td>Publica per Magistratū. priuata per patrem aut præceptorem, quæ pro- priè hic intelligitur.</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Dignitatem subiecti: voluntas enim educationi, intellectus doctrinæ sub- ijcitur.</td> </tr> </table>	{	Ciuisilis, quæ est vel	Publica per Magistratū. priuata per patrem aut præceptorem, quæ pro- priè hic intelligitur.
{	Ciuisilis, quæ est vel	Publica per Magistratū. priuata per patrem aut præceptorem, quæ pro- priè hic intelligitur.			
	Dignitatem subiecti: voluntas enim educationi, intellectus doctrinæ sub- ijcitur.				
Plus valet e- ducatio ad studium Vir- tutis quàm doctrina, propter	{	Excellentiam obiecti: bonum enim respicit educatio, verum autem respicit scientia.			
		Nobilitatem finis: Nam educatio be- nè & beatè nos viuere, at doctrina nos scire tantum ac philosophari docet.			

Opp.

*Si non sit morum directio nil valet educatio: sed per
 solam doctrinam est morum directio: ergo sine doctrina
 nihil valet educatio.*

Resp.

Morum di- rectio con- tingit bifa- riâ, vel per	{	Doctrinam, quæ præcepta solum virtutis tradit.	Morum di- rectio per Doctr. Discipl.
		Disciplinam, quæ observationem præce- ptorum & actionem virtutis vrget. Illa adiuuat vt remota causa, hæc perficit	

P R Æ F A T I O.

Vt medicina: illa nos scire facit modum viuendi, hac ipsum habitum ingenerat: magis ergo valet educatio, quæ animū ad actionem virtutis confirmat, quàm doctrina, quæ hominem in contemplatione solum virtutis instruit.

Opp.

Lib. x. Ethic.

Quicquid expellit morbos animi, & sanat hominem, maximè valet ad studium virtutis: sed teste Aristo. morum philosophia expellit morbos animi & sanat hominem, cū sit medicina animi expultrix vitiorum: ergo maximè valet ad studium virtutis: & ex consequenti magis quàm educatio.

Resp.

**Doctrina
est medici-
na, Educa-
tio medici-
næ appli-
catio.**

*Aliud est Medicina, aliud medicina applicatio. Fac-
tendum est morū philosophiam esse quidem medicinam
eandemq; expultricem vitiorum, at non sine applica-
tione, quæ est educatio. Est enim doctrina morum salu-
taris medicina, est verò educatio vitæ humanæ ad virtu-
tis normam conformatio.*

Opp.

Topicorū;

*Bonum quo antiquius, eo melius: sed instructio ad bo-
nos mores est bonum antiquius quàm educatio, ergo est
melius, & proinde magis valet ad studium virtutis. Ma-
ior est Aristotelis tertio Topicorū. Minor probatur, quia
ad virtutis normam morum non potest esse conforma-
tio, nisi præcedat virtutis scientia: frustra enim conaris
benè educare, nisi viam virtutis possis demonstrare.*

Resp.

P R A E F A T I O.

Resp.

Maxima illa Aristotelis intelligenda est in bonis eiusdem speciei ac ordinis, aliam non habentibus differentiam quàm diurnitatis ac certitudinis. Quoniam igitur scientia, & educatio non sunt bona eiusdem speciei ac ordinis, cùm illa sit bonum mentis, hæc moris, argumentum ab eo loco ductum in his non tenet.

Bonū quo antiquius eo melius quomodo intelligendum. Sciētia bonū mentis. Educatio bonū moris.

Opp.

Quo aliquid certius eò melius: sed scientia est educatione certior, cùm sit solum in his quæ aliter se habere nō possunt, ergo & melior: & proinde magis valet quàm educatio, quæ est mutabilis & voluntaria. Maior est Aristotelis Top. 3. Cap. 1. Minor est eiusdem 1. Demonstrat.

3. Topicorū
1. lib. Ana.

Resp.

Certius aliquid dicitur dupliciter vel quo ad

Demonstrationem rerum, & sic scientia res omnium certissima habetur, primo libro Demonstrationis.

Conformationem morum, & sic virtus omni scientia certior & constantior dicitur primo Ethicorum capitulo sexto. eodem modo nos de educatione, quæ solum virtuti innititur, respondemus.

Sciētia certior quoad demonstrationem rerum. Educatio quoad cōformationē morum.

Bonum.

An omnia appetant bonum.

Finis confi-
deratio ex-
citatur ad be-
ne agendū
Lib. I. Meta-
phy.

QVONIAM nulla rem magis al-
licitur homo ad benè beate-
que vivendū quàm spe certa
& expectatione finis (est e-
nim ardens quasi sitis infusa nobis & ap-
petendi scientiam & acquirendi bonū)
præclarè quidem Aristoteles à scopo &
fine humanæ vitæ hoc opus inchoat, vt
acrius nos incitet ad officium, & facilius
pertrahat ad virtutis portum, sic enim a-
it: omnis ars, omnis doctrina, omne stu-
dium & institutum ad bonum aliquod
refertur. Per artem opus, per doctrinam
contemplatio, per studium & institutum
intelligi mihi videtur actio.

Triples ge-
nus vitæ de
scribitur.
Vita
Mechan.
Politica.
Theoric.

Cùm enim triplex humanæ vitæ sit ge-
nus: Primum in opere vnde Mechanici:
Alterū in actione vnde Politici: Tertiū
in contemplatione vnde Theorici, ac sa-
piētes dicimur. Appositè hæc tria gene-
ratim insinuauit philosophus, de quibus
postea copiosè ac speciatim agit. Sed ne
longius errem à proposito, nō est tacen-
da

da communiter recepta opinio, nempe quòd sub his tribus nominibus omnia (quæ in vniuerso subsistunt) intelligantur; vnde emergit hæc quæstio: An omnia naturæ vi ac impetu ad bonū tendāt & moueantur: Et si (fateor equidem) hoc verum est quod aiunt, nimirum bonum seu finem omnia appetere: tamē per hæc nomina, non Thesin sed Hypothesin, nō rasam tabulam omniū, sed vitam hominū Arist. intellexisse puto. Verum quoniā sub hominis appellatione res omnes quæ eius imperio subijciuntur solent intelligi, quoniamq; hīc summum bonum à philosopho id definitur, q, omnia appetūt, rectē à Thesi ad Hypothesin, id est à confusa quæstione ad certam & definitā fluere potest interpretatio. Omnia ergo appetunt bonū: per omnia ens totum; per appetere, naturæ vim & potētiā: per bonum, finem & perfectionem intellige. Distinctiūs (si velis) hoc modo per omnia quatuor rerū ordines ac gradus: per appetitū nunc ipsam naturam, nunc potentiam naturæ, nunc influentiā cœli: per bonum aliquando opus, ali-

Summum
bonū, quid.

Quatuor re-
rū ordines
& gradus
qui sunt.

3 SPECVLI MORALIVM

quando actionem, sæpe contemplationem demonstrō. Res in primo gradu sunt inanimæ, vt cœlum & elementa; in secundo sunt res animatæ, vt plantæ; in tertio sunt sensus participes vt beluæ: in postremo sunt ratione præditæ, vt homines & intelligentiæ. Hanc veluti scalam olim cōtemplantes philosophi, deum esse viderunt & docuerunt, in quo omnes omnium rerum essentiæ admirabili quodam modo nexuque vniuntur, ac in perpetuum tanquam in infinito ac summo bono conseruantur. Vt ponuntur iam quatuor rerū gradus, ita quadruplex distinguitur appetitus, qui vulgò naturalis, vegetabilis, sensibilis & rationalis dicitur. Primò res primi gradus vt elementa, secundò res secundi ordinis vt plantæ & sic deinceps, tertio res tertij, quarto res quarti ad bonum & finem referuntur. Ad bonum & finem dico, quia bonum & finis conuertuntur; est enim finis cuius causà cætera omnia fiunt, qui vt est vltimum quod acquiritur, ita est semper primum quod proponitur iuxta illud: finis est primū in intentione, & vltimum in executione.

Deum esse
docuerunt
Philosophi.

Appetitus
quadruplex
ad quatuor
rerū ordi-
nes accom-
modatus.

Finis quid.
Finis primū
in intētio-
ne vltimū
in execu-
tione.

Huius

Huius disputationis vsus est, vt in omni actione omnique conatu Biantis audiamus consilium, Respice finem.

Respice finem.

In hoc opere considerare debent quinque.

Author, qui fuit Aristotel. summus ille philosophorum princeps.

Operis huius Autor.

Causa efficiens mouens, nempe Nicomachus filius.

Causa mouens.

Subiectum, nimirum vita

Mechanica, cuius finis est opus.

Subiect.

hominis virtute excolenda, quæ est aut.

Politica cuius finis est actio.

Theorica, cuius finis est contemplatio.

Ordo, qui est disciplinæ, non naturæ: nam humanarum actionum non potest esse demonstratio.

Ordo.

Finis, qui est, præceptis & exemplis bonos & beatos reddere.

Finis.

Finitè pro ente vt antè exponitur in quadruplici rerum subsistentium gradu.

Infinîtè & cõfusè pro ente tâ rei quàm rationis, & sic aliqui exponunt hunc locû, docètes quod & entia rei vt suprâ, & entia rationis suo quæque ordine referantur ad finem: verior tamen meo iudicio est prior interpretatio, cum entia rationis ab homine solo fabricata ad finē ratione hominis dirigantur,

Omne suauitatur aut

Appetitus distinguitur vt suprâ,

Nota.

Bonorum aliud est

Naturale, quod est vel

Internū, Vt forma, exēpli causa, anima. Externū, Vt actio formæ, exempli causa, scientia.

Bonum.

Naturale, Morale,

Morale. per se quod est aut per accidens quod est vel

Medium, vt virtus. Vltimum vt felicitas. Bonum fortunæ, vt diuitiæ. Bonum corporis, vt sanitas & apta membrorum compositio.

Opp.

Qui sciunt malum esse quod appetitur, appetunt illi malum: sed incontinentes sciunt esse malum quod appetitur: ergo incontinentes non appetunt bonum. Maior patet ex Aristot. in 5. lib. cap. 9. ubi probat neminem sibi iniuriam facere, quia omnes iniuriam malum esse iudicant. Minor constat in 7. lib. ubi inter iracundum & incontinentem hoc ponitur discriminis, quod iratus propter impetum passionis, quæ meliora sint non videt, incontinens autem seu mollis meliora videt, sed deteriora sequitur.

Resp.

Habitus rationis, quo naturaliter videt meliora quæ relinquit.

Impetus passionis, quo violenter incitatus deteriora repetit, sic quasi per transfennam, bonum ut aiunt videt, inflammatus tamen voluptatis facibus, malum pro bono accipit, videt ergo quod bonum est ex habitu rationis, aut appetit quod malum est, idque ut summum bonum ex caco impetu affectionis. Idem dicendum est de illis qui violentas sibi manus inferunt.

Incontinentes habitu rationis, meliora videt impetu affectionis deteriora sequitur.

In molli seu in incontinente spectari debent duo.

Opp.

Quicquid bonum appetit, finem appetit, nam bonum & finis conuertuntur, sed voluntas finem non appetit, ergo nec bonum: minor patet, quia voluntas quæ appetit est infinita, felicitas autem quæ appetitur est finita,

nita, sed inter finitum & infinitum nulla est proportio: ergo voluntas bonum non appetit.

Resp.

Voluntas bifaria cōsideratur, aut { *In essentia perfectionis, & sic est infinita, habet q₃ suum finem Deum a quo & esse & bene esse habet.* *Voluntas quomodo finita, quomodo infinita.*

In regula virtutis, & rationis, & sic in hac vita est felicitate terminata.

Opp.

Appetitus contingit ex defectu optati & desiderati alicuius boni, sed sunt multa quæ nullum defectum boni sciunt, vt Deus & beati spiritus, ergo omnia non appetunt bonum: maior est philosophi in primo Physico. Minor est eius in primo libro de celo cap. nono. *Appetitus est ex defectu boni desiderati.*

Resp. duplex.

Appetitus illic intelligitur naturalis, qui est in imperfectis tendentibus ad summum bonum, at hic generatim nomen appetitus accipitur, non solum pro motu ad perfectionem, sed etiam pro essentia & influentia mouente & conseruante omnia, & sic Deus appetere bonum id est conseruationem rerum omnium dicitur. Alij volunt excipi ab hac propositione summum bonum, vt in multis vniuersalibus pronuntiatis apud Aristotelem: exempli causa, omne corpus habet locum, excepto primo mobili, quicquid scitur per causas scitur, excepto principio: omne relatum habet correlatum, excepto summo genere: similiter omnia bonum appetunt excepto summo bono, probabile est vtrumq₃ responsum, at primum melius esse videtur. *Intelligenti- dum de appetitu naturali.*

Opp.

SPECVLI MORALIVM

Opp.

Voluntas potest appetere vel non appetere, cum sit secundum philosophum libera voluntas animi, ergo omnia ex necessitate non appetunt bonum.

Resp.

Voluntas
aliquid sem
per appetit
non fato,
sed naturæ
vi.

Vt vis lucendi solem, ita vis appetendi voluntatem sequitur, & quamvis secundum philosophum ad hoc vel illud fatali necessitate non cogitur, non tamen quiescit, sed vi natura ad aliquod obiectum semper mouetur.

Finis rerū
agendarū
vnus.

C A P. II.

An sit vnus rerum agendarum finis?

Per res agē-
das virtu-
tes in pri-
mis intelli-
guntur.

Axioma Theſiam tandem ad Hypotheſin prolapſus Ariſto- teles humanum appetitum ſeptis quibuſdam rationis circumſcribere contēdit: conatur enim hoc loco vnum & vltimum rerum humanarum finem ante oculos ponere, vt tam ſtudio virtutis, quàm præmio felicitatis allekti, ad ſcopum vitæ (quæ eſt ipſa beatitudo) feſtinemus: p̄ res agēdas, virtutes maximè: per finem vnum ſolam beatitudinem intelligit: quam intuen- tes vt ſignum, cupientes vt præmium, & directiùs progredi, & velociùs ad opta-
tum

tum portum ferri possumus. Nam vt via cognita citiùs iter cōficitur, ita hoc fine veluti mentis luminibus perspecto longè melius vita ad summum bonum dirigitur. Nemo rectè pingit, si non sit exemplum, nemo directè telum mittit si non videat scopum, nemo castè viuit si non speret præmium. Segnis enim & otiosa est vita humana, opus est ergo præmijs vt moueri, opus est stimulis vt incitari possit. Consultò igitur Aristot. finem vltimum quasi mottricem causam bene viuendi nobis proponit, quem si ignoremus, inanis esset omnis nostra appetitio, vana esset omnis nostra de bonis moribus consultatio, otiosa esset omnis optimarum rerum electio, stulta futura esset omnis studiosa actio, insana esset omnis tantorum discriminũ solius virtutis causã in hac vita susceptio. Quorsum enim hæc omnia fierent? quorsum susciperentur, si non esset virtutis palma, id est beatitudo? rectissimè ergo vnus rerum agendarum finis proponitur vt idem à quolibet (currente studium virtutis) comparetur. Nam vt in Olympicis ludis

Finis considerandinecessitas & utilitas.

Ratio eur philosopho primum de vltimo fine agit.

Honorem cupienti affectus superandi.

9 SPECVLI MORALIVM

**Ars optima
cuius finis
est optimus**

dis is solùm donatur coronà qui certat
& vincit, ita Oliuam virtutis, id est hono-
rem is solùm meretur qui omnes affe-
ctus superat. Concludam cum philoso-
pho hunc finem omnium esse nobilissi-
mum, & proinde nobilissimam esse hanc
artem cui subijcitur. Sed quoniam in e-
pistola ad lectorem de hoc argumento
diximus, libētius hoc loco id ipsum præ-
termitemus.

		Absolutæ & per se vt solæ virtutes quæ vi sua ad vltimum finem acquirendum pertinent.
Res agendæ sunt dupli- ces :	Respectiuæ & compa- rata. quæ sunt vel.	Naturales vt edere, & bi- bere, dormire, & vigila- re ad conseruationem naturæ.
		Vtiles & fortuitæ, vt com- parare necessaria ad vi- ctum & cultum, quæ per accidens ad vltimū finē cōparandum spectant.
Vnus finis sumitur aut.	Ethicè pro simplici ac perpetua actione virtutis, quæ in hac vitâ expetitur pro- pter se, & sic hoc loco.	
		Metaphysi- cè, id- q; vel.
		Pro æterna contemplatione virtutum vt in decimo Ethic. Pro infinita vnione omnium rerum in prima causa vt in 11. 13. libr. Metaphysicorum.

Argu.

Argumenta quibus pro- bat vnum esse finem sunt à	{ Similitudine sagittarij intuentis { signum. { Euentu { consequen- { te	{ Vt in suppositione aates { probatur.	Argumenta probatia vnum esse finem,
--	--	---	--

Opp.

*Contemplatio virtutis in 10. Ethico. Perpetua con-
templatio prima causa in 11. Metaphysicor. perpetua
actio virtutis hoc loco vltimus finis dicitur: ergo sunt
plures fines vltimi.*

Resp.

*Vt intellectus agens & patiens, speculatiuus, & pra-
cticus, non naturâ sed respectu differunt, ita felicitas a-
ctiua & speculatiua non re, sed ratione distinguuntur,
vtraque enim in habitu virtutis & ornatu mentis quo
ad essentiam manet; quare et si modus & existentia v-
triusque in subiecto mutetur, idem tamen habitus & es-
sentiâ vtriusque immutabilis est & subsistit. De Meta-
physico autem fine respondeo, quod hic non intelligatur,
hic enim de fine coniuncto non separato agitur.*

Felicitas a-
ctiua a feli-
citate con-
templatiua
re & essen-
tia non dif-
fert.

Opp.

*Finis vnius scientia non est rerum omnium agenda-
rum finis, sed beatitudo est finis vnius scientia, nempe
ciuilis, vt in hoc loco docet philosophus, ergo non est finis
omnium.*

Resp.

*Quamuis sunt particulares quidam fines rerum o-
mnium omniumq; scientiarum, vt rectè loqui & scribe-*

Fines medi
completez,
vltimus, rē-
tum vnus,

Omnes scientiæ diuerso respectu sub dialectica, Metaphysica & Ethica continentur.

ve in grammaticâ, ornatè dicere in Rhetoricâ, subtiliter differere in Dialecticâ, vnus tamen vltimus finis omnium esse potest, ad quem reliqui vt lineæ vnius circuli ad centrum referuntur. Quòd verò hic vltimus finis huic scientiæ solum ac distinctè subijciatur, contingit propter dignitatem & excellentiam eiusdem, quippè vt reliquæ omnes scientiæ in genere ac ordine veri sub Metaphysica, in ratione probabilis sub Dialectica: ita in genere ac ordine boni sub Ethica continentur.

Opp.

Malum bono opponitur, ergo vt est summum bonum, ita erit summum malum, & proinde erunt duo fines.

Resp.

Malum opponitur bono, & vt est vnum bonum ita est infinitum malum, vt placet Pythagoræ: attamen malum finis esse non potest, sed potius priuatio finis: est enim officium finis perficere, at mali officium est corrumpere, & perfectione omni priuare.

Opp.

2. lib. Ethic.
Malum non est finis, sed priuatio finis.

Non minus natus est homo ad sciendum verum, quàm ad agendum bonum, ergo vt summum bonum est finis rerum agendarum, respectu voluntatis, ita summum verum erit finis rerum sciendarum respectu intellectus. Prima pars antecedentis probatur ex Arist. cap. 10. lib. 10. Metaphysic.

Resp.

Resp.

Vt voluntas Metaphysicè refertur ad infinitum simplex & incommutabile bonum; ita intellectus refertur ad infinitum simplex & incommutabile verum, quod verum & bonum idem est principium, causa & motor omnium. nempe ipse deus, qui ab Arist. definitur motor primus, vnus, simplex, infinitus, immensus, incommutabiliter manens sine tempore, qui mutare potest omnia, ipse verò mutari non potest: de hoc fine hic non agitur.

Voluntas ad bonum intellectus ad verum refertur. Deus ab Arist. describitur.

Opp.

De obiectis tam voluntatis quàm intellectus, nempe de bono & vero agit Aristot. in Ethicorum 1. & 6. ergo de hoc duplice fine agitur.

Resp.

De obiectis tam voluntatis quàm intellectus, nempe de bono & vero agit quidem Aristoteles, in locis citatis, sed alio quidem sensu, hic enim de illis agit vt ad Politicam vitam vsuq; spectant, illic vt in deo essentialiter vniuntur, hic vt acquiri possunt in hac vita, illic vt apprehendi possunt in aternitate, voluntatem enim perpetuam & mentem aternam ac immortalem lib. 3. de Anima & 5. cap. ponit Aristot. vnde necessario sequitur vt sit aeternum obiectum vtriusq; ne inter subiectum & obiectum nulla fieret proportio.

SPECVLI MORALIVM

CAP. III.

An sit rerum in hac scientiâ demonstratio?

An Iuuenis sit idoneus auditor?

Artis huius
Ordo
Auditor.

Ordo disciplinæ.
Rationes
ordinis in
libris Ethic.
observati.

DVO in hoc capite à philosopho explicantur, ordo & auditor artis: ordo: ne cognito iam fine anceps & incerta sit via progrediendi; auditor, ne inaniter à quolibet tam fructuosa aut tractetur aut perdiscatur scientia, ordinem præscribit facilem, est enim disciplinæ, quippè accuratum & limatum disputandi gen9 in hac parte philosophiæ negant dissimilitudo morum in diuersis locis; multitudo rerū & consuetudinum; magna incertitudo euētuum, à quib9 in hac vita homines plerumq; pendēt; imbecillitas & error hominum; & deniq; varietas actionum humanarum; quæ ut ait Arist. in textu certà demonstrationis lege coërceri nequeūt, sed attende, quāvis ob has causas non sit ut in mathematicis demonstratio, est tamē nunc ab exemplo, nūc ab inductione, nunc ab euē-

tis

tis alijsq; similibus locis certa, & efficax
persuadendi ratio. In Ethicis enim, non
tam docere intellectum, quàm mouere
voluntatem quærimus. Nam intellectus
demonstratione, voluntas inductione
vincitur. Percepto iam ordine quis sit a-
ptus & idoneus auditor breuiter dicam.
Audiunt hanc sanè multi, sed benè & ef-
ficaciter audiūt paucissimi. Audire enim
hoc loco non est auribus verba tantum
percipere, seu altiùs de præceptis virtutis
meditari, adeoq; voce, vita, exemplo, ali-
is prælucere. Imberbis ergo iuuenis ab
hac scholâ pellitur, delirans senex nõ ad-
mittitur, ille enim experientiam non di-
dicit, hic affectib9 quasi furijs agitatur re-
puerafcit: hinc recte illud, senex bis puer
non solum quia viribus, vitâ, ingenio de-
ficit, sed quòd in cymba Charontis posi-
tus, morum philosophiam benè non au-
diat. Iuuenis ergo hìc non tam ætate
quàm moribus intelligi debet. Nam vt
ante periodũ illius ætatis rarò cernitur
constantia: ita canitiem capitis semper
non sequitur affectuum anchora & mo-
deratio. Quare non annorum paucitate

Ethicacum
Intellectũ
informatũ,
tum volun-
tatem re-
formatam
cupit.

Quis aptus
& idoneus
auditor hu-
ius artis.

Audire
quid hoc in
loco.

Vox, vita. o-
pus, cõcur-
runt in ho-
nesta vitâ.

Iuuenis &
delirans se-
nex, audito-
res inepti.

Senex bis
puer.

Iuuenis æta-
te moribus.

Canities
sapientem
senem non
facit.

aut multitudine, sed morum inconstantia & leuitate hoc loco iuuenem definio.

Quippè si verè dicam quod sentio, non fuit omnino decretum philosopho omnem hominem ante trigesimum quintum annum, quo termino clauditur iuuentus, ab hoc gymnasio explodere atque arce-re. Nihil minus meo quidē iudicio sen-sit, nihil minus suavit. Nam intra circu-lum tot annorum & affectus supprimi, & experientia acquiri, & ingenium perfici, & imperium rationis ac virtutis rectè te-neri possit: hic ergo sensus est ni fallor, iuuenem excludi, id est, omnem homi-nem, qui seipsum non vincit, id est, ut iterum dicam, qui affectibus nimium succumbit, qui vitis inseruit & manci-patur. Sapienter ille,

Fortior est, qui se, quàm qui fortissima vincit, &c.

Auditio e-
thices om-
nibus utilis.

Hanc igitur audiat iuuenis, audiat et-iam & senex: audiat ille ut medicinam, audiat hic ut vitæ regulam: est enim uti-lis & bonis & malis, bonis ut semper vir-tuti studeant, malis ut ab extrema mise-ria tandem resiliant,

Non

Non potest esse in hac scientia demonstratio propter	{	Diffimilitudinem	{	quæ omnia sæpè mutantur, & ob eandem causam accurate demonstratione explicari non possunt.	Demonstratio cur hic esse nequeat.
		morum,			
		Multitudinem rerum.			
		Mutationē legū,			
		Incertitudinem eventuum.			

Impedimenta, quod minus aliquis sit idoneus auditor moralis philosophiæ, sunt	{	1	{	Defectio ætatis,	{	Auditionis idoneæ impedimenta sex.
		2		Peruerfitas opinionis,		
		3		Ignorantia rerum,		
		4		Inconstantia morum,		
		5		Fluxus & refluxus affectuum,		
		6		Affluentia vitiorum.		

Opp. de ordine.

Omnis scientia, quæ est de certissimâ materiâ, demonstrationibus confirmari potest, sed moralis philosophia est de certissimâ materiâ, ergo demonstrationibus confirmari potest. Maior est Arist. libr. primo Demonstr. Minor est in decimo capit. primi libri Ethicorum, in quo loco hæc sunt verba, nempe quod Nulla in re mortalium tanta insit firmitas, tanta constantia, ut ijs in rebus, quæ virtute geruntur. Et iterum in libro secundo, capit. sexto, dicit philosophus, quod virtus sit certior omni scientiâ.

Virtus est omni arte certior.

Resp.

Vt in his locis de firmitate & constantiâ virtutis, ita in secundo cap. 2. libri hæc in contrario sensu habentur verba: ut autem in rebus salubribus, sic in actionibus

Contraria loca conferuntur & reconciliantur.

nibus ijs omnibus quæ conducunt nihil inest firmitatis, nihil stabilitatis & roboris. Quare observandum est non tam quid dixerit, quam quid senserit in his locis Arist. In prioribus ergo locis intellexit miram influentiam virtutis in habitu confirmato, & sic firmior & certior est omni arte, non quoad demonstrationem rei, ut concludatur, sed quoad inclinationem & directionem animi, ut in honestis vitæ actionib. confirmetur, alter locus de actionibus humanis (quæ sunt incertæ) intelligitur.

Virtutes ar-
tibus quo
modo sint
firmiores,
quomodo
minus fir-
ma.

Opp.

Illa scientia quæ definitiones & proprietates habet, demonstrationibus uti potest, sed morum philosophia & definitiones & proprietates habet: ergo demonstrationibus uti potest: maior patet quia definitio & proprium sunt principia demonstrandi. minor constat, quia virtutis vitia, & affectus in hac scientiâ definiuntur, eorumq. proprietates explicantur.

Resp.

Scientia cer-
ta dicuntur
trifariam.
vel quartâ.

- 1 Principia nulla modo mutari aut impediri possunt: sic Metaphysica, Physica & mathematica certa habentur.
- 2 Principia sunt quidē certa per se ad effectum producendum, per accidens tamē mutari possunt, ut cōstellatio destinata ad hunc vel illum effectum, alterius tamen vi obtundi potest.
- 3 Principia incerta sūt et in effectis suis

suis producendis frequenter impedita ut volūtas, appetitus, intellectus, & harum scientiarum analytica non potest esse conclusio, definitiones quidem & proprietates traduntur, sed materiales ut aiunt respectu subiecti in quo insunt, non formales & per se respectu definiti: quippe virtutes, vitia, affectus, accidentia sunt & per subiectum definiuntur ac demonstrantur.

Opp.

Iuuenes sunt idonei auditores, speculatiua scientia, ergo multo magis sunt idonei practica & moralis: antecedens probatur quia animus iuuenis est rasa quasi tabula apta ad omnem formam capiendam: Argumentum sequitur à maiore seu fortiore. Nam contemplatio & melior & certior actione dicitur lib. 10. Ethicorum.

Resp.

Duo præcipuè impedimenta sunt, quò minus iuuenis sit tam idoneus ad audiendā philosophiam morū quàm ad contemplationem rerum; quia principia morum dependent ab experientiā, quā caret iuuenis, sed principia speculationis non dependent: iterum quia in animo iuuenis multa repugnantia & infesta reperit morum philosophia, nempe affectus & voluptates, sed non reperit quicquam sibi contrarium ipsa contemplatio. Quare etsi sit difficile contemplatiuam scientiam discere, est ta-

Iuuenis cur sit minus idoneus auditor ethicæ quàm theoreticæ.

men difficilimum morum philosophiam audire, id est, sequi, eiusdemq; praeceptis obtemperare.

Opp.

Ante periodum iuventutis acquiri potest felicitas, quæ est finis huius scientiæ. ergo iuuenis est idoneus auditor: antecedens probatur, quia docet philosophus quemlibet posse beatum effici.

Resp.

Si circuitum ætatis spectes, non negamus, quin iuuenis possit esse beatus, sed quia rarissimè sibi constat hæc ætas, in textu hoc ipsum illi negatur.

CAP. IIII. & V.

An voluptas, honor, diuitiarum affluentia, aut virtus, sit beatitudo?

TÆdium vel potiùs infinitum esset, omnes omnium de beatitudine sententias ac opiniones hîc percensere. Nam rectè Aristot. curare quod quisque loquatur dementis esset: Pyrrho omnino felicitatem sustulit: Porcus ille Aristippus voluptatem esse putavit: diuitias Cræsus & Midas pro summo bono habuerunt. Periander honorem, Socrates scientiã: ideam Plato, Zeno virtutem Dion prudẽtiam, sapientiam Bias, vsum & actio-

Multiplex
opinio de
felicitate.

& actionē virtutis noster Aristoteles posuit. Quid multis? quot homines, tot capita & sententiæ. Nam ægri in sanitate, in libertate oppressi, imbecilles in viribus, in honoribus ignobiles, scopū & portum humanæ vitæ esse somniamus. Quædam ergo principum philosophorū ex turba & sylua omniū sententiæ de beatitudine hoc loco refutantur, quarum prima est, quòd voluptas, secūda quòd honor, tertia quòd diuitiæ, quarta quòd virtus pro summo bono haberetur. De prima quid dicam? est vox pecudis non hominis: quī enim fieri potest, vt Sardana palus omniū libidinum ac voluptatum charybdis felix euadat? si enim voluptas sit nihil aliud quàm esca serpentis, quàm cicuta virtutis, quàm spuma & sperma veneris, quàm sentina, & (vt loquitur orator) tæda omnis turpitudinis, si sit, vt concludam cum philosopho, communis quasi pestis nobis cum beluis; qui fieri potest, vt sit proprius finis ac summum bonū hominis? sperne ergo voluptates; nocet enim emptā dolore voluptas. De secunda opinione non est quòd multis disputem.

Quot capita, tot sententias.

Quatuor primariæ opiniones de ultimo fine refelluntur.

I.

Voluptas cur non sit summum bonum.

Descriptio scdæ voluptatis.

Nam

²
Honor nō
est summū
bonum.

Lubrica est
scala fortu-
næ.

Nam quamvis sit ambitiosa hæc ætas mundi, tamen Cæsar cū pompâ, Alexā-der cū sceptro cecidit: rectè ille, regnabo regno, regnavi, sum sine regno : lubrica est scala fortunæ, & comes regni semper invidia est, quo altiùs scandis eo grauiùs cadis. Nam

Icarus Icarij's nomina fecit aquis.

³
Diuitiæ nō
sunt sum-
mū bonū.

Honor inquit philosophus est in hono-
rante, at felicitas est in ipso beato, non
est ergo honor beatitudo. Tertia opinio
pernicië Midæ peperit, nam impetrato
vt quicquid tangeret in aurum mutaretur,
fame tādē exēſ perijt miserrimè.
Ista iam siti pecuniarum æstuant & labo-
rant plurimi, qui aureum Nilum nocte
somniaantes, pro auro & argento quæ sunt
nihil aliud, quàm naturæ stercora, in om-
nem scopulum rapiuntur : sapienter
Ovidius :

Rationes
cur diuitiæ
non sint
beatitudo.

Itum est in viscera terræ, &c.

Vno verbo sic ago: diuitiæ sūt bona for-
tunæ, in diuitijs nulla est constantia, cū
diuitijs malè vti possim; multis pernici-
em, omnib. penè periculū creāt diuitiæ,
ergo in eis nō est beatitudo. Quarta opi-
nio

QVÆSTION. LIB. I.

4

Virtus non
est summū
bonum.

nio grauis est, nam Stoicorū est: nempe
quòd virtus sit summum bonū hominis,
Nescio fanè in quam lancē pond⁹ ratio-
nis inijciam, dicā tamen cum Aristotele,
quod amicus sit Zeno, qui virtutē: amic⁹
Plato, qui Ideam: magis autem amica ve-
ritas, quæ perpetuam virtutis actionem
pro felicitate humana accipit. Nam etsi
virtus sit pretiosior auro, etsi virtus sola
post funera viuat, tamen si illam in habi-
tu non in actū, si in quiete non in motu,
si deniq; in sinu non in manu teneas, cer-
tè vt parum prodest alijs ad exemplum.
ita sibi deest ad nomen beatitudinis au-
cupandum. Cum ergo aliud sit virtus, a-
liud actio virtutis, illam vt mediū, hanc
vt præmiū: illam vt radicem & causam,
hanc vt fructum & finem ponimus.

Voluptas quid?

Voluptas
quid.

Voluptas est naturalis & insidiosa affe-
ctio animi, orta vel ex memoriā, vel ex
præsentiā, vel expectatione veri aut ap-
parentis boni, qua delectantur sensus,
diffunduntur spiritus, demulcetur appe-
titus, cui vt ait Arist. difficilius est resiste-
re quàm furori.

Volu-

Voluptas non est felicitas. { Quia est naturalis affectio.
 Quia est communis homini & beluæ.
 Quia potius ad malum, quàm ad bonum incitat.
 Quia sapius corrumpit, quàm conseruat.

Honor quid?

Honor
quid?

Honor est debita reuerentia tributa alicui in testimonium virtutis, aut summæ dignitatis.

Honor non est felicitas, { Propter incertitudinem eiusdem, cum sit bonum fluens & externum.
 Propter periculum, quod sæpè ex eo contingit.
 Propter relationem ad aliud bonum, quod per se expetitur.

Honor est per essentiam & subiectiuè in honorante, est autem per causam & obiectiuè in honorato.

Diuitiæ.

Diuitiæ
quid?

Diuitiæ sunt externa bona labore parata, timore conseruata, dolore perditæ, quæ in bonis ornamenta virtutis, in malis instrumenta sceleris esse possunt.

Non sunt
felicitas.

Diuitiæ non sunt felicitas. { Quia fluunt & refluunt,
 Quia bonis & malis competunt.
 Quia plures ad perniciem, quàm ad virtutem rapiunt.

Virtus quid?

Virtus
quid?

Virtus est habitus voluntarius & electiuus,

aius, in mediocritate positus, prout prudēs præscribit agendi circumstātiās.

Virtus non est felicitas. { Quia eius essentia nempe habitus in dormiente esse potest, id est, in nihil agente; at felicitas sic inesse non potest.
Quia virtus expetitur propter actionem eiusdem, quæ actio beatitudo dicitur.

Generalis distinctio, quæ ostenditur, quod bona externa non sunt felicitas.

Probatur, quod bona externa non possunt esse beatitudo. { Ratione possessionis, quia propriè non tra dici non possunt. Non est felicitas.
Ratione requisitionis; quia per iusta media semper non requiruntur, sæpè enim per vim & fraudem comparantur.
Ratione dependentiæ, quia ad alia semper referuntur.
Ratione insufficientiæ, quia appetitus illis non clauditur: luxta illud: Crescit amor nummi quantū ipsa pecunia crescit.

Opp.

Omne bonum, quod propter se & non propter aliud expetitur, est summum bonum, sed voluptas tale est, ergo est summum bonum. Maior est Aristot. in textu. Minor est in cap. 8. lib. 1. Rhetorices.

Resp.

Duo spectantur in homine. { Ratio seu intellectus, & sic dirigitur ad virtutis actionem, quæ est vera beatitudo. Distinctio Thomæ, Bona externa non sunt beatitudo.
Affectio seu appetitus, & sic rapitur sæpè ad voluptatem, quæ vltimum bonum dicitur inter affectus, de quibus illic agit Arist.

Opp.

Opp.

Id summum bonum est quod summam delectationem habet quodq, omnes appetunt, sed voluptas summam habet delectationem eandemq, omnes & singuli appetunt: ergo est summum bonum. Prima pars maioris est Aristot. 10. cap. lib. 1. vbi docet quod felicitas sit quiddam maximè delectabile & amœnum: secunda pars est in definitione vltimi finis. Prima pars minoris probatur, quia nihil est delectabilius quàm voluptas, quæ est essentialiter delectatio. Secunda pars constat, quia sapientes & ignari omnisq, conditionis homines voluptatem sitiunt.

Resp.

Voluptas non est essentialiter delectatio, sed causa delectationis quæ à sapiente non vt finis, sed vt bonum concomitans exoptatur, est enim bonum efficiens felicitatis vt virtus, bonum adiuuans vt fortuna, bonum concomitans vt voluptas, bonum terminans appetitum, vt ipsa beatitudo, quæ sola propter se & vi suâ expetitur.

Opp.

Honor est finis ciuilis vitæ, vt habetur in hoc 5. cap. ergo est felicitas.

Resp.

Finis in textu illo. pro premio capitur.

Opp.

Omne proprium inest suo subiecto, sed honor est proprium felicitatis, ergo inhaeret felici: & proinde falsum est quod in textu habetur, nempe quod honor sit in honorate,

non

Bonū qua-
drifariam
dicitur.

Finis ali-
quādo pro
premio ca.

non in felici. Maior est regula dialectica, minor est in 11. cap. lib. 1. Ethico.

Resp.

Honor acci- pitur bisfa- riam, vel pro	{	Applausu externo, & sic est in hono- rante, Affectu interno felicitis, & sic est in honorato.	Honor dua- plex
---	---	--	--------------------

Opp.

Id magis videtur esse felicitas quod secundum essen-
tiam mutari aut impediri non potest, quàm quod pos-
sit, sed virtus neque mutari quoad essentiam, nec impe-
diri potest (actio verò virtutis potest) ergo virtus magis
videtur felicitas esse, quàm actio virtutis. maior constat,
quia felicitas debet esse perpetuum, constans & incom-
mutabile bonum. Minor probatur, quia etsi virtus quo-
ad actum & existentiam mutatur, quoad habitum &
essentiam tamen mutari non potest, & sic intelligitur
philosophus in 2. Ethic. ubi docet virtutem esse medium
quoad nos.

Resp.

Actio du- plex vir- tutis.	{	Transiens, quæ mutari & impediri po- test sublatiis obiectis, quibus vt medijs vri- tur, & talis actio non est felicitas. Immanens, quæ est firma, perfecta & immutabilis bene operandi intentio seu meditatio, & talis nec impediri nec muta- ri potest.
----------------------------------	---	---

Opp.

Bonum quod per se sufficit est felicitas, sed virtus est
bonum

27 SPECULI MORALIVM

bonum quod per se sufficit, ergo est felicitas. Maior est Aristot. in 1. lib. Ethic. Minor constat lib. 2. cap. 7. ubi virtus per se expeti dicitur, adeoque hominem perficere, quicquid enim per se perficit, illud sufficere videtur.

Resp.

**Virtus in
Actu.
Habitu.**

Cum dicit Arist. virtutem perficere hominem eundemq; optimum reddere; intelligit virtutem in actu, non in habitu constitutam. Actus verò virtutis duplex est, aut externus per obiectum, aut internus per consilium, patientiam, & similia, quæ semper felicem esse declarant, et si nullum externum opus sequatur.

Opp.

Bono nil melius, teste philosopho, in 3. Topicor. sed virtus est bonum, ergò virtute nil melius est, & ex consequenti felicitas non est bonum melius.

Resp.

**Bono nil
melius quoad
ad essentiã.**

Respondet Boëtius quòd bono perfecto nil melius sit quoad essentiã, potest tamen aliquid esse melius bono quoad existentiam. Quare et si concedit ille felicitatem non esse essentialiter bonum melius virtute; est tamen contingenter melius, quia magis perficit subiectum. Si vrgeas quòd felicitas sit etiam essentialiter bonum, fateor id quidem in genere boni, sed non in relatione subiecti. Nam virtus & felicitas subiectum, vt accidentia respiciunt.

CAP.

C A P. VI.

*An veritas sit præferenda authoritati
& amicitia? &*

An Idea Platonis sit felicitas?

VERITAS simplex & nuda est, sed Veritas plu-
 efficax & magna: splendet cum ob-
 rimi faci-
 enda,
 scuratur, vincit cum opprimitur; hinc vt
 pacis templum in media vrbe extruxe-
 runt olim Romani: veritatis statuam in
 suis vrbibus olim coluerunt Aegyptij.
 Nomen enim pacis semper excelsum,
 & numē veritatis semper diuinum exti-
 tit. Sit ergo amicus Plato, sit etiam ami-
 cus Socrates, magis tamen amica veri-
 tas omnibus & singulis esse debet. Huius
 vi impulsus Aristot. vt hīc ait, suum ma-
 gistrum (diuinum illum Platonem) de
 Ideis & abstractis rerum formis dispu-
 tantem reijcit & refellit. Vt enim iurē a-
 micitia sine virtute, ita nō min⁹ iustē au-
 thoritas sine veritate cōtemnitur, Ex oc-
 casione istius sentētiæ quidam interpre-
 tes hīc non ineptē quærunt: An veritas
 authoritati & amicitia sit semper præfe-
 renda? Aliud est de causā agere quæ mo-
 uetur, aliud de opinione Platonis, quæ
 E 2 refelli-

Amicitia
 sine virtute
 & Authori-
 tas sine ve-
 ritate con-
 temnenda
 sunt.

fellitur. Quare da veniam lector si nunc parū à proposito ac instituto digrediar. ideò enim hoc facio, vt meam de refutātē & philosophāte Arist. opinionē habeas, & vt vno verbo id ipsū expediam, in refutando Camelum, in philosophando omniū principem esse puto. In refutando Camelum dico, quia illos calcib9 inuidiæ petit, ex quorum vberib9 nectar philosophiæ suxerat: in philosophando principem, quia sic de naturæ viribus arcanis differit, vt nemo acutiùs, sic demonstrat vt nemo accuratiùs, sic defendit, vt nemo fortiùs. Quare vt in refutationib9 aliorum illum vix salutandum: ita in demonstrationibus rerum illum præ alijs ambab9 vt aiunt vlnis amplexandum esse suadeo: Si refellat (ni malè animaduertim) aut mutat verbū, aut inuertit sententiam, aut fingit nouum: & quasi Hercules cum Pygmæo, sic (vt concludam omnia) Aristot. cum vmbra de lanâ caprinâ certat, verbi causâ, hoc quod dico verissimū esse intelliges, si lib. primum de anima, lib. primum Metaphysices, lib. deniq; secundum Politicorum legas & diligenter

Fraus Aristotelis, quâ cum alios refellit, vitur.

ligenter conferas, in his enim dentat9 alios mordet, & ex antiquorú ruinis (quasi ex flammis) triumphum ante victoriam petit. Egregiú sanè & præ cæteris carbonedignú est hoc exemplum, quo vtitur in præceptorem suum Platonem, quem Pittacus profectò hoc loco (id solum quod optat) resonantem facit. Nam vbi docuit Plato felicitatē esse Ideam, quasi voluntatem in aëre, vacillantē in mente, fluctuantem in æternitate? Liquidò constat vbi docuit esse duplicem Ideam, alteram coniunctam, quam contemplationem primæ causæ, alteram separatam & Metaphysicam, quam causam primā mentemq; diuinam appellavit: illam felicitatem in hac vitā, hanc in futurā esse constituit: hac positā iam sententiā (quæ est certo certius Platonis) quorsum rem tot verbis quasi funestam aggrauat Arist? quorsum de accidente sine subiecto disputat? quorsum an Idea sit vniversale aut singulare, an sit in substantia vel accidente? An sit æterna vel caduca? An sit coniuncta vel separata contendit? frustra venatur, qui tandem capit muscam, multa

Duplex
Idea.

Coniuncta
Separata.

Quæstio-
nes inutil-
les.

verba & argumenta audio, quæ tamē Platonem (contra quem insinuauit se dicturum) omnino non feriunt: sed hæc omitto, & ad primam quæstionem redeo, in qua quis dubitat, nisi sit imprudens & cutiosus, An veritas sit anteponēda amicitie & authoritati? est enim veritas bonū per se, at amicitia & authoritas bona per accidens dicuntur. Nam siue propter delectabile, siue propter vtile, siue propter honestum amicitiam intelligas, certum est amicos nullū fructum ex animorum confessione metere, si nodo nexuq; veritatis illorum animi nō deuinciantur, vera enim amicitia tūm frāgitur, cū amicus per insidias fallitur: prætereā authoritas ab vnius aut alterius imperio & vitā pendet, adeoq; sæpè cum affectibus coniungitur, at veritas æterna est, & nullis animi perturbationibus commouetur. Postremò amicitia & authoritas ad paucos pertinent, sed veritas ad omnes, nemini enim licet mentiri, nemini alios fallere. Rectè Seneca omnes in linguā, mente, manu, veritatem habere decet.

Dignitatem subiecti: Nam veritas est in intellectu, amicitia verò & auctoritas in appetitu.

Æternitatem principij. Nam solum à Deo fluit, amicitia verò & auctoritas sæpè ab humana voluntate dependent.

Stabilitatem & cōstantiam boni. Nam veritas est virtus per se, amicitia & auctoritas per accidens.

Excellentiam medij. Nam veritas per contemplationem primæ causæ, quæ est simplex & æterna veritas - mentem ad felicitatem dirigit, at amicitia & auctoritas id non præstant.

Communitatem & simplicitatem naturæ. Nam veritas & ad omnes pertinet, & omnibus vacat affectibus, at amicitia & auctoritas nec ad omnes spectant, nec omnicarent affectu.

Veritas est
antepone-
da amici-
tiæ & au-
thoritati
propter

Diuina vel

Felicitas est
duplex.

Abstracta & infinita,
quam Plato primam Ide-
am & causam omniū ap-
pellat.

Coniuncta & subiecti-
ua, quam secundam Ide-
am & cognitionem pri-
mæ causæ, in nobis consti-
tuit, illam in æternitate,
hæc in mortalitate nostra
acquiri posse iudicauit.

Humana vel

Actiua, de qua Arist. in
hoc primo libro.

Cōtemplatiua, de qua
in decimo libro egit.

Opp.

Quicquid odium parit, postponendum est ei, quod homines in studio virtutis consentire facit: sed veritas odium parit, amicitia verò homines in studio virtutis continet; ergò veritas postponenda est amicitiae. Maior est Arist. in magnis moralibus, minor ex trito proverbio pendet.

Resp.

Veritas
quomodo
odium di-
catur pa-
tere,

*Oidium non est effectus veritatis, sed mali & corru-
pti hominis, cuius viscera lanceâ veritatis tacta recru-
descunt, quare ei si obsequium amicos, veritas odium pa-
riat, non est tamen postponenda veritas obsequio, cum
non ex actione virtutis, sed ex corruptione hominis illud
malum contingat.*

Opp.

*Quicquid magis conseruat rempublicam, est magis
preferendum; sed amicitia magis conseruat rempubli-
cam quàm veritas, ergo est anteponenda veritati: ma-
ior cuius patet, minor probatur ex octauo libro Ethi-
corum, vbi docetur, quòd legumlatores magis versen-
tur circa amicitiam, quàm circa iustitiam, quia per
illam magis conseruatur ciuitas; si ergo preferenda sit
amicitia iustitiae, quae est omnium virtutum regina,
multò magis est anteponenda veritati, quae multis gra-
dibus iustitiâ habetur inferior. Huc addi possunt argu-
menta à testimonio Ciceronis, qui in libro de amicitia
docet ipsam omnibus rebus humanis esse anteponen-
dam; illud etiam quòd amicus sit alter ego, sed quili-
bet tenetur seipsum maximè preferre & conseruare:*

ergo

ergo potius tenetur amicitiam quàm veritatem defendere.

Resp.

Negandum est, magis conseruari rempublicam amicitia quàm veritate. Nam vinculum amicorum in studio virtutis conspirantium est ipsa veritas: non enim equo animo pateretur amicus amicum errare, falli, decipi. Vbi dicit philosophus, quòd magis versentur legum latores circa amicitiam quàm equitatem, non ciuilem, sed naturalem iustitiam intelligit. Argumenta à testimonio Ciceronis affluentiam dictionis, non consequentiam rationis habent; aut si magis placet, sic respondeo, quòd amicitia sit omnibus rebus humanis anteponenda, id est, omnibus rebus fluxis & caducis: id etiam quòd quilibet teneatur maximè seipsum preferre & conseruare, sub conditione virtutis. Nam malum & turpe agere nemini licet, & si exquisitissimi cruciatus & tormenta proponantur: vt testis est Arist. in lib. 3. cap. 1. Ethicor.

Iustitia
Ciuilis.
Natur.

Malum pul
lo modo ad
mittendū.

Opp.

Authoritas mutauit tempus obseruandi sublatis, authoritas quoque mutauit tempus & modum recipiendi cœnam domini: ergo videtur esse preferenda veritati, quæ aliter instituit.

Resp.

- A secundum quid ad simpliciter (vt aiunt) nō sequitur argumentum. Ad exempla (quæ proponuntur) respondent docti, quòd ceremoniæ & circumstantiæ vt tempus, ordo & locus authoritate mutari possint, res

Circumstā-
tias mutare
potest au-
thoritas,
substantiā
non potest

ipse verò atque substantia non possent : neque in his pagnat authoritas cum veritate, cum non in tempore quod mutatur, sed in re ipsa, quæ habetur, veritas elucescat : præterea sacrosancta illa salutis nostræ mysteria, nimirum paschatis & pentecostes, quæ in dominicis diebus contigerunt, mutationem sabbati apertissimè insinuarunt.

Pascha & Pentecoste mutatione sabbati insinuarunt.

Opp.

Deus est summum bonum, ut docet Arist. in 1. de cælo cap. 9. & etiam in 11. Metaphysicorum, sed per infinitam & separatam Ideam nihil aliud intelligit Plato quam Deum : ergo iniuste hoc loco reprehenditur ab Arist.

Resp.

Idea felicitas politica non est.

Concedo consequens & consequentiam : verumtamen si per Ideam intellexisset Plato politicam felicitatem, quam intellexisse illum vrget Arist. tum proculdubio iniusta non fuisset eiusdem refutatio.

CAP. VII.

Quid felicitas, & quid felix ?

An felicitas sit sufficiens bonum ?

REFUTATIS priscorum philosophorum erroribus, redit iam tandem ad institutam de summo bono disceptationem, primumque quærit, An felicitas sit sufficiens bonum ? Atten-

de

de (studioſe lector) quòd de bono Po-
litico & humano, non de Theorico & di-
uino hic habeatur oratio. eſt enim Deus
ſolum, infinitum, ſimplex, æternum, &
(vt verbis interpretũ vtar (omniſuffici-
ens bonum, quod incõmutabiliter ma-
nẽs ſine tempore mutare poteſt omnia,
ipſum verò mutari non poteſt, à quo (vt
concludam cum philoſopho) omnia,
quæ ſunt in rerum naturà, & ſuum eſſe &
benè eſſe habent: cum ergo hoc loco fe-
licitatem, quæ eſt actio virtutis, bonorũ
omnium & perfectiſſimum & diuiniſ-
ſimum eſſe dicat, intelligendus eſt de illis
ſolũ bonis, quæ in circuitu ac ſtudio
huius vitæ per ſtudium virtutis aut poſſi-
dentur aut poſſideri queunt: in hoc e-
nim tranſitu & mortalis vitæ circulo quæ
gemma pretioſior virtute? quæ palma
glorioſior felicitate eſſe aut fingi poteſt?
Opes enim fugiunt: Nam

Bonum 2.
Politicum
Theor.
Deus ſum-
mũ bonum
theoricũ.

Felicitas
ſummũ
bonum po-
liticum &
humanũ

Opes, vires
forma, &
vita fluunt,
ſola beati-
tudo per-
manet

*Tantalus à labris ſitiens fugientia captat
Flumina.*

Vires conſenſcunt, nam ſenex bis
puer: forma vt folium defloreſcit, nam
iuga ſenilis erit? vita non erit perma-
nens;

nens, nam morientes nascimur : quis ergò status, quæ quies ; quis scopus & portus vitæ, nisi sola beatitudo ? rectè Mantuanus.

*Est honor, in portum cum puppis ab aequore venit,
Laudibus inceptum continuatur iter.*

Docet pluribus rationibus, felicitatem esse sufficiens bonū.

Si igitur felicitas sit ille finis, qui appetitur propter se, adeòq; ad alium nullū in hac vitā aut fructu vberiorē, aut dignitate meliorem referatur, perspicuū est rectissimè summū ordine, perfectione sufficiens & absolutè bonum in hac vita nominari ; prætereà cum seipso sit contentum hoc bonum, cum in eodem cætera omnia huius vitæ bona conglobentur, cum nullis ictibus fulminibusq; aduersæ fortunæ concutiatur, cum hoc solo bono appetitus rationis, voluntatis sitis extinguatur, si omnib. numeris perfectum sufficiensq; appellem⁹, nemo iure reprehenderit. Postremò quoniam est in hoc bono quies perpetua sine motu, summa delectatio sine molestia, insignis constātia sine leuitate, diuin⁹ honor sine miseriā, rectè optimum vitæ terminum & actionum humanarum vltimum ac sufficiens

ciens bonum nominemus. Hinc defini-
 tur actio animi perpetua in viâ perfectâ,
 per actionē motum virtutis, per animū,
 intellectum & voluntatem, per vocem
 hanc(perpetuam) in agendo constanti-
 am, per vitam perfectam, in perseverando
 anchoram patientiæ & prudentiæ intel-
 ligit philosophus, quasi diceret, felicitas
 est actio, id est, in subiecto immanens se-
 cundum essentiam, transiens in obiectū
 secundum existentiam, animi, id est in-
 tellectus & voluntatis humanæ, perpe-
 tua, id est, perfectâ ab usu rationis, in vita
 perfectâ, id est, secundū imperiū ratio-
 nis & virtutis directâ & gubernatâ: im-
 manētem actionē esse dico quoad esse-
 tiam, quia si naturā spectes, in bonis so-
 lum internis ponitur, trāseuntem etiam
 addo quoad existētiā, quia si usum spe-
 ctes in bonis externis cernitur, actionē
 animi, id est, tam intellectus, quàm volū-
 tatis interpreteror: Intellectus respectu ra-
 tionis, voluntatis respectu potētiae ac li-
 bertatis. Quod hæc interpretatio sit & ra-
 tioni & authoritati Aristot. maximè cō-
 sistentia, cōstat ex verbis philosophi in 8.
 capi

Felicitas
 quid sit. fu-
 nus expli-
 catur.

Felicitas est
 actio im-
 manens re-
 spectu sub-
 iecti, tran-
 siens res-
 pectu obiecti
 sui,

ca. istius lib. vbi bona animi solum necessaria ad felicitatem esse concludit, reliqua tamen vt ornamenta requirit, & in 10. vbi docet externa bona sublata felicitatem labefactare quidem, sed non tollere, & delere, tum enim inquit maximè splendescit felix, cum maximas ærumnas, & tragœdias fortunæ perferat. In calce huius capit. definitur etiam felix qui est vndiq; quadratus homo in arce quasi virtutum vigil, constans, sapiens, vigil ne securitatis, constans, ne leuitatis, sapiens ne temeritatis alijs exemplum præbeat: quid multis? felix est vir perfectus moribus qui iustè viuere & benè mori seriò ac semper meditatur.

Felicem æ-
rumnæ nō
deiciunt.

Felix quid.

Beatitudo
probat in
textu Arist.
bonū esse
sufficiens.

Ab imperfectione aliorum finis, quæ ad felicitatem, vt ad suum terminum referuntur.

A distinctione boni per se quale est virtus, propter se quale est felicitas, per accidens quale est bonum naturæ & fortunæ.

A continuatione eiusdem, cum sit perpetuum & incommutabile.

A perfectione & quiete, quâ per illam fruitur beatus.

A remuneratione, quia felicitati honor, virtutis laus solum debetur.

Bonum

Bonum sufficiens est vel	{ Absolutum, diuinum, & incommuta- bile, & sic Deus solum bonum sufficiens di- citur.	
	{ Comparatum seu humanum, quod re- spectu omnium bonorum in hac vitâ est perfectissimum, & sic felicitas est bonum sufficiens ob illas causas quas modò dixi- mus.	
Felicitas est vel	{ Diuina, quæ ante distinguitur.	
	{ Humana, quæ est	{ Simplex. { Actiua quæ hic definitur.
		{ Contemplatiua, quæ in 10. lib. tra- ctatur.
		{ Aggregata, quæ est potius totius ciuitatis, quàm vnius ho- minis, & hæc in libris politico- rum traditur.

Opp.

Requirit philosophus in textu vt felicitas non solum felici, sed etiam parentib. liberis, cōiugi, amicis & ciuib. sufficiat: at fieri non potest vt vnius bonū tot satisfaciat, ergo felicitas non est sufficiens bonum, vt Arist. requirit.

Resp.

Intelligendus est philosophus de actione transeunte in qua felix deesse suis non debet, si modo detur facultas, at si desit obiectum quò minus agat magnificè, non minus tamen felix in essentia esse dicitur: dependet enim felix à virtute non à fortunâ. Nam ab illâ habitum, ab hac ornatum habet.

Felix à vir-
tute habi-
tum, à for-
tuna orna-
tum habet.

Opp.

Requirit bona tam externa, quàm interna Arist. ad felicitatem, ergo non est sufficiens sine illis.

Resp.

Resp.

Externa or- *Requirit externa non ad essentiam, sed ad existen-*
nant felici- *tiam & ornatum, vt diximus.*
tatem, non
constituunt.

Opp.

Si bona externa non requirantur necessario ad felicitatem de qua agimus, tum nihil esset discriminis inter actiuam & contemplatiuam felicitatem, sed aliquid est discriminis, teste philosopho, ergo requiruntur.

Resp.

Actiua feli- *Maior falsa est: nam non requiritur, vt actiuâ feli-*
citate præ- *citate præditus semper agat, sed vt agere decore possit si*
ditus non *detur occasio. Simili modo non requiritur, vt homo con-*
semper a- *templatiuâ felicitate agere possit, cum in solâ contem-*
git, sed age- *platione ex officio vitam solitariam degat. Alij respon-*
re potest. *dent inter felicitatem actiuam & contemplatiuam ni-*
hil esse discriminis quoad essentiam.

Opp.

Actio virtutis est laboriosa, ergo non est sufficiens bonum: Antecedens probatur in 2. lib. Ethic. vbi docet philosophus, esse laboriosum inuenire medium & admodum difficile esse studiosum: Argumentum sequitur, nam si sit laboriosa, actio erit quoq; molesta, & ex consequenti felicitas non erit sufficiens bonum.

Resp.

Radix virtu- *Laboriosum est quidem inuenire medium, sed inue-*
tis amara, *nienti longè pulcherrimum, ita vt actione virtutis nihil*
fructus dul- *delectabilius esse possit, radix virtutis amara est, fructus*
cis. *dulcissimus, vt docuit Isocrates.*

Opp.

Opp.

Anima est bonum, sed felicitas appetitur propter animam, ergo felicitas appetitur propter bonum, & promde propter finem, quod si concedatur sufficiens bonum esse non videtur. Maior est Arist. in 1. Metaphysic. ubi docet bonum & vnum esse in omnibus: minor in 10. Ethico. confirmatur, ubi docet felicitatem expeti propter animam.

Resp.

Mutatur suppositio boni: Nam anima bonum secundum esse suum à Deo acceptum dicitur, felicitas verò bonum perficiens extrinsecus & non constituens definitur: appetitur quidem felicitas propter animam, non vt illam finem & obiectum habeat, sed vt illam suam sedem & obiectum ornet.

Anima quo modo sit bonum. Anima est sedes felicitatis.

Opp. contra definitionem felicitatis.

Opus & operatio differunt, vt domus & edificatio, sed felicitas in textu opus hominis dicitur: ergo male definitur actio seu operatio.

Resp.

Vt oratio à Rhetoribus opus & instrumentum dicitur oratoris: Opus, quia ab oratore fit & constituitur: instrumentum, quia eadem in omni agenda causa vtitur: ita felicitas à philosophis & opus & operatio nominatur, opus quia multis actionibus fit & acquiritur, operatio quia in perpetuum agendo bene continuatur.

F Opp.

Opp.

Intermittitur actio virtutis, sapè enim edimus, ludimus & dormimus, ergo felicitas perpetua actio rectè non definitur: hoc argumentum videtur confirmari à philosopho in hoc libro, ubi docet per dimidium vitæ nos à miseris non distare.

Resp.

Felix semper agere potest.

Edit, ludit, dormit felix.

Felicitis animus perpetuò agit.

Quemadmodum accidens semper inesse dicitur, non quòd semper inhaereat, sed quòd semper inherere possit: ita felicitas actio perpetua definitur, non quòd beatus semper agat, sed quòd possit & velit agere si detur occasio, edit, ludit, dormit felix, nam homo est, non tamen hinc minus felix aut miser dicitur, quippe in his mens semper & benè occupatur, ut ergo sol influit, et si nube à conspectu nostro aliquando obscuretur: ita animus beatus perpetuò agit, et si corpus somno obruatur. Dicendum ergo est beatos à miseris per dimidium vitæ non distare, non quòd non sint beati, sed quòd distare in opinione multitudinis non iudicentur, quæ (cum rudis sit) habitum & immanentem actionem virtutis in somno penitus extinguere & deleri putat.

Opp.

Actio intellectus ad verum, actio voluntatis ad bonum solum tendit, ergo felicitas quæ est solum bonum, malè definitur actio utriusq.

Resp.

Diuerso respectu actio utriusq. definitur, ut antea videre licet.

Opp.

Opp.

*Exitus vitæ incertus est, ut ait philosophus in textu:
ergo vita perfecta nulla est.*

Resp.

*Exitus vitæ anceps & incertus est, si perpetuo vir-
tutis studio non gubernetur, concedimus infinitis sco-
pulis miseriarum obnoxiam esse hanc vitam. At ut sa-
pienti nihil fortuitum, ita beato nihil miserum con-
tingit. Nam ut sutor bonus ex malo corio optimum
calceum facit: ita beatus ex malis euentis rerum o-
ptimam vitam agit: mala enim tolerat, ut bonis per-
fruat.*

*Hæc vitæ
infinitis
scopulis
obsessa est.
Felix malis
benè vitatur.*

CAP. VIII.

*An tria bonorum genera ad felicitatem
requirantur?*

TRIA bonorum genera distinguun-
tur à philosophis: corporis, animi,
& fortunæ: corporis ut vires: animi ut
virtutes: fortunæ ut opes. Quæstio iam
est, an ex his tribus bonorum generi-
bus constet beatitudo. Mirum est profe-
ctò quid tandem aliquot interpretes in
hanc sententiâ impulerit, ut somniarent
Aristot. hoc loco docuisse, hæc tria bono-
rum genera ad essentiâ felicitatis neces-

Omnia bonorum genera ad essentiam felicitatis non requiri. fariò requiri, præsertim cùm sole clarius sit, illum nunquã hoc animo cogitasse : hæc enim sunt verba. Cum ergo bonum in tria genera sit diuisum, sintq; alia bona fortunæ, alia animi, alia corporis: Animi bona verissimè & maxima bona nominamus. Et iterũ in decimo hæc habet verba: Perspicuum est, si euenta fortunæ sequamur, eundem nos sæpe aliàs beatũ, aliàs miserum esse dicturos, ita beatum chameleonti similem nec satis firmũ affirmabimus: & paulò post, res aduersæ labefactant beatam vitam, sed non tollũt. Postremò magnum scelus esset, rem omnium maximam & præstantissimam fortunæ ascribere. Infinitum ac molestum esset omnia (quæ passim sunt) loca sententiasq; adducere, quæ apertissimè conuincunt, bonæ naturæ & fortunæ ad essentiam felicitatis non requiri, fragilis natura est, leuis & inconstans fortuna. Si adsint ornare possũt, si desint, necessariò non requiruntur. Lacertus Milonẽ perdidit, ambitio Cæsarẽ, nimis alter naturæ, nimis alter fortunæ credidit. Verò est illud, fortuna nunquã perpetuò est bona,

Aduersæ
fortuna la-
befactat fe-
licitatem,
sed non
tollit.

na. At vr̄ges ex Arist. neminē qui moriens incidit in Priami calamitates, esse beatum, licet per totam antea actam ætatem vixerit omnium beatissimus. Respōdeo cum Aristot. id verū esse si generoso peccatore eas quæ eueniunt calamitates non perferat, si mala fortunæ & naturæ in vsum virtutis non conuertat, hoc est, si cedat affectib. si in extremā fortunā clypeum patientiæ abijciat & desperet: huc omnia quæ huic interpretationi vidētur infesta loca referri debent, præsertim illud in fine octauī cap. vbi verba sunt ista: Neq; enim planē ad beatitudinem aptus est is, qui omnino deformis sit, aut ignobilis, aut vitam in solitudine degat, aut sit sine liberis, ac multo minū forsan si cui sunt liberi improbissimi, vel amici boni è vita excefferunt, hunc locum si conferas cum alio in 9. cap. facilimē intelliges, vbi sic se habent verba: Reliquorum bonorū alia adesse necesse est (intelligit bona animi) alia sunt adiuvātia & vtilia quasi instrumēta (intelligit bona corporis & fortunæ) verbosior nec non molestior in hac re fortasse videor, sed hoc eo cōsilio

Patientia
est felicitatis
ancho-
ra.

solū sunt
bona
necesse
est
ad
beatitudinem

Bona ne-
cessaria, ad-
iuuantia.

Urget Buri-
danum &
Scotum.

feci, ut probem vanissimè cæcutire, vel
potiùs insanire illos interpretes, qui ausi
sunt affirmare Arist. felicitatem esse nul-
lam, adeoq; in rerum naturâ apparere
nusquam. Quâ fieri potest inquirunt, ut
in vno pusillo homine omnia tam animi
quàm corporis & fortunæ bona conglo-
bentur? Respõdeo vix aut ne vix quidem
fieri posse. sed quid hinc? ergo felix esse
non potest: erras toto cælo, sic enim non
demonstravit Arist. hanc enim esse esse-
tiam arguit, quæ in constantiâ bonorum
animi, non in affluentia rerum caduca-
rum ponitur, diuitiæ, amici, liberi, bea-
tum non faciunt. Naturæ error, morbus
& deformitas miserum non definiunt,
beati enim à sola virtute, miseri a solo vi-
tio denominantur.

us sola
beatos, viti-
um solum
infortuna-
tos facit.

Distinctio bonorum.

Bona respi- ciunt felici- tatem, aut quoad	<p>{</p>	Essentiam, & sic solum bona animi re- quiruntur,
		Existentiam & ornatum, & sic bona corporis & fortunæ requiruntur.

Opp.

*Fortuna non est, ergo bona fortuna non sunt: an-
tecedens probatur à philosopho in Physicis, vbi docet,
fortunam esse contrariam naturæ, & ab Augustino in*
libro

libro retractationum: vbi docet esse contrariam prouidentie diuina.

Resp.

Pro cecâ rerum humanarum dominâ, quam Deam finxerunt Poëta, & sic impium est illam ponere.

Fortuna
sumitur
aut

Pro incertâ & incognita rerum causâ, per accidens, & hæc non respectu Dei præscientis omnia, sed respectu hominis ignorantis multa dicitur. Hinc illud in 6. Ethicor. vbi plus ignorantie, ibi plus fortune, quare etsi respectu nature & prouidentie omnia sunt certa & necessaria, multa tamen respectu ignorantie ac cecitatis nostræ contingentia & fortuita sunt, & sic bona fortune hîc dicuntur.

Opp.

Illæ sunt necessaria ad felicitatem, quibus sublatæ non est felicitas, sed sic sunt quadam bona natura, vt forma hominis, vt vita, vt sanitas: ergo bona natura requiruntur necessariò. Maior probatur ex definitione necessarij, minor constat in secundo physicorum, vbi docetur, quòd natura appetat formam vt finem, & per consequens vt bonum. De vitâ & sanitate, an sint bona natura nemo dubitat: si ergo forma hominis sit bonum natura, & sublatâ formâ non sit homo, sequitur etiam sublatâ formâ tolli felicitatem.

Resp.

Ut homo in tractatu de relatis quiddam aduentitium esse dicitur domino & seruo, licet sine homine nec dominus nec seruus esse possit, ita anima & forma hominis quiddam aduentitium felicitati esse dicitur, et si sine anima felicitas esse non possit. Nam sicut homo non est de essentia relationis, ita anima non est de essentia felicitatis. Aliud ergo est esse essentie in principio, aliud est esse existentie in subiecto, principium felicitatis est virtus, in qua conseruatur: subiectum felicitatis est animus, in quo comprehenditur. De sanitate & vita respondeo, quod adiuuent si adsint, quod non tollant si absint, quippe in animo (qui est aternus) beatitudo inest.

Anima quo modo felicitati accideret dicatur.

Opp.

Nulla est actio virtutis, vt probatur in 2. lib. Ethico. sine obiecto: sed felicitas est actio virtutis, ergo non est sine obiecto: quod si non concedantur omnia, sic arguo: obiecta virtutum sunt aut bona natura aut fortuna: ergo bona natura aut fortuna necessario requiruntur.

Virtutis sunt obiecta natura & fortunæ bona.

Resp.

Actio immanens virtutis quid.

Ad maiorem respondeo, quod sit immanens aliquando actio virtutis, quæ est veluti quædã reflexio eiusdem in seipsam, sed esto quod sint obiecta singularum virtutum moralium, in quibus illarum actiones versantur, non tamen recte infertur quod bona natura & fortuna necessario requirantur, quippe vt est duplex actio virtutis immanens & transiens, ita est duplex obiectum internum quod immanentem: externum, quod transeuntem perficit. Internum est vt consilium respectu sapientis, exter-

num est vt periculum respectu fortis, sic temperans internè voluptatem, externè cibum & potum respicit.

CAP. IX.

An felicitas sit donum Dei?

NOBILISSIMUM bonum à nobilissimà causà fluit, aliàs inter causā & effectum non esset dignitatis proportio. Motus cœli simplex & æternus est, quid ita? quia primus motor simplex & æternus habetur: hinc Arist. si quid inquit à Deo hominib. detur, maximè cōsentaneū est felicitatem dari; si rationem quæras, respondet, quia rebus humanis melior est & præstantior. Tædium esset si omnia testimonia, quæ in hanc sententiam scribuntur, è diuersis operib9 Aristotelis accumulare & adferre cōtenderem. Lectorem ad decimum Ethicorum & ad 12. Methaphysico. refero, in quib9 summum bonum summūq; verum infinito ac æterno vtriusq; principio acceptum iri viderit, sed huius inquit Aristot. disputationis ac temporis hæc non sunt, quasi diceret, non nego felicitatē esse donum Dei, sed hic locus postulat, vt segniores

Felicitatē
à Deo donari.

Ratio cur
philoso-
phus defeli-
citate actiua
agit.

Industrius
esse debet,
qui felici-
tatem vult
assequi.

ad studium virtutis incitem, ne dum pu-
rēt à Deo solum concedi, in otio sine cu-
rà, in vitio sine fructu vitæ consenescent.
Nemo artifex natus, & nemo inuitus fe-
lix, artes tamen à Deo sunt, à Deo etiam
beatitudo fluit: vis vno verbo expediam
omnia? fortunæ ascribere felicitatē sce-
lus est, humanis dare viribus sceleratum,
cæterum requiro hîc studiū, requiro in-
dustriam. Nam vt in Olympicis ludis nō
formosissimus quisq; aut robustissimus
coronā donatur, sed qui in certamen ve-
niunt: ita fœlicitatis compotes non sunt,
qui dies noctesque virtutis remis non
incumbunt. Vetus est illud,

Dulcia non meruit, qui non gustavit amara.
tritum quoq; & hoc, Deus otiosos nō di-
ligit. Quare vt paucis concludam singu-
lā, felicitas vt palma homini proponitur.
sed sine industriā hominis non acquiri-
tur. Indignus est dato beneficio, qui dan-
ti manum non porrigit, iure profectò est
miser, qui datum à Deo bonū sedulò ac
diligēter non quærit. Nihil hoc detrahit
diuinę maiestati, quæ vult vt amemus, ne
ingrati, quæ iubet vt agamus, ne ignaui
simus.

simus. Sicut ergo medicina non sanat nisi si æger accipiat, ita hoc donum non prodest, si quis datum recuset. Nemo enim ad vitam beatā cogitur, trahitur fortasse, cogitur autem nemo. Nam præmiis trahi, stimulis nos cogi dicimus.

Nemo cogitur esse beatus.

Absolutum sine medio ut creatio ex nihilo, donaque diuini spiritus, quæ Aristot. non intelligit.

Donum Dei est vel { Respectuum cum medio, & conditione, & sic hominibus studiosis virtutis, non otiosis à Deo datur felicitas: nam ad acquisitionem eiusdem requirit modum, tempus, voluntatem, industriam, naturam, nõ ergo negat Aristot. diuinitus dari hoc bonum, sed vult etiam studiosè illud per industriam.

Opp.

Quicquid est in raro contingentibus & extrinsecus euenit, causam ipsam fortunam habet, ut probatur ex definitione fortune 2. physico. sed felicitas humana est in raro contingentibus & etiam extrinsecus euenit, ergo fortunam sui causam habet, quod est contra Arist. in textu.

Resp.

Quamuis raro contingit felicitas, adeoq; sit accidens subiecto, non tamen à fortunâ prouenit, quia ab operante ut finis intenditur, fortuitus enim effectus non intenditur, exempli causâ, fodiens terram aliquando incidit in serpentem, intentio est terram fodere, at non incidere in serpentem.

Fortunæ effectus ab operante non intenditur.

Opp.

SPECVLI MORALIVM

Opp.

Felicitas in textu quiddam diuinissimum appellatur: ergo à solo Deo homini conceditur.

Resp.

Felicitas
quomodo
quiddam
diuinissi-
mum, Libr.
de partibus
Animanti-
um 2. de
cœlo.

Diuinissimum appellatur non absolutè, vt est in Deo, sed partim effectiue, vt à Deo fluit, & partim obiectiue, quia per illam Deo maximè assimilamur.

Opp.

Anima hominis est proximum, solum, & immediatum donum Dei, nam teste philosopho cœlitus venit, & à materia potentia non educitur, ergo felicitas quæ est eiusdem perfectio solum à Deo esse videtur. Argumentum sequitur, quia dans formam dat omnia consequentia formam.

Resp.

Quædam consequuntur.	{	<i>Simpliciter & necessariò, & sic dans</i>
		<i>formam dat omnia consequentia formam.</i>
		<i>Contingenter & fortuitò, & sic dans</i>
	{	<i>formam, puta animam, non dat omnia</i>
	{	<i>consequentia formam, puta felicitatem.</i>

Opp.

Lib. 12. metaph. & lib.
3. Physicor.

Posse & velle in Deo idem sunt, vt sapienter docet Aristot. sed potest beatum in hac vita proximè & immediatè facere: ergo & vult: quibus concessis videtur impium partim Deo, partim homini felicitatem ascribere. Minor patet in 7. physico. vbi probat primum motorem esse infinita potentia.

Posse & velle
in Deo
quomodo
sunt idem.

Resp.

Posse & velle idem sunt in Deo, si essentiam deitatis,

non

non si providentiam ordinis ac dispositionis spectes, certum est posse illustrare mundum sine sole, sed non vult: posse gubernare orbem sine lege, sed non vult: posse saturare hominem sine cibo, sed non vult: placet ei in sua providentia ordine & medio uti, non quòd non possit agere sine medio, sed quòd non velit quicquam fieri sine ordine. Quare respondeo, et si potest Deus beatum in hac vita proximè & immediatè facere, si infinitam potentiam spectes, non tamen hic vult si ordinem & providentiam consideres: non est ergo impium maximè Deo ut principio primo, proximè homini ut instrumento felicitatem ascribere.

Thomæ in summa contra gentes, & super magistrum sententiarum, Deus non agit sine medio, ut nos doceat ordinem in actionibus nostris observare.

C A P. X.

*An sit dicendus felix in hac vita?
An felix possit esse miser?*

SOLON interrogatus à Cræso, quisnam felix videretur: mihi Tellus, inquit Atheniensis, qui filias castissimas habuit, qui diu integerrimè vixit, qui pugnans pro patria fortissimè interijt. Secundò interrogatus, num post Tellum aliquem Cræso beatiorem nosset, imò inquit, Cleobem & Bitonem, qui veluti Hippocratis gemini se mutuò semper dilexerunt, matremque inopem, senem,

nem, infirmam tanquam boues coniugati ad Iunonis templum traxerunt: iratus tum Cræsus, auro, gemmis, purpura splendens in solium ascendit minaci vultu, tertio iam quærit an aliquem Cræso beatiorum cognosceret, ô rex Lydorum respondet Solon.

Ultima semper

Expectanda dies homini est: diciq, beatus

Ante obitum nemo supremaq, funera debet.

Felix nemo
ante obitū,
inquit Solon
Cræso.

O Solon,
Solon.

Hanc vocē contempsit Cræsus, at postea in bello à Cyro & vinculis captiuus ad incendium ductus, spectantib. Persis maxima qua potuit voce ter dixit, O Solon, Solon: miranti ac sciscitanti Cyro quis hominum aut deorum is esset Solon, vnus sapientum inquit Cræsus, quem olim vaticinantem hoc malum ego rebus secundis tumidus & inflatus stultissime contempsi: hoc audiens Cyrus, Cræsum non solùm liberauit, sed etiam apud se in maximo semper honore habuit: ita sapiens vna sententia regem alterum seruasse, alterum prudentiorem reddidisse videtur. Sed quorsum hæc? vt nimirum intelligas in hac via, qua tendimus ad sepul-

pulchrum multos esse lapsos, in hac luce quâ ad tempus fruimur densas esse tenebras, sed attende. Vt in euentis rerû maxima est omnîû vicissitudo : ita in effectis virtutû nullus est error & inconstantia.

Multi sunt lapsus istius vitæ.

Verus ergo Solon, verus Arist. nam ille de miseriâ huius vitæ, hic de virtutis anchora disputauit: si bona fortûæ spectes, mille sunt casus, at si bona animi perpendas, vnus & certus est vitæ humanæ scopus; placet tamen Aristot. vt ait Aquinas cum Solone ludere, eiusdemq; sententiam (vt modo Platonis) in vmbra, cum qua decertet commutare : constantiam enim virtuti non negauit Solon. Nam Telli fortitudinem, Cleobis & Clitonis pietatem commēdauit, Croeso autē periculose in Oceano diuitiarum exultanti cautelam sapienter dedit, sed his omiffis dico beatum in hac vitâ dicendum esse:

Solon & Arist. reconciliantur.

Semper in his libris Politicam non Theoricam felicitatem intelligo. Si enim non esset in hac vitâ dicendus felix, dic mihi, non inanis esset omnis labor & appetitus in hac vita nostra ? iterum non ociosa esset legum constitutio, vt ciues

Felix ante obitum dici potest aliquis.

Ab absurdis probat felices dicēdos esse in hac vitâ politi;

bea- cé.

beatos faceret? adhuc non ridicula esset denominatio felicitatis, cum res nulla sit, quæ nomini respondeat? adde, nonne misera esset conditio hominis, si navis in quâ vehitur tot tantisque fluctibus agitata, nullam tandem virtutis anchoram, nullum portum haberet? postremo est nullus magnes, vis nulla virtutis, quæ trahit ad hominem? an nemo castè, nemo sobriè, nemo studiòse viuit? An sumus omnes chameleonti similes? quorsû pponitur præmiû si nemo capiat? quorsum laudatur virtus si nemo cupiat? quorsum docetur beatitudo, si nemo sapienter viuat? fateor esse nâuos in vultu Veneris; fateor esse affectus in animo felicitatis; fateor beatum telis fortunæ configi, affligi morbis, multis extremis malis vulnerari; non tamè labascit, imò tum maximè lucet atque triumphat: rectè ergo concludit Aristot. hoc ca. quod felix miser esse non possit, miser enim est expers ingenij, abiectus animi, plenus peccati: at felix est sapiens, fortis, semper studiosus virtutis: ergo felix miser esse nō potest; præterea si hoc concedatur studioso virtutis, vt sē-

Felix non
potest esse
miser.
Miser quis?
Antithesis
inter beatū
& miserū.

per

per in fugam abigit fortunam, nedum eiusdem procellas vincere beatus potest, quippe semper sapiens est, & quæ fors tulit æquo perfert animo. Nam si bona & fortunata sint vitam amceniorē, sin aspera & iniucunda longē beatiorē reddunt: ut enim flamma suppressa euolat, ita animus beati omnes miseras superat.

	{	Stabilitatem virtutis, cui nititur.	
		Perpetuitatem actionis quā in obiectis virtutis vitui.	
Fœlix est dicendus in hac vita propter	{	Constantiam rectæ rationis, qua vita dirigitur.	
		Excellentiam mentis, quæ multis actionibus virtutis confirmata, facile non corrumpitur.	Fœlix aliquis in hac vita cur dici possit.
		Pro inope & indigente pecunia, & sic contingit aliquando beatorum appellari miserum.	
Miser sumitur tribus modis, aut	{	Pro homine abiecti animi, & sic non potest esse miser.	
		Pro homine mancipato sceleri, quæ significatio propria est miseriæ, & sic fœlix non potest esse miser.	

Opp.

Nemo vivit mortalium cuius certus est finis: ergo in hac vitâ non est dicendus fœlix.

Resp.

Crux & eculeus, ut sæpè diximus, beatum nō vulnerant, hęc enim non lapsum hominis sed statū fœlicis proponi-

Finis ho-
minis in-
certus, fœ-
licis certus
est. ponimus; aliud est esse hominem, aliud est esse beatum
hominem, hominis quidem incertus est finis, sed fœlicis
hominis, qui in perpetuâ actione virtutis constat non est
incertus.

Opp.

Hac vita, vt ait Seneca, miseria est; sed in miseriâ ne-
mo est dicendus fœlix: ergo in hac vitâ nemo est dicen-
dus fœlix: maior ratione probatur quia hac vita est mo-
tus animi ad vitium, & motus corporis ad sepulchrum.

Resp.

Non est vera definitio vite qua traditur: non enim est
ipsa miseria sed misera, non est motus animi ad vitium,
aut corporis ad sepulchrum, sed tamen est perniciosa, &
in colluione multorum scelerum veluti sepulta coo-
perta: hac dicuntur de externis, quæ, vt modo ostendi-
mus, beatum non vulnerant.

Opp.

Fœlix dici potest non fœlix, vt ait in textu Aristot. er-
go videtur quod possit esse miser; nam non fœlix est con-
tradictionis negatio, quæ medium non habet.

Resp.

Non fœlix dici potest non quod non sit, sed quod sub-
latis rebus secundis esse non videatur.

Opp.

Nulla affectio est tam stabilis & firma in subiecto,
quin possit corrumpi: sed fœlicitas est affectio: ergo potest

corrumpi; quo concesso sequetur quod felix possit esse miser, nam sublatâ felicitate miser erit.

Resp.

In felicitate respectatur {
Essentia accidentis, & sic à suo subiecto moueri potest.
Constantia actionis, habitus & consuetudinis, & sic non potest.

CAP. XI.

An res posterorum pertineant ad defunctos?

¶

NE quis Soloni adhuc non satisfecisse Arist. putet alia iam causa agitur, in qua Solonis sententia partim refellitur, partim approbatur: refellitur cum esse felicem in hac vita probat, approbatur cum beatissimam vitam defunctorum concedat: satis iam dictum est de prima parte, de altera pauca dicenda veniunt in precedenti capit. sic loquitur philosophus, Absurdum sanè est res posterorum nihil (ne ad vllum quidem tempus) ad parentes pertinere: in hoc capite sic inquit, Casus autem & res aduersus posterorum ac amicorum omnium

nihil omnino pertinere ad mortuos valde ab amici officio alienū sit, sentētijsq; omnium repugnare videatur; ex quibus verbis meo iudicio eminēt, Immortalitas animi & defunctorū Beatitudo. Sexcenta sunt pfectò loca in Arist. quæ immortalitatem, permulta sunt quę felicitàtem probant. Mens æterna & immortalis est, sic in libris de animo : felicitàs hominis est perpetua, sic in Ethico, decimo. Mirū igitur mihi est quid Velcurioni (aliàs non contemnēdo interpreti) in mentem venerit; quòd neget animi immortalitatē ex Aristotele posse probari. Sed rei viuum nō attingis fortasse dices, nam quæstio est, An res posterorum ad defunctos pertineant, in quā de modo pertinendi non de immortalitate animi dubitatur? Fateor equidem id verū esse quod dicat, sed prius immortalitatem & beatitudinem mortuorū demonstrare oportet, quā eorū res nostras interesse probemus : his ergo positis, modū ac ordinem pertinēdi probat Arist. in præcedēti ca. hæc eius est sentētia : Fieri potest vt qui beatam vitam vsq; ad senectutem

Animam
esse immor-
talem do-
ceri ab A-
rist. Lib. de
anima cap.
10.

Res viuorū
quomodo
pertineant
ad defun-
ctos.

tem

tem protulerit, migraueritq; conueniē-
ter rationi, cum multæ in posteris muta-
tiones consequantur. Absurdum tamen
est si is quoq; mutetur qui oppetijt mor-
tem sitq; aliàs miser, aliàs beatus: ex qui-
bus verbis elicitur hic sēsus quod res po-
sterorum, pertineant quidem ad defun-
ctos, sed ita vt neq; beatiore ex eorum
dignitate, neq; miseriore ex eorum ca-
lamitate fiant: idem habet in hoc capite:
sic enim ait, Ergo hoc quidem apparet,
res secundas amicorū & aduersas, ad eos
pertinere illas quidē qui occiderint; sed
ita vt neq; ex beatis miseros faciant, neq;
aliud quicquam generis eiusdem. Nulla
enim est post hanc vitam beatitudinis in
animā commutatio, Si plura de hac re ve-
lis intelligere, si adeo vt legas fragmentū
illud de somnio Scipionis, vt diligenter
euoluas librum de mundo, librum deci-
mum Ethico. tres vltimos libros Meta-
physico. in quibus multa de æternitate
animi, multa de dignitate intelligētiarū
& beatorum spiritūū, multa de maiesta-
te primi motoris, multa deniq; de con-
templatione rerum omnium in primā

Defuncti
mutationi-
bus istius
vitæ non
pendent,

causâ discas. Quæ si ingeniosè in loco cõferantur, multũ lucis ad hanc quæstionẽ proculdubio adduxerint: fõtes quasi digito demonstrabo solũ. Docent philosophi quòd anima separata & fœlix in omni æternitate primum motorem, id est, Deũ aspiciat: docent quòd post separationem suam amare propter vnionem corporis non desinat; docent, quòd liberata à curis multo diuinius quàm antea intelligat; Quorsum quæso si res posteriorũ ad beatos nihil pertineant? Scipionem disputantem de Romano imperio, Patroclũ disceptantem de sepulchro in tragicam scenam non adduco, si cõta fortasse hæc sunt & fabulosa, sed hoc vrgeo, An sic mens separata magis sapiat, vt nihil intelligere? an sic magis intelligat, vt nihil sapere? sic primam causam suscipiat, vt nihil rerum præteritarum scire ac meditari possit? Agnosco animam seiunctam à corpore esse quidem finitã & circumscriptam essentiã: quid tum? ignorã ergo esse concludis? Aliud est per habitum naturæ & essentiã, aliud est per reflexum primæ causæ & influẽtiã sci-

re,

Animã separatam & fœlicem quid mane-
at post hãc
vitam.

Animæ separatae nihil nisi per reflexum à prima causâ sciunt.

re. Nihil hic omnino definitio (studiose lector) hæc tamen morum præcepta colligo; vt Achilles Patroclo suo sepulchrum parare; vt filii bonorum parentum vestigiis insistere, vt posteri beatorum exempla imitari debeant.

Respostorum ad defunctos pertinere in textu improban-
 tur. { Ab officio amicitiae, nam durum est
 set. & alienum ab officio amicitiae con-
 trarium docere.
 A testimonio & opinione omnium
 qui semper iudicant eas pertinere.
 A nomine & exemplo tragediarum, in
 qua defunctorum spiritus sæpe à poetis
 introducuntur, habentes quasi curam
 posterorum.

Opp.

Dubitare videtur Aristot. in textu, vtrum defuncti sint omnino felices, ergo confuse & indefinite concludit res posterorum spectare ad defunctos, antecedens probatur in his verbis: Querendum est de mortuis, vtrum alicuius boni participes sint, an contra. Perspicuum enim est ex his, etiam si quid ad eos pertineat siue boni siue mali, exile & exiguum illis fore.

Resp.

Non dubitat omnino de æternitate & beatitudine defunctorum, sed in hoc loco ostendit posterorum res aduersas, aut secundas statum beatorum omnino non mutare, & sic querit, An alicuius boni aut mali participes sint mortui? quasi diceret, hanc questionem moueo: An

Verum mor-
 tui boni ali-
 cuius parti-
 cipes sint, &
 quomodo
 intelligen-
 dum.

mortui nostrorum bonorum aut malorum fiant participes: Respondet, non fieri, vel vt beatos eos qui non erant prius, efficiant, vel ijs qui ante beati erant, beatam vitam eripiant.

Opp.

Sires posterorum pertineant ad defunctos, verisimile est defunctos memoriam curamq, posterorum retinere. sed hoc non est verum: ergo res posterorum ad defunctos non pertinent. Maior à sufficienti diuisione petitur, Minor ratione probatur, quia memoria est vis animi sensitiui quæ simul cum vitâ nostrâ extinguitur, à cura autem rerum mortalium anima separata (teste philosopho) liberabitur, aliter enim simpliciter fœlix & immutabilis non videtur.

Resp.

Anima se-
parata quo
modo res
mundanas
scire & cu-
rare dica-
tur.

Prima pars huius argumenti de modo sciendi, in calce expositionis nostræ resoluitur; non enim per memoriam quæ extinguitur, sed per influentiam primi motoris quâ fruitur, anima separata intelligit: curam autem posterorum habere dicitur, non quòd istarum rerum vicissitudine de statu fœlicitatis vnquam deturbetur, sed quòd in arce quasi posita & locata res duras & secundas posterorum videat. Quorsum ergo videt fortasse dicere: vt hoc intellecto (nimirum illam videre) tu eius antea actam bonam vitam imiteris.

An felicitas sit potiùs bonum honorabile quàm laudabile?

QUO magis ad fœlicitatem acquirendã (de quã multa iam dixit philosophus) incitemur, præmium nunc honorificum omnibus hoc iter suscepturis proponitur, nempè insignis honor; concludit enim philosophus bonum potiùs diuinis encomijs venerandũ, quàm humanis laudibus prosequendum, quippe laudamur ob aliquam affectionem aut virtutem, cùm iusti, cùm fortes, cùm viri boni simus: cæterùm fœlicitatis præmium maius & excellentius esse debet: est enim id bonum, quo melius, quo dulcius, quo honorificentius in hoc vitæ cursu acquiri non potest. Veruntamen nefas & impium hoc loco putauit Aristoteles illos honores homini beato ascribere, & demandare, qui deo infinito, ac immenso consecrantur, cui enim mortalium vnquam dicimus?

Fœlicitas bonum honorabile.

Diuines honores fœlici non ascribit philosophus.

Quicquid habet Phlegeton, quicquid caua viscera erra,

*Quicquid inest Pelago, quicquid secat aera pennis,
Fecisti, & solus totum hoc opus ipse gubernas.*

Laus virtu-
ris est, Ho-
nor felici-
tatis.

Deus ergo non est laudibilis vt homo, sed plusquam honorabilis, quippe est in relatione ad nullam causam, sed per se omnium bonorum summum & diuinissimum: pergit igitur Aristoteles in textu, docetq; laudem mediocrē esse virtutis proprium, sed virtus minus bonum est quā est felicitas; laude ergo virtus, honore felicitas celebratur.

Honor du-
plex.

Postremò, Eudoxus voluptati (quam summum bonum esse putauit) summū honorē dedit. Quid ergo? an beatitudini, quā sola virtute quærimus, minorem palmam tribuemus? quid multis? in hoc bono summa quies, summa perfectio, summus splendor inest: ergo iure optimo summus debetur honor, summus inquam debetur honor, cum dico summum, inanē strepitum multitudinis, sonorum applausum adulantis non intelligo; est enim honor levis, est honor constans, est honor in sono honorātis, est honor in ipso sinu beati hominis. Firmissimum est bonum, ergo certissimum esse debet

debet præmium. Vt ergo virtus semper est laudabilis etsi nemo laudet; ita beatus semper est venerandus, etsi nemo honorem tribuat: hîc enim non quid detur, sed quid debeatur quærimus.

Diuinus, qui in timore & amore consistit, & hic Deo soli debetur, quem oportet propter se diligere, & propter ipsum cætera omnia.

Honor est
aut

Humanus
qui est aut

Externus in leuitate fortunæ & multitudinis, & hic non est semper præmium felicitatis.

Internus in firmitate virtutis, qui est in beato, & ab applausu populi non dependet, & hic est præmium felicitis.

Opp.

Omne maius bonum continet minus bonum teste philosopho: sed honor est maius bonum quàm laus: ergo honor laudem continet, & proinde si felicitas sit bonum honorabile erit etiam & laudabile.

Resp.

Cum dicit Aristot. felicitatem esse potius honore dignam quàm laude, laudem meo iudicio non excludit, sed quoniam laus minorem lucem quàm honor habet, laudem virtuti in vno, honorem felicitati in alio gradu dignitatis tribuit. Vt ergo virtus & felicitas sunt cognata;

Felicitati
non negatur laus.

Philos.
de laud.

ta;

ta, ita laus & honor non sunt diuersa, est enim honor nihil aliud quàm laus intensa.

Opp.

Honorem Deo, regi, patri tribuere debemus: ergo soli felici non debetur.

Resp.

Diuinus honor Deo soli debetur, vt supra.

Humanus verò distinguatur vel in

Seruilem, qui debetur domino propter metum.

Naturalem, qui debetur patri propter natura impetum.

Ciuilem, qui debetur regi propter iustum imperium, felici propter virtutis premium.

Opp.

Rex semper non est beatus: ergo regi & felici idem honor non debetur.

Resp.

In rege triplex persona consideratur, hominis, ciuitatis, Dei: quamuis vt homo non semper eodem honore colitur quo felix, tamen vt personā ciuitatis aut Dei representat, eādem omninò veneratione dignus habetur: non enim animi prauitas, sed officij maiestas in rege considerari debet, quare qui aut in bonum aut in malum principem arma sumunt, sceleratè quidem faciunt. Quippe quantum in se est, contendunt & maiestatē numinis

Arma non sunt sumenda in principē, siue bonus sit, siue malus.

violare, & dignitatem reipublic. in vno simul conuellere.

Opp.

Honor est obiectum vnius virtutis, nempe modestiæ: ergo non est felicitatis præmium: antecedens est Aristot. in lib. 4. Argumentum patet quia latius felicitas extenditur quàm vna virtus.

Resp.

Non solum modestia, sed etiam magnanimitas & iustitia in honoribus versantur, conceditur tamen proprium obiectum esse modestiæ, quæ habena ambitionis rectè definitur. Ad argumentum ergo respondeo, quod externus honor sit obiectum modestiæ, internus verò præmium felicitatis. Honor externus obiectum modestiæ, internus est præmium felicitatis.

C A P. XIII.

An ad moralem philosophum spectet cognitio animæ?

An appetitus sit subiectum virtutum moralium?

An meliora sint somnia bonorum quàm malorum?

HA CTENVS de felicitate ac mercede vitæ practicæ actum & disputatum est, vt nos Tragœdiam huius vitæ agentes, à bello ad pacem, à fluctibus ad portū, à naturæ impetu ad rationis imperium, à procellis fortunæ ad virtutis anchoram fugiamus: tum enim rectè plerumq; viuitur, cum benè viuendi finis

Transitio à felicitate ad virtutē.

finis intenditur. Nunc officium moralis
 phylosophi esse arbitratur Aristoteles, de
 virtute quædam præcepta generatim ac
 speciatim tradere: sic enim nostra inten-
 tio ceterior, sic via rectior, sic vita melior
 erit. Nam frustra à nobis quæruntur fœli-
 citatis præmia, si ad ipsam fœlicitatem
 spreta contemnantur media. Media au-
 tem solæ virtutes sunt, quibus veluti sca-
 læ gradibus inherentes, in arcem beatitu-
 dinis tandem ascendimus. Institutū er-
 go nunc est philosophi de virtutib⁹ lima-
 tius agere, sed ne in Labyrinthum nos si-
 ne filo trahat, ordinem observat, ut pri-
 mum de subiecto nempe de animo hu-
 mano pauca intelligantur. Prima igitur
 conclusio huius cap. est, quòd de virtute
 agendū sit, quia sola virt⁹ viros bonos ef-
 ficat, 2. quòd de virtute animi nō corpo-
 ris sit differendū quia philosoph⁹ non cor-
 poris, sed animi medicus esse debet, 3.
 quòd pars animi vigentis non sit subie-
 ctum virtutis: nam hæc in somno maxi-
 mè cernitur, at bonus per somnū à ma-
 lo nō distinguitur: ex his constat ad mo-
 ralem philosophum quandam spectare
 cogni-

Virtutes
 media sūt,
 & viam
 struunt ad
 fœlicitatē.

De animo
 virtutis
 subiecto
 Conclusio-
 nes aliquot

cognitionē animæ: quandam dico non simplicem & absolutam, quæ in libris de animo comprehenditur, tantum autem scire oportet quantum ad diuisionē virtutis pertinet. Nam cū virtutum aliæ sint mentis, aliæ moris, quātū illæ in intellectu, hæ in appetitu reponuntur, necesse est ad minimum eas partes intelligat, in quibus vis tota suę scientiæ lucet. Nam vt medicus scienter nō sanat eam partem corporis quam nescit: ita philosophus sapienter non tractat eam partē mentis quam ignorat. Potentias ergo animæ hīc distinguit philosophus: vt aliæ sint communes, alię proprię: communes vt vis vigendi, quæ maximē in somno: vis appetendi quæ maximē in sēsu cernitur: propriæ, vt intellectus, qui virtutibus mentis: voluntas, quæ virtutibus moris vi sua subijcitur. Nam quamuis appetitum sedem & subiectū virtutis sæpe in hoc cap. alijsq; in locis nominat, proculdubio tamē intelligit appetitū inchoatē, voluntatē absolutē virtutem recipere. Est enim appetitus ad voluntatem in recipienda virtute, vt est superficies ad substantiam in recipiendo accidente: in-

Qualis hic
requiratur
animæ cog-
nitio.

Communes
quæ,
Propriæq;

Appetitus
inchoatē,
voluntas
virtutem
recipit ab-
solutā.

choatur ergo virtutes in appetitu, sed perficiuntur in voluntate: quorsū aliter doceret philosophus virtutes & vitia esse in nostra potestate? quorsum vtriusq; actiones voluntarias esse demonstraret? sed distinguit appetitū, fortasse dices, vt alius sit rationis omnino expers, alius imperio rationis obtēperans? quid tū, ergo p̄babile est appetitum non voluntatē virtutis subiectum posuisse? Fateor equidem appetitum esse subiectum vt dixi, sed non completum: nam absolum & absurdum est, vt illa potentia animæ sit virtutis subiectum, quæ rationem tantum influentem per participationem, & non inharētem per cōstitutionem habet: sed sic verbo hoc esse concludo: si concidat appetitus, manet tamen virtus, ergo subiectum virtutis non est appetitus. Verum adhuc vrget quod ipsa voluntas sit quidā appetitus: ergo si voluntas sit subiectum appetitus erit? Rectē mones: nam hinc elicio duplicem voluntatem, aliam sensitivam, quæ propriē appetitus: aliam intellectiuam, quæ suo ipsius nomine voluntas dicitur, Est sanē voluntas vt dicis quidā appeti-

petitus, at non in sensu sed ratione positus. Quid ergo? Num vis virtutē vllō modo respicere appetitum? obtundis. Quoties enim dixi appetitum esse primum & inchoatum subiectum, voluntatē autem esse vltimum & perfectum: non nego etiam & alias potētias animi, scilicet phantasiā communem sensum, memoriā quodā modo subijci contēplationi virtutis; hinc enim cōcluditur, quod in postremo iam loco agim⁹, meliora esse sōnia & phantasmata bonorum, quā malorum hominum. Vt enim virtutum aut vitiorū obiectis interdū delectamur, ita plerumq; somniantes per species rerum nocte afficimur: quippe occlusis externis sensibus, internæ potentiæ animi referātur; boni ergo de bonis quibus interdū capiuntur, noctū somniant: mali de pessimis in somno cogitant: seruus de fame, epulo, de cibo, Paris de Helena, Pāphil⁹ de sua Glycerio somniāt. Quid ita? quia macilētus seruus, gulos⁹ Epulo, sceleratus Paris, Pamphil⁹ verò omnium amator extitit: hortādi ergo hīc sūt iuvenes, hortādi etiam senes nostrorū tem-

Somnia bonorum meliora quā malorum.

Somnia cuiusque talia sunt qualis ipse est.

75. SPECULI MORALIVM
 porum, vt illi nimium de sua Helena, vt
 hi nimium de sua pecunia non mediten-
 tur: qualis enim est diurna meditatio, ta-
 lis nocturna erit phantasia.

Moralis phi- losopho co- gnoscenda est anima, vt in- telligatur	{	Subiectum	{	appetitus inchoatè,	} quæ ambo sunt in animo.
		virtutis, quod	{	voluntas perfectè,	
		est aut			
		Obiectum			
{	{	virtutis, quod	{	verum;	}
		est aut			
		bonū,			
		Æternitas virtutis, quæ ab æternitate animi dependet, vt est in 10. Ethico.			
				Perfectio & finis virtutis, quæ est animū studiosum, & beatum facere.	

Appetitus duplex,	{	Sensitiuus	{	Concupi-	{	Sic est subie- ctum virtutis in- choatum, quia in eo inchoan- tur virtutes.
				scibilis		
				Iracibilis		
{	Intellectiuus	{	Rudis, & quasi rasa ta-	{	Formata, quæ est subie- ctum virtutis perfectum & vltimatum, vt aiunt: nam in eo perficiuntur virtu- tes	
			qui propriè			
			voluntas di-			
			citur, & hæc est vel			

Meliora sunt somnia bo- norum quam malorum hominum, vel	{	Propter altam impressionem bono- rum obiectorum in externis sensibus, qualia sunt simulachra virtutum ante oculos, & sapientum verba semper qua- si sonantia in auribus.
		Propter frequentem actionem bo- norum operum, qualia sunt inopes pe- cunia, ignorantes consilio adiuuare.
		Propter assiduam meditationem opti- marum virtutum, quæ animā sic confir- mant, vt ne in somno corporis à studio & contemplatione virtutis deficiat.

Opp. contra primam quæstionem.

Quicquid est omninò rationis expers à natura sua, virtutis, quæ est rationis norma, non est subiectum: sed appetitus est omninò à natura sua rationis expers, ut habetur in textu: ergo non est virtutis subiectum.

Resp.

<p><i>Appetitus considera- tur duob. modis, vel ut est quasi</i></p>	{	<p><i>Contumax servus & sic non est omninò virtutis subiectum, quia rationi opponitur.</i></p> <p><i>Obediens filius, & sic est virtutis subiectum, sed inchoa- tè, ut ostendimus.</i></p>	<p><i>Appetitus dupliciter considera- tur.</i></p>
--	---	--	--

Opp.

*Appetitus est accidens, & virtus est accidens: sed ac-
cidens accidenti inesse non potest. ergo virtus appetitui
non inest. Maior constat, quia appetitus est naturalis
potentia, virtus autem habitus in qualitate. Minor est
Aristot. in 2. Topico.*

Resp.

<p><i>Appetitus capitur bifariam, vel ut est pars animi & sic est capax virtutum & affectuum, vel ut est po- tentia naturalis in prima specie qualitatibus, & sic non est. Aliter dicendum est, esse subiectum quo, ut aiunt non subiectum quod, quia ut per superficiem in substantiam recipitur color, ita per appetitum in voluntatem re- cipitur virtus.</i></p>	<p><i>Appetitus est subie- ctum quo.</i></p>
--	--

Opp.

Appetitus est sedes affectuum, ergo non est subie-

*Etiam virtutis. Antecedens patet in 3. Topic. argumen-
tum probatur, quia affectus & virtus sunt contraria,
virtus enim rectam rationem conseruat, affectus homi-
nem à recta ratione auocat.*

Resp.

Affectus sunt du- plices,	{	<i>Acres, qui à recta ratione nos auocant,</i>
		<i>& simul cum virtute non insunt.</i>
		<i>Mediocrates, & veluti virtutis imperio moderati, & tales cum virtute rectè in ap- petitu consentiunt.</i>

Opp.

*In somnio inquit Arist. bonus à malo non discerni-
tur, ergo non sunt meliora somnia bonorum quàm ma-
lorum. Ratio sequitur: nam si sint meliora bonorum
somnia, bonorum à malis hoc modo erit aliqua di-
stinctio.*

Resp.

Bonus à malo per somnia discernitur per somni- um non di- stinguitur.	<i>Bonus à malo per somnum non distinguitur, attamen per somnium bonus à malo plerumq; discernitur, somnus enim est ligatio sensus tam in bonis quàm in malis: sed somnium est agitatio quedam mentis, quæ ligatis externis sensibus intus aliquando meditat. Quare etsi bonus à malo per somnum naturaliter non distinguitur, moraliter tamen quodammodo videtur discerni.</i>

LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

An virtutes insint nobis à natura?

Rosequitur nunc Arist. institutum suum in explicatione virtutis, quæ est anima & splendor beatæ vitæ, frustra enim tot verbis contenditur de fine, si de medio acquirendi finis non disputetur. Nā vt vanum est longo interuallo speratam intueri palmā, si nullo vtaris modo quo apprehendas; ita stultum est in fluctibus huius vitæ intueri finem, si nullo vtaris medio quo acquiras: motu corporis palma, & motu virtutis beatitudo capitur. Quare sapienter quidem philosophus vt de felicitate (vltimo fine) in primo; ita de virtute optimo medio in 2. lib. Ethic. disputat. sicut enim proposito fine ad bonum accendimur, ita exposito medio in

Virtus est anima & splendor beatæ vitæ.

Simile.

Virtutes media sunt ad felicitatem.

via dirigimur. His iã prælibatis de ordine intelligẽdũ est primũ generatim tũ speciatim præcepta virtutis tradi: generatim nimirũ de ortu & interitu, de excessu & defectu, de subiecto, obiecto naturà, fine.

Summa secundi libri.

Virtutum ortus.

Virtutes

acquiruntur indu-

striã.

De ortu mouetur hæc quæstio: vtrũ virtutes nobis insint à natura, vt olim Stoici dixerũt: Industria acquiri ait, naturà inesse negat, quippe etsi natura sit satis efficax in suis effectis procreandis, hoc tamẽ ultra vim ac sortẽ naturæ ponitur, vt virtutem in suo vtero conceptã pariat. Nã vt fructus in radice plantæ latitans, nõ omnino funditur, si non accedat influentia solis: ita virtus in potentia naturæ pullulascens in lucem non editur, si non accefferit industria mētis. Procreatrices enim causæ virtutum sunt motus, vsus, actio.

A simili.

Causa virtutis.

Hoc probat philof. primũ ab vsu naturæ, 2. à potentia, 3. ab authoritate, 4. ab exemplo, postremò autem à causã & modo. Ab vsu naturæ, quia omnia quæ insunt à natura aliter ac sunt assuescere non insunt: at virtutes sæpè mutantur, ergo à natura non insunt. Assumptio huius syllogismi probatur exemplo lapidis, quẽ

Quod à natura infitum est, non mutatur.

si mil-

si millies sursum emittas, sursum tamen volare nunquã edocebis, vetus est illud, Naturam expellas furcã licet, vsq; recurret. A potentia, quia insitorum à natura primùm potentias actiuas (vt aiũr) habemus, sed tales potentias virtutũ non habemus: ergo virtutes nõ insunt à natura. Minor probatur exemplo sensus, qui est potẽtia tam efficax & perfecta, vt statim sentiendi actum & officium prodat. vidẽtes enim, gustantes, audientes nascimur. Ab authoritate probat, quoniam si natura nobis essent virtutes insitæ, frustra legulatores tantũ studij in eo ponerent, vt ciues suos ad virtutis exercitium assuefacerent & prouocarẽt. Ab exemplo, quia nemo artifex, nemo doctº, nemo fortis, nemo iustº nascitur. A causa & modo bene agendi, quæ est consuetudo: nam cõsuetudo & acquirẽdæ virtutis, & acquisitæ conseruadæ principium dicitur. Consuetudo enim est altera natura, si bona sit studiosos, si mala sceleratos efficit. Cõcludã ergo cum Arist. non parui sed magnopere adeoq; ad summũ referre, vtrũ sic an secus iam inde à puero assuefcamus.

Insitorum
à natura
primũ po-
tentias a-
ctiuas ha-
bemus.

Internè & essentialiter; & sic partes definitionis, adeoq; ipsa definitio à natura inesse dicitur.

Res insunt à natura duobus modis, videlicet

Externè & consequenter, idque vel

Completè secundum formam, vt splendor in sole, calor in igne, graue in terra, quæ aliter se habere nō possunt; de his & similibus hic agit Arist.

Incompletè & secundum materiam, vt folium in plāta, barba in viro, & hæc etsi sunt à natura, aliter tamen se habere possunt.

Quia in contrarium commutari possunt penitusque amitti.

Quia illarum potentia non sunt satis efficaces ad producendum habitum sine actionibus, vt in sensibus,

Quia ignaui & inertes non sunt studio, si, quod contingeret si inessent à natura

Quia lege, præmio, & consilio ad cultum & studium virtutū mouemur; quod non fieret si à natura concederentur.

Quia deniq; vsu & exercitatione solū acquiruntur.

Opp.

Aristot. in textu docet, virtutes neq; contra naturam, neq; præter naturam inesse, ergo verisimile est illas inesse à natura.

Resp.

Dicendum est quedam semina & igniculos virtutum inesse nobis à natura, sed ita vt in habitum & actionem accrescere non possint sine vsu. Præterea con-

ceden-

Virtutes cur non dicuntur inesse completè à natura.

Virtutes non insunt nobis completè à natura.

cedendum est inesse virtutes à natura, vt à natura in-esse opponitur ei, quod vel præter, vel contra naturam inesse dicitur: non enim insunt contra naturam, quippe naturam maximè conseruant.

Quomodo
insunt &
non insunt
à natura
virtutes.

Opp.

Quæ nobis à natura tributa sunt, eorum primùm facultates accipimus, deinde officijs muneribusq̃ fungimur: sed virtutum potentias sic habemus, & deinde illarum officijs & muneribus fungimur: ergo virtutes insunt à natura. Totum argumentum ex verbis textus petitur.

Resp.

Potentia sunt vel { *Formales & perfectæ, vt sensus, quæ in se actionem sine præcedente vsu continent, vt visus.*
Imperfectæ, quæ sine medio actum non possunt elicere. & tales sunt potentia virtutum.

Opp.

Quicquid inchoat natura, illud ipsum perficit, teste Philosopho 2. physico. sed natura inchoat virtutes, ergo perficit.

Resp.

Quicquid inchoat natura, illud ipsum perficit, si non sit ultra vim & sortem naturæ, vt sunt virtutes.

Opp.

Nihil dat causam alicuius, quod etiam medium

H 5 acqui-

acquirendi eiusdem non tribuit: sed natura dat causam virtutis, nempe potentiam & appetitum: ergo medium acquirenda virtutis tribuit. Maior est in primo de anima. Minor hoc loco docetur.

Resp.

Virtutis
causa remo-
ta est po-
tentia pro-
xima vsus.

De causis proximis non remotis intelligitur philosophus, at potentia est causa remota virtutis non proxima. Nam proxima est actio, vsus, & consuetudo. Alij intelligunt hunc locum in causis eiusdem generis.

Opp.

Qualibet potentia anima naturaliter versatur circa obiectum proprium & naturale: sed proprium & naturale obiectum voluntatis est bonum, seu virtus: ut habetur in 3. Ethico. ergo voluntas naturaliter circa virtutem versatur, & ex consequenti naturaliter acquiri potest virtus.

Resp.

Obiectum	{	Internum ut affectus, qui naturaliter
voluntatis		acquiri potest.
duplex est	{	Externum ut virtus, quae naturaliter
nempe		acquiri non potest.

Opp.

Lib. 1. Me-
taph.
Lib. 2. De
m. const.

Veritas inest naturaliter intellectui: ergo virtus inest naturaliter voluntati. Antecedens probatur quia teste Aristot. multis credimus à natura sine probatione, ut omne totum esse maius sua parte; & iterum, si demas aequalia aequali, relinquitur aequale. Argumentum tenet, quia eodem modo se habent vir-
tutes

ritus intellectus & moris, si modum acquirendi spectes. Nam & hæc & illa exercitationis indigent ac temporis.

Resp.

Vt intellectus est rasa tabula respectu veri, ita voluntas est quasi cera respectu boni; sed attende quod duplex sit verum: naturale scilicet & morale: illi creditur sine ratione, hoc verò non acquiritur sine usu & actione: de illo in primo de hoc in secundo loco agitur.

Verum
Naturale
Morale.

CAP. II.

*An excessu & defectu labefactetur
virtus?*

TRITVM est sermone, quòd præuisa iacula minùs feriant: ratio est, quia mala cognita faciliùs euitantur. Hinc est, quòd postquam principia quibus acquiritur virtus Aristoteles explicuerit; nunc mala quibus corrumpitur demonstrare contendat: frustrà enim ab illo præscribitur via, si quæ in via nocent non præmonstrentur mala. Mala autem hæc duo sunt: nimium & parum, quæ vulgò excessus & defectus appellantur. Hæc duo sunt quasi angues latètes sub herba, hæc nobis tanquam Syrenes insidiantur
in

Ordo progressus.

in via, hæc sunt quæ arcẽ virtutis oppugnant semper, expugnãt sæpè. Ab his ergo summo operè cauendum est. Nam et si frontem vultumq; Veneris, caudam tamen ictumq; scorpionis habent. Rectè ergo ille, in medio tutissimus ibis. Nam vt lineæ ad centrum, ita actiones nostræ, ad mediũ referri debent, à quo si vellatũ vnguem (vt aiunt) deflexeris, necesse est in periculum istorum malorum incidas: hinc enim nimium, illinc parum inuadit: nulla fit ergo in via degressio, quin magnum sit periculũ ne sequatur confusio. Apertè agam: hæc duo (de quib⁹ ago) vitia sunt, quorum alterum nimium quod est in excessu, alterũ parum quod est in defectu dicitur: istorum impetu omnes omnium virtutum nerui conueluntur, omnisq; splendor tollitur; sed ipsam audi philosophum. Quemadmodum (inquit) exercitationes & profusæ & remissæ nimium labefactant vires, & vt esculenta & poculenta si modum trãseant, vel infra modum adhibeantur, labefactant corporis valetudinem: ita vitia animi, in excessu & defectu posita, perniciem

Mediũ tutissimum.

Asimili.

Nimium & parum æq; nocent animo ac corpori.

em virtutibus ac interitum minitantur. Adhibentur exempla timoris & audacię quę tollunt fortitudinem: luxus & stuporis quę tollunt temperantiam. Si rationem quęras cur hoc fiat, respōdeo, sicut ordo & pulchritudo naturę cōcidit, si errante natura monstrum producat: ita decus & pręstantia virtutis tollitur, si (errante homine) vitium perpetretur. Nam vt monstrum corporis fit aliquando excessu, vt in gybboſo; aliquando defectu, vt in unoculo; ita mōstrum animi, quod est vitium, excessu & defectu constituitur: linea ergo recta tenenda est, id est, aurea virtutis regula, quam si in hanc vel in illam partem deflexeris, vitam rectē instituere non videris: hinc enim fumi suffocant, illinc flammę consumunt omnia. Vis ergo rectē viuere? Est virtus placidis abstinuisse bonis. Vis ab illis perpetuò vt decet abstinere? sit ratio mentis, sit virtus moderatrix morum.

A proportionē.
Vitium est animi monstrum.

Sententia.

Excessus &	{	Natirales	{	Excessu	}	materiæ, de quibus in Phyc.
		in		Defectu		
				Appetitu, vt extremi affectus, qui nutum & imperium rationis non sequun-		

defectus sunt
duplices:

Morales quæ
sunt vel in

quantur, quales sunt
furor, odium.

Intellectu, vt vitia
quæ opponuntur vir-
tutibus mentis, qualia
sunt ignorantia & cu-
riositas.

Voluntate, vt vitia
quæ opponuntur virtu-
tibus moris, qualia
sunt auaritia & prodi-
galitas. Notandum
est, quod licet præci-
pue hic intelligatur
Aristot. de his in po-
stremo membro di-
functionis, reliqua ta-
men duo membra de
affectibus & vitiis mé-
tis huc referri possunt

Opp.

*Affectus aliquando confirmant virtutem, vt miseri-
cordia mansuetudinem, vt fortitudinem ira: ergo affe-
ctus in hac questione non sunt intelligendi.*

Resp.

Affectus du-
plices, { Extremi, vt odium, furor, & tales
 { corrumpunt.
 { Moderati, & tales virtutem ipsam
 { adiuuant & imitantur.

Alia distinctio excessus & de-
fectus.

Excessus & { Declinationem à medio: nam homi-
 { nem cogunt medium relinquere.

Dele-

Delectationem, in ipso vitio, cuius dulcedo nos mouet peccare.

Excessus & defectus

Obcacationem animi in bono: nam cogitur aliquando cacutire.

quatuor modis virtutem corrumpunt.

Obdurationem in malo, quâ tandem cogitur desperare. sic declinantes à medio primum dulci veneno peccâdi capimur, capti obcacamur, obcacati obdurescimus, obdurati desperamus.

defectus corrumpit virtutem propter

Opp.

Si omnis declinatio à medio sit virtutis corruptio, tum qui parum declinat à medio iuste reprehenderetur: sed qui parum declinat à medio non iuste reprehenditur: ergo omnis declinatio à medio non est virtutis corruptio. Maior est philosophi in hoc cap. ubi probat omnem declinationem à medio esse in vitio: Minor quoy, est Arist. in nono cap. huius libri, in quo verba hæc sunt. Qui paulum aliquid decorum egreditur non est in vitio.

Resp.

Declinatio à medio fit multis modis, aut per infirmitatem, aut per affectum, aut per ignorantiam, aut per malitiam infirmi nature lapsu perturbati affectionis impetu, ignorantes errore animi: malitiosi furore quodam fascinati peccant. Illi veniâ meliores, hi poenâ deteriores fiunt: docet ergo philosophus omnem à medio declinationem non esse culpandam, non quòd omnis non sit in vitio, sed quia non apparet si sit parua, aut omnia spes remanet, si non sit malitiosa.

Declinatio à medio fit multis modis.

Opp.

Opp.

Qui iniusta agunt non sunt iniusti, ergo excessus & defectus non corrumpunt virtutem. Antecedens est Aristotelis in 4. cap. huius libri: probatur etiam per locum in quinto lib. cap. 6. qui locus saepe cum magna acerbitate vrgetur aduersus Arist. Verba loci haec sunt: Qui non animi iudicio vel ratione, verum animi perturbatione ducatur ad contrectandum mulierem, sciens quam contrectet, facit ille quidem iniuriam, sed tamen nondum est iniustus. Quemadmodum nec fur, qui furatus est, nec adulter, qui adulteratus est.

Resp.

Loci difficilis explicatio.

Vide 6. cap. 5. lib. de hac re plura.

Errata Arist. lib. 1. physic. 7. physic. li. 5. Eth. cap. 6.

Solutio. Lib. 7. Eth.

Primâ specie hac loca vix digna philosopho esse videntur. Nam in ijs Aristoteles iniustitiam, furtum, adulterium, non esse indigna flagitia videtur defendere: hinc aliquot parum attentè, animaduertentes propositum philosophi, suo more clamitant, O tempora, in quibus Aristoteles monstrum hominis pro oraculo Apollinis haberetur. Is enim est, qui contra potentiam Dei materiam primam, qui contra fundamentum fidei aeternitatem mundi docet, is est, qui contra salutem animi adulterium, furtum, iniustitiam non esse peccata asserit: incalescis nimis in re tam frigida quicunq; es, imò toto erras caelo. Non contra potentiam, fidem, salutem disputat: non contra potentiam, nam actu infinitam Deo concedit: non contra fidem, nam illam ignorauit, & proinde contumaci & obstinato animo cognitam non contempsit. Non denique contra salutem: nam ista quae tu obijcis non affirmat

firmat, quippe et si dicit adulterium, furtum aliq, id genus multa non esse vitia ex parte affectus, (qui neq, bonos neq, malos denominant) detestanda tamen scelera esse demonstrat ex parte habitus & consuetudinis: detestanda dico, quia in illis peccantes quadruplici poena coercendos voluit; vna propter ignorantiam crassam: altera propter affectum belluinum, 3. propter scelus commissum, 4. propter iniuriam illatam cui: tam abest ergo, vt hæc dicat non esse flagitia, vt omnium ducat esse flagitiosissima.

CAP. III.

*An virtus circa voluptatem & dolorem
versetur?*

*An difficilius sit resistere voluptati quàm
iræ?*

SUBIECTO, principio, medio virtutis cognitis, ordo iam postulat, vt de communi obiecto pauca adiiciantur. Subiectum voluntas est in qua continetur, principium actio est qua acquiritur, medium ratio est qua conseruatur: commune deniq, obiectum affectus est in quo moderando vis tota virtutis ponitur. Affectum dico: nam etsi propria & externa sint obiecta cuiusq; virtutis, vt pecunia respectu liberalitatis, mors respectu fortitudinis: tamen communia

Ratio or-
dinis.

& interna obiecta sunt ipsi affectus, quos hic per voluptatem & dolorem proculdubio intellexit philosophus. Quæstio ergo est, an virtus versetur circa voluptatem & dolorem? quod si vno verbo interpretari velis, est, An virtus circa omnes affectus versetur? Nam per voluptatem, omnem dulcem & delectabilem: per dolorem, omnem tristem & iniucundum intellexit affectum. Quod ipse plane insinuat, cum doceat id omne affectum esse, quod aut voluptas aut dolor sequitur. In his ergo vel maximè occupari virtutem docet Arist. quia nihil acriùs mètem hominis inuadit quàm dolor, nihil periculosiùs quàm voluptas. Nam quemadmodum interni hostes, veluti ex equo Troiano profilientes, plus obsunt ciuitati quàm externi: ita voluptas & dolor, qui in intimis quasi animi recessibus latebrisq; infidiosè habitant, maius semper creant homini periculum, maiusq; virtutis naufragium minitantur. Sensim dolor serpit, sed occidit: furtim voluptas repit, sed omnem virtutis amorem tollit. Sapienter Horatius :

Voluptate
& dolore
omnes af-
fectus con-
tinentur.
Quid vo-
luptas.
Quid do-
lor.

A simili.

Interni ho-
stes & ani-
mo & cor-
pori maius
creant pe-
riculum
quàm ex-
terni.

— Vis rectè viuere? quis non?

Si virtus hoc vna potest dare, fortis omiſſis

Hoc age deliciis.

Voluptatum enim blanditijs deliniti ad turpia, dolorem facibus incenſi ad facinorosa rapimur. Vt ergo qui defendūt ciuitatem non ſolūm muniunt & occludunt portas, ne hoſtes externi irruāt, ſed etiā diligenter cauēt, ne interni proditores noceant: ita qui virtutis ſtudio capiūtur, non ſolūm oculos, aures reliquosq; ſenſus (qui ſunt quaſi ianuæ mentis) prudenter munire, ſed etiā omnes arcanos recessus animi cautè ac ſapiēter tueri debēt. Sunt enim foris delicię quę corrūpunt, ſunt intus infidiæ quę cōfigunt virtutem. Vis vt apertiūs agā? hoc ergo volo, vt virtus non ſolūm in externis ſenſib. ſed etiam in internis affectib⁹ moderandis verſetur: in illis, ne quaſi per portas ingrediantur mala: in his ne tædis quaſi accenſis ſequantur incendia. Nam vt flamma fumum, ita vitium voluptatē ſequitur. Hoc ago accuratiūs, hoc vehementiūs vrgeo, vt iuuenes legentes hæc præcepta, citiūs eſcas & venenum fugiāt, ſo-

Voluptatē ſequitur vitium vt flamma fumū.

Adhortatio

lamq; virtutem (quæ est omniû affectuum optima moderatrix) contempletur. Argumenta quæ sunt apud philosophum de hac causa, ducuntur à signo, ab exemplo, à testimonio, ab effectu, & à difficili. A signo, quia per voluptatem & dolorẽ, id est, per affectum, quales sunt omnes habitus, cognoscuntur. Ab exemplo temperantis qui moderatè, incontinentis qui immoderatè ac ferociter voluptate vititur. A testimonio Platonis, qui suavitatem illis quibus lætari oportet, ut doleamur illis, quibus dolere decet: Ab effectu, quia à vitiosis affectibus vitiosi habitus oriuntur: A difficili, quia virtus semper versatur in difficilimis, sed affectus moderari est difficilimum: ergo versatur in affectibus. Hoc ultimum à comparatione voluptatis atq; iræ acutè & sapienter probat. Nam hi affectus sunt rationi admodum infesti & periculosi, sed futurumq; inter se compares, in ira est tæda, in voluptate est cicuta animi: nam ira incendit bilem, at voluptas occidit mentem. Quare longè difficilius est voluptati quam iræ obistere, est enim ira aperta, est voluptas

Voluptati
cur difficilius
resistatur
quàm
iræ.
In ira est
tæda, in
voluptate
est
cicuta ani-
mi.

ptas infidiosa, dolor nos cogit irasci, at Efficax iræ
consensescere in deliciis natura suadet: cum volu-
non manet ira quia est molesta, at altas ptate com-
radices agit voluptas quia est innata. Cō- paratio.
cludo igitur magnanimum esse, qui iræ
faces: beatum esse, qui voluptatis flam-
mas potest extinguere.

Obiectum virtutis est duplex:	{	Commune & internum, & voluptas & dolor, sub quibus omnes acriores affe- ctus continentur.
		Proprium & externum, vt splendida ædificia in magnificentia, falsè dicta in affabilitate.
Versatur vir- tus circa af- fectus aut	{	Moderando, vt prosint,
		Tollendo, vt non noceant.

Distinctio secunda questionis.

Difficilius est resistere vo- luptati quàm iræ, quia vo- luptas est.	{	Innata & enutrita nobiscum? ira au- tem non item.
		Diuturnior quàm ira, est enim ira breuis, voluntas perpetua.
		Dulcis & amœna, ira autem est mo- lesta.
		Latiùs est fusa per totum corpus, at ira est solū ebullitio sanguinis circa cor. Fraudulenta & infidiosa, ira autem eminet & omnibus est aperta.

Opp.

*Voluptates & dolores non sunt obiecta virtutis,
ergo in illis vt in obiectis non versatur virtus. Antecedens
patet, quia non coincidunt efficientes causa & effectus,
sed vera obiecta virtutis sunt efficientes causa volu-*

præstis & doloris, ergo non sunt obiecta: assumptio probatur, quia præsentē pecunia gaudet liberalis, deficiente dolet.

Resp.

Dicendum est eodem respectu & modo non esse obiecta. Nam affectus interna, cibus & pecunia externa dicuntur: & quamvis affectus sæpe occasione externarum rerum (quæ sensus externos pulsan) oriantur: non tamen inde sequitur, non esse obiecta, cum causa & effectus diverso respectu frequenter eidem obijciantur, ut animal & homo substantiæ.

Opp.

Voluptas & dolor sunt obiecta temperantiæ, 3. libro Ethico. cap. 10. ergo non sunt obiecta virtutis in genere.

Resp.

<i>Dolor & voluptas capiuntur bisariam:</i>	{	<i>Stricte pro illis solum affectibus, & sic sunt obiecta temperantiæ.</i> <i>Fuse pro omnibus perturbationibus, & sic communia obiecta virtutis hoc loco dicuntur.</i>
---	---	--

Opp.

Si virtutes morum versentur in perturbationibus, tum in toto quod ex animo & corpore constat sitæ sunt: sed hoc est absurdum, ergo & illud. Maior est Arist. in 10. lib. cap. 8. minor patet, quia virtus est in solo animo.

Resp.

Dicit illic esse virtutes morum in toto composito:

non

non quòd illi inhæreant, sed quia affectus corporis & rationem mentis dirigant & moderentur.

Opp.

Voluptas neq; est affectus neq; vitium, ergo non versatur virtus circa illam vt circa affectum. Antecedens probatur ex 7. Physico. cap. 3. & 7. Ethic. cap. 11. vbi voluptas motus esse definitur.

Resp.

Voluptas illi motus dicitur quia est causa mouendi: sapè enim effectus per nomen causæ appellatur: vel respondendum est, quòd voluptas sit quidam motus appetitus, quo perfunditur: & hoc nihil aliud est quàm affectus.

Opp.

Virtus versatur circa difficilima, vt in hoc cap. probatur: sed voluptas & dolor non sunt difficilima, ergo circa voluptatem & dolorem non versatur. Minor probatur tertio libro Ethic. cap. 9. vbi docet philosophus, difficilius esse res molestas periculorumq; plenas ferre, quàm ab his quæ voluptatem adferunt abstinere.

Resp.

In eo loco fortitudo res acerba dicitur, non quòd actio eiusdem non sit iucunda, sed quòd mors (quæ est eiusdem obiectum) sit respectu naturæ admodum molesta: Hinc emergit responsum nimirum quod per difficultis, eò loci acerbius intelligatur: est enim acerbius, respectu naturæ horrentis mortem, res molestus periculorumq; plenas ferre quàm ab his quæ voluptatem af-

Virtutes
quomodo
dicantur
inesse in a-
nimo &
corpore.

Quare for-
titudò sit
res molesta

ferunt abstinere:difficilius est tamen voluptati ad blandienti,quàm periculo irruenti resistere.

Opp.

Difficilius est regere eas passionés, quæ nullum habent medium, quàm eas quæ habent, sed maleuolentia, impudentia, adulterium, furtum, homicidium, teste philosopho lib. 2. cap. 6. non habent medium. voluptas autem habet; ergo si virtus versetur circa difficiliora, potius circa ista quàm circa voluptatem versarentur:quòd voluptas habet medium constat, quia moderatè illà vti licet, vt probat Arist. at istis moderatè vti nemo potest.

Resp.

Assensus animi peccatum facit.

In his considerari debent duo: actus hominis & motus voluptatis; in actu est semper immane scelus, in motu verò semper non est, si in consensum animi & actum non prorumpat; hinc quamuis quoad actum aut consensum medium non habent, in motu tamen pulsusq; habent: non tamen ex his rectè concluditur, quòd minus difficile sit voluptati quàm istis resistere, cum istis resistendi difficultas ex ipsa voluptate oriatur. Præterea non dicitur esse omnium difficilimum voluptati resistere, quia habet medium, sed quia in visceribus naturæ dulcissimum semper sparsit & enutrit venenum.

Opp.

In ira visus rationis tollitur, at in voluptate non tollitur: ergo difficilius est ira quàm voluptati resistere: maior in 3. Ethic. probatur: minor in 7. vbi docetur, quòd incontinens sæpe videat meliora.

Resp

Resp.

Vsus rationis in neutro inest. Nam quamvis incontinens meliora videt ex parte intellectus: bonum tamen non omninò videt ex parte appetitus, fatetur tamen Arist. vsum inesse si naturam hominis, sed negat inesse si vim actumq; rationis spectes: cum ergo voluptas & diutius & periculosus hanc vim actumq; rationis obtundat quàm ira, magis arduum esse voluptati resistere, quàm iram extinguere & moderari putavit,

Incontinēs meliora intelligens, deteriora sequitur.

C A P. IIII.

*An qui iusta agit semper sit iustus? &
An ad omnem actionem virtutis requirantur voluntas, scientia, & constantia?*

REMOTIS à via periculis & infidiis, nimirum vitiis & affectibus, ordo nunc progrediendi in hoc itinere nobis præscribitur, qui ordo in duobus maximè consistit; nempe in scientia studio-
sæ actionis, & in observatione trium circumstantiarum, quæ laudabilem eandem actionem reddunt. Actio de qua hic differitur, est veluti laboriosa in hoc Oceano ad portū virtutis nauigatio: tres circumstantiæ sunt, scientia prudētis, qui

Ratio ordinis.

Tres circumstantiæ actionis studio-
sæ.

I 5 tenen-

tenendo clauum viam præscribit, voluntas & cōstantia agentis, qui sequendo nuntum prudētiæ portum acquirit. Primū ergo requiritur vt nō solū agas iustum sed iustē, quōd sanē tum feceris, si quod in 2.li. requiritur sponte, scienter & cōstāter agas. Vt per voluptatem & dolorē in postremo cap. omnem affectum: ita per iustum & iustē hīc omnem virtutem intelligit philosophus. Nam vt illorum affectuum nomine alij omnes affectus illīc insinuātur, quia sunt primarij: ita hīc nomine iustitiæ omnes reliquæ virtutes intelligūtur, quia illarum princeps & regina dicitur. Non est ergo temperans semper qui temperata: non fortis qui fortia, nō iustus qui iusta: sed is demum temperās, qui castē: is fortis, qui animosē: iustus is est qui iustē & studiosē agit. Nam vt in artibus, sic in virtutibus se res habet. Fieri enim potest, vt quis quid præstet corū quæ grammatici arte continentur, & fortuito & alterius præscripto: suggerētibus enim alijs latina & græca vocabula sæpe ab imperito & Psittaco proferuntur, latinē tamen & græcē isti non loquuntur: ita sanē

Iustē agendum, non solū iusta.

Iustitiæ nomine omnes virtutes intelliguntur.

Discrimen inter iustū & iustē agere.

fanè probabile est, Neronem omnium iniustissimū, aut suasu amici, aut impulsu hostis, aut affectu animi, aut cupiditate nominis iustū aliquod factū egisse: iustus hinc tamē haberi nō debet, quia iustè, id est, studioso animo hoc ipsum non egerit. Quippe non solū factū, sed animum; nō solū speciem, sed rē ipsam: non solū externam actionē, sed internum agendi habitum: non solū opus quod fit, sed etiam modum quo fieri debet, finemq; cōsiderare oportet. Qui ergo à dapibus & delitijs abstinent, non statim temperantes: qui in hostium ciuitates irruunt, non statim fortes: qui multa largiuntur, non statim magnifici & liberales sunt apellādi, est enim (vt in dictis) ita in factis hominum magna sæpe fraus & dissimulatio. Rectè ergo ad omnem actionem opusq; virtutis hæc tria requirit philosophus: Nimirum voluntatem vt sponte; scientiam vt circumspēctē; constantiam vt perseuerāter & studiosè agas: à voluntate enim principium, scientia modum, à constantia fructū benè agēdi & viuendi petimus. Si ergo volentes be-

nè,

Et factum
& animus
considerā-
da sunt.

nè, scientes rectè, perseverantes fructuo-
sè agere conemur: haud dubiū est, quin
navis in portum optatæ felicitatis tādē
peruehatur. Sed pleriq; inquit Arist. cū
hæc non faciunt, se tamen & probos fore
& præclarè se philosophaturos sperant: at
fallax & inanis est istorum hominū spes
& cogitatio. Nam vt illi nō sanantur, qui
medicos libenter audiunt ac diligenter
attendunt, si nihil eorum quæ præscripta
sunt faciunt: ita hi studiosi & beati non
sunt, quamvis percipiant multa, si ea
quæ præcepta sunt, re, vita, & opere non
sequantur.

Præcepta
opere com-
plēda sunt.

Iustum capi- tur, vel	{ Formaliter pro habitu virtutis, & sic qui iustum agit semper est iustus.			
	Materialiter	{	Suaſu amici, Impulſu hostis, Affectu animi, Prætextu & specie vir- tutis. Spe & appetitu laudis aut maioris commodi.	
	pro equitatis			
	facto, & hoc			
	qui agit non	{		
	est semper iu-	{		
	ſtus, quippe	{		
	hoc fit ali-	{		
	quando, vel	{		

Ad omnem actionem vir- tutis requirū- tur tria:	{ Voluntas, quæ incipit			} actionem.	
	{ Scientia, quæ dirigat				
	{ Constantia, quæ per-				
	{ ficit				

Opp.

Iustitia, iustum & iustè sunt coniugata: ergo qui agit iustum, erit iustus. Argumentum tenet à loco 2. Topico. vbi docetur, cui vnum coniugatorum inest, inesse & alterum.

Resp.

Iustitia, iustum & iustè sunt coniugata, si formaliter pro habitu virtutis, non autem si naturaliter pro subiecto, materiâ, aut facto equitatis, sumantur: est enim iustum aliquid quoad materiam, quod non est iustum, vt aiunt, quoad personam, factum enim est iustum, si tyrannus reddat depositum: at tyrannus inde non est iustus, quia volens, sciens, constansq; non egerit.

Opp.

Iusta agentes iusti, & modesta modesti, fortia fortes efficiuntur, 2. Ethic. cap. 1. ergo qui iustum agit potest esse iustus.

Resp.

Non negamus quin iusta agentes sint iusti, si sponte, scienter, & constanter agant: sed hoc est quod hoc loco vrget philosophus: posse aliquem coactum aut alio modo agere id, quod est iustum, interim ipse sit iniustus. Nam voluntate rectè facta definita sunt, vt habet Aristoteles 5. Ethicor. capit. 8. non ex affectu, impulsu, aut prae-textu virtutis.

*Voluntate
rectè facta
definiuntur.*

Opp.

*Hoc alienum absurdumq; est, eū qui facit iniustum
nolle*

nolle iniustum fieri lib. 3. cap. 8. ergo à contrario absurdum est, ut is qui agit iustum, non efficiatur iustus.

Resp.

Pareffe deber contrariorum cōparatio, si velimus, ut argumentum ab ijs ductum sequatur.

Hoc argumentum à contrarijs rectè teneret, si par esset contrariorum comparatio. Nam ut absurdum est illum non iniustum effici, qui iniustum sponte & scienter agit: ita alienum à ratione est, ut is non sit iustus, qui iustum sponte & scienter agit. Verum cum hoc loco similis non sit vtriusq; aut rerum aut locorum proportio: Argumentum non coheret.

Opp.

Si voluntas requiratur ad omnem actionem virtutis, tum voluntas à virtute mouetur: sed voluntas non mouetur: ergo ad omnem actionem virtutis non requiritur. Maior constat, nam teste philosopho in 3. de Anima: intellectus non percipit sine phantasmate: ita voluntas non agit sine obiecto. Minor probatur, quia voluntas non est mobilis, sed mouens & libera potentia animæ libro 3. Ethic. cap. 5. & lib. 3. de Anima.

Resp.

Docet quo modo intellectus & voluntas moueant & moueantur.

Voluntas consideratur bifariam.

Absolutè in essentia, & sic non mouetur, sed est mouens seipsam, ut intellectus suo ipsius lumine seipsum intelligit.

Comparatè in existentia, & sic ut intellectus nihil percipit sine phantasmate, ita voluntas nihil agit sine obiecto.

Opp.

Opp.

Parum aut nihil valet scientia, inquit philosophus in textu, ad virtutem: ergo non necessario requiritur scientia.

Resp.

Scientia est duplex, { Rerum in contemplatione, & ea non requiritur: nam docti non sunt solum studiosi. Circumstantiarum, & talis est ad virtutis actionem necessaria.

Opp.

Scientia circumstantiarum est prudentia: ut patet ex definitione virtutis, quæ clauditur cum hac particula (prout prudens præscripserit) sed quilibet studiosus non est prudens: ergo scientia circumstantiarum non requiritur. Minor patet, quia rudes & ignari sunt sæpe virtute præditi, qui tamen prudentes esse nequeunt.

Resp.

Prudentia est duplex, { Heroica & generalis, quæ est scientia benè viuendi & agendi secundum omnes omnium virtutum circumstantias, & hac in omnibus non requiritur. Particularis, quæ est scientia agendi secundum eas circumstantias in illa virtute, quæ aliquis est præditus, & hac in minus expertis esse potest.

CAP. V.

*An tria sola principia actionis humane sint
in animo, nimirum potentia, passio,
& habitus?*

An habitus sit virtutis genus?

Ratione
ordinis.
Finis Ethicæ,
actio
non cogni-
tio,

Virtutis de-
finitio in-
vestigatur.

VIRTUTIS acquisitionem nunc consequitur cognitio, quæ longè faciliior inferiorq; est ipsa actione, sæpe enim diximus finem Ethicæ virtutis in actione non in cognitione consistere. Verùm quoniam frustra de reagitur, si quid sit non intelligatur, enitendum est ut definitione aliqua illustretur virt⁹. Aliter enim ut fuco rationis, vim rerum ignorantib⁹: ita umbrā virtutis, nobis essentiam eiusdem nescientibus facilè imponetur, Hoc vero ut fiat accuratiùs primum genus huius definitionis, tum formā discutit. Genus habitū esse cōcludit. Nam cum tria tantū sint humanæ actionis in animo principia & seminaria, scilicet potentia, passio & habitus: ex his solum habitum genus virtutis esse demonstrat, in potētia enim est sola naturæ aptitudo, in passione dispositio, in habitu ve-

rò quies & perfectio: potentia enim nos mouet, passio disponit, habitus virtutis perficit, prætereà potentia & affectus naturæ partum sequuntur, at virtus (vt antea probatū est) industria acquiritur: ergo nec potētia nec affectus appellari potest. Huc adde quod neq; potentiā neq; affectu boni aut mali sumus, at virtus nos bonos & studiosos nominat, relinquitur ergo virtutem per habitum rectè defini-
 ri. Est enim habitus qualitas quædā multis actionib⁹ acquisita. Postremò ab enumeratione passionum hoc ipsum probatur, inter quas nulla vt genus de virtute dicitur. Opportunè hìc offertur occasio, vt paucis numerū naturamq; passionum definiam; passionum ergo aliæ sunt primariæ, vt voluptas cui opponitur dolor, spes cui opponitur metus ac desperatio: alię sunt quoq; minus primarię, quæ sunt aut leniores, vt amor, indignatio, ira, misericordia, verecūdia; aut acriores, vt odium, furor, excandescencia, inuidia, sub qua & malitia continetur. Voluptas est delectabilis motus & quasi diffusio appetitus propter bonū præsens, præteritum,

Habitus est
 genus virtutis.
 Habitus
 quid.
 Digressio
 ad affectus.

aut speratum, quo animus tùm perfunditur & demulcetur. Dolor est tristis motus & quasi cōtractio animi propter malum præteritum, præsens aut futurum. Spes, quæ alio nomine desiderium dicitur, est passio quâ mouetur appetitus ad expetendum bonum vehementer, & ad patienter expectandum diu. Metus est motus animi quo homo sollicitus est de malo futuro. Desperatio est abiectæ mētis horribilis & formidolosa cōsternatio. Amor est motus animi in id quod putatur bonum fluens & propēdens. Ira est appetitus vindictæ. Indignatio est detestatio sceleris. Misericordia est cōpassio mali. Verecundia est metus turpitudinis. Inuidia est ægritudo animi indignè ferētis alienū bonum. Odium est inueterata inuidia. Furor est fomes excandescentiæ. Excandescētia est furoris incendium, &c. Omitto hīc longiorem istorum affectuum tractationem, quia decretum est in commentarijs partitionum illos limatiùs iterū definire, perorantis enim est excitare affect⁹, philosophantis verò illos pro viribus moderari:

ad utramque ergo pertinet illos cognoscere. Satis tamen iam est ad præsens negotium ac institutum, docuisse, per illos virtutem non definiri. Concludo igitur cum Aristot. quòd si nec perturbationes sint virtutes, nec facultates, solum habitum ex his tribus relinqui, qui generis locum in hac definitione virtutis occupet. Verùm cū habitus sit infusus aut acquisitus, & hîc iterum vel cognitionis in mente, vel electionis in voluntate, illorum neuter, sed hîc solum virtutis genus constituitur: morum enim virtus nec infunditur, nec intellectu collocatur.

In actione virtutis tria spectantur,	{	Inchoatio, & sic potentia	{	dicitur.
		Motus seu progressio, & sic affectus		
		Dispositio, ordo & perfectio, & sic habitus principii agendi		

Rationes quibus probatur virtus non esse affectus sunt quatuor,	{	1. Ab adiunctis, quia ex affectu, nec boni nec mali dicimur.
		2. A consequentibus, quia ex solo affectu nec laudem nec vituperium consequimur.
		3. A causis, quia affectus à consilio & electione non oritur.
		4. Ab effectis, quia perturbatione mouemur, at virtute non moueri, sed confirmari dicimur.

Rationes, qui-
bus probatur,
virtutem non
esse potentiã,
sunt duæ:

1. Est ab efficiente causa, quia virtus ab industria, potentia à natura oritur.
2. Ab officio, quia potentiæ est inchoare, virtutis perficere actionem.

Omnes af-
fectus po-
nuntur in
appetitu,
vel

Concupisci-
bili, idq; aut
respectu

Inclinationis ad bo-
nũ, vnde nascitur amor,
cui opponitur odium.

Progreſſionis & mo-
tus ad bonum, vnde ori-
tur desiderium, cui op-
ponitur fuga.

Perfectionis & quietis
in bono, vnde fluit dele-
ctatio, cui opponitur do-
lor.

sub quo continen-
tur. { Invidia.
Zelus.
Misericor-
dia.

Boni difficilis, vnde di-
manat spes, cui opponi-
tur disputatio.

Mali difficilis, vnde ti-
mor, cui opponitur au-
dacia.

Molesti repugnantis
naturæ, vnde ira, furor,
& excandescencia, qui-
bus opponitur clemen-
tia naturæ.

Irascibili, id-
que aut re-
spectu

Opp.

*Species & intentiones sunt principia agendi in ani-
mo, ergo hac tria sola non sunt. Antecedens probatur,
quia ex specie obiecta rei mouetur homo sapissimè ad a-
gendum, & ex intentione etiam finis: hinc finis vt bea-
titudo principium agendi ab Arist. dicitur.*

Resp.

Resp.

Principia agendi in animo sunt duplicia, { *Propria & per se,* { *Potentia, Affectus, Habitus,* } de quibus hîc agitur. *Communia & per accidens, vt species intentioq, finis, de quibus hîc non disputatur.*

Opp.

Sensus, appetitus, intellectus, tria principia agendi dicuntur in 2, cap, 6. lib. Ethic. ergo sunt plura.

Resp.

Sensus, appetitus, intellectus illîc agendi principia statuuntur alio quidem sensu, quàm hîc potentia, habitus, & affectus: illîc enim de virtute mentis, hîc de virtute moris agitur; illîc de institutione animi quoad vitæ vsum, hîc de actione quoad virtutis fructum. Vt ergo illîc sunt tria principia quæ verum, ita hîc etiam sunt tria, quæ bonum respiciunt: Tria illîc sunt, sensus, vnde mechanici & operatio, appetitus, vnde Politici & actio, intellectus, vnde Theorici & contemplatio dicuntur. hîc verò est potentia quæ inchoat, affectus qui acuit, habitus qui animum in studiosè agendo perficit.

Sensus, appetitus, intellectus, quomodo dicantur principia agendi.

Opp.

Mediocriter irasci est virtus, cap. 5. lib. 2. sed me-

K 2 diocri-

III SPECULI MORALIVM

diocriter irasci est affectio: ergo virtus est affectus. Minor probatur hoc syllogismo, Mediocriter irascentes alteramur: sed secundum nullum habitum alteramur, 7. Physic. cap. 8. ergo mediocris ira, vel mediocriter irasci non est habitus.

Resp.

Affectus
moderatio
ne virtutis
sæpe lauda-
biles sunt.

Mediocriter irasci non simpliciter virtutem illic esse declarat philosophus, sed mediocriter irascentes bene affectos esse ostendit, quod non negamus: sunt enim affectus moderatione virtutis sæpe laudabiles, ut verecundia in iuvene, misericordia in iudice.

Opp.

Medium est eiusdem generis cum extremis, sed virtus moralis est medium inter passiones: ergo virtus moralis est passio. Maior est philosophi. Minor probatur, quia fortitudo est medium inter timorem & audaciam, temperantia inter libidinem & stuporem naturæ.

Resp.

Virtus quo
modo dica-
tur medi-
um inter
passiones.

Virtus secundum essentiam non est medium inter passiones, sed secundum effectum, id est, quia in affectibus medium rationis præscribit & efficit.

Opp.

Virtus aliquâ vnâ actione acquiritur, ergo non est habitus. Antecedens probatur, quia scientia alicuius rei, quæ est virtus, vnâ demonstratione acquiritur.

Resp.

*Quamuis vnâ demonstratione aliquando vnus rei
scien-*

scientia percipitur, non tamen propriè scientia illa virtus mentis dicitur, nisi multis demonstrationibus acquiratur. Nam vt habitus ex multis dispositionibus, ita scientia ex multis demonstrationibus (vt ait Aristoteles) constat.

CAP. VI.

An virtus sit medium potiùs Geometricum quàm Arithmeticum? & an rectè definiatur?

VT res tum perfici dicitur cum ex materia & forma constituitur, ita definitio rei tum rectè absoluitur, cum ex genere & differentia componitur: genus enim materiam in qua est confusio, differentia formam in qua est distinctio, inueniatur. Genere ergo virtutis inueniatur, differentia seu forma inuestiganda erit, de qua apud quosdam interpretes spinosa est disceptatio. Nā alij in actione laudabili, alij in electione animi, alij in proportionem medij eam esse voluerunt. Sed recisà omni de lana caprina contentione, tenendum est in medio virtutem consistere in medio inquā rationis quā

Differentia
virtutis in
uestigatur.

Virtus in
medio consistit.

& extinguit. Est enim norma rationis, affectionis habena, vitiorū fuga: hinc proprium munus & officium est virtutis, eū in quo insit perficere. Nam vt virt⁹ oculi ipsum oculum probè suo munere defungi efficit, & vt virtus equi equum generosum ad currendum stadium, ad vehendum equitem, ad expectādum hostem, aptum reddit & idoneum, ita pfectō virtus animi hominem ad benè beateq; viuendū docilem, adeoq; ad omne præclarū facinus aggrediendū alacrem & paratum facit: consuetudine enim nō solū facilis, sed supra quā dici aut fingi potest delectabilis virtutū actio motusq; redditur. Intelligendum autem hic est non solū in medio virtutem consistere, sed ipsum etiam medium ab Arist. definiri. In medio est ut respicit obiecta, medium verò est ut respicit extrema. Vnde Poëta,

Virtus est
in medio &
est ipsum
medium.

Est virtus medium vitiorum vtrimq; redactum.

Cæterū cum medium sit duplex, aut rei quod Arithmeticum, aut quoad nos quod Geometricū appellatur: Quæstio est an hoc vel illud virtus moralis nomi-

netur

netur. Rei mediū definitur, teste Arist. quod æquē abest ab vtrāq; extremitate idq; apud omnes vnum idemq; valet, & efficit, vt sex inter decē & duo quę æquē superant ac superantur. Medium verò quoad nos est, quod nec transit modum in excessu, nec deserit in defectu, nec deniq; vnum idemq; valet apud omnes, & sub hoc medio virtus morum cōprehēditur; hoc enim in proportionē rei mutabilis & moderatione rationis consistit, verbi causa: Nimium est alicui decem libras ciborū comedere, duas verò parum: quid ergo sumere præscribis? hoc sanē Miloni parū, Tironi nimium: quid ergo nūc facies? certē si rectē feceris circumstātiās pōderare oportet, vt victum præscribens medium naturæ habitum non euertas. Vt ergo sagax natura alijs pl⁹ pituitæ, alijs plus sanguinis, alijs plus melancholiæ, alijs plus bilis tribuit, cum tamen in omnibus medium iustitiam & æquitatem seruet, ita prudens, iustus, fortis, omnisquē virtutis studiosus medium nō in pondere ad rei æqualitatem, sed in iustitia ad rationis dignitatem in omni-

-Urb 257-7
virtus me-
dium quo-
ad nos.

Medium
Ponderis
Iustitiæ.

Virtus mu-
tari potest,
in modo
tamen non
habitu.

bus considerat ac veluti demeritur. Verum ne malè hîc philosophũ de medio benè differentem intelligas, cauendũ est ne virtutem in essetia sua mutabilem esse existimes. Nam quamvis est mediũ vtait, quod mutari potest, non tamen in habitu & essentia, sed in modo & existetia illam mutari decet, habitus enim idem & immutabilis manet, acquirendi verò & agendi modus secundum eundem habitum sæpe mutatur. Exempli causa, aliũs est iustus qui poenam infligit, aliũs est iustus qui dignitatem tribuit, in vtroq; est idem agendi habitus, sed in vtroq; non est idem agendi modus. Magnificus est, qui regi purpuram aut diadema offert, magnificus quoq; est, qui in magna caritate rerum pauperibus annonam parat : constat ergo virtutem iam mediũ esse, idq; tam rei quàm rationis. Rei si habitum, rationis verò & quoad nos, si modũ spectes. Rationes in textu quib. philosophus medium virtutem esse confirmat, quatuor sunt: ita comparatione virtutis in oculo & virtutis in equo ducitur, 2, à proportionem rei & rationis, 3.

Quod vir-
tus sit me-
dium qua-
tuor ratio-
nes.

ab exemplo omnium artium quæ medium veluti scopum intuentur, 4. à testimonio Pythagoreorum qui malum infinitum, sed vnum bonum quasi centrum posuerunt, à quo vt facile est discedere, quia multis modis peccatur, ita admodum difficile est idem attingere, quia virt⁹ in punctum quasi contrahitur: vt ergo scientis est inuenire centrum, ita sapientis est tenere medium. Restat iam tandem vt definiatur virtus. Est ergo virtus habitus bonus, animi iudicio, & electione susceptus, in mediocritate constans, ratione sic reclus, vt prudens præscripserit: quam definitionem sic interpretare: Est habitus non infusus sed acquisitus, non malus sed bonus, non corporis sed mentis, non temeritate sed iudicio & consilio susceptus, non incessu aut defectu, sed in medio tam vitiorum quàm affectuū positus, non perturbatione sed ratione reclus, non vt quispiam sibi, sed vt prudens omnibus agendi modos ac circumstantias præscripserit.

Medi-

	Rei seu Arithmeticum, quod idem est apud omnes & immutabile, vt sol inter planetas, sex inter decem & duo.			
Mediū est vel	Rationis seu geometricum quod consideratur vel in	modo	acquistionis, actionis	& sic mutari potest.
			Habitū essentiaē suae, & sic mutari non potest. Notandum est virtutem sub vtroq; contineri, si duabus his rationibus distinctè consideretur.	
In definitio- ne virtutis præcipuè spectanda sunt			Vnitas mediij, est enim vnum bonum malum verò infinitum.	
			Dignitas subiecti, quod est voluntas, cuius obiectum est ipsum bonum.	
		Repugnantia vitij, quod est in	Excessu, vt profusio rerum. De defectu, vt avaritia.	
	Excellentia prudentis viri, cuius officium est circumstantias rectè agendi & viuendi præscribere.			

Opp.

Virtus indagatrix mediij dicitur in hoc textu: ergo non est ipsum medium: argumentum tenet, quia (vt ait Boetius) sic se habet indagatio mediij & ipsum medium, vt instrumentum & opus: Sed instrumentum non est opus: ergo si virtus sit indagatrix mediij, non erit ipsum medium.

Resp.

Virtus quo-
modo sit &
medium, &
mediij inda-
gatrix.

*Vt gladius potest esse & instrumentum militis, & opus artificis; ita virtus potest esse medium & inda-
gatrix mediij: nam vt opponitur extremis, sic est me-
dium: vt verò affectus, actiones, & obiecta intuetur,
sic est indagatrix mediij: exempli causâ, affectus ira-*

sci iubet, negat fortasse ratio, intercedit virtus quæ modum ac medium tenere docet : vt ergo nos instruit, sic est indagatrix mediij, vt verò nos perficit, ita ipsum medium haberi debet.

Opp.

In textu virtus extremitas dicitur, ergo non est medium.

Resp.

Extremitas, est, vel in	} Perfectione rationis, & sic virtus extremitas dicitur. } Modo oppositionis, & sic non dicitur, vitia enim & affectus hoc modo extrema nominantur.	Virtus quomodo extremitas dicatur.

Opp.

Medium rei & medium rationis definitione differunt: ergo si virtus sit medium rationis, non erit omnino medium rei.

Resp.

Eodem respectu negatur, quod sit medium rei & rationis: Nam in essentia medium rei, in modo, actu, & existentia, medium rationis dicitur.

Opp.

Vnum extremorum magis accedit ad virtutem in essentia quàm alterum, vt docet philosophus: ergo si essentiam spectes non est medium rei.

Resp.

Nulla est vitiorum cum virtute participatio in essentia, in existentia tamen est quedam similitudo: exempli causa, non magis dicenda est profusa largitio rerum

rerum liberalitas in essentia, quàm parsimonia, si tamen existentiam & actum consideres, prodigus liberali est similior, quia dat nemo largiùs.

Opp.

Virtus non est habitus electiuus, ergo malè definitur: antecedens probatur hoc modo: si esset electiuus tam pueris & seruis conueniret, nam in illis est electio: sed illis, vt docet philosophus, non conuenit: ergo non est habitus electiuus.

Resp.

Electio est duplex,	{	Naturalis & imperfecta, quæ est in pueris & seruis.
		Moralis & perfecta, quæ non est, & sic negatur virtus inesse illis.

Opp.

Potentia definitio conuenit virtuti: ergo virtus & potentia non sunt disparata: Antecedens probatur, quia potentia definitur principium actionis in aliquo, & sic est virtus, exempli causa, fortitudo est principium aggrediendi formidolosa.

Resp.

Principium agendi est duplex, vel	{	Internum vt forma.	{	Incompletum vt potentia.
		Externum		Completo vt habitus,
		quod est duplex, aut		quale principium virtus dicitur.

Opp.

Virtus intellectualis non est in medio, ergo nec vir-

tus moralis, argumentum sequitur, quia non est ratio cur magis hæc quàm illa in medio consisteret, cum hæc sit æque medium rationis ac illa voluntatis: antecedens probatur, quia virtus intellectualis versetur circa verum: sed verum & falsum dicuntur de contradicentibus, in quibus non est omninò medium: ergo virtus intellectualis non est in medio.

Resp.

Et si inter verum & falsum non sit medium, tamen inter duo falsa ipsum verum mediæ rationem tenet: verbi gratia: si quis dicat Musarum studioso alumno trium horarum spatium ad somnum sufficere, falsum hoc est in defectu: si verò affirmet spatium nouem horarum requiri, falsum est in excessu: medium iam est ipsa veritas, quæ à prudente præscribitur.

CAP. VII.

An rectè diuidatur virtus moralis?

An virtutes omnes ac quidam affectus in medio consistent?

An singulæ virtutes specie differant?

DEFINITIONEM diuisio virtutis sequitur, vt quæ in genere proponuntur in specie intelligantur omnia. Tum enim res accuratè tractantur,

tur, cū non solū demonstratione menti, sed inductione veluti sensibus obijciuntur: quippe ratiocinationes doctos, at inductiones & exempla imperitos rerū vrgent. Non ergo satis est fontes digito (vt aiunt) leuiter demonstrasse, nisi ex iisdem riuuli, id est, singulæ virtutes ad vsū fructumq; degustātium suo ipsarum ordine propinētur. Quare vt generatim omnes, ita nunc diuisim singulas in medio extremorū ac quasi in gyro rationis consistere graphicè depingit. Attendendū hīc est illam Senecæ & Ciceronis partitionem, quā virtutem in quatuor primarias deduxerint, à nobis hoc loco non reprehēdi: est enim laudatissima, quippe in fortitudine vt in columna ciuitatis: in tēperantia vt in habenā morū: in prudētiā vt in regula rationis: in iustitiā deniq; vt in trutinā æquitatis omnes ac singulæ virtutis connectuntur. Defatigant nos ergo Burleus, Buridanus, & alij prisce interpretes, qui hanc illorum diuisionem mancam & mutilatam, nec omnino conspirantem cum istā Arist. docere conātur. Heroicas has quatuor vbiq; esse fa-

retur

tur Aristoteles: & quorsû quæso, nisi ad easdē vt ad cardines reliquæ quasi nexibus societatis inter se vinctæ reuocētur? est tamen hoc loco alia virtutū comparatio; alia ergo requiritur etiā distinctio: nam hīc numerum non naturam, inductionem non demonstrationem, exempla omnibus, non præcepta in singulis cupit proponere. Nemini hīc nimīū videri debet, quòd inter virtutes affectus quidam ab Aristot. enumerētur. Sunt enim illorū alij tumultuantes, vt odium, furor. Alij mites ac moderati, vt paternus amor & verecundia: illi ab omni ratione & medio longe discedunt, hi verò speciem quandam virtutis induunt. Longum hīc esset istorum omnium habitus, vires, media atq; extrema, quæ in textu explicātur, verbosius percēdere: lumē soli (vt aiunt) adderem, si dilucidius quàm ab ipso Arist. explicātur, hæc ipsa delineare cōtenderē. Verūm ne cursim ac perfunctoriē multa transire videar, numerum virtutum summatim depingendū puto. Omnis ergo virt⁹ respicit gubernationem corporis aut mētis: corporis vel

Affectus
quidam cur
inter vir-
tutes nu-
merentur.

Aristotelica
virtutum
partitio.

ad vires vel ad sens⁹ : vires corporis exercētur vel in mediocribus periculis vnde fortitudo, vel in magnis & acerbitate plenis vnde animi magnitudo oritur. similiter in sensib. corporis versatur virtus idq; aut in omnibus vnde continentia, aut in duob⁹ solū nempe gustu & tactu, vnde temperantia ducitur: mentem porrò respicit virtus tam ad appetit⁹ moderationem, quā ad directionē rationis: moderatio appetit⁹ cernitur in pecunijs, honoribus, animiq; affectibus: appetitū in pecunijs liberalitas & magnificentia, in honoribus modestia, in affectibus mansuetudo temperat: directio deniq; rationis est, aut in sermone vnde affabilitas, aut in factis vnde comitas, aut in negociis vnde equitas, aut in dictis factisq; vnde simplex illa temporis filia veritas constituitur. His iam ordine enumeratis, opportunè & fructuosè dubitatur, an singulæ virtutes naturā ac specie differant? credo equidē nō differre. Nam vt earū alique sunt dispares, naturæq; vi inter se disiuncte: ita aliæ sūt in cōmunionē essentiae affines admodum & cognatæ: aliter quò

Virtutes an
specie differant.

quò tenderent quædã sententiæ in hoc ipso cap. apud Arist. planè non video: in vno loco sic ait, sunt etiã & alię virtutes finitimæ omnino, sed tamen inter se aliquid differunt: in alio verò sic, Quam rationem liberalitatem ad magnificentiã habere docuim⁹, paruis differentem: eãdem habet ad magnitudinẽ animi, quæ in magnis honoribus versatur, modestia quę in paruo honore cernitur. Et iterum inter magnificũ & liberalem hoc solũ interest, quòd ille in magnis, hic in paruis cernitur. Hactenus Arist. ex cuius verbis cõcludo aliquas esse virtutes omnino finitimas, adeoq; liberalitatem & magnificentiã nõ re sed ratione tantũ secũdũ magis & minũs inter se differre. Nam quĩ differunt, cum idem subiectũ nempe voluntatem, idem obiectum nempe pecuniam, eadem extrema nempe pdigalitatem & auaritiam habeant: idem sanè existimo de modestia, si cũ magnanimitate in honore, de temperantia, si cũ continentia in voluptate, de mansuetudine, si cũ comitate in affectu animi cõferatur. Quẽadmodum ergo vn⁹ idemq;

homo, nūc magistratus in summa dignitate, nunc priuatus in mediocritate poscit consistere: ita vna eademq; virtus aliquando magis splendet, vt magnificentia, aliquando minus, vt liberalitas, quæ tamen decorum laudemque in suo gradu habet.

Opp.

Alia sunt heroica & cardinales virtutes præter illas quatuor quæ recensentur, ergo minus aptè diuiditur virtus in illas quatuor: antecedens patet, nam magnificencia, magnanimitas, & continentia ab Aristotele dicuntur heroica in textu.

Resp.

Reliquæ heroicae virtutes ad 4. primarias reducuntur.

Et si alia quadam heroica & cardinales dicuntur à philosopho, reducuntur tamen ad has quatuor: vt magnanimitas ad fortitudinem, cōtinentia ad tēperantiā.

Opp.

Absurdum est maiora bona ad minora reduci, ergo malè respondetur magnanimitatem ad fortitudinem, & continentiam ad temperantiam reuocari.

Resp.

Primariæ 4. virtutes aliquando strictius acceptæ.

In primaria diuisione virtutis fortitudo, temperantia, iustitia, prudentia, fusiùs sumuntur pro reliquarum quodammodo causis: & sic alias virtutes sibi connexas habent, in suis verò locis strictius tractantur à philosopho.

Opp.

Opp.

Alie sunt virtutes quàm hoc loco enumerantur, ergo diuifio non est laudabilis: antecedens probatur, quia castitas, vita, humilitas, patientia, equitas & in actionibus honestis perseverantia sunt virtutes.

Resp.

Castitas ad temperantiam, humilitas ad modestiam, patientia ad mansuetudinem, perseverantia ad fortitudinem, equitas ad iustitiam renocatur.

Ad enumeratas virtutes reliquæ reduci possunt.

Opp.

Si affectus confisterent in medio rationis, tum à ratione hominem non auocarent: sed omnes affectus sunt motus animi auocantes hominem à recta ratione: ergo in medio rationis consistunt.

Resp.

Leniores affectus vt misericordia, verecundia, &c. in sapientem cadunt, neq; omninò à gyro rectæ rationis nos deducunt: intelligitur ergo illa definitio affectus, de perturbationibus inessrenatis, quæ impetu quodam arcem rationis inuadunt & expugnant.

Opp.

Leniores affectus sequuntur naturam appetitus, qui est visus rationis expers, ergo & leniores affectus mouent nos ab vsu rationis: nam aliter neq; in appetitu vt in subiecto residerent, neq; eiusdem vim, motum, ac naturam sequerentur.

L 3 Resp.

Resp.

Appetitus
duob. mo-
dis consi-
deratur,
vel

{ Absolutè in essentia, & sic est rationis
expers, adeoque subiectum tumultuantium
affectuum.
Comparatè, & sic participatione sa-
ctus est tanquam obediens filius, & est sub-
iectum leniorum affectuum.

CAP. VIII.

*An extrema extremis magis quàm medijs
opponantur?*

*An vnum extremorum magis opponatur medio
quàm alterum?*

Compara-
tio extre-
morum &
mediorū.

Media op-
ponuntur
extremis.

SA T I S de definitione ac diuisione
virtutis iam disputatum est, nunc de
affectione in qua cum extremis com-
paratur, est differendum: contingit e-
nim virtuti, vt vtriq; extremorum repu-
gnet ac opponatur, sed ita vt huic magis,
illi verò minùs: vnde eliciuntur hæ quæ-
stiones, An extrema extremis magis
quàm medijs opponantur? & an vnum ex-
tremorum magis quàm alterum virtuti
repugnet? Per extrema, vitia opposita: p-
media, virtutes in medio vitiorum cōsti-
tutas intelligit philosophus, media extre-
mis

mis opponi probat à similitudine & ab exemplo: A similitudine hoc modo: Quē admodum si id quod æquale est, cum re minore comparetur maius est, si cum maiore minus: ita medij habit⁹, id est, virtutes, si cū eis quæ à medio absunt comparentur superare, si cū eis quæ medium transeunt, deficere videntur: exēpla fortis, temperantis, & liberalis in textu proponuntur: si enim fortem cum ignavo compares, audax: si verò cū audaci, ignavus habetur. Par ac similis fit comparatio temperātis respectu libidinosi & stupidi: liberalis respectu prodigi & avari. Liquidò enim constat medium cum extremis, id est virtutem cū vitijs, bonū cum malis vtriusque concertare, sequitur ut maiorem extremorum inter se pugnam & repugnantiam esse demonstramus. Intonant & tumultuantur hīc quidam in Aristot. texentes veluti aranearū telas vix ullis rationis fibris cohærentes. Quid inquiunt sibi vult philosophus, cum docet maiorem esse vitiorū inter se discordiam, quàm virtutum ac vitiorum? Nōne magis decertāt illa quæ genere & spe-

cie differunt, quàm quæ conueniunt? At virtus & vitiũ genere boni & mali differunt, vitia autem ita non distinguuntur: ergo ista de acriore pugna extremorum inter se, neruos viresq; nõ habet quæstio. Attendendũ est quòd duplex sit repugnantia, absoluta, respectu boni & mali, & sic medium & extremũ magis distāt: comparata, respectu excessus & defect⁹, & sic duo extrema magis inter se colluctantur; quod probatur in textu, & quia extrema magis à se inuicem distāt quàm à medio, & quia maior est cognatio ac similitudo vnius extremorum ad mediũ quàm extremorum si ad se inuicem cōferātur; longiùs enim abest prodigalitas ab avaritia quàm à liberalitate: propriùs accedit audacia ad fortitudinẽ quàm met⁹, quo veluti fulmine perculs⁹ homo omne periculũ fugit, omnemq; strepitũ & vmbra pertimescit. His positis in postremo loco docetur, quòd nunc defectio nunc exuperãtia in extremis magis virtuti opponatur: gloriam enim fortis magis obscurat timor, qui est in defectu: gloriam mitis & mansueti magis ob-

scurat

scurat furor, qui est in excessu. sed obseruandum est attentè & diligenter, quòd duobus modis contingat ista repugnâdi secûdum maius & minus in extremis vicissitudo, nimirû vel respectu rei, vel respectu nostrî: respectu rei in similitudine & veluti imitatione virtutis, sic audax fortis, sic prodigus liberali assimulatur: respectu nostri in inclinatione ac propensione mentis humanæ mala cõsuetudine corruptæ, quæ magis aut minùs hoc vel illo scelere perfunditur & cõmouetur. id ergo vitium magis repugnat virtuti respectu nostri, ad quod vel naturâ vel consuetudine propensiores sumus.

In repugnantia extremorû & mediorum duo spectantur,

Absoluta oppositio, & sic virtus & vitium non minus pugnant quàm duo vitia: nam vitia sub eodem genere mali, at virtus & vitium sub diuersis generibus boni & mali continentur.

Respectiua reductio vnius ad alterû, & sic est maior extremi cû extremo quàm extremi cû medio decertatio, nam faciliùs vnum extremorû ad mediû, quàm ad suum oppositum extremû reducitur.

Vnum extremorum est vicinius medio quàm alterum, vel

Respectu rei, sic auaritia magis opponitur liberalitati quàm prodigalitas.

Respectu nostri, & sic prodigalitas est aliquando remotior à virtute, quia ad illam vel à natura vel à consuetudine magis inclinamur.

Opp.

Virtus in textu dicitur medium & aequale respectu extremorum: ergo non magis ab vno quàm ab altero distat.

Resp.

Mediū rei
æquè distat
ab extre-
mis, mediū
quoad nos
non item.

Virtus est medium & aequale respectu nostri. vt antè probatum fuit, nō respectu rei. Medium rei semper equaliter, at medium quoad nos non semper pari & eodem modo ab extremis distat.

Opp.

5. lib. Phys.

Illæ sunt minùs contraria inter quæ est facilior transmutatio: sed facilior est transmutatio inter vitia quàm inter vitia & virtutes. ergo vitia inter se sunt minùs contraria. Minor probatur auctoritate philosophi in 9. c. vbi dicit difficilimum esse medium id est virtutem inuenire: quod si verum sit, lapsus ab vno vitio in aliud non est tam difficilis, quàm à vitio ad virtutem progressus.

Resp.

Quomodo
dicatur vir-
tus inuentu
difficilis.

Difficilimum illuc demonstratur studiosum esse, non quòd non sit facilior reductio vnius extremorum ad medium quàm ad oppositum, sed quòd infinita mala natura, fortuna, animæ, nos (prima vrgentes vestigia ad virtutis arcem) impediunt. Voluptates enim nobiscum nata intus, opes, diuitiæ, honores foris, omnes denique affectus ac perturbationes nobis, quò minus salutemus virtutem, insidiantur: est ergo difficilimum studiosum esse, nō tamen sequitur, quin sit maior extremi cum extremo quàm

quàm extremi cum medio oppositio, quia ab vno ad alterum nulla fieri potest nisi per medium progressio.

Opp.

Inclinatio & propensio naturæ frequentius ad audaciam & prodigalitatē nos flectit, quàm ad timorem & auaritiā: sed nec audacia magis fortitudini, nec prodigalitas magis liberalitati opponitur: ergo ex inclinatione & propensione naturæ maior non oritur oppositio. Minor in textu patet.

Resp.

Hoc argumentum sententiam Aristotelis optimè interpretatur: nempe quod nō absolutæ oppositionis, sed potius, difficilis reductionis ratio consideretur. Nam si res ipsæ ut sunt proponantur, auaritia proculdubio magis: si verò inclinatio personæ & mala consuetudo ponderentur, nōnunquam rerum profusio & prodigalitas liberalitati magis repugnant: ratio est quia difficilimè ab illis ad quæ naturā propensi sumus auocamur.

Opp.

Vnum vni tantum opponitur, ut docet philosophus in Topicis, ergo extremum medio & extremo non opponitur.

Resp.

Intelligitur illud axioma, quod vnum vni opponatur, solum sub ratione extremi: sed medium cum extremo comparatum rationem extremi habet.

Vnum vni
opponitur,
quomodo
intelligen-
dum.

CAP.

*An sit difficilimum esse studiosum ?
An omnis declinatio à medio sit vituperanda ?*

Medium in
uentu diffi-
cilimum.

PRÆCLARVS & insignis hic liber Ethicorum utili & salutari consilio clauditur, vt nempe ad virtutis portum nauigantes, fumum & flammam, Circeem & Syrenem fugiamus. Vetula enim & venefica est Circe, quæ homines in porcos & monstra transfert: Insidiosa est Syren quæ dulciter cantando multos in perniciem allicit: fumus & flamma, vitia animi quibus fallimur: Circe & Syren affectus quibus fascinamur, nobis ad viuum præseferunt: hinc liquido patet omnium difficilimum esse virtutis arcem attingere & salutare. Quare vt sciētis solū est in circulo inuenire centrum, ita sapientis solū est in affectibus reperire medium, nedum seruare. Quid ergo? an Medusæ obiecto capite est deficiendum? nullo modo: dulcia non meruit qui non gustauit amara, laboris ac difficultatis ægritudinem spes optimæ foelicitatis adi-
mit.

mit. Nam vt extremis cruciatibus parturientes prolem editam ardentius amant, ita magnis laboribus emptæ virtutes studiosos vehementiùs capiunt atque delectât: sed quæ sint istæ tot & tantæ difficultates, quæ tot & tantæ in viâ virtutis trices ac impedimenta fortasse quæris? Attende & verbo audies. In primis tecum considera peruersitatem naturæ, quæ semper veluti rebellis & contumax in studio ac cõtemplatione virtutis fuit: hinc propone ob oculos seuos vel potius infanos fluctus multorû affectuum, qui in pectore humano quasi tumultuâtes, omnem rationis vim retundere, omne virtutis lumen extinguere conantur. Huic adde perniciem Paridis ac Troianorum ipsam Helenam (voluptatē intelligo) quæ Cupidinis arcu freta, Herculē à bello ad Omphaliam, Aristotelē à studio philosophiæ ad Herpillem, Martem à superiorû sedibus ad veneris amplexum cõpulit. Quid multis? hæc est quæ serenitate meretriciæ frõtis summos, medios, infimos sæpe deludit, & in præcipitia vitiorum atque infamiæ trahit. Postremò si placet perpẽde ludi-

Quæ sint impedimēta ad virtutem parantiam.
Naturæ prauitas Affectuum sequitur.

Voluptatē illecebræ.

Ludibria
fortunæ.

ludibria fortunæ, & errata animæ: illis infecti contabescimus, his conspurcati penitus insanimus: lubrica enim sunt vestigia fortunæ, infinita sunt flagitia animæ, & hæc & illa medium quærentibus sunt admodum infesta ac perniciofa: sequitur ergo virtutem tot malis ac periculis obsitam maxima cum difficultate à nobis acquiri posse, & acquisitam possideri. Cæterum ne in biuio quasi ancipites & hærentes nos relinquat philosophus, in calce huius postremi cap. rationem demonstrat, quæ usi facile poterimus istorum malorum metu & procellis liberari. Nam ut faciunt illi qui contorta ligna in rectum dirigunt, ita nos vel à natura ad aliquod vitium propensi, vel malæ viuendi consuetudine corrupti animos ad rectum id est ad medium debemus flectere & reuocare. Hoc autem (ut docet) expeditius faciemus, si in primis voluptatis faces restinguere, tum si illud vitium quod est medio maximè repugnans fugere, postremo si animorum nostrorum impetum ad hoc vel illud scelus perpetrandum diligenter animaduvertere & fortiter retardare conemur.

Aditus ad
virtutem
facilior
quomodo
possit reddi.

Vlti-

Vltimū quod in hoc libro agitur est præcedentium veluti epiphonēma, nimirū quòd omnis defectio à medio non sit reprehensione digna: hoc dicit non quòd minima non sit in vitio, sed quòd parum decorū egredientes, non tã apertè ac euagantes longiùs oculis hominum obuerſentur. Illi enim plerumq; ex infirmitate, hi ex malitia peccant & offendunt: illi ergo ex cādore animi ad veniam sunt recipiendi propter facti pœnitētiam, hi nigro (vt aiunt) carbone notandi propter cōtumaciam: est enim labes animi in pœnitentib. & infirmis nœuus ac error, est in contumacib. & malitiosis scelus ac furor.

Defectio o.
mnis à me-
dio nō pro-
rinus virtu-
peranda vi-
detur.

Difficultas
assequendi
virtutes,
cernitur,
vel in

Corruptione naturæ, quæ est procli-
uior ad malum semper.
Oppositione vitiorum, quæ vtrimque
virtutis arcem inuadunt.
Oppugnatione affectuum, qui nos à
recta ratione impetu quodam auocant.
Delectatione rerum externarum bo-
norumq; fortunæ, quibus plerumq; ni-
mium addicti sumus & mancipari.

Omnis leui
uscula decli-
natio à me-
dio non est
semper cul-
panda,

Quia infirmi sumus, & lenitatis poti-
ùs manu quàm seueritatis ferro ad pœni-
tentiam reuocandi.
Quia non longiùs à medio digredien-
tes, malè agēdi exemplo, quod vix ab aliis
animaduertitur, alios minùs offendimus.

Opp.

Opp.

Studiosum esse est omnium maximè iucundum & delectabile, teste philosopho in hoc libro: ergo studiosum esse non est maximè difficile. Nam difficile molestiam, delectabile latitiam parit.

Resp.

Omne difficile non est molestum.

Studiosum esse non dicitur omnium difficilimum in possessione vt aiunt, sed in acquisitione virtutis, cuius ræ dix amara vt ait Isocrates, fructus verò dulcissimus. Prætereà respondeo omne difficile non esse molestum, nisi per se consideretur: molestiam enim omnem difficultatis animus spe boni incitatus facile deuorabit.

Opp.

Res quælibet facile (vt ait philosophus) fertur ad suum proprium obiectum: sed proprium obiectum volūtatis est verum bonum, vt probatur in 4. cap. huius lib. ergo medium quod est verum bonum inuenire non omnium difficilimum.

Resp.

Animus mole corporis impeditur quò minus verè bonum possit discernere.

Vt oculus læsus rectè de suo obiecto nō iudicat, ita animus mole istius corporis pressus ac impeditus, facile quod verum quodq; bonum est non discernit, quare et si obiectum voluntatis sit perfectè bonum, vt intellectus obiectum est perfectè verum, tamen vterq; sic, vt suprà probatur, vulnerari potest, vt neuter rectè suum officium faciat.

Opp.

Opp.

*Conseruatio naturæ in virtute, corruptio in vitio
ternitur: ergo in natura, quæ conseruationem, non per-
niciem sibi exoptat, non est vlla difficultas inueniendi
medium.*

Resp.

*Fatendum est naturam magis in gremio virtutis
quàm vitiositate conseruari: veruntamen dulci innā-
ta voluptatis veneno infecta, pronior ac magis præcep-
tuit in malum quàm in bonum: istius enim blandi-
tiji delinita & quasi obcæcata, sæpius ad Charybdim
vitiiorum, quàm ad asylum & portum virtutis rapi-
tur.*

Voluptas
naturam
inficit.

Opp.

*Omne vitium est culpandum: sed omnis declinatio
à medio est vitium: ergo omnis declinatio à medio est
culpanda, maior patet, minor probatur, quia omnis de-
clinatio à medio est aut excessus aut defectus: Sed omnes
excessus aut defectus sunt vitia, ergo omnis declinatio
à medio est vitium.*

Resp.

*Certum est omnem declinationem esse vitiosam,
nec non vituperandam: ceterum propter causas supe-
rius allatas, si sit leuior minusq; conspecta reprehenden-
da non videtur.*

Declinatio
leuis.

Opp.

*Quemadmodum in morbis corporis obstandum &
occurrendum est principijs, ita vel maxime in morbis,
M id est,*

id est, in vitij animi, sed expeditius vitio ob stare non licet, quàm primum veluti lapsum ac declinationem in vitium reprehendere: ergo omnis declinatio quamvis leuiscula est vituperanda: maior est à minore ad maius: minor ratione probatur, quia mali potiùs metu, quàm suasu emendantur: sed declinantes à medio mali sunt (vt artea ostenditur) ergo metu potiùs reprehensionis quàm suasu sapientis emendantur.

Resp.

*Declinatiũ
culæ multi-
plicatæ mo-
lem atrocis
flagitij adæ-
quant.*

Concedendum est, minutulas declinationes animi non minùs corrumpere multitudine, quàm atrociora scelera & flagitia sua mole & magnitudine. Nam vt muscæ si multæ sint bouem suffocant, & arena numerose nauem submergunt, ita istæ à medio digressuuncula (quantulacumq, sint) si numero accreuerint, non minùs scelestum & facinorosum reddunt, quàm quæ conspèctiora habentur. Verùm enim uerò si multoties isti casus lapsusq, ab arce virtutis non fiant, conuiuendum potiùs quam intonandum esse suadet philosophus. Immane enim est candente ferro vti, cum oleo placidè vultus sanare possis.

Opp.

In postrema parte huius capituli expressè dicit philosophus nos consequi posse medium faciliè, ergo non est difficilimum id ipsum inuenire.

Resp.

Faciliè nos consequi posse id quod rectum perfectumq,

Etumq; sit fatemur, postquam ultro citroq; animos Vnus prom-
ptos facit.
nostros ab extremis medium versus laudabiliter desle-
ximus: tum enim dulcedine fructus illecti, omne via-
tadium facile superamus: quippe est in primo ingressu
huius itineris labor, amor in progressu, in fine & por-
tu honor: labor difficultatem parit, de qua antè phi-
losophus dixit, amor & honor viam faciliorem reddunt,
de qua hinc meo iudicio loquitur.

L A V S D E O.

M 2 LIBER

LIBER TERTIVS.

C A P. I.

An triplex sit actio?

*An ea, quæ ob metum maioris mali fiunt,
aut propter bonum aliquod voluntaria
sint, an involuntaria?*

An quis impelli debeat ad malum?

An ignorantia excuset peccatum?

Agendi
principia &
genera.

Quoniam vita politica affectus animi actionesque voluntatis respicit ac intuetur, ratio videtur nunc postulante, ut quænam sint principia agendi, quæque genera, paucis hoc loco disputetur. Probè enim philosophantis est, non solum res ipsas sed rerum causas perscrutari, quippe ut ex radice non ex cortice platarum fructus, ita ex causa non ex effectu maximus rerum usus elicitur. Ne ergo in
thea-

theatro Politicæ vitæ cōstituti (vt imperiti sagittarij) à scopovirtutis aberrem⁹, triplicis hîc traditur actiōis distinctiō, nempe vt alia sit voluntaria, alia violenta, alia mixta, & quasi media. Volūtaria est, quæ intellectu cōcipitur, & imperio volūtatis perficitur, vel si placet, quæ ipsam voluntatem suum principium & causam habet. Voluntas enim in puppi quasi sedēs si recta sit in portum, sin minus in ruinam ac perniciē tendit. Hinc qualis sit omnis actiō ex benè aut malè affecta volūtate facilè perspicitur. Violēta actiō proximè definitur esse huiusmodi, cuius principiū extrinsecus tale existit, cui agens vel patiens renitendo nō potest obistere, vt si quem vētus impulerit in scopulum, aut si hostis potētior aliquem rapiat in periculum: ille enim Aeolū, hic Martē (etsi totis viribus resistat) superare nō potest. Mixta deniq; aut media actiō est, quæ partim extrinsec⁹ p vim, partim intrinsec⁹ per voluntatē fieri videt^r, vt exorta procella in mari, rerū ac fortunarū ex naui eiectiō, quæ respectu volūtatis volūtaria, respectu tēpe-

Actio volū
taria quid.

Actio violē
ta quid.

Actio mix
ta quid.

statis violēta dicitur. Cæterum hoc genus actionū magis ad voluntatē, ppter electio-
nē, quā ad vim, ppter impulsio-
nē videtur accedere: voluntas enim cogi & impelli
non potest: est ergo (vt summatim defi-
niam singula) violentum cum vi impelli-
mur, inuitum cum molestē mouemur,
voluntarium cum iucundē allicimur,
mixtū deniq; cum ad vtramq; partem
quasi vacillātes flectimur. Sequitur nunc
alia quæstio, nimirum, An ea quæ ob me-
tum maioris mali fiunt, aut propter bo-
num aliquod, volūtaria sint, an inuolun-
taria? Omnis actio humana (vt iā patet)
est aut spontanea, sub qua mixta, aut vio-
lēta sub qua inuita analogicē cōtinetur,
Quæstio hæc (vt ait Burleus) de mixta a-
ctione vel inuitā agitatur: metus enim
molestiam parit, bonum voluntatem in-
citāt. Ob metū maioris mali fiunt exem-
pli causa, vt rerum iactura in tempestate
ne immerfio, perpetua custodiā principis
ne hostis inuasio fiat. Propter bonum ali-
quod fiunt, verbi causā, vt mētiri propter
lucrum, templum Dianę incendere pro-
pter famam. Exemplū Arist. in textu est,

Inuitum
quid,

Quæst. 2. ca.
primi.

Spontaneā
actionem
mixta con-
tinet, inui-
tā violenta.

ut si quis tyrānus dominus parentum & liberorū, proponat turpe aliquid faciendū: hac lege, ut si faciant, incolumes sint ac salui, sin minū interficiātur. Dubitatio iā est, utrū in his ac similibus sponte an inuiti agamus? Ut verbo resoluator quæstio, si metum mali spectes inuitē, si spem & expectationem boni sponte nos agere existimam⁹. Est enim in metu quædam impulsio, est etiam in sperato bono quædam ad omne facinus aggrediendum dulcis persuasio. Verū tamen aureis literis est mentibus hominum inscribenda illa diuina Aristotelis sententia, nempe quòd nemo mortalium ad atrox flagitium cōmittendum vel metu maioris mali vel motu insignioris boni impelli debeat, etiam si exquisitissima tormenta & cruciatus proponātur, imò etsi mors statim crudelissima esset oppetenda. Quare licet sint quædam mala tristitia & luctuosa subeunda aliquando, ut cicutam bibere cum Socrate, mala tamen, turpia & facinorosa nunquam sunt committenda, etsi ferrum minitari, etsi aurum polliceri velit tyrannus. Inepta nō est illa vetus di-

Quæstio 8.
An quis debeat impelli ad malū.
Actio eadē diuerso respectu inuita dici potest, & spontanea.

stinctio de malo culpæ, & de malo pœnæ; illud nemo cōmittere & perpetrare, hoc quispiā subire & sustinere iustis adhibitis circumstantijs debet. Si iubeat Nero Paulum ad ensem, Petrum ad crucē tolli, ferendum est, quia est malum pœnæ: si imperet negare Christum, nō est ferendum, quia est malū culpæ. Postrema huius capitis quæstio discutienda iam venit. An ignorantia excuset peccatum? cuius appēdix est, An ebriosus duplicem mereatur pœnam? Extreme demētix est dicere non putaram, at maioris insaniæ est post scelus commissum dicere ignoraue-
rā: errare possumus quia est humanum, ignorare autē nō debemus, quia est peccatum, tā enim abest à venia crassa ignorantia, quàm distat à virtute magna malitia. Ceterū si peccantem aliquando sequatur dolor (idemq; non desperationis, quæ est immanis, sed contritionis ac pœnitētix (vt ait in textu philosophus) quæ est laudabilis) cōcessa veniā illum trahēdum ad bonum, inflicta pœna semper nō deterrendum esse existimauit Plato. Est itaq; ignorantia aut natiua & simplex, vt

Quæst. 4

Ignorantia
non excu-
sat pecca-
tum.

In Timæo.

in

in mancipijs & feruis à natura, quæ quodammodo excusat, est crassa & supina in impijs ac sceleratis, quæ nõ diminuit sed aggrauat, non tollit sed auget peccatum. Hinc ebriosum duplicem mereri poenã cõcludit Aristoteles: vnã propter ebrietatem, alteram propter ignorantia. Nam vt in vino est venenum, ita in voluntaria ignorantia est flagitium, imò ipsa ignorantia est peccatum: Sequitur ergo in calce capitis salutare consilium, vt in omni actione vitæ singulas circumstantias diligenter cõsideremus: nempe, quid, quis, vbi, quando, quare, quomodo, & quorsum; quis personam, quid rē & modum, vbi & quando locum & tempus, quare causam, quomodo mediũ ac instrumentum, quorsum denique finem significat. Ex his finem maximè ponderandũ suadet philosophus: est enim in fine motus & quies, motus quoniam ad agendum incitat, quies quoniam cum quadam meliflua delectatione omnem actionē claudit ac perficit.

Circumstantiæ quædam in qualibet actione cõsiderandæ.

Princi- piū a- gendī est du- plex,	{ Externum, idq; aut	{ Trahens, vt obiectum, sicut vox eloquentis. Impellens, vt violentum, sicut vis tempestatis.
	{ Internum, idq; aut	{ Primarium, vt voluntas, cu- ius obiectum est bonum. Minus primarium, vt intelle- ctus, cuius obiectum est verum.
Actio dici- tur aut	{ Violenta ea- demque vel	{ Ex parte, quæ vul- go inuita dicitur, & hæc est aut
	{ Voluntaria, quæ est,	{ Per ignorantiam, quæ cæco a- liquando impetu ad malum pellit. Per animi pertur- bationem, qua ho- mo sæpe ad suam perniciem veluti tempestate rapitur.
	{ Mixta, quæ fit	{ Immediata, quæ impediri non potest, vt velle, nolle. Mediata quæ mediante alia potentia fit, vt loqui, & ambu- lare: & hæc impediri potest.
		{ Per externam causam, sic vio- lenta. Per internum motum volun- tatis, sic voluntaria dicitur.

Opp.

*Plura sunt principia actionis quàm hæc tria quæ e-
numerantur, ergo questio malè statuitur. Antecedentem
probat, quia sensus, appetitus, affectus sunt agendi
principia, vt ait philosophus 6. Ethic. cap. 1.*

Resp.

Resp.

Actiões à sensu, appetitu & affectu fluentes ad voluntatem, tanquam ad primarium principium agendi in homine reuocantur, sensus enim, appetitus, & affectus imperio rationis ac voluntatis scepro subiunguntur: cum tamen rebelles & contumaces sunt (vt sæpe contingit) actiões ab illis profectæ quodam respectu sunt violentæ, vt furor Hercules, quodam respectu inuitæ, vt cæcus amor iuuentutis, quem pœnitentia sequitur: inuitè enim tum agere dicimur, cum nos egisse tandem pœniteat.

Inuiti facimus, quod egisse pœnitet.

Opp.

Si qua sit actio voluntaria, est actio mali (ad quod ab ipsa natura propensiores sumus) sed actio mali non est voluntaria: ergo nulla actio est voluntaria: Maior constat libro septimo Ethicorum, minor probatur in textu huius cap. vbi probat philosophus omnes actiões improborum esse inuoluntarias. Ratio est quia per ignorantiam fiunt. Verba textus hæc sunt: Quod sit imprudentiâ non est omnino voluntarium, & paulò post, ignorant quidem improbi omnes, quæ faciendæ sunt, quæ fugienda.

Resp.

Omnes actiões virtutum ac vitiorum sunt quidem voluntariæ, maximè autem vitiorum, in quæ facile naturæ veneno infecti dilabimur. Ad rationem verò respondeo: duplicem esse ignorantiam, vnâ purâ nega-

negationis, alteram male dispositionis: Illa non est voluntaria, quā nesciens omnino ruit in malum, hac verò est voluntaria, quia actioni male præbet assensum: cum dicit ergo philosophus quòd ignorent improbi, intelligit crassam illam ignorantiam male dispositionis, quā fascinati homines, contumaciter volunt in tenebris ignorantie volutare.

Distinctio & argumenta de 2. & 3. quæstione.

Malum est duplex,	Culpe, ad quod nemo impelli debet vel ob metum maioris mali vel ob spem maioris boni.	Ne fiat scandalum alteri.
		Ne fiat periculum sibi.
		Ne fiat damnum civitati: qui enim malum perpetrat, leges violat, & civitati damnum infert, vt est 5. lib. Ethicorum cap. 4.
		Pœna & damni, ad quòd & malus per legem, & iustus per vim & tyrannidem impelli potest, & aliquando debet.

Opp.

Philosophus in 3. de anima dicit quòd voluntas sit mouens & motum.

Omnia in quibus non est voluntas non sunt voluntaria, sed in actionibus metu factis non est voluntas: ergo actiones metu factæ non sunt voluntaria minor probatur, quia operatio quæ fit ex metu, contra voluntatem fieri dicitur: remoto enim metu non fieret.

Resp.

Resp.

Consideratur actio vel respectu

Externi principij impellentis, vt puta tempestatis, & sic ex parte violenta est.

Interni principij, nempe voluntatis & mentis, qua omnem affectum regerent: & sic voluntaria dicitur.

Opp.

Iuuenis concupiscentia incensus id agit saepe quod alias immunis à passione non omnino ageret, ergo actio in ipso ardore passionis edita non videtur esse voluntaria.

Resp.

Stultè Alcmaeon in cade materna affectum, ridiculè Aeschilus in secretis detegendis suam ignorantiam, ineptè hodie multi Deum & fortunam accusant, cum malè egerint: affectus enim, ignorantia & fortuna actiones nostras non reddunt inuoluntarias, imò magis voluntarias efficiunt, quippe hisce stimulis incitata voluntas pessimum istis malis prabet assensum, quod est proprium opus voluntatis: quare etsi rediens ad se homo dolore & pœnitentiâ concutiat, quòd talia commiserit: in committendo tamen libertatem, vel potiùs licentiam voluntatis impie exercuit.

Affectus ignorantia, fortuna, nō reddūt actiones inuoluntarias.

Opp.

Nullum malum spe aut metu fieri potest à voluntate, ergo malè statuitur questio. Antecedens probatur, quia Deus seu prima causa est forma mouens & actus voluntatis, à qua nihil mali fluit.

Metaph. 11

Resp.

Resp.

Deus sepe
vult bonū.

Quando ad vnum effectum duæ causæ necessario concurrunt, potest esse defectio in actu ex parte vnius, & non ex parte alterius: hoc ergo posito, quod ad velle concurrant Deus & voluntas, potest tamen esse defectus ex parte voluntatis, interim vt nulla sit causa malæ ex parte diuini numinis. Diuina enim voluntas semper influens bonum, nulla tenetur lege voluntatem ad bonum impellere: si ergo à recto declinet voluntas, à se non à Deo fluit defectus.

Opp.

Violentum & voluntarium in actionibus non sunt opposita, ergo malè diuiditur actio in violentam, voluntariam & mixtam. Antecedens patet, quia eiectio lapidis sursum est & violenta & voluntaria, sic saltatio.

Resp.

Lapidiseiectio
&
violenta est
& voluntaria.

Eiectio lapidis est violenta & voluntaria, sed diuerso respectu: nam respectu lapidis est violenta, respectu hominis est voluntaria. De saltatione dico, non esse contra naturam, quia ab intrinseco principio proficiscitur.

Distinctio & argumenta de 4. questione circa ignorantiam.

Natiua in infantibus & seruis à natura, quæ quodammodo excusat peccatum, quia non est voluntaria.

Ignorantia
est aut

Inuita in bene valentibus, sed non valentibus scire & operari bonum, vt si quis

*si quis vinculis apud Turcam detentus si-
dem religionemq; optaret intelligere, ty-
rannide tamen oppressus non potest, &
talis ignorantia excusat errorem.*

*Crassa seu supina ex aduerso in bonè
potentibus, sed non volentibus scire & o-
perari bonum, & ista ignorantia longè
abest ab excusando peccato, nam ipsa est
peccatum.*

*Crassa ignorantia
aggrauat peccatū
quia fit* { *Ex socordia, vt in otiosis.
Ex philantia, vt in superbis.
Ex malitia, vt in desperatis,
quorum vox est, scientiam tuarum
viarum nolumus.*

Opp.

*Est aliqua ignorantia merè priuatiua, ergò illa tri-
plex distinctio ignorantiae non est sufficiens.*

Resp.

*Respondendum est priuatiuam ignorantiam aut non
ominò ad institutum pertinere, aut quod magis placet,
subinuita ignorantia analogicè comprehendi.*

*Ignorantia
priuatiua*

Opp.

*Natura est mater benigna omnibus, quam si seque-
mur nunquam à vero aberrabimus, teste Cicerone: ergo
non est natiua ignorantia.*

Resp.

*Natura seruum & ignorantiam parit, & tamen est
mater*

Natura ma- *mater omnibus. Nam vtile est seruo inferuire, vtile est*
 ter benigna *multis res altas ignorare: aliter ciuitas quæ est natura*
 etiã seruis. *filia florere & conseruari non potest. Verum tamen est*
quod dicit orator non errare nos, si sequamur naturam:
non errat sapiens, non errat seruus, si naturæ vterque
in suis dotibus obsequatur.

Utrum belluæ & pueri agant sponte?

Voluntariũ
duplex.

Voluntari-
um sumi-
tur bifariã,
aut pro

Actione fluente à principio actiuo cum
cognitione finis perfecta, & sic belluæ &
pueri non agunt sponte.

Actione fluente à principio actiuo cum
cognitione finis imperfecta: & sic in tex-
tu belluæ & pueri voluntariè agere di-
cuntur.

An potiùs sit moriendum quàm tur-
pe committendum?

Turpe infamiam post mortem parit:
melius est ergo mori pro virtute quàm vi-
uere cum ignominia.

Moriẽdum
potiùs quã
vt turpe cõ-
mittamus.

Est potiùs
moriendũ,
quia

Turpe miserum facit: melius est ergo
mori cum dignitate quàm viuere in ser-
uitute peccati, peccatum enim (vt ait
philosophus) est quedam mors & corru-
ptio animi.

Turpe Deum insensum reddit, quia est
summum, simplex & incommutabile
bonum.

An

An omne violentum sit inuoluntarium?

Violentum capitur duobus modis, vel ut

{ Opponitur naturali, & sic est tam in rebus inanimatis quàm animatis. Violentum duplex.

{ Opponitur voluntario, & sic est solum in habentibus propositum: hoc autem modo acceptum est semper inuoluntarium.

An aliquis actus voluntatis sit inuoluntarius.

Duplex actus voluntatis.

{ Primarius qui proximè essentiam voluntatis sequitur, ut velle, nolle, & hic non cogitur.

{ Minus primarius, qui aliâ potentiâ mediante nascitur, ut loqui & ambulare, & hic aliquando est inuoluntarius & inuita Minervâ (ut aiunt) editus.

An omnis actio sit inuita quàm ignorantia efficit.

Non est nisi per ignorantiam naturam & inuitam fiat, quippe per ignorantiam crassam facta est quidem magis voluntaria.

Ignorantia actio inuita quid.

An actio mixta magis vim quàm voluntatem sequatur.

Magis voluntate sequitur, quia est.

{ Internum eiusdem principium.

{ Agens liberum & à nulla omnino necessitate coactum.

Actio mixta magis sequitur voluntatem quàm vim.

N An

An concupiscentia sit voluntaria?

Concupiscentia est voluntaria.

Est propter { Consensum voluntatis, cum affectu mouetur.
Appetitum delectationis, cum voluntate vincitur.

CAP. II.

Quid electio? & an sit voluntas, ira, cupiditas, vel opinio?

An omne voluntarium sit eligendum?

CVM electio sit omnium humanarum actionum trutina, qua in omni passu vestigioque vitæ tanquam norma vtimur, cum sine electione palea pro grano, scoria pro auro, umbra pro luce, hoc est malum pro bono sumitur, placuit philosopho electionis tractatum distinctioni actionis annectere: mores enim (vt est in fronte huius cap.) magis electione quam actione distinguuntur. Est enim electio actio mentis libera & soluta, quam melius in bonis assumitur, & peius in malis dubijsq; euitat, vel (si magis placet) electio est medijs quod videtur melius ad finem assequendum per deliberatio.

Electio
quid.

tionem antegressā approbatio : quæ et si tota sit voluntaria, voluntarium tamen quod est latius patet quàm electio. Pueri enim belluæ quodammodo voluntatis, nō tamen electionis participes habentur.

Voluntarium latius patet quàm electio.

His positis quæritur, an electio sit voluntas, ira, cupiditas vel opinio? Volūtas in primis esse negatur, quia volūtas est finis, electio est mediōrū ad finem: voluntas est sæpe eorum quæ fieri non possunt, electio est eorum solūm quæ sunt in nostra potestate: voluntas deniq; est potentia, electio verò est quidam actus ipsius voluntatis.

Electio nō est voluntas.

Negatur etiā esse aut ira, aut cupiditas, quia istis affectib; sæpe exestuant belluæ quæ electione & consilio non gubernantur: præterea cū nihil sit electioni infestius quàm cupiditas, nihil cōsilio magis repugnans quàm ira & temeritas, absurdum esset electionem aut iram, aut cupiditatē appellare. Postremò quod nō sit opinio, triplici ratione ex textu probatur: quippe opinio est entis & non entis, at electio est eorū solūm quæ sūt? iterū opinio est vera vel falsa, at electio bona vel mala: opinio deniq; cum quadam

Electio nō est opinio.

formidine, electio verò cū quadam certitudine & cognitione copulatur. Nā ea eligimus quæ scimus optima, ea verò opinamur quibus nō sine metu assentimur. Si quis urgeat minùs cōsultò moueri hoc modo quæstionem, An electio sit voluntas, an sit ira, cupiditas, vel opinio, cū nemo sit tam imprudens qui esse fateatur? respondeo cum Borræo, non vocem sed sensum audiendū esse, qui est an electio sit in omnib. quæ voluntate, quæ ira, quæ cupiditate, vel opinione geruntur: hoc planè insinuat philosophus in calce capituli, vbi omne voluntarium non esse eligendum concludit, nisi cum antegressa est deliberatio.

Electio est vel	{ Diuina, per quam ante mundi fundamēta in dei filios adoptamur.		
	{ Humana, quæ est duplex.	{ Inchoata ex instinctu naturæ, & sic electio in belluis & pueris esse dicitur.	
		{ Perfecta ad quæ requiruntur	{ Intellectus, vt principium.
			{ Voluntas, vt subiectum.
			{ Recta ratio, vt medium.
			{ Finis actionis, vt solidum animi non fortūæ bonum.

Opp.

Deliberatio ordine naturæ præcedit electionem: primum enim deliberatur, tum eligitur: ergo tractatus deliberationis tractatum electionis præcederet.

Resp.

Quamuis ordine naturæ præcederet, ordine tamen disciplina sequitur: hinc enim fit quod finis ante alias causas saepe tractetur, vt in primo Ethico. patet. Nam ex fine & effectu omnis nostra scientia nascitur. Cum ergo electio sit finis deliberationis, primum in intentione doctrina proponitur, quamuis ordine & actione naturæ sequatur.

Electio discipline prior est deliberatione.

Opp.

Electio non solum mediocrum sed etiam finis approbatio est: ergo male ad media solum astringitur. Antecedens probatur auctoritate philosophi libro primo capit. 7. vbi docet alios fines propter aliud, alios propter se expeti, quod fieri non potest, si finis sub electione non caderet. Nam sine electione meliorem finem non distinguimus.

Resp.

Communiter pro quolibet actu voluntatis, & sic illic intelligitur.

Electio capi-
tur duobus
modis,

Stricte pro actu voluntatis tendentis per certiora media ad finem, & sic proprie hoc loco sumitur.

Electio bifariam sumpta.

Opp.

Id eligimus quod scimus esse optimum: sed scimus fi-

nem esse optimum, ergo eligimus finem. Maior est Arist. in hoc cap.

Resp.

Eligimus optima, quomodo intelligendum.

Intelligitur philosophus de medio non de fine, nisi finem medium velis intelligere, quem finem electioni medium ad ulteriorem assequendum intuetur.

Opp.

Concupiscentia hoc loco negatur esse voluntaria, ergo incensus concupiscentia non peccat: nam omne peccatum est voluntarium.

Resp.

Non peccat ex parte affectus qui est naturalis, sed respectu consensus qui est voluntarius.

Opp.

Incontinentes & impotentes cupiditate non voluntate, libidine non electione in textu agere dicuntur: ergo omnes actiones virtutum & vitiorum non sunt voluntariae & electivae, nam incontinentia est vitium ut probatur 7. Ethico.

Resp.

Si voluntas & electio strictè sumantur, utriusque obiectum est bonum, & sic neque electione neque voluntate aguntur incontinentes: si vero fuse & communiter accipiantur, sic bonum & malum utriusque obijciuntur, & hoc modo tam secundum voluntatem quam electionem incontinentes agere dicuntur. Nam ut voluntas in bonam & malam, ita electio in sanam & corruptam diuiditur.

sana mente & consilio boni quæ sunt bona eligunt, de-
prauata mente ac iudicio mali malis inescantur.

Electio

Sana.

Corrupta.

Opp.

Nulla est affinitas, nulla similitudo inter electionem
 & illa quatuor, à quibus in hoc capite distinguitur: ergo
 frustra instituitur controuersia. Antecedens patet si sin-
 gula definias: est enim voluntas libera potentia anima,
 est ira motus animi ad vindictam, est concupiscentia
 veluti tada ac fomes animi ad peccatum, est opinio va-
 ga animi de rebus imaginatio per ancipitem assensum,
 est denique electio mediorum optimorum ad finem asse-
 quendum approbatio.

Resp.

Conceditur consequens & consequentia. Nam hoc
 contendit philosophus, ista inter se non omnino confun-
 di: distinguit tamen quia fuerunt philosophi qui con-
 fundi existimarunt.

CAP. III

An omnia cadant in deliberationem?

COMES electionis est diligens & ma-
 tura in rebus discutiendis delibera-
 tio, cuius fructus sunt recta ciuitatis gu-
 bernatio, optima mediorum electio: sup-
 pressio vitiorum, virtutum commenda-
 tio, fortunæ deniq; omnisq; temeritatis

Delibera-
 tio comes
 electionis.

ab arce animi exilium & exterminatio:
 fortuna cæca est rerum humanarum do-
 mina, at certa est in cōsilio humanarum
 actionum anchora. Fuit Alexander cū
 affectum, & floret Alexander cū consi-
 lium sequitur: furore percit⁹ Clitum oc-
 cidit, at consilio munitus Rempublicam
 sapienter gessit, Tragedias temeritatis
 quis non videt? Asylum ergo cōsultatio-
 nis qui contēnit? sed philosophum non
 ago. Quæritur hoc loco, An omnia in de-
 liberationem cadant? negat philosophus
 quia neq; stulta, neq; certa, neq; æterna,
 neq; naturæ & fortunæ euenta omnino
 ad consultationem referantur. De ijs er-
 go solū consilium capimus quæ penes
 nos sunt, adeoq; in nostra potestate sita,
 quæq; geri & administrari à nobis debēt,
 & sanè non hæc omnia, sed ea solū quæ
 & percipi ab intellectu, & fieri à ratione
 possunt, quæq; adeò sunt dubia & incer-
 ta, vt non ad sensum pateant omnibus.
 sed aliquando sapientibus ancipitem du-
 bitationem adferant, Est ergo delibera-
 tio (si velis definire) nihil aliud quàm di-
 ligens ac prudens meditatio de rebus fu-
 turis,

In delibe-
 rationem
 quæ res ca-
 dant, quæ
 non cadāt.

Deliberatio
 quid.

turis, dubijs & contingentibus, in nostra potestate positus, quâ meliora media eligantur ad optatum finem assequendû. Aliter sic: Deliberatio est intenta animi meditatio de rebus futuris in nostra potestate positus quæ mediû optimum volûtati ac electioni obijcit. Nam vt per electionem assumitur, ita per deliberationem discutitur & demonstratur actionis medium. Hinc nascitur inter vtrumq; quædam distinctio, quia electio est actus voluntatis, deliberatio verò mentis, electio certa, consultatio dubia, electio cõsiliû sequitur, consultatio electioni præmittitur: primû enim consilio, maturè tû opus est factò: quippe dico deliberandum esse diu quod est faciendum semel. Nam aliter sera sequetur vox illa poenitētis, Tædet. Ancillâtur deliberationi virtutes istæ, prudētia, solertia, prouidentia: prudētia vt omnem stultitiã, solertia vt omnem obtusitatem, prouidentia vt omnem temeritatem & affectum in deliberando fugiamus. Non enim stulti sed prudentes, non tardi sed sagaces, nō improuidi sed consulares ac vigilâtes bellè

Deliberatio & electio quomodo differant.

consilium capere dicuntur: hinc homo qui rectè consulit, principium & norma suarum actionum definitur: Principium respectu voluntatis, quæ causa agendi: Norma respectu rectæ rationis, quæ regula viuendi dicitur.

Deliberatio sumitur aut	<p>Communiter pro omni dispositione rerum futurarum, & sic Astrologi dicuntur in suis diuinationibus & præfagijs consultare.</p> <p>Propriè pro sagaci meditatione de rebus futuris in nostra potestate sitis, & sic hoc loco definitur vt supra.</p>
In delibera- tione duo spectantur.	<p>Subiectum, quod est</p> <p>Intellectus, vt discitur.</p> <p>Voluntas, vt actionem perficit.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bonum, hinc malum. 2. Humanum, hinc diuinum & æternum. 3. Contingens, hinc necessarium. 4. Voluntarium, hinc naturale & violentum. 5. Dubium, hinc certum & cognitum. 6. Magnum seu vtile, hinc stultum & triuiale. 7. In potestate humana positum, hinc quicquid fieri non potest vt fatum. 8. Futurum, hinc præsens & præteritum. 9. Relatum & ad nos & ad finem, hinc alienum omneque fortuitum à deliberatione excluditur. <p>Obiectum, quod debet esse</p>

Opp.

Deliberatio affectio est: ergo duo subiecta non habent nempe intellectum & voluntatem.

Resp.

Vt electio est inchoatiuè in mente, perfectiuè in voluntate, ita ex aduerso deliberatio est inchoatiuè in voluntate, perfectiuè in mente, & sic duo subiecta habere possunt.

Opp.

Meditatio est immanens actio intellectus, sed deliberatio est transiens in rem obiectam de qua consulitur: ergo male per meditationem definitur.

Resp.

Meditatio aut sumitur pro { *Reflexu animi in seipsum, & sic est diuina quaedam contemplatio.*
Discursu intellectus de rebus, & sic politica, & transiens anima operatio dicitur.

Electio est inchoatiuè in mēte, perfectiuè in voluntate. Deliberatio contra est inchoatiuè in voluntate, perfectiuè in mente.

Meditatio bifariam sumpta.

Opp.

Iurisprudentes de legibus condendis consultant, quæ non sunt in eorum potestate: ergo aliqua cadunt in deliberationem, quæ non sunt in nostra potestate posita. Antecedens patet quia iurisperiti discutiunt in primis quas leges, & quomodo conderent, & tum tandem, An illæ quas tulerint sint futuræ salutares. Minor constat, quia eges non sunt in potestate subditorum, sed in manu nūq. principum.

Resp.

Resp.

Quamuis iurisperiti & subditi leges sub sua potestate non habent, in omni tamen bene instituta ciuitate sapientibus conceditur de legibus sancendis vtrò citroq; deliberare: quare et si leges ipsa non sunt in eorum potestate, leges tamen cōdere, & de legibus consultare in eorum potestate esse non negatur.

Opp.

Mali & perniciosi aliquando deliberant quibus medijs potiantur votis, vt Catilina olim conspirans in rempublicam suam fecit: ergo non semper requiritur vt obiectum deliberationis sit bonum.

Resp.

Mali non
consultant
sed conspi-
rant.

Vt morbus corporis firmam constitutionem tollit, ita perditorū conspiratio omnē deliberationis vim & splendorem extinguit. Catilina enim non consultasse sed conspirasse dicitur: est ergo malorum inquisitio potius temeritas quàm deliberatio appellanda.

Opp.

Domus est finis adificationis, & tamen de domo consultamus an sit futura salutaris vel pestifera, pulchra vel deformis, amœna vel infertunata: ergo non solum de medijs est deliberatio.

Resp.

Consulta-
mus de do-
mo vt deme-
dio ad ali-
um finem.

De domo non consultatur vt est finis, sed vt ad vltiorem finem puta sanitatem aut conseruationem hominum refertur.

An omne eligibile sub consultatio-
nem cadat.

Opp.

Electio & consultatio non sunt eadem: ergo nec eligi-
bile & consultabile: antec edens probatur, quia electio est
actus voluntatis, consultatio est actus intellectus. Argu-
mentum tenet à coniugatis. Resp.

Quemadmodum non sequitur albedo & dulcedo non
sunt eadem, ergo album & dulce non sunt eadem, ita hac
ratio non coheret, electio & consultatio non conuertun-
tur, ergo id quod sub electionem cadit deliberationi non
subijcitur. Si urgeas argumentum tenere à coniugatis,
coniugata esse negamus, nisi par sit illorum comparatio.

Argumen-
tum à con-
iugatis quo
modo te-
netur.

An omnis deliberatio sit resolutoria?

Duplex via deliberan- di, vel per	Resolutio- nem, quæ est vel	Propria ab effectis ad cau- sas germanas & primas re- rum, & sic raro.
		Impropria ab effectis ad cau- sas communes, & sic hoc loco capitur.
	Composi- tionem, quæ est quoque du- plex.	Propria, à veris causis ad effecta, ut in physicis & ma- thematicis est demonstra- tio.
		Impropria, à communi- bus causis ad effecta, ut in dialecticis, & talis via potius inquisitio quàm deliberatio dicitur.

CAP. IIII.

An verum bonum sit obiectum voluntatis?

Voluntatis
obiectum
quodnam
sit.

LANGVIDA & inanis esset de electione & consultatione tota præcedens disputatio, si obiectum voluntatis (in quò præcipuè versantur) maneret incognitum & discussum. Nam vt incassū ædificare nauē conatur is qui materiā non habet, ita ineptè eligere & consultare videtur qui vtriusq; modum ac medium non intelligit. Quare proximè & opportunè hīc quæritur. An obiectum voluntatis (quod distinguit electio, quod discutit consultatio) sit bonum solidum vel fucatum? Non est negandum quin anguis sub herba, scorpio sub lapide aliquando latitet, meretricia fronte sæpe decipiuntur homines: nā Hyenæ vocem humanā habent, Syrenes frontem, at illē dente conterunt, hæ gula consumunt omnia. Quorsum hæc? vt intelligamus non aliter voluntatem circa bonum specie virtutis, quàm mentem circa verum specie veritatis falli posse atq; vacillare. Nam quemadmodum sanis probeq; affectis

fectis salutaria videtur ea quæ reuera sūt
huiusmodi: at ægrotis omnia contraria,
ita voluntati bene constitutæ verissima
bona, deprauatæ verò pessima optimo-
rum facie obijciuntur. Quare ne in pro-
gressu studioque virtutis turpiter erre-
mus, triplicem hîc de obiecto volunta-
tis opinionem retexit philosophus: pri-
ma est Pythagoreorum, qui solum appa-
rens bonum voluntati (dum est in hoc
corpore) obijci & apparere voluerunt:
secunda est Stoicorum, qui solum per-
fectum bonū eius obiectum esse ex ad-
uerso statuerunt: tertia est Peripatetico-
rum, qui vtrumq; complexi sunt, id est,
tam bonum quàm malum. Nam si esse-
tiam voluntatis quæ est simplex & diui-
na, bonum perfectum: si existentiam
quæ est sæpe corrupta & deprauata, bo-
num apparēs obiectum esse omnes clas-
fici defendunt interpretes: cōcludo igitur,
vt intellectus est quasi rasa tabula in
quam recipi potest omnis naturæ for-
ma, ita voluntas est quasi liquefacta ce-
ra in quam imprimi possunt omnia quæ
sunt aut apparent bona: in ea enim spar-
gunt-

De obiecto
voluntatis
tres opini-
ones.

1. Pythagoreorum.

2. Stoicorū.

3. Peripateticorum,
quæ vera
esse probatur.

guntur semina virtutum ac vitiorum, quæ ad motus facibus industriæ veluti radijs solaribus euocata, aut in fructum bonis aut in perniciem malis eminēt & excrescunt.

Voluntas
est du-
plex,

Moralis,
quæ est vel

Naturalis, quæ est vis animæ ratiocinatricis, qua propter semina virtutum & vitiorum in se posita, homo bonum solidum aut apparens liberè appetere potest.

Rationi subiecta, cuius obiectum est verum bonum, ad quod secundum simplicem essentiam fertur.

Affectibus obruta: cuius obiectum apparens & fictum bonum appellatur.

Opp.

Eodem modo potest voluntas aliquid appetere, quo intellectus id ipsum voluntati obijcit: sed intellectus sæpe aliquid obijcit voluntati sub ratione mali: ergo voluntas potest id ipsum appetere sub ratione mali. Maior est firma, quia primum omnia intellectui, tum voluntati obijciuntur: minor probatur 3. de Anima, ubi probat philosophus quod intellectus rem sæpe ut est percipiat, quibus concessis sequitur quod voluntas aliquid ut simpliciter malum appetat, quia intellectus idem ut simpliciter malum antea obiecerit.

Resp.

Resp.

Hoc argumentum Oekamo suasisit, vt existimaret ens
omne perceptibile esse obiectum proprium volūtatīs, vn-
de infert voluntatem esse tam potentem vt vi sua bonū
sub ratione boni, malū quoq; sub ratione mali, vtrumq;
sub ratione entis possit appetere. Caterū cum voluntas
sit definita ac distincta potentia animi, idq; per se ne ces-
se est vt obiectum finitum non commune, distinctum nō
confusum per se & via sua habeat: quare respondeo quā-
uis intellectus offerat volūtatī aliquid sub ratione mali,
quod antè rectè discussit, voluntas tamen affectibus
mancipata id ipsum fitit & appetit sub ratione boni.

Voluntas
appetit mā-
lum sub ra-
tione boni.

Opp.

Omne peccatum ex certa malitia perpetratum co-
gnoscitur esse malum sub ratione mali: sed voluntas ali-
quando fertur ad peccandum ex certa malitia: ergo vo-
luntas fertur ad malum cognitū sub ratione mali. Ma-
ior constat 7. Ethic. vbi scientem incontinentemq; viuere
posse Arist. probat: minor probatur per infinita exempla
multorum, qui Deum agnoscentes esse summum bonum,
vt summum malum tamen execrantur.

Resp.

Ad maiorem respondeo malitiam esse venenum ani-
mi quod ita aliquando tam intellectum quàm volunta-
tem inficit, vt neq; ille rectè concipere, nec hac rectè ap-
petere quidem possit: quare etsi committere peccatum
sape ex certa malitia, malitiosus tamen hoc ipsum com-
mittere bonum esse arbitratur, nō ergo sub ratione ma-
li, sed sub ratione & specie boni committit.

Malitia ali-
quando &
voluntatē
& intelle-
ctū inficit.

○

Opp.

Opp.

Semina & potentia aqualiter in nobis sunt tam virtutum quàm vitiorum: ergo non magis bona quàm mala obijciuntur voluntati. Antecedens est in 7. c. lib. 2. Eth. argumentum sequitur à comparatione parium.

Resp.

Voluntas consideratur vel naturaliter, & sic equalē potentiam habet tam ad bonum quàm ad malum: vel moraliter, & sic non habet: in illa enim moraliter accepta ponderanda sunt duo, conseruatio, & sic magis ad bonum, corruptio seu defectio, & sic magis ad malum flectitur.

Opp.

Superius demonstratum est voluntatis obiectum esse perfectum bonum, si in simplici essentia consideretur: ergo malè hoc loco respondetur quòd tam bonū quàm malum sit aqualiter obiectum si naturaliter consideretur,

Resp.

Duplex essentia est voluntatis, vel

Absoluta, simplex & diuina, atque sic bonum perfectum vt obiectum proprium appetit.

Respectiua, composita, vel humana, atque sic aqualiter ad vtrumque mouetur: nunc enim rectam rationem intellectus, nunc perturbationem appetitus sequitur.

An voluntas sit libera?

VOLUNTATEM neque aquilam
 quæ apertis oculis solem intuetur,
 neque lapidem qui semper à sublimi ad
 imum rapitur definire audeo. Non aq-
 uilam quia semper in altum non volat, non
 lapidem quia semper ad centrum non
 decumbit: aliquando enim excelsum &
 diuinum, nonnūquam mortale & cadu-
 cum cogitat. Quid ergo? an ita volūtat-
 is alas deuinctas esse putemus, vt nūquam
 à terra ad cœlum, à tenebris ad lucem, à
 carcere ad libertatem euolet & conten-
 dat? an ita malorum fluctibus obrutam,
 ita affectuum vinculis oppressam, vt neu-
 tiquam libera & soluta videatur? Mortua
 non est, & tamen non viuit: cæca non est,
 & tamen nō videt: vt enim semen in ter-
 ra satū extinctum non est, & tamen non
 viget sine sole: vt oculus in tenebris cæcus
 non est, & tamen non videt sine luce: ita
 voluntas in homine mortua & cæca non
 est, & tamen nec viuit nec videt sine
 motu ac influentia primi motoris. Est er-

Voluntas
 nec videt
 nec viuit si-
 ne ope diui-
 na.

go (vt hîc docet philosophus) quædã voluntatis in omni actione libertas : nam si sit liberũ agens ex placito, vt Deus, si sit agẽs ex necessitate, vt natura, necesse est vt sit aliquod mediũ agens idemq; liberum: vt voluntas : positis enim extremis in rerum natura, cõsequens est vt ponatur media. Prætereà cum nemo inuitus sit bonus, cum nemo nisi volens sit malus, videtur esse in voluntate quædam libera facultas, quã vtens homo tam bonus quàm malus esse potest. Hinc voluntatem non aliter procreatricem & causam suarum actionum, quàm patrem suorum liberorum in textu definit Aristoteles. Ad has rationes aliæ duæ adiunguntur, vnã consuetudine legumlatorũ, altera ab euentis rerũ. Prima sic est, Frustra præmium bonis proponitur, iniuste pœna malis infligitur, si non sit libertas agendi bonum & fugiendi malum, at præmium & pœna frustra in ciuitate nõ sunt, ergo est quædam libertas agendi bonum & fugiendi malum. Alter syllogismus sic se habet, Frustra sapientes nos hortantur ad bonum & dehortantur à malo, si non sit liber-

Lib. 2. de
eterna.

libertas voluntatis in vtroque: sed frustra sapientes hoc non faciūt, ergo est in nobis libertas animi ad vtrumq; . Valeāt ergo Stoici qui omnem voluntatis actionem fatali necessitate euenire velint. Ferunt Historici olim Zenonis seruum cōmisisse rapinam, captus est, accusatus, miser conuictus ad crucem ducitur: illic in maxima corona hominum, Operdite (inquit Zeno) quid te ad hoc malum impulit? O stulte philosophe (inquit seruus) quis me hoc fatum docuit? obmutuit philosoph⁹ & euanuit. Vereor certē ne multi sint hodie Zenones qui suam ipsorum sceleratam vitam fato excusant: imò qui deum, qui naturā, qui fatum, qui cæcam illam rerum humanarum dominā, causas peccandi in se esse opinantur. Certē si sit in aliquo volūtatis libertas in hoc maximè cernitur quod peccemus. Non est tamen fons vitæ author peccati, quia semper influens bonum nulla tenetur lege voluntatem ad bonum coërcere. Hæc ex philosopho scripsimus, ita tamen vt sciamus vereq; confiteamur non esse volentis neq; currentis sed miserentis Dei. Nō

Fatalis Stoicorum necessitas.

Autor philosophi auctoritatem non præfert censuræ sacrarum literarum.

Hierem. 10.
Epist. ad
Cor. 2, ca. 3.

enim est hominis via eius, neq; viri est ut ambulet & dirigat gressus suos: quippe non sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: vis igitur esse liber? agnosce te servum esse, laboranti enim gratia, perseveranti gloria datur: Si quid accurrat boni statim amplectere, si verò quid mali statim declina: hostis enim neminem vincit nisi volentem.

Libertas à
philosopho
probatur
hisce ratio-
nibus, quia

Electio & consultatio sunt voluntaria, quæ sunt comites actusque voluntatis.

Agere & non agere in nobis ponitur ut liberum & spontaneum.]

Voluntas est proximum suarum actionum principium

Aliter frustra præmium bonis, pœna malis in repub. proponeretur.

Aliter otiosè monita & consilia ad virtutem amplectendam vitiumq; vitandum adhiberentur.

Opp.

Textus Aristotelis in hoc ca. docet, non magis nos posse à vitijs declinare cum volumus, quàm agrotantes valere cum placet: ergo libertas voluntatis ad bonum non videtur defendi ab Aristotele. Simile argumentum colligi potest ex similitudine alterâ quæ adducitur de lapide proiecto, quem nemo potest cum velit apprehendere.

Resp.

Resp.

Per ista similia Aristoteles summam difficultatē declinandi à malo insinuat, libertatem autem voluntatis non negat, neq; rem impossibilem esse concludit.

Opp.

Liberum est quod causa sui motus est: sed voluntas humana habet aliam causam sui motus, nempe deum: ergo voluntas non est libera.

Resp.

Absolutam essentiam illic & infinitam libertatem intelligit philosophus, quæ est in solo Deo, & sic intelligenda est maior propositio.

Libertas
infinita.

Opp.

Instrumentum non est primaria causa actionis, sed voluntas est instrumentum primæ causæ teste philosopho in 1.1. Metaphysicorum & libro de causis: ergo voluntas non est primaria & libera causa suarum actionum.

Resp.

Non est instrumentum ut securis, sed instrumentum ut seruus, qui proxima & immediata potest esse causa actionis.

Voluntas.
instrumen-
tum.

Opp.

Intellectus cogi potest: ergo voluntas cogi potest: & ex consequenti, non est libera: Antecedens probatur quia est aliquid simpliciter verum cui assentiri vi demonstrationis volens nolensq; cogitur, exempli causâ, mūdum esse.

O 4 Resp.

Resp.

Iudicium cui attribuitur libertas est iudicium electionis in voluntate, non cognitionis in intellectu, non est ergo par & equalis vtriusq; comparatio.

Opp.

Omne obiectum perfecte motiuum suae potentia, ex necessitate mouet eandem, teste philosopho. 3. de anima: sed bonum est perfecte motiuum voluntatis cum apprehenditur: ergo bonum vt Deus & beatitudo de necessitate mouet voluntatem: & ex consequenti videtur cogi & non esse libera.

Resp.

Negatur ratio, quippe in hoc maxime cernitur libertas: nam quamuis efficacissime moueat voluntatem bonum, non tamen est coactio: nam inclinationem ad contrarium tum habet voluntas cum mouetur.

Opp.

Bonum in rebus consistens (vt amor) magis mouet quam verum in ratione consistens (vt scientia amoris) ergo si verum ex necessitate cogat intellectum, nedum quod bonum est coget voluntatem. Prætereà quod naturaliter fit necessario fit, sed intellectus naturaliter verum, voluntas naturaliter bonum expetit: ergo est quadam necessitas & non libertas in ipsa voluntate.

Resp.

Coactionis seu consequentis ut ait Boetius, & sic non mouetur voluntate obiectiue vel naturaliter,

Inclinationis seu consequentia, & sic mouetur utroque modo: est tamen in libertate situm agere vel non agere, obiectum enim inclinat voluntatem necessario, at necessitatem absolutam agendi, voluntati non imponit.

Est duplex
necessitas,

Opp.

Quod per se inest, de necessitate inest: sed velle bonum per se inest voluntati: ergo de necessitate velle bonum cogitur voluntas, & proinde in ea non est libertas.

Resp.

Velle bonum naturaliter voluntati conuenit. Nam aliter malum appetere diceretur, hoc ipsum tamen velle non ex necessitate coactionis sed inclinationis conuenit. Alij respondent velle pro prima potentia acceptum, conuenire necessario voluntati, quia est ex essentia eiusdem: Pro actu vero sumptum non conuenire, quia est externa affectio.

An voluntas & intellectus sint eadem potentia animæ?

Opp.

Videntur esse, quia idem numero potest esse & bonum & verum, quod est obiectum vtriusq; ut Deus: & quia voluntas & intellectus vnum animum numero constituent.

O 5

Resp.

Resp.

*Voluntas
non est eadem
potentia cum
intellectu*

*Quia non est idem vtriusq³ obiectum
licet sit idem tam veri quam boni
principium vt Deus.*

*Quia non est eadem agendi ratio
in vtroq³.*

*Quia voluntas in rebus, intellectus
in ratione rerum versatur.*

*An voluntas sit nobilior & excellen-
tior potentia ipso intellectu?*

Opp.

*Videtur in-
tellectus
esse nobilior
potentia,*

*Quia est simplicior, versatur enim in
abstractis, at voluntas in rebus ponitur.*

*Quia eius actus est nobilior, nempe
diuina contemplatio.*

*Quia vt prior regit voluntatem, obij-
cit enim & prescribit voluntati quid sit
faciendum quid fugiendum.*

Resp.

*Voluntas
quomodo
intellectu
præstanti-
or.*

*Voluntas
comparari
potest duob.
modis;*

*Ad res humanas viribus animi per-
scrutandas, & sic est inferior intelle-
ctu.*

*Ad res diuinas appetendas, quæ sunt
ipsâ animâ excellentiores, & sic volunta
est eminentior: præstabilius enim est De-
um velle & amare quàm cognoscere.*

An

An voluntas intellectum & alias
potentias animæ mo-
ueat?

Opp.

Videtur
quod intelle-
ctus potius
moueat vo-
luntatem,

{ Quia est prior ipsa voluntate, nihil
enim amatur nisi cognitum.
Quia est potentia actiua, voluntas
autem est passiua.
Quia eius est imperare, vt habetur
7. Ethic. cap. vltimo.

Resp.

Voluntas
considera-
tur vel
quoad

{ Inuentionem, & sic mouetur ab in-
tellectu.
Actionem & executionem rerum, &
sic mouet flectitq; intellectum.

Voluntas
quomodo
moueat in-
tellectum.

An intentio boni & mali sit actus
voluntatis

In Intentio
ne spectan-
tur duo,

{ Conceptio eiusdem, & sic est actus
intellectus.
Relatio eiusdem ad finem & in ea
commoratio, & sic est actus volunta-
tis.

Intentio
quomodo
sit volunta-
tis actio.

CAP.

An fortitudo rectè definiatur?

An mors bellica sit fortitudinis obiectum?

An timere debeat fortis?

Virtutis species tractare aggreditur.

Fortitudo-
quid.

QUONIAM de virtute in genere egerit philosophus, consequens nunc est ut de eadem in specie agat: hoc est, ut ordine singulas virtutis species tractet & definiat. Incipit ergo à fortitudine omnium virtutum maxima, quæ est columna civitatis, quæ est lorica hominis, in qua belli fuga, in qua pacis palma cernitur. A fortitudine enim veluti à primo officiorum fonte omnia pietatis officia in parentes, in patriam, in deum fluunt. Hanc definit Aristot. virtutem morum inter metum & audaciam positam, qua armatus homo libenter & intrepidè pericula mortis suscipit, eademque suscepta generosè perfert equitatis causa. Hæc in bello (ubi commune bonum & salus reipublicæ agitur) maximos triumphos quærit: hinc licet in alijs iustis & honestis causis discriminavit & fortunarum non recuset fortis, præcipuè tamen ex ferro & flam-

flamma Martis honorē petit, vnde mors bellica quæ est omniū maximè terribilis & formidolosa eiusdem proprium obiectum dicitur. Mortem enim bellicam fama, quæ est æternitatis lingua & tuba sequitur: quippe hoc genus mortis (vt ait Seneca) plus honoris quàm periculi, plus gloriæ quàm pœnæ & doloris habet. Animaduertendum hîc est fortis animum & pectus non ita in callum aut ferrū obduruisse, vt nullo timoris ictu cōcuti aut emolliri possit, imò permulta sunt quæ fortis timere debet, vt infamia, cœli fulmina, naufragia, iniusta vincula, aliaque his similia, in quibus viribus non datur locus: sunt enim quædā mala (vt ait philosophus in textu) quæ formidare oportet, qui enim timet ignominiam est probus & verecundus, qui non timet audax & impudēs. Est ergo fortis vir animo plenus in aggrediendis & sustinēdis periculis quæ subito eminent, aut aliter contingunt inter tragœdias istius vitæ honestatis causā. Talis fuit Aemilius qui captum suum patrem liberauit, hostem interfecit, statuam emeruit. Talis fuit Leonides qui

Fortitudinis obiectū proprium mors bellica.

Fortis aliqua timere debet.

Honestatis causa pugnandum est forti.

Fortis Aemilius.

Fortis Leonides.

Fortis
Dauid.

qui patriam (authore Iustino) cōtra infirmitatē multitudinem Persarum defēdit. Talis fuit Dauid rex ille qui pro religione cultuq; diuino monstrum illud blasphemix nēpe Goliath animosē suppressit & obtruncavit. Hæc adduxi exempla vt non tam pugnam quàm causam fortem virum efficere & definire intelligas. Pugnavit enim Ajax sed furor, pugnavit Catilina sed ambitio impulit: vt ergo nō pœna sed causa martyrem, ita non pugna sed causa hominem fortem & animosum facit.

Ajax & Catilina bella tores, non tamen fortes. Causa facit fortem.

Distinctio primæ questionis.

Naturalis, quæ in viribus & lacertis corporis consistit, sic leo non minùs quàm homo fortis dicitur.

Fortitudo est, vel

Civilis quæ
sumitur vel

Fusè, pro militari, seruilis,
legali, de quibus postea.
Strictè, pro morali, quæ
hic definitur, vt suprà.

Cœlestis, quæ est intrepida & perpetua constantia animi diuinitus armati, quæ semel præditus homo nullam tyrannidem extimescit: sic Moyses contra Pharaonem, sic Elias contra Achab, sic Iohannes contra Herodem, animosè intonuerunt.

Distinctio secunda questionis.

Commune ut omne formidolosum quod vires humanas non superat, ut mori cum Socrate, certare cum Hectore.

Effectum
fortitudinis
est duplex,

<p>Proprium ut mors bellica quæ idè obiectum fortitudinis dicitur, quia est</p>	<p>{</p>	Difficilima propter certamen.
		Pulcherrima propter dēcorum,
		Honestissima propter causam,
		Celeberrima propter famam, quæ viros bellicosos sequitur.

Distinctio tertia questionis.

<p>Naturalis, qui est aut</p>	<p>{</p>	Cum ratione coniunctus, sic filius patrem:
		Sine ratione, sic pusillanimus omnem umbram timet.

Timor
civilis

<p>Legalis erga regem, quem reuereri Venerabilis erga Deum, quem adorare.</p>	<p>{</p>	oportet.
---	----------	----------

Seruilis in affectum animi, cui succumbere & prosterni fortem non decet. Patrem verò regem & deum non timere turpe & flagitiosum habetur: forti igitur timere licet, sed ea, quæ non timere est inhonestum.

Opp.

Omnis virtus medium esse debet inter duo vitia, sed fortitudo non est, ergo fortitudo rectè ut virtus non desinitur. Minor probatur, quia audacia & timor quæ sunt eiusdem extrema sunt affectus animi non vitia.

Resp.

Resp.

Timor &
audacia &
affectus
sunt & vitia
Virtus etiā
affectib.
immode-
ratis oppo-
nitur.

Timor & audacia considerantur bifariam, vel naturaliter vt constitutionem corporis sequuntur, & sic sunt affectus vel moraliter vt consuetudine agendi acquiruntur, & sic habitus vitiosi dicuntur. Aliter respondendum est secundum Burleum, quod virtus non solum vitijs, sed etiam immoderatis affectibus animi appetentis opponatur, requiritur ergo fortitudo vt habena & moderatrix istarum passionum, ne mens humana nimis tumida intsolesceret, aut nimis abiecta timeret omnia:

Opp.

Fortitudo versatur circa difficilius (vt ait philosophus in textu) sed est difficilius furentes animi passionum vincere, quā aliquod discrimen in bello subire, ergo potius circa affectum animi suppressendum quā circa pericula mortis aggredienda versatur fortitudo.

Resp.

Duplex est obiectum fortitudinis	{	Internum, quod est perturbatio animi, quam vincere est actus fortitudinis, sed metaphoricus & communis.
	{	Externum, quod est mors bellica, de qua hoc loco disputatur.

Opp.

Omnis virtus versatur circa ea quae sunt in nostra potestate: sed pericula mortis bellicae non sunt in nostra potestate (cū sint incerti bellorū exitus) ergo aut fortitudo non est virtus, aut eius obiectum non est mors mortisq; periculum.

Resp.

Resp.

Et si ab alijs in bello vulneremur: periculum tamen, adeoq; mors ipsa bellica in nostra potestate sita sunt: quippe penes nos est an tale periculum velimus aggredi & subire.

Pericula
quomodo
penes nos
sint.

Opp.

Omnis habitus gignitur ex multis actionib. circa propriam materiam, sed multe nō possunt esse actiones fortitudinis circa mortem, ergo fortitudo non est virtus.

Resp.

Minor non est vera: nam multe & frequentes afflictiones (quas iustā adhibetā consideratione sustinemus) pericula circa mortem dici ac definiri possunt: præterea sæpe contingit forti agere antequam ictus & vulneratus cadat.

obtinere
per
autem
etiam

Opp.

In textu philosophus hæc habet verba, Nec paupertas horribilis est aut pertimescenda, nec morbus, nec omnino quicquam præter culpam: ergo malè proponuntur alia timenda forti præter culpam.

15734

Resp.

Praclara & aurea est illa sententia philosophi quod fortis nihil timendum sit præter scelus. At attende, hoc ipsum non prohibet quo minus patrem, regem, ac deum adeoq; per multa timeat. Nam hoc non timere scelus est. Interpretor ergo philosophum per timendum hoc loco fugiendum intelligere. Est ergo quasi diceret,

Forti nihil
præter sce-
lus timen-
dum, hoc
est, fugien-
dum.

P nihil

nihil per se est timendum præter culpam, id est, nihil per se est fugiendum præter peccatum. Borreus hunc locum de malis & euentis fortune intelligit, quæ fortitudo non sunt, si suâ ipsius culpâ & errore non corripuerint.

Opp.

Fidenti animo non debet esse fortis, cum virgîs casum se iri videat: ergo cum moriendum esse timere oportet. Antecedens est philosophi in textu. Argumentum tendit à minore ad maius.

Resp.

Fortis dolet, cum non potest resistere, Nec virgam nec mortem extimescit fortis, sed tum dolet cum non potest resistere, cumq; diuturnior vitæ ac lucis vsura non conceditur, vt pro sit patria.

Opp.

Timendum id est forti omniq; bono viro, quod felicitatem omneq; bonum tollit, sed mors felicitatem omneq; bonum tollit, ergo mors est timenda forti. Minor constat in textu vbi dicit philosophus mortem esse maximè horrendam & acerbam, adeoq; rerum omnium extremum, vltra quod nullo in malo aut bono sunt mortui: si in nullo, tum felicitas omneq; bonum cum vita clauditur & terminatur.

Resp.

Duo hæc loca in hoc textu, nempe mortem esse maximè horribilem & acerbam, adeoq; post mortem in nullo aut bono aut malo remanere mortuos, per multos interpretes diuexarunt. Sed vt Thomam in hac re audiamus, vtrumq;

utrumq; respectu naturæ intelligendum esse censemus, Nam tenera est natura semper exhorrescens mortem, quippe quæ est suæ ipsius quædam dissolutio: pari modo ad alterum dicendum est quòd in nullo aut malo aut bono sint mortui naturaliter, vi tamen mentis quæ est æterna, multa post mortem manent quæ sunt diuinissima.

CAP. VII.

*An fortis, audax, timidus, rectè definiantur?
& an fortis sit ullo modo dicendus, qui
sibi consciscit mortem?*

FORTITVDO quæ maximè in animo & contemptu rerum latentium certitur, hæc habet propria, vt nemini vim & iniuriam inferat, & illatam ab alijs pro viribus depellat. Hinc fortis definitur, vir animo fidenti, qui rei honestæ causâ prudenter, decorè, & opportunè, discrimina vitæ & fortunarum subit, quiq; (vt ait Orator) nec rebus aduersis frangi, nec prosperis nimium æstuarè solet. Huic opponitur audax & timidus, quorum illum temeritas, hunc abiectio & pusillanimitas sequitur. Audax enim quasi Baccho plenus, sine omni consilio, sine omni ingenio, furit & fremit, suæq;

Fortis nemini iniuriam infert, & illatam ab alijs propellit. Fortis quis sit dicendus.

Audax est temerarius.

P 2 teme-

temeritatis pœnam sæpissimè non sine sanguine persoluit. Istius propriū est rueri in hostem, viribus & lacertis nimium confidere, de vastitate corporis & innumeris suis victorijs frequenter & Thraconicè gloriari. Sed audiat Poëtam.

*Parua necat morsu spatiosum vipera taurum,
A cane non magno sæpe tenetur aper.*

Hæc inconsiderata animi passio, & gladiatoria periculorum susceptio plurimis hodie nocet, qui de lana caprina certantes à verbis ad verbera, à Baccho ad Martem non sine tragica & luctuosa scena rapiuntur: sed audaces iuvat fortuna, fateror, & stultis etiam fauet fortuna, quare ut stultitia est fugienda, etsi aliquādo sit fortunata, ita nimia hæc animi confidentia est abijcienda, etsi aliquando non sit luctuosa. Sed quemadmodum audax more leonis in omni suscipiendo periculo modum fortitudinis superat, ita timidus ac meticulosus homo longissimè à medio rationis deflectit. Est enim pavidus fractusque ingenio qui omnem flatum aduersæ fortunæ timet: Nihil enim abiecti animi læsæq; conscientiae vulnus vehementius

arguit,

Audaces iu-
uat fortu-
na, & fauet
fatuis.

Timidus
est pusilla-
nimus.

arguit, quàm diebus ac noctibus metu percelli: hoc nouit Dionysius, hoc nouit Nero, pessimum fuisse eustodē ciuitatis metum. Est enim metus (vt definit philosophus) passio animi fugientis omne terribile: vel si placet, est molesta & acerba expectatio imminentis mali, omnisq; doloris admodum impatiens, cuius comites duo sunt, diffidētia & desperatio. Hinc concludit Aristoteles non esse fortis sed desperantis violētās sibi manus iniicere. Brutus habebatur fortis, at desperauit. Cato dicebatur magnanimus, at desperauit. Antonius fuit bellicosus, at metuper-
cussus desperauit: pugiunculus Lucretiæ Lucretiam nec castam nec fortem fecit. Quid multis? cōsciscere sibi mortem est ipsam naturam confodere, est ciuitatem offendere, est leges violare, est ignomini-
am nominis posteritati relinquere, est Deum (qui vitam dedit) ad celerem vindictam excitare. Non est ergo fortis, sed potius extremo metu & dolore laborantis seipsum occidere.

Metus
quid.

Fortis non
est sibi mor-
tē consciscere, sed despe-
rantis.

Cōsciscens
sibi mortem
quæ scelera
admittat.

**Fortis con-
sideratur**

Naturaliter quoad vires corporis, & sic quo vis robustior aut valentior pugna eo fortior habetur in opinionem multitudinis.

Moraliter quoad virtutes animi, & sic is solum fortis dicitur, qui ex præscripto rectæ rationis iuste, cautè, opportune, formidolosa perfert.

**Andax est
vel**

Simplex & per se, qui sine omni circumstantiarum cōsideratione more ferarum irruit in periculum, quod sentiens tandè resilire & tergiuersari conatur.

Compositus, qui præter temeritatem abeundi pericula, homo impudens, superbus & gloriosus existit.

**Timidus est
aliquis, vel**

A natura, vt melancholicus, Ab usu, vt mollis, qui refugiens omnè dolorem, nullum omnino audet subire periculum.

**Nemo sibi
mortem cō-
sciscere de-
bet, quia est**

Cōtra naturam, quæ certam vitæ periodū vsūmq; dedit, quæq; iubet omnia mala & omnem pœnam potiùs tolerare quàm mortem, quæ est naturæ malum omnium infestissimum.

Contra leges ciuitatis, quæ id ipsum prohibent, quæq; sempiternam ignominiam sui ipsorum homicidis constituunt.

Contra rectam rationem, quæ iubet nos extremam desperationem fugere.

Contra maiestatem dei, cuius auxilio desperando facinorosè diffidimus, nec non quantum in nobis est detrectamus.

Opp.

*Magnanimus definitionem fortis suscipit, ergo male
hic*

hic definitur. Antecedens patet in 3. cap. 4. libri Ethicorum. ubi nihil forti ascribit philosophus, quod magnanimi non ascribendum putet.

Resp.

Robore corporis, & sic non est virtus morum sed natura.

Firmitate & constātia animi in omni bono rationis habente difficultatem, & sic non est distincta virtus: quippe omnis virtus difficultatem in bono rationis habet. Affectus enim nos sæpe ad virtutem nitentes impediunt.

Pro magnitudine animi in periculis, siue sit siue non sit repugnantia.

Habitu animi in formidolosos, in quibus est repugnantia alterius, & sic est virtus distincta.

Opp.

Fugere licet forti aliquando, ergo malè definitur. Antecedens est philosophi cap. 9. libr. 3. argumentum probatur ratione, quia fugere non est aggredi pericula mortis sed euitare: sed aggredi pericula est munus & officium fortis, ut ex definitione patet.

Resp.

Ut expectare hostem & aggredi periculum sunt actus primarij fortitudinis, ita aliquādo hostem & periculū

P 4

fuge.

Fugam ali- fugere actus minus primarius haberi debet. quippe ali-
quando for quando recta ratio fugam praescribit, at in tali distractio
ti praescribit ne resistere, non fortitudinis sed audacia & temeritatis
recta ratio. habetur.

Opp.

Audax perculsus tergiuersatur omneq; periculum fu-
git, ergo in eius definitione videtur esse contradictio. An-
tecedens est in textu huius cap. Argumentum probatur,
quia audere & timere contradictionem habent.

Resp.

In audace consideran- tur duo.	{	Ceca temeritas, quæ rapit ad pericu- lum. Natura infirmitas animo non re- spondens, quæ pellit ad fugam.
--------------------------------------	---	---

Opp.

Natura Hannibali potestatem suæ vitæ frustra non
dedit, ergo licet ei eandem potestatem in seipsū exerce-
re, ut potius vitam adhuc liberā & beatam veneno clau-
deret, quàm in manus capitalium hostium miser incide-
ret. Prætereâ melius fuit Sampsoni seipsum occidere
quàm hostes Dei in Israël sustinere. Postremò Sardana-
palum tyrannum fugiunt sacratæ virgines, à tergo ha-
rent truculenti milites. Quid tandem? ventū est ad ma-
re, Christum deuotè innuocant, ecce miserandum specta-
culum, cum vim hostium vitare nō possunt, simul omnes
in fauces Neptuni irruunt. Has quidem beatus Augusti-
nus è canone sanctarum virginum nō audet expungere.

Resp.

Resp.

Natura Hannibali potestatem suæ vitæ dedit vt con- Vitam na-
seruaret nõ vt perderet: natura enim neminem sui odi- rura dedit,
um docuit. De Sampsonē & virginibus, quia vt testes vt eam cõ-
sunt sacræ historiæ seipso occiderunt, respondent aliqui feruamus.
num vel alterum exemplum legem non facere: respon-
dent alij illos fecisse ex instinctu & præcepto Dei, qui Tolerãdus
est author vitæ & mortis, cuius occulti iudicij in multis est potius
non est querenda ratio: quippe deus est in quo nec est Phalaridis
nec esse potest contradictio: si meam in hac re opinionem taurus quã
queras, credo equidem potius Phalaridis taurum esse mors con-
millies tolerandum, quàm semel desperantis manum in sciscenda
nosmetipso esse exercendam.

Opp.

Consciscens sibi mortem iniuriam sibi non facit testis
philosopho lib. 5 cap. 9. ergo licet.

Resp.

Ratio non tenet, quia et si in aliquo sensu iniuriam si-
bi non faciat, ciuitati tamen facit.

Opp.

Consciscere sibi mortem in multis non est peccatum:
ergo illis licet. Antecedens probatur, quia peccatum non
est in infantibus, in fatuis, & insanis in quibus tam vo-
luntatis quàm rationis vsus desideratur: at omne pecca-
tum est solum in rationem habentibus: & in agentibus
voluntario, quales infantes, fatui & insani non habentur.

Resp.

Agnosco belluas non peccare, quia in illis ratio & voluntas desunt, at quoniam in omni homine à natura hæc duo principia agendi insint, illum in tali facto ab omni suspitione sceleris non audeo liberare: si tamen ludibundus infans cultro se foderit, si fatuus seipsum transfixerit, vt eos lex non accusat sceleris, ita quidem sui sanguinis non condemno. Cæterum nec ætula infantem, nec ignorantia idiotam, nec passione animi insanum penitus ab omni peccati labe excusari puto.

CAP. VIII.

An species fortitudinis rectè enumerentur?

An ira sit stimulus fortitudinis?

HACTENVS de vera fortitudine disputatum est, nunc verbosior apud Arist. de falsa & adulterina sequitur disceptatio. vt enim est hominis imago, quæ reuera homo non est, & tamen homo dicitur: ita est quædam fortitudinis imitatio, quæ fortitudo non est, & tamen fortitudo nominatur. Ne ergo hæc simia specie quadam virtutis incautos falleret, eandem hoc loco non incōsultò depingit philosophus. Cæterum quoniam ex hoc tractatu multum commodi lectoribus nō emergit, singula quæ discutiun-

tiuntur fusiùs, in vnum quasi manipu-
lū contrahemus. Est ergo fucata & adul-
terina fortitudo ficta & emētita veræ for-
titudinis imitatio, hæc à philosopho di-
uiditur in quinq; species, quarum prima
à spe honoris, secunda à metu seruitutis,
tertia à motu & perturbatione animi,
quarta ab vsu & experientia, postrema à
casu & ignorantia pendet. Prima ciuilis
seu Politica, secunda seruilis seu coacta,
tertia irascibilis seu violēta, quarta mili-
taris seu exercitata, postrema casualis (vt
aiunt) seu fortuita appellatur. In primo
ordine fortissimi habentur, non qui ha-
bitu virtutis præstāt, sed qui honoris præ-
mio allec̃ti, aut metu ignominie perculsi
acerrimè digladiantur. Quales Homer⁹
facit Diomedem & Hectorem, vt ait in
textu Aristoteles: In secūdo genere col-
locantur mancipia naturæ & serui, qui al-
terius minaci imperio ab bellum & cer-
tamen coguntur. De istis hoc modo apud
Homerum Hector,

Fortitudo
ficta quid &
quotuplex
sit.

Fortes falsi
sō qui di-
cantur.

Quem procul à pugna labentem fortè videbo,

Ille canum fiet, fiet quoq; vulturis esca.

In tertia classe ponuntur biliosi & bel-
licos

licos homines, qui veluti furijs exagitati rapiuntur ad prælium, de quibus dicitur,

Furor arma ministrat.

In quarta veluti specie constituuntur gregarij & experti milites, qui armati cum inermibus, qui exercitati cum imperitis pugnantes certam victoriã sibi pollicentur. In postrema acie disponuntur ignari & iactabundi, qui nesciẽtes pericula belli ardentius eousque pugnant, donec tandem vulnerati in pedes conijciuntur: isti fugã elapsi mortẽ magis quàm dedecus & ignominiã pertimescunt. Hæc omniã si cum vera animi magnitudine conferras, nihil laudis, nihil splendoris habent: quippe verẽ fortes virtute nõ affectu, cõsilio non temeritate, cõstantia animi non leuitate gerunt & patiuntur omnia. At qui gloria, qui metu, qui furore animi, qui militari scientia, qui casu & fortuna freti cum quouis pugnant, nõ aliter plerumque agunt quàm furentes, belluæ, adulteri & ebriosi, qui quodam impetu iræ, cupiditatis: vim, aspera & terribilia sæpe aggrediuntur furentiũs. Non est tamen negãdum, quin ira sit quidam aculeus ac stimu-

Verẽ fortes
qui fiar.

Ira cos est
veræ fortitudinis.

stimulus veræ fortitudinis, quippe naturam veluti consopitam excitat, animum ad iustam vindictam commouet, vires & arma pugnantis subministrat: quæ tria secundum interpretes ad veram fortitudinem requiruntur.

Vera & politica, de qua superius satis est disputatum.

Fortitudo est duplex,

Falsa & analogica, quæ est aut

Civilis quando pugnatur, vel
Seruilis, quando pugnatur, vel
Naturalis, quando pugnatur, vel

Militaris, quando pugnatur, vel cum

Causalis, quando pugnatur vel

Spe honoris,
Metu dedecoris.

Spe lucri,
Timore seruitutis.
Impetu naturæ, vt in belluis,
Impetu iracundiæ, vt in biliosis hominib.

Nimiâ confidentia victoriæ.
Stulta experientia militaris scientiæ.

Repentino motu animi sine consilio:
Sera pœnitentia sine remedio: quod Argiuis contingit (vt ait textus) qui in Lacedæmonios (quos Sicyonios putabant) incidit.

Ira

Ira est,
vel

{	Furiosa, quæ hîc non intelligitur,	{	Æstum naturalem,
	Moderata,		quem concitat.
	& hæc est aculeus for-		Appetitum vindictæ,
	titudinis,		quem ingenerat.
{	propter	{	Vires corporis, quas
			confirmat.

Opp.

Metus repugnat fortitudini, ergo nulla est fortitudo qua à metu proficiscitur,

Resp.

Metus doloris opponitur fortitudini, at metus dedecoris aut seruitutis non opponitur.

Opp.

Cæcus amor alijs, multi affectus & perturbationes animi a quæ fortes efficiunt ac ira, ergo plures assignari debent species fortitudinis. Antecedens in textu patet per exempla perditæ amantium, & potantium nimis.

Resp.

Non tam aptè ab alijs affectibus quàm ab ira fortes dicimur, quippe ira est veluti tæda ac stimulus vera fortitudinis: præterea etsi alia assignari possint genera vel significata, ad hæc quinq, tamen reduci & reuocari possunt.

Opp.

Audaces & fortes opponuntur, sed qui furore perciti aut nimia sua fortuna confidentiâ freti pugnant, audaces sunt: ergo ineptè hoc loco fortes dicuntur.

Resp.

Resp.

Audaces & verè fortes opponuntur, at hoc in loco me *Audaces &*
aphorica fortitudo distinguitur, quæ audacia veram *verè fortes*
fortitudinem imitanti non opponitur. *opponun-*
tur.

Opp.

Militaris fortitudo, maiore experientia & pruden-
tia in pugnando vititur quàm civilis, ergo falso dicitur in
textu quòd civilis aptissimè fortitudini veræ assimule-
tur. Antecedens est in textu: quòd veterani milites ar-
tem pugnandi tenent, sciunt q̃, experti suos hostes gra-
uiter offendere, & seipsos ab eorum ferocitate tueri ac
conseruare.

Resp.

Non est vera prudentia in illa militari fortitudine,
de qua hîc agitur: sed ementita cum fallaci experientia
mixta, vnde nascitur animi impetus & confidentia
quæ plurimos in pistrinum trahit: at in civili illâ, est &
in periculo aggrediendo, & in honore expectando, qua-
dam veræ fortitudinis imitatio.

Opp.

Ira non subijcitur imperio rationis, ergo non est ac-
leus veræ fortitudinis, quæ solo rationis clauo regitur. An-
tecedens est in textu, vbi ira definitur impetiosa per-
turbatio animi quâ excandescunt fortes.

Resp.

Ira moderata à rationis imperio non abhorret.

Vtrum

Vtrum fortior sit qui sine animi perturbatione in subitis & repentinis periculis versatur, quàm qui præmeditatus ad pugnam venit?

Quoniam disertis verbis dicit philosoph⁹ magis in repentinis quàm in prævisis ritæ periculis fortem haberi (cui sententiæ multa repugnant) operæ pretium erit his subsequenter, argumentis satisfacere.

Opp.

Fortis animi est & constantis (vt ait orator) non perturbationes in rebus asperis nec tumultuantem de gradu deiici, sed præsentis animo vti & consilio, nec à ratione discedere, quanquam hoc animi illud etiam ingenij magni est, futura percipere, cogitatione aliquantè antè constituere quid accidere possit in vtramq; partem: & quid agendum sit cum quid euenerit, nec committere vt aliquando dicendum sit, non putaram. Idem orator alibi definit fortitudinem, vt sit considerata periculorum susceptio & laborum perpassio. Diuus Ambrosius similiter in suis officijs hæc habet verba: Fortis viri est non dissimulare cum aliquid immineat, sed præterdere & tanquam de speculamentis quid sit futurum præuidere. Dictum illud Senecæ notum est, præuisa iacula minus feriunt: Quid multis? paulò antè ipse philosophus fortem appellat, qui consideratè pugnat.

Resp.

Absolutè quoad essentiam, & sic magis cernitur in pravis & premeditatis periculis vitæ quàm in subitaneis: & hoc modo testimonia prius adducta sunt exponenda.

Respectivè quod existentiam, & sic postulante necessitate pugnandi magis in repentinis cernitur:

Idq; propter { Metum depulsum,
Periculum susceptum,
Honorem sibi inde comparatum.

Opp.

Absolutè est fortis qui subita necessitate coactus pro
pugnatur. Antecedens patet in textu quia secundū ha-
bitum virtutis pugnatur, quo deficiente fuga potius quàm
pugna sequitur.

Resp.

Tateor inesse ita pugnanti verum habitum virtutis, Habitus
hic actus non habitus, hic modus non natura confide- pro actu
nter. In textu enim nomen habitus pro actu sumi-

CAP. IX.

An fortitudo sit res molesta?

*An difficilius sit dolores perferre, quàm
à voluptatibus abstinere?*

*An fortior & felicior vehementiùs in
morte doleat?*

An sint sex actus officiàq; fortis?

MVLTVM extrema desperatio te-
meritatis habet, multum timoris:
cum ergo neq; timeat multum nec om-
nino desperet fortis, quomodo contin-
git vt fortitudo sit res admodum acerba
& molesta? erras philosophe, tu ipse e-
nim doces fortem omni perturbatione
in periculo vacare, omnesq; plagas &
vulnera delectabiliter sustinere. Dicer-
go quomodo hæc cohæreât? est fortis &
tamẽ despondet animũ, est magnanim⁹
& tamen timet periculum, est vndique
quadratus homo & tamen ægrè Marti
mortiq; cedit: sic enim loqueris, quò
fortis beatior eò molestiùs mortẽ acer-
biusq; perfert. Quid? simul gaudere &
tristari, simul hostem sternere & plagas
fugere, simul classicum canere & abiecto
quasi

QVÆSTION. LIB. III. 204

quasi clypeo resilire potest iste quem describis fortis? Non sanè, reconcilies ergo ista quæ ex diametro (vt aiunt) pugnare videntur. Non pugnant omnino. Fortitudinem enim rem tristem & acerbam dicimus nõ respectu causæ, sed respectu naturæ: non si subiectum, i. animum, sed si obiectum, i. materiam: non si finem id est honorẽ, sed si mediũ id est laborem spectes: eodem prorsus modo alteri obiectiõni satisfacimus, nempe quò fortis beatior, cò molestius mortem perfert, non quò mortem omnino timeat, sed quò sciat se multis hoc modo bonis & ornamentis spoliari, vt patriæ, quàm omnium charissimam habuit, diutius prodesse, & inservire nõ possit. Delectatur ergo fortis in periculo? delectatur in morte? delectatur. Dolet etiã fortis in periculo? dolet in morte? dolet. Res ergo iucunda est fortitudo. Non nego. Res etiam acerbæ est fortitudo: Id ipsum quoque volo. At quæ hæc constant? Obtundis, cum diuerso respectu hæc fieri modò demonstraverim. At vnum hoc loco scribis, quod velim breuiter expedias mihi. Quid il-

Fortitudo
res acerbæ
quomodo
dicatur.

lud est? hoc nimirum: quòd difficilius sit
 dolores perferre, quàm à voluptatib⁹ ab-
 stinere, cum tamen antea dixeris esse o-
 mnium difficilimum Helenā, id est, vo-
 luptatem vincere. Memini hæc omnia,
 Quid ergo respōdes? dico difficilius esse
 dolores perferre respectu naturæ, quæ il-
 los abhorret: & respectu mortis, quæ vi-
 tam, voluptatem, ipsamq; naturā tollit.
 Ut ergo mors est rerum omnium maxi-
 mè terribilis, & formidolosa: ita pericula;
 & dolores mortis delectabiliter perferre
 est omnium (si vitam, si naturam spectes)
 difficilimum. At fortis magno animo, &
 fidenti existēs molliciem & temeritatē
 naturæ abijcit, doloris aculeos contēnit,
 mortis acerbitatem (totus in virtutis cō-
 templatione fixus) non sentit, imò non-
 nunquam serenā fronte horribilem aspe-
 ctu mortē exosculatur. Age (Philosophe)
 quoniam tibi placuerit sermones nobis-
 cum commutare, vnum hoc solum à te
 contendimus, vt vno verbo, quæ & quot
 sint officia actusq; viri fortis ostēdas. Of-
 ficia fortis viri sex sunt: Cunctando rem-
 peragere: expectare hostē: aggredi peri-
 culum.

Officia viri
 fortis sex.

culum: sustinere aciem: aduersarium fi,
gere:& deniq;(quod minus ei conuenit)
cum opus est, fugere. Aliquando enim
contingit, vt fortis ex præscripto rectæ ra
tionis idipsum iubentis vitæ periculum
lugiendo declinet, tum verò hoc fiet,
cùm recta ratio idipsum iubet.

Fortitudo est	Res tristis respectu	Subiectæ naturæ, quæ abhorret mortem. Obiectæ materiæ, quæ infert periculum. Medij (nempè laboris) qui parit dolorem.
	Res dele ctabilis, propter	Virtutis habitum, quo fortis excellit. Ciuitatis bonum, quod solum quærit. Honoris præmiū, quod inde acquirit.
	Propria	Cunctando rem perage re non sine consilio, Aggredi periculum non sine prudentia. Hostem percutere non sine iustitia.
Officia for tis,	ōmu-ni a	Expectare hostem. Sustinere plagam. Fugam cum ratio iubet arripere.

207 SPECULI MORALIVM

Difficilius
est dolores
quàm volu-
ptates vin-
cere, respec-
tu

Naturæ, quæ omnem dolorem ve-
hostem fugit, quæq; voluptatem am-
plectitur.
Periculi quod inde euenit, quippe do-
lor timorem, tumor mortem, mors nau-
fragium vitæ, naturæ & voluptatis in-
fert.

In morte
fortis vehe-
mentius
dolet,

Partim respectu naturæ, quæ mortem
in omnibus quodam instinctu fugit.
Maximè respectu patriæ, cui diutius
non inferuiat.

Opp.

*Omnis actio virtutis debet esse iucunda & delectabi-
lis, vt habetur 2. Ethicor. ergo actio fortitudinis non de-
bet esse molesta.*

Resp.

Actio forti-
tudinis est,
vel

Interna, respectu habitus: & sic quia
est laudabilis iucunda habetur.
Externa, respectu periculi aut mortis:
& sic res tristis appellatur.

Opp.

*Facilius est hostem apertum vincere, quàm dissimu-
lantem amicum: ergo facilius est patentem dolorem vin-
cere, quàm latentem voluptatem superare.*

Resp.

*Verum est. si animum fortis, & habitum virtutis spo-
stes: attamen si teneram, mollemq; naturam consideres,
longè difficilior est dolorem sustinere, quàm voluptatem
supprimere. Natura enim abhorret dolorem, volupta-
tem sequitur.*

An fortitudo potiùs in ferendo,quàm in feriendo perspiciatur?

Fortitudo magis perspicitur in ferendo quam in feriendo. Fortis à ferendo dicitur,

In ferendo magis perspiciatur, ut hinc ait Aristoteles.

Quia à ferendo pericula fortes appellantur.

Quia iustiores laudes rectè ferenti, quàm percutienti attribuantur.

Opp.

Vti viribus est melius quàm possidere: sed ferire hostem est vti viribus, ferre autem est nihil aliud quàm possidere: ergo ferire est melius quàm ferre & sustinere.

Resp.

Assumptio istius rationis est falsa. Nam ferre non est solum pati aut possidere, sed etià vires tam animi quàm corporis. opportunè ac sapienter exercere.

Opp.

Plus laudis animosè aggredienti attribuitur: quàm sustinenti hostem: ergo est melius aggredi, quàm sustinere. Argumentum tenet à pari: quia plus laudis dans liberaliter, quàm accipiens meretur.

Resp.

Vulgo & populariter id fit, non iustè & sapienter: iudicio enim sapientis non plus fortiter aggredienti, quàm laudabiliter hostem expectanti laudis attribuitur.

Q 4

An

An mors potiùs forti quàm fuga
sit eligenda?

<p>Ex fugâ fortis aut sequitur,</p>	<p>Ruina</p>	<p>Reipub. Religionis, Honestatis, & in tali causa po- tius mors est expetenda, quàm fuga: sic enim mortem fugiendo scelus committitur.</p>
		<p>Ciuitatis, Exercitus, Suaq; vita, & in tali causâ lau- datur fuga. Quippe stultum & turpe esset mori, si plus commodi ex eius vitâ, quàm morte respub. sit habitura.</p>

Opp.

Mori ipsam huius vitæ felicitatem tollit: ergo mori
nunquam est forti eligenda.

Resp.

Mors opti- Mori existentiam & actum, non essentiam & habi-
mus felicità- tum felicitatis tollit: imò sic mori est optimus actus bea-
tatis actus. tæ vitæ, ac felicitatis.

Opp.

Nulla virtus tendit ad perniciem naturæ (est enim
naturæ perfectio & conseruatric) ergo fortitudo non
flecteret hominem ad mortem, in qua dissolutio naturæ
cernitur.

Resp.

Resp.

Natura in
homine
duæ sunt
partes, { Corpus: cuius perfectio est situs, & or-
natus partium, qui morte corrumpitur.
Animus: cuius perfectio est ipsa virtus,
quæ honestâ morte magis perficitur.

Opp.

Si mors sit viro forti expetenda, est quidem expeten-
da aut propter bonum proprium, aut propter bonum a-
lienum: sed neutrum horum fieri debet: ergo mors non
est viro forti expetenda. Maior constat à sufficienti di-
uisione. Minor ratione probatur, primum propter bo-
num suum non debet mori, quia (vt ait philosophus in
textu) omnia bona simul cum morte amittuntur: 2. non
propter bonum alienum, quia suâ morte alijs maius bo-
num, quàm id quod perdit, non potest procurare. Hoc
confirmatur exemplis sanctissimorum, qui et si vitam
aeternam post mortem expectârunt, discrimina tamen
huius vitæ sepius per fugam euaserunt.

Sic Petrus
& Paulus
apostoli.

Resp.

Fateor omnia bona istius mortalis vitæ lethali mortis
istâ terminari: est tamen potius optandum forti insigni
virtutis actione vitam claudere, quàm diutius eadē vi-
tam dedecore. Ad alteram partem argumenti respondeo
Ex fortis morte maius bonum, quàm si viueret alijs pro-
curari. Hinc enim magis floret respublica, hinc multi Cæ-
sares (id est) multi fortes vnius Achillis tumulto procre-
antur. Plus enim mouit vnum exemplum, quàm verbo-
rum millia. Ad postremam partem dico, quod sancti pa-

Mors viri
fortis vrili-
or ciuibus
quàm vita.

*tres conati id fuerint, vt pensum istius vite quàm longis-
simè traherent, id autem non fecerunt vt diutius viue-
rent, sed vt diutius viuentes ciuitati dei hoc est ecclesia
magis proficerent. Fugiat ergo fortis si aliquid reipubl.
inde contingat boni. Hoc vnum audiat.*

Optima mors salue, pessima vita vale.

Et iterum.

Viuere seruire est, libera vita mori.

An liceat forti hostem fallere?

*Forti quo-
modo lice-
at hostem
fallere.*

*Fallere con-
tingit duo-
bus modis,
aut*

*Cum violatione fidei: & sic non licet.
Est enim viri fortis potius ad tormenta
redire cum Regulo, quàm fidem fallere
cum ignominia.*

*Cum stra-
tagemate
belli: & sic
licet,*

*Quia natura iubet, vt
se defendat.*

*Quia patria iubet, vt
hostem pellat.*

*Quia lex belli iubet, vt
fortis infidias aduersus
hostem iniustum struat.*

Opp.

*Insidia non sunt sine fraude: At fraus non est sine vi-
tio, ergo hostem insidijs fallere & adoriri, verè forti non
licebit.*

Resp.

*Vis aliqua
non illicita*

*In bello vim vi repellere docuit natura, vim arte et-
iam aliquando vincere docuit experientia. Sunt ergo in-
fidia*

fidia, in quibus intenditur turpitudine, & hæ sunt malæ: sunt quoq; insidia, in quibus intenditur vitæ & patriæ cōseruatio, & hæ sunt bonæ quæ rectè stratagemata appellantur. Insidia enim tum propriè dicuntur cum iniuste stratagemata verò tum solum cum iuste contra immanitatem hostis fiant?

Distinctio
inter insidi
as & stratagemata.

CAP. X.

An rectè definiatur Temperantia?

*An solum in voluptatibus gustus & tactus ver
setur?*

An eius species rectè assignentur?

VT in defensione ciuitatis satis non est hostem à muro pellere, si intra mœnia & tecta proditores maneant: ita in institutione hominis satis non est vim fortitudinis scire, qua hostem externum vincere, si vim temperantiæ ignoras, qua hostem internum superare queas. Rectè ergo philosophus proximè post fortitudinem, nos temperantiam docet, vt sicut illa urbem ab hostibus: ita hac mentem à malis affectibus tueamur. Est enim temperantia virtus, qua nihil vel ad affectus reprimendos potētius, vel ad mores hominū confirmandos aptius vel ad diuinū numen placandū efficacius fingi, aut dici

Temperan
tia hostes
internos &
domesticos
superat.

Ratio ordi
nis.

Conclusio-
nes Aristo-
telis de tem-
perantia.

Intemperan-
tia in primis
fugienda.
Expositio
primæ quæ-
stionis.

dici potest. Voluptatis enim nervos con-
scindit, flāmas furentis appetitus suppri-
mit, totam hanc vitam castam & hone-
stam reddit. Hinc quædam cōclusiones
apud Aristotelem in hoc capite tradun-
tur: Quarum prima est, quòd temperan-
tia sit mediocritas inter voluptatem &
stuporem naturæ: secūda, quòd versetur
non circa animi sed circa corporis volu-
ptates: tertia, quòd non in omnibus cor-
poris voluptatibus ponatur, sed solū in
illis, quæ gustū & tactum mouent: quar-
ta, quòd maximè in delicijs tactus mode-
rādis occupetur: postrema, quòd his po-
sitis intemperantia præ cæteris animi vi-
tijijs sit maximè fugiēda: Ab istis conclu-
sionibus hæ, quas in fronte vides, eruun-
tur quæstiones, quas etiam breuiter per-
stringēdas puto. Prima est, An rectè defi-
niatur temperantia? rectè Seneca; Est (in-
quit) temperantia habena voluptatis: re-
ctè Boetius, Est (inquit) temperantia nihil
aliud, quàm casta humanę vitæ modera-
trix, & magistra: rectè Aristot. Est (inquit)
temperantia virtus animi inter volupta-
tem, & stuporem naturę posita, quæ lin-
guam

guam & manum, id est gustum & tactum in suis obiectis moderatur. Gustum & tactum dico, non quòd alij sensus suis obiectis non delectentur (vt aures fabulis, vt oculi picturis) sed quòd per se in illis solum, in his per accidens versetur temperantia. Propriè enim tum temperantes dicimur, cum gustum & tactum rectè moderamur. Cæterum nescio, quantum virus in reliquos sensus à gustu & tactu spargit voluptas. Est enim compta, sed fallax: & venusta, sed insidiosa meretrix: quippe voce, vultu & veste fallit. Voce aurem, vultu oculum, veste fragrante odoratum capit. Istis enim (vt ait Philosophus) libidinosi in memoriã suarum cupiditatum redeunt & reuocantur. Quare nõ solum linguæ & manib. sed etiam oculis, alijsq; sensibus frænos temperantiæ inijciendos censeo, vt velo castitatis oculi coniecti non videant Helenam: vt cerà Vlyssis aures obstructæ non audiant Cyrcem: claudite oculos, auresq; vestras obturate Iuuenes, claudite senes, nudam Dianam fugite. si hoc non moueat, nudã Bersabam, nudamque Susannam fugite. Nam oculi

Téperantia per se circa gustum & tactum, per accidens circa alios sensus versatur.

Voluptas omnes sensus inficit.

Sensus omnes continere habere decet.

Utilis digres-
sio:

Expositio
tertiæ Que-
stionis.
Temperan-
tiæ species
quinque.

Philoxenus
intemperas.

lus in his vulneravit animum. Quid di-
cam? mores profectò nostrorum tem-
perum sunt nimis dissoluti. Quot enim
vbiq; Veneris depinguntur Idola? Quot
eidē meretriculæ pallatia? Quot passim
de Thaide proponuntur spectacula? quæ
omnia per oculos auresque quasi per fe-
nestras hominum animos inficiunt, vt
veluti aspidis aculeo iecti in somno volu-
ptatis sine sensu pereant. Sed quid ago?
Ad species temperantiæ explicandas ve-
nio. Sunt autem quinque (vt aiunt inter-
pretes) nimirum Abstinencia, Sobrietas,
Pudicitia, Castitas, & alma Virginitas:
Abstinencia circa cibum: Sobrietas cir-
ca vinum: Pudicitia circa osculum & am-
plexum: Castitas circa ipsam venerem:
Virginitas circa intacti pudoris insti-
tum versatur. Hæ omnes, & singulæ tem-
peratiæ comites, Epulones, Bibulos, Im-
pudicos, Luxoriosos, Hippocratis tenuē
diætam & salutarem docent: quam si di-
dicerint, nunquam cum Philoxeno gru-
is collum sibi dari optabunt, vt maiore
deliciarum voluptate in suis epulis capi-
antur.

Tem-

Temperan-
tiæ nomen
capitur, vel

Latiùs, pro moderatione omnium a-
ctionum humanarum quæ cum volup-
tate copulantur: & sic in obiectis omni-
um sensuum versari dicitur.
Strictiùs, pro moderatione volup-
tatum in obiectis gustus & tactus: & sic hoc
loco propriè definitur.

In tem-
peran-
tiâ con-
sistendi
solent
sex

1. Natura,
quæ est, vel	{ Communis: & sic in omni-
bus omnium virtutum actio-
nibus cernitur.
Propria: & sic in obiectis gu-
stus & tactus solùm versatur.
2. Opposi-
tum: quod
est, aut	{ Intemperantia seu libido in
excessu.
Stupiditas naturæ & con-
suetudinis in defectu.
3. Obiectũ,
quod est,
aut	{ Proprium & per se, vt volup-
tas gustus & tactus.
Commune & per accidens,
vt turpiloquium, quod per au-
ditum: veneris Idolum, quod
per aspectum animum inficit
& inescat.
4. Partes, vt	{ Verecundia: per quam tur-
pia fugimus.
Honestas: per quam deco-
rum observamus.

5. Species. vt supra.

6. Offici-
um, quod
est | { Conflicari cum voluptate
& dolore,
Abstinentiam in cibo po-
tuq; exercere,
Stimulos concupiscentiæ in
delicijs veneris refranare. |
|-------------------------------|--|

Opp.

Opp.

Omnis virtus est habitus animi rationis participis: sed temperantia non est habitus animi rationis participis: ergo non est virtus. Maior constat in definitione virtutis. Minor est in principio huius cap. ubi docet philosophus, quod fortitudo & temperantia simul tractari debeant, quia sunt earum partium animi, quae sunt rationis expertes.

Resp.

Subiectum
fortitudi-
nis & tem-
perantiae,
voluntas.

Quamvis sunt duae partes appetitus, nempe irascibilis, quam fortitudo: concupiscibilis, quam temperantia regit: non tamen sequitur, quod haec virtutes in ijs partibus animi sedeant, quae sunt penitus rationis expertes. Intelligitur ergo hic locus de officio harum virtutum non de subiecto. Officium enim est irascibilem, & concupiscibilem appetitum imperio rationis subijcere & edomare. Subiectum, si requiras, voluntatem constituo.

Opp.

Temperantia est virtus animi. ergo voluptates animi refranaret. Quo concessio sequitur id esse absurdum in textu, quod versetur solum circa corporis voluptates non animi.

Resp.

Temperantia
prima-
rio & per se
versatur in
corporis
voluptati-
bus.

Circa corporis voluptates solum: id est primario, & per se versari dicitur.

Opp.

Voluptates animi saepe immaniores sunt quam voluptates corporis, ergo in illis moderatius petiuntur per se, quam

in

involuptatibus corporis versaretur temperantia. Ratio est quia virtus circa difficilius versaretur.

Resp.

Ratio non sequitur: quia libido ista animi ex infecta radice (id est) ex concupiscentia corporis nascitur: per accidens autem attingit animum.

Libido animi nascitur ex concupiscentia corporis.

Opp.

Oculi nonnunquam lasciuī & intemperantes dicuntur: similiter & aures: quia animum suorum obiectorum lenocinijs fallunt, & inficiunt: ergo in voluptatibus gustus & tactus solum non inhaeret temperantia.

Resp.

Idola (vt dixi modo) cupidinis non probo pallatia venis non dilando. Nam quamuis penicillum pictoris & scriptoris placet, venenum tamen (quamuis dulce) nocet: Sed ad argumentum respondeo, in aliorum sensuum obiectis casu & fortuito, in obiectis vero gustus & tactus per se & vi sua versari temperantiam.

Opp.

Thaidis fama nocuit Demostheni, etsi nunquam viderit: memoria amplexus nouas flammās excitat, etsi externa obiecta gustus & tactus desint: phantasia denique in somno aliquando facies libidinis incendit, etsi gustus & tactus obdormierint: ergo interni etiam sensus, vt voluntas, memoria, phantasia pestifero habitu libidinis inficiuntur: quo dato sequitur, quod opus sit temperantia non minus in his internis, quam in illis externis sensibus moderandis.

R

Resp.

Resp.

Sensus ex-
terni pri-
mum cor-
rumpuntur,
tum inter-
ni.

*Appetitus, memoria, phantasia, aliq̃q̃ interni sensus
ictu quidem concupiscentia vulnerantur, at (vt antea o-
stendimus) per ipsum corpus, quod primum in potentia
anima transfundit venenum. Quare et si consopitus ex-
ternis sensibus phantasia aliquando ad turpitudinem nol
in somno alliciat, turpis tamen & voluptuosa actio suam
originem ab ipsis sensibus primum infectis hausit.*

Opp.

*Stupor naturæ tantus in nullo est quin aliquando te-
lum æstumq̃ cupidinis sentiat: ergo malè definitur tem-
perantia medium inter excessum voluptatis, & stupe-
rem naturæ.*

Resp.

*Nullos homines istis temporibus in smaragdos, id est,
in castitatis lapides commutatos scio: paucos admodum
sponte factos eunuchos audio. Non ergo quid sit, sed quid
possit esse hoc loco queritur. Potest quidem fieri vt ali-
quis in vsu, modo, ordine voluptatis deficiat, & hic in stu-
pore peccare dicitur. Stupor enim hoc loco non priuatio,
sed defectio legitime voluptatis definitur.*

Dubium c.

*Vtrum belluæ voluptatibus aliorum sensuum à gustu
& tactu delectentur?*

Obie- ctis sen- sum	Inter- nè, per	Memoriam sensitivam, vt canis visu domino.
		Communem sensum, seu phanta- siam: vt ouis visâ matre.
		Instinctum sagacis naturæ: vt a- raneæ visâ prædâ.

Exter
nè, vel

Per se,
in

Per ac
cidens
in

Gustu ad nutritionem.
Tactu ad generationem
& conseruationem speciei
& nature.

Auditu: sic aues & vrsi
capiuntur harmonia.

Aspectu: sic simia suos
catulos, sic pauones suas
plumas delectabiliter aspi-
ciunt.

Olfactu, sic canes, por-
ci, pisces odoribus capti ad
cadauera longissimè per-
trahuntur.

Opp.

Canis leporis o dore non delectatur, sed pastu: leo voce
leuis non capitur, sed esu: & sic in omni genere bruto-
rum animantium: ergo vana & inutilis est ista distin-
ctio. Antecedens est Aristotelis in hoc cap.

Resp.

Distinctè, & per se: & sic solus
homo de obiectis sensuum perfectè
iudicat.

Confusè, & per accidens: &
sic etiam belluæ obiectis aliorum
sensuum à gustu & tactu demul-
centur.

aliquid percipitur
sensibus bisariam.

R

a

Opp.

1° *Opp.*

Cantus Cygni ante mortem non est causa cibi quem non capit, aut coitus quem abhorret: ergo est aliqua sensibilis delectatio in eo per se. & non per accidens, ut docetur in textu.

2°

Resp.

Cantu suo Cygnus per se non delectatur, sed sic agere naturæ instinctu cogitur. Ut enim natura Phoenixem docuit in extrema senectute seipsam urere: ita hanc auem senio confectam docuit dulciter ante suam mortem vivere.

3°

Aliud dubium cap.

An temperantia & natura aliqua ex parte opponantur.

Opp.

Licet secundum naturam concupiscere, nec non explere voluptatem: sed temperantia hac prohibet, ergo temperantia & natura aliqua ex parte opponuntur.

4°

Resp.

Concupis-
tia modū
præscribit
temperantia.

Natura duplex est, Animalis & humana, Insitum est quidem utriq³ concupiscere coniunctionis & procreationis causâ, sed ita insitum est, ut belluæ instinctum suæ institutionis, homines verò habitum rationis sequerentur. Dedit ergo natura appetitum non ut voluptati ad libidinem, sed ut necessitati conservandæ speciei cum modo & ordine subseruias. Hunc ergo modum & ordinem solum præscribit temperantia natura ipsius optima conservatrix

An cupiditas naturalis sit vitium?

Quid cupiditas? Quid intemperantia & stupor?

An intemperantia magis repugnet temperantiae quàm stupiditas?

An omnis cupiditas sit cum dolore coniuncta?

FO M E S libidinis, omnisque intemperantiae in nobis est ardens quædam naturæ cupiditas, quæ vulgo concupiscentia dicitur. Hæc tanquam lepra appetitum inficit, & quasi Hydra percussa semper maiora acquirit capita. At desperandum tamen non est. Nam istius præfens remedium est inclytissima virtus temperantia. Cæterum ne in capitis istius malæ bestię excindēdis minùs cautè & prudenter laboremus, post definitam temperantiam ipsam cupiditatē hoc loco diuidit & definit philosophus: icenim loquitur, Cupiditatum aliæ cōmunes sunt & naturales, aliæ propriæ & adscititiæ: vt cibi cupiditas naturalis est, Omnes enim cum vacui sunt, cibum aut

Cōcupiscētia est quasi hydra multorum capitum.

Conclusio-
nes quatuor
de cupiditate.

potum appetunt, & ut ait Homer⁹, cubile optat adolescens: Hac proposita diuisione, quatuor sequuntur conclusiones: prima quòd perpauca admodum in communi & naturali cupiditate peccent: 2. quòd proprijs cupiditatibus ferantur homines in multorum facinorum precipitia: 3. quòd cupiditates hominum non sint sine turpi dolore animi: postrema quòd vix aut nunquam reperiantur illi, qui in defectu voluptatis delinquit. Hinc primum quaerit, An naturalis cupiditas sit vitium: In naturali cupiditate consideratur, Radix, act⁹ & cōsensus: in radice potentia, in actu habitus, in cōsensu animi affectus cernitur. In radice est quidē pulsus motusq; naturæ, idemq; aut simplex aut corruptus, simplex ut cū esurias appetere cibum, & hoc modo cupiditas nō est peccatū: corruptus ut in concupiscendo transire modum, & sic ut ait philosophus est flagitium. Hic pulsus enim est ut motus cordis quem nemo mortaliū in hac vita reprimat: si addas actū, caue, nam citò ardescet: si addas cōsensum, fuge, nā aliter magnum nascetur incendium.

omnino

8

31

Est

Est enim cupiditas fomes & fum^o peccati-
 tis fomes quo accēdimur: fumus quo suf-
 focamur. Vis scire præclaram sobolem i-
 lius seminis? audi: ab hoc tanquã à for-
 dida lacuna fluunt fornicatio, adulteri-
 um, stuprum, nocturna pollutio, incest^o,
 & immane illud scelus contra naturam, si
 cupias scire quàm pulchræ sint istæ filiæ,
 accēde: Fornicatio est vaga & profusa so-
 luti cum soluta intemperãtia. Adulteri-
 um est indiuiduę societatis ac matrimo-
 nij violatio. Stuprum est virginis turpis &
 libidinosa corruptio. Incest^o est affinis &
 cognati sanguinis cõtaminatio. Noctur-
 na pollutio est per corruptam phãtasiã
 dormientis ad turpitudinẽ, prouocatio.
 Peccatum contra naturam (quia est hor-
 rendum) sub velo silentij ac verecundiæ
 dissimulandũ cēseo. Hinc liquidò cõstat,
 quid sit cupiditas, quid intēperãtia, & qd
 ex opposito sit stupor naturæ. Cupiditas
 est quẽdã naturalis ad peccandũ in huma-
 no appetitu pcliuitas & propēsio. Intēpe-
 rãtia est, vt ait philosophus in textu, vitio-
 sa voluptatũ exuperantia: Stupor est vo-

Quid For-
 nicatio,
 Adulteriũ
 Stuprum.
 Incestus.
 Pollutio
 nocturna.
 Peccatum
 contra na-
 turam.

Cupiditas.
 Intempe-
 rantia.

Stupor

Quæst. 3.

suppressio. In excessu terrius & frequētius, in defectu autem leuius ac rariùs peccare nos docet Aristot. Pauci enim sunt qui scintillulas naturę in flammās cupiditatis nō cōuertunt: est tamē omnis cupiditas cum dolore coniuncta & copulata. Sitis enim voluptatis febrim mentis parit, quæ semel accensa in corde ac per omnes regiones corporis dispersa gelidis Dianæ fontibus facilē non extinguitur,

Quæst. 4.

Cupiditatum
aliæ
sunt

Communes, versatæ in rebus omnibus quæ appetuntur, vt in cibo, potu, venere & honore, &c.

Propriæ, positæ in circumstantijs rerum quæ appetuntur, vt in hoc cibo, hoc potu, hac venere, hoc honore. In vtroque membro huius diuisionis peccatur, si concupiscentiam naturaliter mouentem ætus & consensus vel cum defectu, vel cum excessu sequantur,

Alia distinctio eiusdem questionis.

Cupiditatum
alia est

Naturalis
seu insita,
quæ est in

Moralis seu
acquisita,
alia est vel

Appetitu conjunctionis & procreationis ad affectum.

Impetu declinationis ad peccatum.

In non repugnando voluptati cum alliciat,

In indulgendo eidem cum incendat, & istis modis per actum & consensum animi cupiditas (aliter peccati fomes) ipsum peccatum redditur.

Opp.

Opp.

Nemo peccat in his quæ nobis à natura insunt: sed cupiditates insunt nobis à natura, ergo nemo in illis peccat. maior probatur quia virtus & vitium nō insunt à natura.

Resp,

Cupiditates consideran- tur, vel	{	<i>Secundum essentiam, & sic insunt nobis à natura fomitesq; vitiorum dicuntur.</i>	Cupiditas quomodo insit vel non insit à natura.
		<i>Secundum exuperantiam, & sic non insunt à natura, sed ipsa vitia appellantur.</i>	

Opp.

Si repletus & distentus Baccho plus vini appetat, hoc facit quidem naturaliter, sed ita appetere est vitium ergo naturalis cupiditas est peccatum.

Resp.

Ista cupiditas non est communis & naturalis, sed propria & voluntaria, secundum quam (vt ait philosophus) plus mille modis offendimus.

Opp.

Stupor multum prodest ad acquisitionem virtutis cum sit fuga voluptatum, ergo non est vitium.

Resp.

Stupor est fuga voluptatū, sed sine ordine & ratione.

Opp.

Stupor vel ex mala complexionē, vel ex aegritudine

Stupor in-
ordinata
fuga vo-
luptatum.

nascitur, ergo non est vitium: omne enim vitium est voluntarium.

Resp.

Non solum complexio & aegritudo: sed etiam nunquam mala consuetudo eundem parit.

Opp. contra 3. Quæst.

Cupiditas est aut naturalis aut propria: ergo nulla est cum dolore coniuncta: ratio tenet quia natura in naturali, & voluptas in propria dolorem fugiunt.

Resp.

Per se, & sic est delectabilis.

Cupiditas } Per accidens, & sic res tristis & molesta dicitur: cum enim concupiscens aut
consideratur, vel } diutius aucupetur voluptatem, aut non
assequatur cum velit, mordacissimam
dolorem & animi cruciatum sentit.

Opp.

Nocturnæ pollutiones non sunt voluntariæ: ergo non sunt peccata. Antecedens patet, quia contingunt in dormientibus.

Resp.

Causa ista } Natura, & sic non sunt peccata: non
est enim culpanda natura si expellat
venenum.
rum est duplex, vel } Mala præcedens consuetudo, & sic sunt
peccata: quippe voluntas corrupta ex
motu naturæ suam præbet consensum.

An optima remedia intemperantia sint abstinentia & castigatio?

An intemperantia sic magis voluntaria quàm timor qui opponitur fortitudini?

QVONIAM nihil prodest detegere Remedia
 plagam, si non adhibeas medici- intempe-
 nam: conuenit vt hanc intemperantiæ rantia.
 satis prolixam narrationem consilium
 philosophi medicinæ loco sequeretur.
 Concludit ergo hunc librū Aristot, con-
 silio potius quàm præcepto, dehortando
 magis ab hoc monstro scelerum, quàm
 nouum aliquod thema aut argumentū
 demonstrando. Sunt tamē istius capitis
 quatuor argumenta, quorum primū est
 quòd intemperantia cum voluptate cō-
 iuncta sit magis voluntaria quàm timor
 animi, quē dolor sequitur: alterū, quòd
 intemperantia sit ob scēdam voluptatem
 sui quasi pedissequam maiore reprehen-
 sione digna quàm timor: 3. quòd in pue-
 ritia & flore ætatis hoc vitium cōcupif-
 centia incalascet maximè: Postremum
 quòd optima remedia istius sceleris sint
 duo;

duo, abſtinentia & caſtigatio. Utinam profectò hoc breue conſilium (ſicuti decet) ab omnibus perciperetur: tum ſanè Gulofì ſuam crapulam, ebrioſi ſuam inſaniam, libidinoſi ſuam infamiam fugerent, imò abhorrerēt. O tempora in quibus nunc vivimus: quot gula, quot venter, quot turpis libido perdidit? Gulofe quid quæris? cibū. Ebrioſe quid ſitis? vinum. Libidinoſe, quid peris? venerem.

O curas hominum, O quantum eſt in rebus inane?

Gula, ebrietatis, & veneris comites.

Gulę comes putredo eſt, ebrietatis obliuio eſt, veneris ignominia, molliusculè tamen & delicatè vivimus. ſed quid ago? melius eſt auerſa facie pudenda iſtorum temporū cōtegere, quàm dicēdo multa multorum animos nimium exulcerare. Vis epulari? licet: ſed vtere abſtinētia. Vis vinum bibere? placet: ſed ſobrietatem adhibe. Vis mulierem tangere? id tibi nō negatur, ſi ad ſint caſtitas & pudicitia. Ceterum abſq; hiſ frænìs hæc agere non licebit, quippe venter cibo vinoq; æſtuans citò ſpumat libidinem: eſt enim periculofa res gula, nam tollit vitam: eſt luxurioſa res vinum, nam tollit ingenium. Rectè Propertius.

Vi-

Vino forma perit, vino corrumpitur ætas,

Vino sepe sum nescit amica virum,

Sapienter Ovidius.

Mox & amor, vinumq; nihil moderabile suadent.

Istorum nunc tãdem quæris remedium?

age ergo, audi Poetam,

Ocia si tollas, periire cupidinis arcus,

Contemptaq; iacent, & sine luce faces.

Audi philosophum: Castigatione qua- Castigatio
vtilis.
dam adhibita, cõtrahi debet id omne in

nobis, quod rerum turpium ac libidino-

rum cupiditate rapitur nimiumq; exul

tat ac luxuriat. Summa omnium est: si sit

animus propensior in libidinem, adhibe

ieiuniũ: si sit præceps & effrænis, adhibe

consilium: si sit præcipitantiôr, adhibe Nota.

flagellum. Cõsilium enim labêtes: lapsos

ieiunium: insanos & furentes flagellum

sanat: est quidem hoc corpus insolens &

superbum naturæ mâcipium quod laxis

habeis aliquando furit, retractis tamen

nonnunquam obediens rationi & virtuti

redditur. Hieronymus pi⁹ ille pater mul. Hierony-
mus in ere-
mo delicias
Romæ co-
gitavit.

tis ieiunijs maceratus dormiens olim in

cremo delicias Romæ vidit: O Christe,

qd nos exquisitis ferculis saginati, mero

disten-

Bis vincit
qui se vin-
cit.
Bis perit,
qui suis ar-
mis perit.

distenti, lasciua musica perfusi, inebur-
neis lecticis securi & consopiti agimus?
sed hîc finem impono studiose lector,
modò memineris teipsum consilio & ab-
stinencia vincere: quod si feceris audi sa-
pientem Senecam, Bis vincit qui se vin-
cit: quod si non feceris, audi iterum, Bis
interimitur qui suis armis perit.

Ex Boetio.

Reme-
dia in-
tempe-
rantia
sunt,
aut

Diui-
na, vel

Hu-
mana
quæ
sunt,
vel

Fides, quæ vitæ sanctitatem vin-
choat.

Oratio, quæ veniam pro lapsa na-
turæ impetrat.

Abstinencia, quæ corporis petu-
lantiam reprimat.

Gratia, quæ inceptam vitæ integri-
tatem perficit.

Inter-
na, vt

Exter-
na, vt

Sobrietas, Castitas,
Pudicitia,
Verecundia, quæ est me-
tus infamiæ.

Cōfi-
lium,
Ieiun-
ium
Casti-
gatio

quæ

Superbanti-
& insolentem naturam
rationis im-
perio subi-
gant.

Voluptati
aculeos re-
tundunt.

Concupis-
centiæ tædali
flammasque
extinguunt.

Distinctio secunda Questionis.

Intemperan-
tia est magis
voluntaria
quam stu-
por, propter

{ Procliuitatem naturæ, vnde motus.
Innatam cupiditatem, vnde affectus.
Vnitam voluptatem, vnde consensus.
Obiectorum varietatem, vnde habitus
intemperantiæ nascitur.

Opp.

*Abstinencia seu ieiunium natura vires frangit, spiri-
tus diminuit, sanitatem tollit, totum deniq; hominem
minus aptum ad præstandum virtutis officium reddit:
sed virtus quæ est conseruatrice natura hæc prohibet: er-
go abstinencia seu ieiunium non est optimum remedium
intemperantiæ.*

Resp.

*Quemadmodum seruus contumax puniri debet, non
vt dispareat, sed vt submissior fiat: ita corpus hoc nostrum
sic macerare debemus, non vt cadat, sed vt rationi pa-
reat & obsequatur.*

Corpus tra-
ctandum vt
seruus con-
tumax.

Opp.

*Quod natura abhorret vt malum, non est eiusdem
salutare remedium: sed castigationem & flagellum na-
tura abhorret vt malum: ergo non debet adhiberi vt re-
medium.*

Resp.

*Si lasciuienti iumento plus oneris quàm ferre valet
imponatur, in itinere corruet: sin minus, contra stimu-
lum calcitrabit: ita si vltra vires hoc corpus affligas, ma-
lum est: si verò moderatè serias, salutare est.*

Castigatio
modica sa-
lutaris est.

Opp.

Opp.

Pharisei hac fecerunt, & tamen hypocrita à Christo sunt appellati: ergo hoc præceptum non videtur vtile & fructuosum.

Resp.

Castigarūt
se Pharisei
hypocriti-
cè.

Castigatio
voluntaria
neq; nimis
gravis esse
debet, neq;
nimium:
levis.

Fecerunt quidem Pharisei sed dissimilanter: fecerunt etiam Moyses, Elias, Iohannes præcursor & ipse Christus eadem vere & efficaciter. In Iohannis abstinentia tria imitatione digna mihi videntur, tenuis diæta, vestis aspera, eremus solitaria. Non est ergo hoc præceptum inutile non est contra fidem. Paulus enim vas electionis castigavit corpus suum, & in servitutem redegit, ne fortè cum alijs predicauerit ipse reprobus inueniretur. Ceterum pondus hoc quod nobismet imponimus, æquis prudentia lancibus est trutinandum, vt ferentem neq; gravitate opprimat, neq; leuitate licentiùs insolescere & superbi-
re sinat. Vt enim navis si supra modum oneretur, sub-
det, si infra modum, ad omnem flatum vacillat & peri-
clitatur: ita corpus nimis afflictũ perit, minùs verò quàm
debet, statim veluti inflata vesica seu bulla intumescit.

Contra aliam quæstionem.

Opp.

Voluntas est æquè principium omnium vitiorum & virtutum, vt habetur in 2. lib. Ethic. ergo intemperantia non est magis voluntaria quàm stupor, quia ex altera parte temperantia opponitur.

Resp.

Resp.

Duo in vi-
tutibus spe-
ciantur, { *Essentia, vt sunt habitus, & sic aequè*
 { *voluntaria habentur omnia,*
 { *Circumstantia, vt sunt actus, & sic*
 { *intemperantia est magis voluntaria quàm*
 { *stupor, quia illa voluptatem, hic verò do-*
 { *lorem concomitantem habet.*

Alia quædam dubia capitis.

An dolor magis labefactet naturam
quàm voluptas?

Dubia cap:

Opp.

Intemperantes & libidinosi sunt breuissimæ vitæ: er-
go voluptas quæ est illorum comes, magis labefactat na-
turam quàm dolor, antecedens experientia probat.

Resp.

Voluptas in textu secundum naturam non secundum
exuperantiam intelligitur: illa enim conseruat, hac verò
magis labefactat quàm dolor.

Voluptas
immodica
plus nocet
quàm do-
lor.

An vehementer voluptates in-
fanire faciant?

Vehementior
voluptas in-
fanire facit,
quia { *Cerebrum humanum nimis exiccat.*
 { *Spiritu animale nimis perturbat.*
 { *Varijs intentionibus Phantasiam*
 { *vulnerat.*
 { *Immensos dolores in appetitu exi-*
 { *tat.*

Voluptas
vehementi-
or ad insa-
niam adi-
git.

S

Opp.

Opp.

5. *Animus rationis compos est vt ait Arist. lib. 3. de anima, cap. 5. ab omni perturbatione liber & immunis: ergo à voluptate ita non vincitur vt insaniat.*

Resp,

Animus rationis compos confideratur bifariam, vel

Absolutè vt est spiritus, & sic est immortalis ab omni perturbatione & affectu.

Comparatè vt est actus, & sic affectibus corporis aliquando vincitur, nec non sepe eorum impetu à sede rectæ rationis dimouetur.

Deo gloria.

LIBER

LIBER QVARTVS.

CAP. I.

*Quid liberalitas? Quæ sint eius extremae
An magis in dando, quàm in accipiendo
versetur?*

An avarus sit deterior prodigo?

HVCVSQVE per capita veluti per
vestigia sequuti sumus Aristot. nūc
verò si quidam audirentur interpretes,
vel omnino clauderetur hoc opus, vel
saltem contractis velis concluderentur
omnia. Sunt enim qui axiomata philo-
sophi probant de virtute in genere, eius
autem præcepta de virtute in specie non
dilaudent. Sunt & alij non contem-
nendi interpretes, qui vasta & nimis
ablonga in ea quæ sequuntur scripti-
tarunt glossemata: nos verò & ho-
rum tædium, & illorum ocium fu-
gientes, ipsum nunc medium tenere

Ratio insti-
tuta in se-
quentibus
libris expli-
candis.

S 2 pro

pro virib. enitemur. Pergemus ergo cū philosopho, ea solū posthac in singulis capitibus tractaturi themata, quæ nobis de hac re impensius considerantibus videbūtur necessaria. Disputatum iam est de duabus eximijs virtutibus, quarū altera bilem, altera gulam in nobis moderatur. Ordine nunc alia virtus insignis (manu Cæsaris nō indigna) sequitur (ipsa nempe liberalitas) quæ nō aliter manum in diuitijs, quā temperātia mentem in delicijs dirigit. Hęc virt⁹ est, quā nulla habetur vel ad nomen propagādum melior, vel ad benevolentiam conciliandam aptior, vel ad inopiam pauperum subleuandam accommodatior. Quippe laus, amor, fama, portam & arcē liberalis semper referant & aperiunt. Huc tanquā ad cōmune ciuitatis asylū, inopes, oppressi, miseri, pro auxilio, consilio, solatio cōuolant. Sed his omissis ad textum venio, in quo 4. præcipuè proponūtur: 1. natura liberalitatis: 2. obiectum: 3. proprietas: 4. extremorum comparatio. Natura eius est, vt liberalitas sit habitus inter auaritiam & prodigalitatem positus, quo homo

Deliberati-
sate.

Liberalita-
tis laus.

Natura
eius quæ.

tan-

tanquam aurea rationis regula in dandis
& accipiendis pecunijs vtatur. Per habi-
tum genus, per prodigalitatē & auariti-
am vitiōrū repugnantiam, per hominem
subiectum, per rationis regulam multipli-
cem circumstātiā, per dare & accipere
duplex liberalis officium, per pecuniam
omnem diuitiarum affluentiam in hac
definitione intelligo. Pecunia enim non
solum hīc pro signato nummo accipitur,
sed etiam pro omni rerum omnium (quę
in commutationem cadunt) supellectile
& abundantia. Nam obiectum liberalita-
tis est pecunia, id est, aurum, argentum,
as, stannum, ager, granum, & quicquid a-
liud est, quod commutantis iustitię men-
suram respicit. Quippe hic dicitur libera-
lis, qui nudis vestem, qui famelicis cibū,
qui ægrotantibus medicinam dederit. De
natura & obiecto liberalitatis satis. Sequi-
tur vt de multiplici proprietate officioq;
pauca dicamus. Officia liberalis sunt aut
cōmunia aut propria. Communia sunt
vt dare & accipere: propria verò, vt rarò
accipere, rariùs autem ab alijs petere, plu-
rimos sibi benignitate deuincire, prudē

Pecunia sa-
tiùs hoc lo-
co sumitur.

Obiectum
quod.

Proprietas
& officium
liberalita-
tis.

Liberalita-
rem indan-
do potius
quàm in ac-
cipiendo
versari.

ter suarum facultatum rationem habere, in dando maiorem laudem quàm in accipiendo acquirere, omnes deniq; affluentis fortunæ Nilos nisi ad beneficentiam exercendam contemnere. Quòd autem in dando potius quàm in accipièdo versetur liberalitas, triplici ratione in textu constat: à natura virtutis: à proprio: & ab effectu. A natura, quæ magis in agèdo quàm in patièdo cernitur, sed dare est agere, accipere pati, splendor ergo liberalitatis potius in dando quàm in accipièdo cernitur. A proprio, quia propriū virtutis laus est, sed laus maior dātem quàm accipientem sequitur. A effectu, qui est dilectio, quæ pro accepto beneficio dāti magis quàm accipiēti debetur. Rectè ergo Ovidius cecinit,

Crede mihi res est ingeniosa dare.

Extremorū
cōparatio.

Restat nunc in postremo loco extremorum comparatio. Extrema duo sunt: Prodigalitas & Avaritia. Prodigalitas est, ut ingeniosè quidā definit, vas magnum sine fundo, ingens arca sine sera. Omnia enim profundit, reponit nihil. Si apertius agas, Prodigalitas est stulta & inconfide-

Prodigali-
tas quid.

rata

rata rerum profusio, quam plerumq; inanis gloria, insignis stultitia, magna inopia, fera animi pœnitētia sequūtur. Hinc illam describit Aristoteles vitiosum habitum, quo deprauati omnia sine modo, ordine, & ratione exhauriūt. Huic opponitur Auaritia omnium meo quidem iudicio vitiorum Pandora. Est enim (vt ait Philosophus) malum insanabile, & extinguibilis pecuniarum sitis. Istam definit orator esse inordinatum habēdiamorem, qui in appetendo sine fine, in acquirendo sine modo, in retinendo sine iure versatur, Furto enim, vsura, rapina, fraude, periurio, mendacio, alijsq; sexcentis iniustis modis rapit & corradit omnia. Quare vt nullum vitium deterius est auaritia: ita auaro nihil est scelestius. Quippe nihil est magis execrandum, quàm adorare pecuniam. Non ergo immeritò hoc loco Aristoteles prodigum longè meliorem auaro esse existimat. Quia prodigus largiēdo prodest multis, auarus nemini; prodigus aliquando consilio, aliquando necessitate sapit, auarus nūquam: Prodigus in dādo benignum, & liberalem imi-

Auaritia
quid.

Auaro nihil
deterius.

Prodigus
auaro me-
lior.

tatur, Avarus portam & manum claudit
 Prodigum amat multi, avarum vt mon-
 strum detestantur omnes.

In liberali- tate spe- ctanda sunt quinque.	Natura, vt si virtus, quæ in recto vsu pe- cuniarum cernitur.	
	Obiectum, quod est duplex,	Extremum vt pecunia. Internū vt pecuniarum concupiscentia.
	Officium, quod est, vel	Commune, vt dare ac- cipere.
		Proprium, in dando { Mens iucunda, { Frons grata, { Res propria, { Proportio iusta, { Cura honesta, { Causa pia.
	Oppositū quod est, vel in	Excessu, vt prodigalitas, Defectu, vt avaritia.
	Vsus, qui est aut	Publicus, vt ciuitatis con- servatio. Privatus, vt liberalitas ho- minis, laus, fama & dilectio.

Distinctio secunda questionis.

Liberalitas magis in dando, quàm in ac- cipiendo cernitur, quia	Beatius est dare, quàm acci- pere.	
	Magis laudatur propter be- neficium.	
	Magis diligitur propter v- sum.	

Distinctio tertia quæstionis.

Prodi- gus du- plex est, vel	Simplex, qui alijs vitijis nō est de- prava- tus, & hic est melior auaro	Propter fa- ciliorem reductio- nem, quæ fit, aut	{ Progreſſu ætatis, Conſilio. Vrgente neceſſita- te.	
		Propter maiorem ſimilitu- dinem eiſdem cum liberali in dando,		
			Propter ſaniorē animum in iudicio virtutis.	
			Propter firmiorem laudem, & admirationem populi.	
	Compoſitus, qui eſt alijs etiam flagitijs co- opertus, & iſte in hac comparatione non in- telligitur.			

Opp.

*Magnificentia eſt virtus inter prodigalitatem & a-
varitiam, quæ in uſu pecuniarum cernitur: ergo aut
confunditur cum liberalitate, aut liberalitas probè hoc
loco non deſinitur. Antecedens eſt Ariſtot. in 2. cap. huius
libr. ubi dicit magnificum eſſe neceſſariò liberalem. Vn-
de à coniugatis ſequitur magnificentiam eſſe neceſſariò
liberalitatem.*

Reſp.

*Suprà demonſtratum eſt magnificentiam & libera-
litatem non re, ſed ratione tantum diſferre. Magnificen*

etiam enim in magnis, liberalitas in parvis sumptibus versatur.

Opp.

Aequè in magnis, ac in parvis versatur liberalitas: ergo rectè illud discrimen non assignatur. Antecedentis verba sunt circa medium istius capituli.

Resp.

Magnum
bifariam
acceptum.

Magnum
sumitur bi-
fariam,
aut

Absolutè pro re excelsa & illustri: &
sic in magnis non versatur liberalitas.
Comparatè pro re mediocri, & sic in
magnis cernitur.

Opp.

Circa domum, agrum, oleum, aliag, infinita versatur liberalitas, ergo non solum circa pecuniam, ut circa proprium obiectum.

Resp.

Pecunia du-
pliciter
sumpta.

Pecunia ac-
cipitur, aut

Strictè pro signato Numismate, &
sic non est adequatum obiectum liberali-
tatis.
Fusè pro re omni, cuius aestimatio men-
suratur pecuniâ, & sic est obiectum.

Opp.

Circa concupiscentiam diuitiarum versatur liberalitas: ergo aliud ponendum est obiectum præter pecuniam.

Resp.

Est liberali-
tatis obie-
ctum duplex,

Externum, ut pecunia.
Internum, ut diuitiarum concupis-
centia.

Opp.

Opp.

Dare & accipere sunt opposita in hac definitione liberalitatis, ergo mala est definitio. Argumentum est Arist. 6. Top.

Resp.

Dare & accipere non sunt contraria, accipere enim ita sequitur liberalitatem animi, ut optima visio sanitatem oculi.

Opp.

Nulla virtus perdit obiectum suum, sed liberalitas perdit: ergo non est virtus.

Resp.

Non perdit, sed impendit, & in rectum usum elargitur.

Opp.

Nulla virtus naturæ vi ac propensione repugnaret, sed potius eandem perficeret: at alijs plura dare quam sibi retinere naturæ vi ac propensione repugnat, ergo id agere non est omnino liberalitatis, & proinde fallax est textus, in quo id ipsum proponitur.

Resp.

Interna, & virtutes & scientiæ: de quibus plura nobis appetere quam alijs dare oportet.

Externa, & hæc sunt, { Necesaria, respectu vitæ & familiæ: in quib. tenetur quilibet sibi magis quam alijs providere.

Superflua: de quibus locus Arist. intelligitur. Ex his enim plura alijs dare, quam nobis retinere debemus.

Opp.

Opp.

*Dare & accipere differunt specie, ergo non sunt actus
vnius virtutis.*

Resp.

*Dare & ac-
cipere spe-
cie non dif-
ferunt.*

*Specie non differunt, si secundum circumstantias ex
prescriptorecte rationis considerentur. Nam opportune
accipere dandi habitum & facultatem conseruat.*

Argu. contra tertiam questionem.

Opp.

*Is peior est qui in seipsum, quàm qui in alios peccat:
sed talis est prodigus, ergo prodigus est deterior auaro.*

Resp.

*Auarus in
se grauius
peccat
quam pro-
digus.*

*Auarus grauius in seipsum & in alios peccat quàm
prodigus: is enim nec sibi, nec alijs fauet, hic verò & sibi
per beneuolentiam, & alijs per pecuniam prodest.*

Opp.

*Prodigus, qui stultus in textu dicitur, magis opponi-
tur prudentiæ quàm auaritia, ergo est peior.*

Resp.

*Auarus pro
digo ratio-
ni magis
repugnat.*

*Non minùs opponitur auaritia prudentiæ, ac ipsa pro-
digalitas, imò si aliùs consideres, magis rationi ac pru-
dentiæ repugnat. Ratio enim & prudentia iubet, vt de-
tur & expendatur pecunia.*

Opp.

*Auaritia in textu malum incurabile dicitur, & ex
confe-*

consequenti non est vituperabile, quo posito sequitur, quod avarus non sit deterior prodigo, cum sub reprehensionem non cadat.

Resp.

Incurabile dicitur duobus modis, vel

{

Absolutè, pro eo quod omnino curari non potest: & sic avaritia malum incurabile non dicitur.
Respectivè, pro eo quod difficile curari potest: & sic hoc loco accipitur.

Dubium in textu.

An usura sit malum sub avaritiâ per se?

Res quædam sunt quarû

{

Vsus & consumptio non distinguuntur, ut vinum, granum, oleum, pecunia, pro quorû usu aliquid ultra sortem exigere est (si attenderis) aut id quod nō est, vendere, sed hoc est contra ius naturæ, aut eandem rem bis vendere, quod est contra legem iustitiæ: non ergo licet pecuniam pro usu pecuniæ accipere quandoquidem ipsa pecunia in suo usu consumitur & collocatur.

Utilis de usurâ ex Thomâ ad distinctionem secundam secundæ cap. 78.

Vsus & consumptio differunt, ut usus domus est inhabitatio non autem dissipatio eius: & in istiusmodi rebus licet pro ipso usu aliquid (reservato sibi rei dominio) postulare.

Opp.

Vsus pecuniæ ut ait Arist. in 5. lib. Ethicorum est res in commutatione adæquare, ergo consumi non est eius usus ut in hac distinctione docetur:

Resp.

Resp.

Ratio non sequitur, nam et si res commutabiles adequare sit quidam vsus pecunie, proprius tamen & ut ita dicam principalis vsus pecunie est consumptio seu distractio secundum quod in commutationes expenditur, unde illicitum est, pro vsu eiusdem mutuata aut consumpta precium accipere.

Opp.

Nullus contractus voluntarius & commodus est per se malus: sed usura saepe est talis contractus, ergo non est per se malus.

Resp.

Simpliciter, & sic non est usura respectu recipientis.

Voluntarium duplex.
Voluntarium est, vel

Ex parte, et sic est: prætereà malum usura ex intentione pendet, quæ est contra legem, naturam, & societatem.

Opp.

Leges permittunt usuram, ergo non est mala per se.

Resp.

Usura non ideo licita quia permittitur & toleratur.

Aliud est permittere, & tolerare: aliud est sancire, & approbare: leges permittunt saepe malum, ne maius in ciuitate periculum sequatur, at non approbant, imò à malo deterrent, & dehortantur.

CAP.

*Quid magnificentia? Quæ eius opposita?
An pauper possit esse magnificus?*

HÆC ætas (prohi dolor) rarò de magnificentiâ cogitat. Perpauci siquidem nunc sunt dierum, qui novas ciuitates constituere : pauci, qui novas Academias propagare : pauci, qui sacra templa erigere : pauci, qui noua Musarû hospitia ad suam ipsorum famam, vsum-que posterorum extruere cogitêt. Quidam olim ruinam Romæ tum florentis, in re militari prospiciens (non sine animi dolore proculdubio) in has voces prorupit, Vbi nunc sunt Fabritij? vbi Decij? vbi nunc Cæsares? vbi Catones? Date veniam, si de statu Athenarum iam tacitus mecum repetens hoc vnum quæram: vbi iam sunt VVyckami? vbi VVaynfleti? vbi VVhiti? vbi nunc omnes magnifici & illustres viri, qui Angliam beatissimam regionem duob. longè augustissimis gymnasijs perbearunt? De quibus olim Coriatus poëta hoc modo cecinit,

De magnificentiâ

Supra

Quid sit
magnificentiâ
cogitat.

Quid sit
magnificentiâ
cogitat.

*Et duo sunt totum Gymnasia nota per orbem.
Oxenum studijs florens, mihi dulcis Alumna,
Regis opus: tuaq; illustris Rex Cantaber ades,
Magnificè florens sacris Academia Musis.*

**Magnificè-
tia quid.** Hæc sunt verè Corinthia opera: hæc sunt expressa veræ magnificentiae (de qua nunc loquimur) exemplaria. Nam philosophus in textu docet magnificentiam, esse magnam liberalitatem, versatam quidem in rebus honorificis, cuiusmodi sunt quæ dijs adhibetur donaria, apparatus, sacrificia, similiterq; ea omnia, quæ in cultu & religione diuina impenduntur, quæq; in republ: honestæ gloriæ causâ exhibentur. Quid multis opus est magnificentia in subiecto, in obiecto, in modo, in fine cum liberalitate conuenit. Circa hæc tamen eminētius se gerit, & veluti ad alta, regia & excelsa volat. Alexander petenti denariū dedit urbem. Magnus enim dat ille quidē, sed magna: extruit, sed insignia: facit multa, sed dignitate & honore plena. In hoc ergo magnificus à liberali differt, quod ille summam rerum dignitatem, hic mediocrem suorum sumptuum rationem spectat. Pauper itaque qui

**Magnificè-
tia cū liberalitate cō-
fertur.**

**Magnificus
a liberali
discrepat.**

for-

fortunam semper nouercam habuit, magnificus esse non potest. Quippe tria impediunt, inopia rerum, ignorantia honoris, defectio generosi pectoris, quia re non habet, honorem nunquam est assecutus quia tametsi honorem adeptus esset splendide aut decorè propter abiectiorem animi non tractaret. Opposita huius virtutis sunt immanis profusio, & sordida parsimonia. Immanis profusio, qualis illa fuit Cleopatraz, quæ Antonio totam Ægyptum vno haustu propinauit. Sordida parsimonia: qualis fuit illa Mydæ, qui dum inhaurit pecuniæ, inedia confectus perijt. Magna est profecto in hac ætate auri sacra fames. Vbiq; (vt ait poëta)

Magnificus
esse pauper
non potest.

Magnificen-
tiæ op-
posita.

*Creuerunt & opes, & opum furiosa libido,
Et cum possideant plurima, plura petunt.*

Vbi est illa Sympathia & veluti sensus alienæ miseræ? Ad portam diuitis accedit pauper, at clausam reperit. pulsat sæpe, respondet nemo: alta tum voce clamat, continuo his quæ sitis oneratur: quis tu? quid tibi vis? vnde venis? quid hîc quæris: si respondeat se Homerum esse, mox petant quid secum duxerit: si dicat lachrymas, ri-

T dent:

dent: si literas, eludunt: si se nihil diuitiarum asportasse fateatur, cōfestim exprobrant,

Cum nihil attuleris, stabis Homere foris.

O pestiferam pecuniarum sitim, & stygio veneno infectam parsimoniā. Hanc fugere oportet, si magnificentiā desideras. Nā magnificentiæ lues odiosa, quam iam descripsimus est auaritia.

Magnificentia est duplex,	Diuina, quæ respicit Dei cultū, vel in	Templis deo sacris. Beneficijs ad templorum vsum conferendis.
	Humana, quæ respicit reipubl. dignitatem, vel in	Ædificiorum ornatu. Conuiuiorum & ludorum paratu. Beneficiorum magnitudine. Operum excellentium visu & pulchritudine.

Distinctio secunda proposita questionis.

	Homine opibus indigente solum, & hic potest esse magnificus, quoad habitum animi, quamuis aduersae fortunae flatu agitur diuitijs careat.
Pauper capitur, aut pro	Homine affluente opibus, usu tamen carente, qui non potest esse magnificus.
	Homine, cui & animus excelsus, & opes etiam desunt, & hic non potest esse magnificus, quia
	Non habet materiam. Non nouit usum, Ignorat agere secundum habitum.

Argu.

Argumenta contra primam quæ-
stionem.

Opp.

Liberalitas tenet medium, sed magnificentia excedit liberalitatem. vt est in textu: ergo magnificentia non tenet medium: & ex consequenti non est virtus.

Resp.

Magnificentia excedit liberalitatem, non quoad essentiam virtutis, sed quoad existentiam ornatus: quippe non est melior, sed cultior & splendidior virtus.

Opp.

Burleus, Buridanus, aliq, quidam interpretes defendunt magnificentiā specie distingui à liberalitate, ergo malè hîc defenditur non distingui.

Resp.

Amicus Plato, amicus Socrates, magis amica veritas.

Opp.

Actus & obiecta liberalitatis & magnificentiæ specie differunt, ergo ipsæ virtutes specie differunt. Antecedent probatur, Quia actus & obiectum magnificentiæ sunt in honorabilibus, sed actus & obiectum liberalitatis solum in laudabilibus reperiuntur.

Resp.

Hoc quidem argumentum est Buridani, sed non coherent. Nam vt ipsæ virtutes secundum magnum & parum

T 21 disse-

differunt: ita & actus & obiecta virtutum distinguuntur.

Opp.

Si secundum magnam & parvam solum differant, tum liberalitas videretur nihil aliud, quàm dispositio quaedam ad magnificentiam: sed hoc est absurdum ponere, cum sit aequè habitus ac ipsa magnificentia: ergo plus quàm modo & ratione differunt.

Resp.

Maior non tenet. Potest enim esse in re mediocri (qualis est materia liberalitatis) perfecta actio, proportioq; virtutis.

Opp.

Opposita magnificentia in reprehensionem non cadunt, ut ait Aristot. in fine huius cap. ergo magnificentia non videtur esse laudabilis.

Resp.

<p>Reprehensio extremorū sumitur bi- fariam: vel</p>	<p>{ Fusè: & sic extrema magnificentia reprehensione non carent. Strictè pro eo cui annectitur infamia & sic Aristot. dicit illa in reprehensionem ferè non incurrere, quia nec proximis no- ceant, nec insignem habeant deformi- tatem.</p>
--	--

Argumenta contra secundam quæstionē.

Opp.

Pauper potest esse prudens, ergo potest esse magnificus.

Argu-

Argumentum probatur : quia omnes virtutes morales sunt connexæ in prudentia ut habetur 6. Ethic.

Resp.

Non negatur quin pauper possit esse magnificus quoad habitum, quamvis non sit quoad ornatum virtutis.

An magnificencia sit nobilior liberalitate.

Dubiū sex.

Magnificencia est nobilior, propter	{	Magnitudinem rei, circa quam versatur.	Magnificencia quatuor de causis nobilior liberalitate.
		Dignitatem personæ agentis,	
		Splendorem actionis,	
		Usus, qui est plerumq; totius civitatis.	

Opp.

Liberalitas est communius bonum, ergo melius. Arg. est in 1. 5. Ethic. est etiam in 3. Topicorum. Antecedens probatur : quia liberalitas (ut ait philosophus in textu) est circa omnes pecuniarum usus, magnificencia verò non est, ut in hoc textu concluditur.

Resp.

Una virtus communior à dici- tur, vel re- ctius	{	Frequentioris actus : & sic liberalitas est communior magnificentiâ.
		Insignioris usus : & magnificencia est communior : quia ad usum totius civitatis immediate refertur.

T 3

.Vtrum

Vtrum fundatores templorum & Donatorum in cultum dei sint magnifici?

Sunt respectu. { Magnorum sumptuum, quos expendant.
Maximarum rerum, quas faciunt.
Divinarum laudum, quas maxime intendunt.

CAP. III.

An magnanimitas rectè assignetur? Quæ eius opposita? Quæ species? Quæ propria?

De magnanimitate.

INTER Heroicas virtutes maximè splendet animi magnitudo, quæ vulgo magnanimitas appellatur. Hæc non aliter à modestia quàm liberalitas à magnificentia differt. Quare ut illæ duæ se invicem sequuntur: ita harum altera alteram proximè & immediatè suo ordine, suoq; loco sequitur. In hoc tractatu, si Aristotelis textum cõtemplemur, quinque nobis proponi videntur. Magnanimitatis distinctio: eiusdem definitio, explicatio oppositorũ, proprietatum enumeratio.

meratio: & quarundam partium insinua-
tio. Distinctio est, quòd nomen magna-
nimitatis accipiatur duob. modis: vel ge-
neratim, & sic est omnium virtutum lux
& ornamentũ: vel speciatim, & sic est o-
ptimum tam in prospera quàm in aduer-
sa fortuna animi subsidium. Primò mo-
do accepta magnanimitas nullam certã
ac definitam materiã habet, secũdo mo-
do honorem suo iure, vt propriam mate-
riam & obiectum vendicat. Est tamẽ ho-
nor duplex, alius internus, qui est fœlici-
tatis præmiũ: alius externus, qui est ma-
gnanimitatis obiectum: vtrumq; querit,
& in hoc appetendo & moderãdo versa-
tur maximè. Sedet enim magnanimitas
veluti in excello loco, sub cuius pedibus
lubricam fortunam quasi captiuam & ia-
centem videas. Ferunt Timotheum il-
lum Atheniensem reti olim cepisse fortu-
nam, vnde fortunatus dicitur. At beator
est lōgè magnanimus, qui non reti illam
vt piscem, sed virtutis manu illam vt fer-
uam tenet. Quorsum hoc? vt intelligas
magnanimitatis obiectũ esse honorem
in rotã, manuq; fortunæ positum, quo

Obiectum
eius honor.

Magnanimitatis,
definitio
triplex.

Magnanimitas dif-
fert à mo-
destia rati-
one tantū.

Pusillanimitas quid.

utitur splendide si possideat, quem facile aspernatur si non habet. Hinc rectè definitur magnanimitas moderatrix fortunæ, & quasi norma rectè appetēdi honoris. Quā aliàs sic describit Arist. ut sit virtus, quā præditi honorem, eiusq; occasū ferre & moderari possimus. Iterū si placeat hoc modo, Magnanimitas est mediocritas inter pusillanimitatē & elationē animi, quæ in magnis & summis honoribus acquirendis humanum appetitū dirigit ac moderatur. Magnos & summos honores nomino, quia circa pauca & mediocres versat modestia, quæ ab hac virtute secundum magnum & parvū id est ratione nō re distinguitur. Tertio in loco tractanda sunt magnanimitatis opposita, quæ sunt pusillanimitas & elatio animi. Pusillanimitas est quædam abiectio mentis, & inepta voluntatis in fugiendis honoribus defectio. In hoc vitio per pauci offendunt, quippe paucissimis hæc tempestate arriū stimuli & virtutum præmia, id est honores offeruntur. Sunt tamen aliqui, qui dum sceptrum, id est honorē in theatro gestarent, muscas cum Domitia-

no inſectantur: de quibus nihil aliud di-
co, quã quod ſeruus Domitiani olim di-
xiſſe dicitur. Interrogatus enim is, eſſet-
ne quiſpiã cum ſuo domino, reſpõdit, ne
muſca quidẽ, quippe ille omnes ſuo re-
ti ſuſtulſſet. Quid multis? vocãte noſ pa-
triã, veniendum, offerente virtutis præ-
mium (ſi digni ſimus) accipiendũ puto.
Alterum vitium ex aduerſo huic reſpõ-
dẽs elatio animi, & ſuperbia dicitur, quæ
tantũ tumorem in animo efficit, vt aui-
diũs quàm leones prædam fugacem ho-
noris vmbra aucupemur. Eſt enim ſu-
perbia (ſi verè definias) caninus appetitus
gloriæ, quã prorsus indigni ſumus. Iſtius
comites ſunt inſolentia, iactantia, ambi-
tio, diſcordia, ſeditio, curioſitas, & philau-
tia. His malis ſemel faſcinati ad omne fa-
cinus & periculũ rapimur, modò regno
potiamur. Regnũ petijt ambitioſus Cæ-
ſar, ſed præceps de ſummo gradu fortunę
in ipſo ſenatu cecidit. Alexander regno-
rum Helluo totius terræ imperiũ volu-
it, ſed illum parũ veneni ſuſtulit. Regnũ
inter omnes optauit Ariſtippus, ſed tẽui
ſilo appenſus gladius caput philoſophi

Superbia
quid?
Superbiæ
comites.

Multiplex
diuerso re-
spectu ma-
gnanimita-
tis appella-
tio.

Magnani-
mitatis
proprietate
s quæ.

Magnani-
mitatis par-
tes duæ.
Patricij di-
ctum.

perturbauit. O quot & quantas hominum strages, quot & quantas ciuitatum ruinas peperit siticulosa honoris ambitio? Quarto in loco sequitur proprietatū enumeratio. Magnanimitas, quæ ab Arist. respectu modestiæ extremū, respectu rationis mediū, respectu laudis excelsum respectu honoris diuinum dicitur, multas in textu traditas proprietates habet, quæ omnes ad duo quasi capita reuocari possunt: Nempe vt aliæ sint internæ, aliæ externæ. Internæ sunt, vt modestè & decorè honores appetere, heroïcè in illis acceptis se gerere, inanè populi strepitū laudemq; contemnere, suas res gestas nō prædicare, rebus secundis non efferri, aduersis non deprimi, non recordari iniurias, Assentatores & parasitos à se longè abigere, solū à veritate & consciētia in omnibus suis actionibus pēdere. Externæ sunt vt sit in magnanimi incessu quædam maiestas, in voce grauitas, in oratione firmitas & cōstantia. Partes magnanimitatis duæ insinuantur, humilitas & patiētia. Illa magni viri purpura, hæc anchora dici potest. Rectè Patricius: nihil

magis

magis summos viros in prosperis decet
quàm humilitas, nihil magis in aduersis
consolatur quàm patiētia. O quàm pul-
chra res est in viris primarijs animi sub-
missio, quàm diuina res est in illis si mala
eueniant dolorū contemptio? Illius fru-
ctus est amor populi : huius effectus est
honor animi. Amorem illum humilitas,
Honorem hunc patientia dabit.

Distinctio.

		Communiter : & sic in obiectis fortitudi- nis aliarumq; virtutum versatur.				
Magna nimi- tas su- mitur duobus modis, vel	Pro- priè : & sic con- sistit in ho- norib. vel	Appe- tendis	Iuſtè, ne in- iurioſi. Modèſtè ne odioſi	} ſumus.		
		Accipi- endis	Parcè ne ambitioſi Decorè ne inſolentes & ſuperbi		} videamur.	
			Perfru- endis	Sobriè, reſpectu noſtri, Cautè reſpectu hoſtis, Fructuoſè, reſpectu ci- uitatis.		
Magna- nimitas & mo- deſtia habent		Vnum ſubiectum, nempe voluntatem.		Magnani- mitas & mo- deſtia quo- modo cōue- niant & diſ- crepent in- ter ſe.		
		Vnum obiectum, nempe honorem.				
		Eadem oppoſita, nempe elationem & ab- iectionem animi.				
		Eundem finem ac propoſitū, nempe pro- deſſe ciuitati. In modo tamē operādi diſfe- rūt. quia illa eminētius, hæc paulò ſubmiſ- ſius materiā eandē tractat.				
				Opp.		

Opp.

Quaecunq; eadem sunt essentiâ, distinctè non tractarentur sed magnanimitas & modestia sunt eadē essentia: ergo distinctè ab Arist. non tractarentur.

Resp.

*Consideran- f Essentia, & sic vna tractatio suffi-
tur in eisdem ceret.
duo, nempe { Modus, qui potest esse diuersus: & sic
 { distinctè eadem tractari possunt.*

Opp.

Nulla virtus virtuti contrariatur: sed magnanimitas virtuti contrariatur, nempe humilitati: ergo magnanimitas non est virtus. Minor paret ex textu, vbi probatur, quòd magnanimus putet se dignum magnis honoribus aliosq; prae se contemnat, at humilis his planè contraria facit.

Resp.

*In humili
co consideran-
tur duo,
nempe*

Habitus internus animi, secundum quem nouit & iudicat se dignum honoribus, qui sibi ex præsripto recte rationis offeruntur.

Actus externus: secundum quem alios sibi praeponit, quia studio potius contemplatiuæ quàm actiuæ vitæ delectatur, hanc enim consultò eligit, illam tamen non negligit.

Opp.

Opp.

Omnis virtus est circa bonum, quod est in agente: sed magnanimitas est circa honorem, qui est in honorante, & non in honorato: ergo magnanimitas est virtus.

Resp.

Duplex est obiectum magnanimi. { Externum quod est honor.
Internum quod est moderata appetitio honoris, & hæc in ipso magnanimo reperitur.

Opp.

Magnanimitas circa obiecta aliarum virtutum (vti patet in textu) versatur: ergo non est distincta virtus ab

Resp.

Magnanimitas communiter & heroicè sumpta circa obiecta fortitudinis, iustitie, & aliarum virtutum versatur: & sic Seneca in libro de quatuor cardinalibus virtutibus magnanimitatem & fortitudinem confundi docuit: at propriè accepta distinguitur, vt suprà demonstrauimus.

Opp.

Omnis contemptor est malus: sed magnanimus est contemptor: ergo est malus.

Resp.

Contemni- { Personam, & hoc est malum.
mus aut { Vitium, & hoc est bonum: quo quidem modo magnanimus superbos & insolentes contemnit, res vanas & caducas etiam spernit magnanimus.

Opp.

Opp.

Verecundia non est in bonis: sed verecundia est in magnanimo, ut patet in textu: ergo magnanimus non est bonus.

Resp.

*Verecundia fit { Affectu: & sic non est in magnanimo.
mitur, vel pro { effectu modestiæ: & sic inest.*

Opp.

Magnanimus non recordatur beneficij accepti, ut est in textu: ergo videtur ingratus.

Resp.

Non recordatur ut novum accipiat: sed meminit ingrati animi officium persolvat.

Opp.

Res pulchras potius quàm fructuosas spectat magnanimus: ergo non videtur prudens.

Resp.

Res pulchræ respectu magnanimi sunt fructuosæ: aureum enim diadema gemmis pretiosis ornatum caput imperatoris decet.

An elatio animi sit deterior abiectio?

Opp.

Qui se abijcit est dignus honore, at qui elato est animo est indignus: ergo abiectio est melior quàm elatio, quia abiectus est melior quam elatus.

Resp.

Et si in fine istius capituli Arist. contrarium doceat, in

nam sensu est intelligendus, quod elationem non
 enitius pro superbiâ, sed pro immoderata cupiditate ho-
 nis accipiat: & sic est melius appetere honorem in re-
 ut discas melius viuere, quàm omnem honorem fu-
 iendo sordide & ignominiose latitare.

An melius sit honorari, quàm honorare?

Fuse: qui definitur signum beneuole
 opinionis, & sic tam malis quàm bonis
 conuenit.

Honor bi-
 fariam sum-
 ptus.

Proprie: qui est signum reuerentia ex-
 hibitum alicui in testimonium virtutis: &
 sic est melius honorari propter inheren-
 tem virtutem.

Utrum magnanimi sit potiùs contemne-
 re quàm appetere honorem? Dub. 3.

Animi excelsi est res incertas parui e-
 xistimare.

Honor est res fragilis, siue pro statu di-
 gnitatis, siue pro applausu multitudinis
 sumatur.

An magnanimi sit recordari iniurias? Dub. 4.

Excellentiam mentis,

Præstantiam virtutis,

Sapientiam hominis, qui aduersa ad
 usum & splendorem virtutis mutat.

An modestia rectè definiatur?

Magnanimitatē modestia, vt magnificentiā liberalitas comitatur.

QVI attentius verba Philosophi in principio huius capituli de modestia legerit, mecum (vt opinor) de connexionē tam modestiæ cum magnanimitate quàm liberalitatis cum magnificentia consenserit. Verba hæc sunt: Videtur etiam in eo (id est) in honore alia virtus consistere (id est) modestia, quæ eadem rationem habet ad animi magnitudinem, quam habet ad magnificentiam liberalitas. Nam vt vtraque (id est) tam liberalitas quàm modestia à magnitudine (puta) sumptuum & honorum recedant: nos tamen in rebus mediocribus & paruis rectè afficiunt. Quasi diceret, vt magnificentia in magnis pecunijs, liberalitas in paruis: ita magnanimitas in magnis honoribus, modestia in paruis versatur. Huc etiam si illud adijciatur, modestiam eadem sibi opposita cum magnanimitate in hoc textu ab Aristotele constituta habere, probabilis est hæc futura opinio, quòd sit summa huius cū illa in essentia

con-

inspiration. Si enim dispositio & habitus
 quod dialecticos vnam speciem cōstitu-
 unt, multò magis modestia & magnani-
 mitas, quæ solùm in magno & paruo dif-
 ferunt, vnam virtutem constituerent. Vt
 ergo est idẽ motus, etsi nunc sit tardior,
 nunc incitator: ita est eadem virtus, etsi
 nunc humilior, nũc excelsior esse videa-
 tur. Eadem scilicet est manus expansa &
 contracta, similiter eadem est virtus me-
 diocritas & augusta. Principes ornat mag-
 nanimitas, principes etiam numeris o-
 mnibus absolutos reddit modestia: v-
 traq; ergo eadẽ est virt^o in eodẽ subiecto,
 materia officioq; posita, modo tamẽ di-
 versa: Quod cum ita sit mutato nomine,
 quod modò de magnanimitate idẽ nunc
 de modestiã dictum iri existimandũ est.
 Quare paucis admodum de hac virtute
 demonstratis, ad ea quæ sequuntur festi-
 nabimus. Est ergo modestia duplex: cõ-
 munis, & sic est ordo decorum obseruãs
 in omni actione vitæ: propria, & sic hoc
 loco definitur, circa mediocres honores
 laudabilis habitus seu mediocritas: cuius
 opposita sunt vacuitas honoris & ambi-

Modestia &
 magnani-
 mitas arctis-
 simè copu-
 lantur.

Modestia
 duplex.

Modestia
 opposita.

tio. Per vacuitatē honoris, abiectionem animi: per ambitionem, tumidam & inflatā elationem intelligo. In defectione rarissimè, in excessu multū nos sæpè offendimus. Nam in ambitione esca quādam est quam capere conantes (non aliter quā a uiculæ) capti perimus: est itaq; in omni bene institutā republ. (si audiamus Platonem) maximè fugienda ambitio, quæ est veluti rabida dominādi libido. Hac olim incensus Pyrrhus Epirotarum Imperator initurus bellum cū Romanis, modestè à Cyniā sapiente viro interrogatus, quid agere tandem decreuerit, quid tandem? Romam inquit humo adæquabimus. Quid tum? Italiam deuastabimus. Quid hinc? Siciliam expugnabimus. Quid præterea? iā à Lybya & Carthagine quis abstinebit? Nūquid hīc apicem impones? neutiquā. Quippe Macedoniam, Græciam & reliquas partes mundi oppidatim depopulabimur. Subactis his omnibus quid quæso acturi? triumphandum mediis fidiis & feriandū tunc censeo. O Pyrrhe Pyrrhe acclama Cynias, ad quæ per cædem & sanguinem

nos tuos ducis? sat habes, si his quæ habes rectè vti didiceris. Iratus autem rex, eo quæ magis stomachabundus spreuit consilium, bellum gessit, saxo percussus in obsidione ciuitatis periit. Videte (quæso) quàm periculosa sit ambitio, quàm citò reges & regna euertat. Multi altas Cedros ambitionis scandunt, at fractis ramis periculosè decidunt: melius est ex humili racemo vuas colligere, quàm in summa Cedro ad breue tempus non sine iacturà graui vitæ triumphare.

Distinctio.

Modestia est duplex,	{	Naturalis: quæ est insita homini verecundia circa honores.	Abiectio duplex.
		Moralis: quæ est veluti habena abiectionis & elationis animi.	
Voluntaria abiectio sumitur, aut pro	{	Humilitate: & sic est virtus.	
		Vanâ animi simplicitate aliquando hypocrisis palliatâ: & sic est vitium.	

Opp.

Nullus honor est paruus, ergo modestia non est virtus circa paruum honorem versata. Antecedens probatur, quia honor est premium felicitatis: & à philosopho dicitur maximum inter omnia bona externa.

Resp.

Honor sumitur, aut pro

Causa siue materiâ honoris: & sic nihil aliud est quàm res honorabilis.

Substantia honoris, & sic est signum datum homini in testimonium virtutis.

Effectu honoris: & sic est ipsa opinio laudabilis. At istis tribus modis augeri & diminui potest, prout res & ratio postulat. Est ergo honor magnus circa quem magnanimitas, parvus quodam respectu circa quem modestia versatur.

. Opp.

Nullus honor debetur virtuti: ergo circa honorem non versatur modestia. Antecedens est Aristot. 2. lib. Ethic. vbi p. robat virtutis proprium laudari solum.

Resp.

Honor internus felicitati, externus virtuti debetur.

Etsi honor ille internus, de quo antè egimus, solum felicitati debeat, honor tamen externus virtuti materia, rectè obijcitur.

Opp.

Omnis virtus versatur in affectionibus moderandis: sed honor circa quem versatur modestia non est affectio: ergo modestia non est virtus.

Resp.

Internum obiectum modestia est appetentia honoris: externum de quo hoc loco agit philosophus est ipse honor.

Opp.

Opp.

*Modestia apud Senecam & Ciceronem pro ordine de-
mè agendi in omni virtute sumitur, ergo accommoda-
tione à philosopho non tractatur.*

Resp.

*Modestia ab illis fusè & communiter: ab Aristot. ve-
rè strictè & distinctè versatur.*

An liceat honorem vt magistratum
appetere?

licet si { Absit ambitio.
Prioris status nostri habeatur considera-
tio.
Reipubl. solius causâ fiat petitio.

C A P. V.

*An mansuetudo seu clementia sit virtus
moralis?*

VT in publico statu ciuitatis sunt De mansue-
tutine seu
clementia.
quædam prælucentes virtutes, ver-
bi gratia, fortitudo, temperantia, li-
beralitas, magnificentia, magnanimi-
tas, & modestia, de quibus iam dixi-
mus: ita in priuato vsu humanæ vitæ aliæ
sunt, exempli causa, mansuetudo, comi-
tas, & affabilitas, de quibus iam breuiter
V 3 dictu-

dicturi sumus. Harum prima ab Arist. in
 textu clemētia dicitur, quæ meritò affa-
 bilitatem comitatemque præcedit, quia
 magis interna & necessaria esse videtur.
 Nulla enim omnium virtutum homines
 hominibus magis conciliat & deuincit,
 quàm mansuetudo eiusq; comes paciē-
 tia. Inter mansuetudinem & clemētiā
 hoc tamen interest, quòd illa iram, hæc
 poenam moderetur. Qui enim iram sup-
 primit, mansuetus: qui poenā diminuit,
 clemens ac mitis dicitur. Mānsuetudo er-
 go est inter iracundiam in defectu, nimi-
 amq; indulgentiā in excessu optima mo-
 deratrix: cuius proprietates sunt quatuor
 (vt in textu explicatur) Iracūdiam & odi-
 um cohibere: vindictam non appetere:
 rarò, aliquando tamen iustè irasci: nemi-
 ni iniuriam aut molestiam inferre. Hu-
 ius extrema sunt iracundia, quam intui-
 dia: nimia indulgentia, quam securitas
 morumq; licentia sequitur. Iracūdia est
 vitium animi, quo incensi ad inuidiam,
 malitiam, odiū præcipitati sumus. Indul-
 gentia ex aduerso est quoq; vitium, quod
 nimiam hominū securitatem, morumq;
 dispo-

Mansuetu-
do quid.
Mansuetu-
dinis pro-
prietates
quot &
quæ.

Extrema
mansuetu-
dinis.

Iracundia
quid.

Indulgētia
quid.

dissolutionē parit. Vt enim est in illa accensa tæda ad incendium: ita quidem est in hac aperta via ad perniciē: & sicut nimia seueritate periclitatur ciuitas, ita nimia securitate tandem dissoluitur. Athenodorus philosophus ille rogatus olim ab Augusto Cæsare, vt aliquod sibi monumentum relinqueret, hoc (inquit) relinquam Cæsar: Si contigerit te irasci, nihil prius dixeris fecerisq; quàm 24. literas recitaueris. Nouit hic sapiens iram principis esse vnguem leonis, hoc cognomen ergo clementiæ ac mansuetudinis Cæsari inproxit. Istius vitij tres species in textu ab Aristot. insinuantur, leuis animi concitatio, furor & acerbitas. Prima in biliosis, secūda in melancholicis, tertia in perniciosus cernitur. Prima enim est brevis furor, secunda est quædā naturæ perversitas, tertia est implacabilis, contumax, & belluina feritas, qualis fuit illa Neronis, qui matrem, præceptorē, & seipsum occiderit: & illa Astyagis, qui Harpago suū ipsius filium deuorādum apposuerit. Rectè Ouid.

Athenodo-
riconsilium
salutare,

Candida pax homines, trux decet ira feras.

V

4

Sed

Anquoduis
castigā dige-
nus inuiti
veniamus,
& nūquam
nisi necessa-
rio.

Sed vt carnifices & Anthropolophagi,
qui humano sanguine delectantur, non
sunt tolerandi in ciuitate: ita rosa sine spi-
na, id est, nimia indulgentia sine seuerita-
tis virgula in bene administrata republ.
florere non debet. formica suum splenē
& musca suam bilem habet. Natura do-
cuit irasci, virtus non prohibuit, licet er-
go aliquando ense refecare malum, ne
pars sincera (vt quidam sapienter ait) in
periculum trahatur. Audiant hoc paren-
tes, audiant præceptores, audiant etiā &
principes. Multipatres, præceptores, Cæ-
sares indulgētia nimia & sese & suos per-
diderunt. Nam vt nauis tutò non regitur
sine experti gubernatoris manu: Ita do-
mus, scholæ, regna necessariò ruunt sine
discipline & seueritatis norma, quæ impi-
os supplicij metu coercet. Quare vt aicu-
las (id est) innocētes, cum Xenocrate ab
vngue accipitris in sinū admittere aliquā-
do debemus: ita vultures, id est pernicio-
sos nonnunquam ad crucem, ad ensem,
ad mortem destinare oportet, si nulla re-
periatur alia medicina.

Distinctio.

Naturalis, quæ est propensio animi ad leni-
tatem ac indulgentiam.

Man-
suetu-
do est
du-
plex

Moralis, in
qua confi-
deratur

Essentia, ut sit moderatrix
iræ.

Materia.

(Interna, ut ira.

(Externa, ut poena.

(Excessu : ut ni-
mia indulgen-
tia.

Oppositum
in

(Defectu : ut ni-
mia morositas.

Officium.

(Ægrè irasci.

(Rarè vlcisci.

(Nemini iniuriam
facere.

Opp.

*Comitas est quedam moderatrix ira, ergo videtur
confundi cum mansuetudine.*

Resp.

Comitatis
officium
duplex,

Primarium siue proprium, ut iocos &
ludos concinnare.

Minus primarium seu commune: ut ira-
cundiam suppressere, & homines homini-
bus conciliare.

Opp.

*Idem non potest esse obiectum & oppositum, ergo ira
non rectè assignatur à philosopho vtrumq; respectu man-
suetudinis.*

V 5 *Resp.*

Resp.

Ira conside-
ratur bifar-
iam, vel
ut est

Affectus: & sic est materia mansue-
tudinis.

Habitus ex multis actionibus acqui-
tus: & sic est oppositum mansuetudini.

Ira enim in 2. loco nihil aliud est quam
Iracundia, quæ habitus vitiosus dicitur.

Opp.

Nulla defectio est virtus: sed mansuetudo est defectio,
ergo non est virtus. Minor videtur probari posse ex textu,
ubi dicit philosophus, mansuetum peccare in eam virtu-
tem, quæ medium deferit.

Resp.

Defectio videtur esse, non quod deficiat à mediocrita-
te rectæ rationis, sed quod aliquid detrahat de severitate
debitæ punitionis.

Opp.

Omnis materia alicuius virtutis est in potestate a-
gentis: sed ira (quæ tollit vsum rationis) non est in pote-
state agentis, cum sit naturalis: ergo non est materia
mansuetudinis.

Resp.

Ira quomodo
firmate
ria mansue-
tudinis.

Vt ipse potentia animæ rationis ac voluntatis impe-
rio subijciuntur: ita omnes illarum potentiarum affectus
& perturbationes subijci quidem possunt: licet ergo ira
sit affectio naturalis, quæ vsum rationis tollit, si furen-
tius sauiat: retracta tamen habetis mansuetudinis im-
perium rationis magis confirmat.

Du-

Dubia capitis.

Vtrum liceat Irasci:

Opp.

Homo natus est ad alterius subsidium: sed ira est in alterius interitum & excidium (vt ait Seneca) ergo irasci non licet: Minor probatur à definitione iræ, quæ est appetitus vindictæ.

Resp.

Homo homini Deus est, & homo homini Daemon. Natus quidem est ad subsidium, & non ad perniciem alterius. Caterùm frustra hic affectus iræ homini non datur: irasci ergo licet sed non furere, vlcisci licet, sed non deservire.

Vtrum clementia sit virtus distincta à mansuetudine?

Opp.

Clementia habet aliud obiectum, aliamq; proprietatem à mansuetudine: ergo est virtus distincta. Antecedens probatur, quia clementiæ obiectum pœna est, proprietas pœnam diminuere: obiectum mansuetudinis ira est, proprietas verò iram mitigare.

Resp.

Mansuetudo duob. modis consideratur, vel	{	Quoad internum obiectum nempe iram, & sic propriè mansuetudo dicitur.
		Quoad externum obiectum nempe pœnā: & sic distinctionis causā clementia nominatur. Nō est ergo distincta virtus, sed
		eadem varijs modis considerata.

Vtrum

Vtrum Iracundia & Ira natura differant?

Opp.

Iracundia & ira sunt appetitiones vindictæ: ergo natura non differunt.

Resp.

Ira & iracundia re differunt.

Fatendum est nomine sæpe hæc duo confundi: re ipsa tamen differunt. Nam iracundia habitum, ira affectum significat: est enim iracundia veluti præmeditata malitia, est verò ira præceps animi ad ultionem incitatio.

CAP. VI.

An affabilitas sit virtus moralis?

An iocari liceat?

De affabilitate & ioco.

IN consuetudine vitæ sermonumque lac factorum communione, ne nimis doloribus aut curis contabesceret natura, sæpe adhibenda est delectatio, sed honesta & decora, in qua ut sæpe propter infirmitatem, ita non multum propter vanitatem, quæ inde sequitur, versari debemus. Hinc assignantur duæ ab Aristot. virtutes, affabilitas & comitas, ut dicta & facta nostra aliquando sale festiui ingenij condiantur. Non sum
seue.

seuerus vt Stoicus, nec dissolut⁹ vt Epicurus. Nō enim tristari studeo cū Catone, nec semper ridere velim cum Democrito: sed videor mihi audire hoc loco Arist. sic affatū, quid ludis iuuenis? cur perdis horam? temporis iactura nō reficitur, laboris omissi naufragium nō reuocatur. Quid quælo? nō licet omnino ludere? licet, cur ergo intonas? modum seruandū suadeo, nimium fugiendū doceo. Quid? vis vt semper inhiemus studijs? nō: sed vt sæpe etiam vacetis iocis. Iocemur ergo? placet, sed in iocis spectari debet tēpus breue, nā longius nocet: locus honestus, nam suspectus inficit: modus iustus, nam profusus lædit: licitum iocandi genus, nam iniquum vulnerat: utilis finis, malus peruertit omnia. Vnde quæso hæc singula perdiscantur? ex nostris præceptis de affabilitate & comitate traditis. Quid est affabilitas? est virtus inter assentationem & contentionem posita, quæ in iucunditatibus molestijsq; cernitur, quæ ex colloquijs hominum oriuntur. Si breuius definire velis, & dulcis Musarum quasi philomela, cuius voce omnes sine offensione

Ne quid nimis.

Iocari quæ obseruanda.

Affabilitas quid.

Affabilitas
quainse
differat ab
amicitia.

Assentatio
quid.

Contentio
quid.

sione capiuntur. Quid interest inter affabilitatem & amicitiam, cui similem hanc esse dicit? hoc nimirum, quòd illa sit sine affectu amoris in eos quibuscum veretur, hæc cum nobis & familiaribus tantum cōgrediatur. Quid est assentatio? est vitiosus habitus loquendi placentia, vel si placet, est vitium, quo tanquam nouo aucupio hominū gnatonici sui ventris & commoditatis causa vtuntur. Hinc assentator est quasi polypus qui se in omnē formam faciliē conuertit. Quid est contentio? est peruersus habitus animi, qui morosos, difficiles & implacabiles reddit: tales sunt plurimi hodie sub Saturno nati, qui omnem honestam animi recreationem fugientes, aliorum vt aiunt leuitatem Satyrice carpunt & persequuntur. Licet ergo iocari? licet, modò cum Aegyptio sophista non arbor, non aqua, non fera fias. At ioci & facetiæ sæpe offendunt: non, si vt prudentia præscripserit adhibeantur. Estne aliud quod de affabilitate docebis? nihil si probè teneas animo illa quæ didiceris.

Distinctio.

Honestæ & delectabilis recreatio mētis, nihil enim magis reficit.

Iucundus & ingeniosus vsus sermonis, nihil enim rem apertius ante oculos depingit.

Suavis & fructuosa captatio benignitatis, nihil enim efficacius homines hominibus conciliat.

Insignis & artificiosa moderatio perturbationis, nihil enim potētius animū perturbatum sanat & moderatur.

Imitando simia, nam si ais ait, si negas negat.

Apparendo gemma, nam vt vitrum splendet, sed cum splendet frangitur.

Fallendo umbra, nam citò fugit & euanescit.

Mordendo vipera, nam periculosè ipsa præcordia ferit.

Occidendo Cicuta, nam velociter famam suffocat & exstinguit.

Opp.

Voluptas & dolor communia obiecta omnium virtutum dicuntur 2. Ethic. ergo proprium obiectum affabilitatis non constituunt, vt in hoc textu requirit Arist.

Resp.

Vt voluptas restricta ad gustū & tactum est obiectū temperantiæ: ita voluptas restricta ad sermonē est materia affabilitatis. versatur ergo affabilitas circa voluptatem & tristitiam, non vt in genere actionis, sed vt in vsu sermonis reperiuntur.

Voluptas sermonis est materia affabilitatis.

Opp.

Opp.

Ficta & fucata est actio affabilis, ergo affabilitas non est virtus. Antecedens probatur, quia affabilis agit quasi amicus, cum tamen non sit, ut in textu probatur.

Resp.

Actio affabilis sine ficta.

Ficta non est omnino actio ubi nulla latet dissimulatio, at affabilis non amicitiam sed dulcem morum veluti harmoniam apud omnes proficitur: delectat enim non quia diligit, sed quia recreatione opus esse prudenter animaduertit.

Opp.

Placere hominibus non videtur opus virtutis esse: sed affabilis est placere hominibus, ut patet in textu: ergo affabilitas non est virtus.

Resp.

Placere licet, modo non ladas: honesta enim recreatio est necessaria.

Opp.

Omnis homo est capax cuiusque virtutis, cum virtus sit habitus electiuus animi: sed mutus homo non est capax affabilitatis, cum in usu sermonis solum consistat: ergo affabilitas non est virtus.

Resp.

Mutus an queat esse affabilis.

Internum habitum affabilitatis hominibus mutis non negamus, usum tamen & actum negare cogimur. Alij respondent hanc virtutem non solum in sermonibus, sed etiam

etiam in actionibus & rebus consistere, in quibus muti se esse affabiles rectè ostendant. Nam vt in tragœdijs sæpe multa multis spectaculis insinuantur, ita affabilis manus, oculi, aliæq; corporis partes nonnunquam placidè multa loquuntur.

Opp.

Omnis virtus est necessaria: sed affabilitas non est necessaria: ergo non est virtus. Minor patet, quia multi in contemplatione & solitudine defixi per totam ætatem facetijs non capiuntur.

Resp.

Necessitas virtutis consideratur, vel	<p>Absolutè respectu totius vitæ humanæ, & sic omnis virtus necessaria est.</p> <p>Comparatè respectu huius vel illius circumstantiæ, & sic omnis virtus nō est necessaria.</p>	Virtutis necessitas duplex.
---------------------------------------	---	-----------------------------

Vtrū affabilitas duplex habeat obiectum vt cæteræ virtutes?

Dub. 2.

Affabilitas duplex obiectum habet.	<p>Internum, nempe delectationem restrictam ad delectabilem usum sermonis.</p> <p>Externum, nempe ipsum sermonem in communi congressu hominum.</p>
------------------------------------	--

Vtrū affabilitas differat natura ab amicitia.

Difert aff.	<p>Genere, est enim affabilitas habitus, amicitia verò affectus.</p>
-------------	--

X

fabili-

fabilitas ab
amicitia

Materia, affabilitas enim circa de-
stabile, amicitia verò circa amabile ver-
satur.

Modo, affabilitas enim agit sine affe-
ctu, amicitia verò cum affectu.

Proprietate, affabilitas enim est dele-
ctare, amicitia verò diligere.

Opp.

Omnis distincta virtus habet distincta opposita: sed a-
micitia non habet distincta opposita ab affabilitate: ergo
non est distincta virtus. Minor patet, quia assentatio &
contentio vtrig³ opponuntur.

Resp.

Opposita
affabilita-
tis & amici-
tiæ quomo-
do distin-
guantur.

Opponuntur affabilitati, vt sunt industria elaborati
habitus, opponuntur verò amicitia, vt sunt à natura m-
fiti affectus: sunt enim morosi, sunt enim placidi à na-
tura: sunt qui vsu difficiles, sunt etiam qui arte blandi-
entes fiunt.

CAP. VII.

An veritas rectè definiatur?

An mentiri libeat?

De veritate

INTER affabilitatem & comitatem,
quæstio de veritate ab Aristotele re-
ctè mouetur, vt ad eam tanquam ad
trutinam vtriusque virtutis præcepta
dirigantur. Sunt enim dicta affabilis
incon-

fabilis incondita, comisq; facta iniucunda, si veritatis purpura non vestiatur. Veritas enim non solum in omni sermone, sed etiam in omni negotio vitæ pollicitæ est necessaria. Insidias enim & fraudem tollit, arrogantiā reprimi, prodit mendacem omnem, simulationē & dissimulationē fugat. Huius multiplex est distinctio. Vno enim modo veritas transcendens dicitur, & sic bifariam: vel cohærens cum rebus, ut est quædam proprietas entis; vel per se subsistens, ut est infinitum & incommutabile bonum, ad quod omnia referuntur. Alio modo capitur pro consensu rei & intellectus, unde à veteribus cõformitas animi ad rem subiectam definitur. Postremò pro habitu dicendi verum in omni congressu vitæ, & sic hoc loco moralis virtus dicitur. Est enim veritas hoc modo accepta virtus inter arrogantiam & dissimulationem posita, quæ mouet hominem, ut qualis sit & verbis & factis palam ostendat. Quippe verax est (ut ait philosophus in textu) qui & vita & oratione ea in se inesse cõfirmat, quæ insunt, nec maiora, nec minora. Ceterum anim-

Veritatis
necessitas

Veritas mul-
tifariam ac-
cipitur.

Veritas moralis bifariā sumitur. aduertendū hic est, veritatem moralem sumi duobus modis, vel strictè quoad personā cui inest, vel fusè quoad materiā in qua versatur. Primo modo sermonē tantum, secundo modo omnē actionē vitæ humanæ respicit: nō ergo requiritur solū

Veritas quid.

ut verū dicas de his quæ in teipso insunt, sed ut sine omni dissimulatione & mendacio de re qualibet ipsam veritatē proferas. Vnde respectu vtriusq; veritas definitur, rectus animi habitus, quo quis verum siue affirmando siue negando, omni temore simulatione & dissimulatione, constanter dicit: veritas enim tū demum apparet maximè, cum vera ipsius animi sensa dictis & factis nostris adæquantur. Hęc virtus (proh dolor) rara est, & à paucis nunc dierum colitur. Quot ficta testamēta? quot falsa testimonia? quot insidiosa sophismata? imò quot mercatores fraudulēti? quot dissimulatores periuri? quot hypocritæ palliati ubiq; per forum cōscientiæ & veritatis volitant, texunt, retexunt, aiunt, negant, tegunt, detegunt? Quid multis? mentiuntur omnia, salutant blandè, resalutant sæpe; at frontem

Sere-

serenam, mentem fallacem habent. Verus est illud,

Multis annis iam transactis,

Nulla fides est in pactis,

Mel in ore, verba lactis,

Fel in corde, fraus in factis.

Ferunt olim ab Apelle veritatem graphicè depictam fuisse tanquam perpulchram foeminam, simpliciore habitu ut sinceritatem, nudo & defosso pectore ut animi simplicitatem videas. Multi sanè istis temporibus simplicem eius aspectum imitantur, at paucissimi defossi & aperti pectoris sinceritatem profitentur; aliud enim ore profertur, aliud mente geritur. Vis scire unde hoc cōtingit? Obsequium amicos, veritas odium parit: sed (si audias Senecā) vetus hoc inverte prouerbum, nam veritatem fidelis amicitia, obsequium nihil aliud quàm odium & dissimulatio sequitur. Tritum id est, qui nescit dissimulare nescit viuere; at verum hoc est, nescit viuere qui nouit mētiri & dissimulare. Opposita huius virtutis sunt iactantia & dissimulatio: illa excessus, hæc quædā defectio dicitur; illius tres gradus sūt,

Veritatem
quomodo
depinxerit
Apelles,

Veritas ami-
citiam, ob-
sequiū pa-
rit odium,

Nescit vius
re, qui no-
uit mentiri.

Iactator
quis.

Dissimula-
tor quis.

Mentiri an
liceat.

mendacium, gloria, lucrum; huius verò
duæ, fraus & serpentina hypocrisis. Iacta-
tor est (vt ait Aristoteles) qui sibi res ma-
gnas & præclaras fumit & vendicat, cum
non insint. Dissimulator verò contrà est,
nimirum qui negat inesse quæ insunt,
quiq; diminuit extenuatq; ea quæ appa-
rent. Quæritur hîc obiter, an mentiri li-
ceat? responderetur quòd in mendace spe-
ctanda sit intentio mentis, quæ est, vel ad
damnum alterius, & sic non licet: vel ad
vsum & officium vitæ, & sic (vt ait Tho-
mas) adhibitis quibusdam cautelis & cir-
cumstantijs licet. Intelligit vir doctus
mendacium fabulosum, quod regnat in
poëtis, & officiosum quod in periculis
vitæ & ciuitatis cernitur.

Distinctio.

Veritas est
duplex.

{ Theorica, vt sacra pagina digito Dei
scripta & authoritare ecclesiæ confirma-
ta.
{ Politica, quæ hîc à philosopho defini-
tur, habitus dicendi verum in omni ne-
gotio siue publico, siue priuato, siue vlla
fraude, arrogantia, aut dissimulatione.

Opp.

Nulla virtus moralis est in intellectu: sed veritas est

in intellectu, cum sit eius obiectum: ergo veritas non est
virtus moralis.

Resp.

Materialiter, & sic est in re ipsa, vt
in predicamento substantia docetur.

Formaliter & sic est in oratione, qua
adequatum signū veritatis appellatur.

Veritas su-
natur, aut

Effectiue, & sic est in intellectu, cuius
cum re conformitas & proportio dicitur.

Finaliter, & sic est in voluntate, qua
per illam in omni negotio & sermone ad
verum dicendum flectitur.

Opp.

Omnis virtus est medium: sed veritas non est medi-
um, ergo veritas non est virtus: minor probatur, quia nō
est excessus veritatis: nemo enim dicendo verum posuit
excedere.

Resp.

Consistit veritas in medio duarum (vt aiunt) falsi- Veritatis
rum, quarum altera affirmat id esse quod non est, vt extrema,
rogantia, altera negat id esse quod est, vt dissimulatio:
In dicendo excedit, hac deficit à medio.

Opp.

Eanō sunt opposita quæ definiuntur per idem: sed
rogantia & dissimulatio definiuntur per idem, puta
mendacium: ergo non sunt opposita veritatis.

X 4

Resp.

Opposita
quomodo
per idem de
finiri pos-
sunt.

Resp.

Non est absurdum, si opposita desinantur per idem remotum & commune utriusque, quale est mendacium respectu istorum oppositorum.

Opp.

Nullum vitium est in bonis: sed dissimulatio est in bonis: ergo non est vitium. Minor probatur in textu per exemplum Socratis, qui dissimulante dicit, hoc vnum scio me nihil scire.

Resp.

Intentio
mali

Omnis extenuatio personae non est dissimulatio, quae hoc loco intelligitur, sed illa sola quae intentionem mali habet.

Opp.

Dissimulatio aliquando arrogantia dicitur: ergo haec non sunt opposita. Antecedens probatur, quia aliquis dissimulando & extenuando se nimium, saepe plus sibi arrogare quam detrahere intendit & conatur.

Resp.

Dissimula-
tio conside-
ratur, vel
respectu

{ *Materia circa quam versatur, & sic est semper defectio.*
{ *Persona quae dissimulat, & sic saepe est fraudulenta intentio.*

Dub.

Utrum omne mendacium sit turpe?

Opp.

Textus docet omne mendacium esse malum: ergo sic esse videtur.

Resp.

Resp.

Simplex, quod fit nullius rei gratiâ, sed solum quia mendax dicendo falsum delectatur, & hoc genus mentiendi otiosum dici potest.

Mendacium est	{	Compositum, quod fit alterius rei causâ, & hoc est vel	{	Iocosum	{	Poëticū, vt fictio.		
				quod est		Ironi- cū, vt illusio		
				{	Officiosum, quod fit cum intentione boni, vt vitam aut ciuitatem tueri.	{	Intentio-	nem falsi.
					Illationem damni.			

Quid mendacium?

An mentiri liceat?

Mendacium est falsa vocis vel operis significatio cum intentione fallendi, ideo non est omnino licitum, quia	{	Peruertit ordinem sermonis ad quem est institutus.	{	Mendacium cur illicitum.
		Auertit intellectum à suo obiecto, nempe à vero ad quod est destinatus.		
		Fallit & seducit credentem, qui est veritatis cognoscenda cupidus.		

Opp.

Fabula poëtica, Ironia, dissimulatio pro vita hominis aut salute ciuitatis sunt mēdacia: sed hæc sunt licita: er-

gomendacia sunt licita. Minor probatur quia fiunt aut recreationis causâ, aut sine vlla intentione mali.

Resp.

Proprie meae quidem sententiâ ista non sunt mendacia, quia in illis non est intentio fallendi aut nocendi alteri.

Dub.

An dicens verum aliquando mentitur?

Verum quis dicens an possit mentiri.

Dicens verum aliquando videtur posse mentiri, si

Dicens ipse non credat quod dixit: verbi gratiâ, si quis non credens esse antipodes, dicit tamen esse eo animo ut alios fallat, quamvis verum dixit (nimirum esse antipodes) mentitur, quia intendit fallere & nocere,
Dubium & incertum pro certo, & indubitato aliquid confidentius affirmet.

Opp.

Mendacium semper opponitur veritati: ergo nullo modo dicendo verum aliquis mentiri potest.

Resp.

Mendacium veritati quomodo opponitur.

Opponitur semper veritati in re cuius respectu non est mendacium: non tamen semper in persona, cuius respectu hoc loco mendacium dicitur hominis enim intentio ut sub nomine veritatis alios fallat mendacium efficit.

CAP. VIII.

An comitas sit virtus moralis?

VT somno vires corporis, ita festiuitate ingenij vires animi recreantur. Ludere ergo licet, sed lādere non decet. Est (inquit Philosophus) in hac vita aliquid loci relictum quieti, in eaq; aliquid ludo conceditur temporis. Rectè Poëta.

De Comit
tate.

Quod caret altera requie durabile non est:

Hac reparat vires, fessaq; membra leuat.

Cæterum vt in iocis ac ludis nulla turpitudinis nota appareat, de Comitatu (quæ est illorum moderatrix) pauca iam traduntur præcepta: consistit enim hæc virtus in iocis ac ludis. Attamen summa adhibenda est consideratio temporis, loci, personæ: nō enim semper, vbiuis, & apud quoslibet, sed apud eos quibus grata sunt, vtendum est: nec nisi vt vitæ graues molestiæ honestà quadam hilaritate leniantur. Definitor ergo Comitas, virtus moralis inter scurrilitatem & rusticitatē posita, quā præditi decorum in iocis & ludis obseruam⁹. Ex hac definitione pa-

Comitas
iocorum
modera-
trix.

Comitatis
obiectum &
finis.

Comitas
quid.

ret

Comitas
quid differat ab affabilitate.

ter manifestè discrimen inter affabilitatem & comitatem, quas tamen virtutes quidam temerè confundūt: est enim affabilitas inter adulationem & cōtentio- nem, est verò comitas inter scurrilitatē & rusticitatem morum: iterum, affabilitas falsè dictum, comitas ingeniosè hilariterq; factum materiam habet: affabiles enim facetias sine dēte, Comes verò iocos & ludos sine tædio concinnare student. Facetiæ sermonem tantum, ioci & ludi actionem etiā requirūt. Hæc verba in descriptione harum virtutum sæpe occurrūt, sales, facetiæ, lepos, quæ etsi videntur esse synonyma, sic tamē à quibusdam distinguūtur, vt sales ad ingenium, facetiæ ad sermonem, lepos ad habitum corporis referatur: sed de verbis non cōtendimus, obiectū comitatis (vt iam demonstravi) iocus, & finis recreatio: opposita scurrilitas rusticitasq; morū. Scurrilitas est insulsa, molesta, nec non sæpe odiosa dicacitas, quā ordo, modus & decorum in ludis iocisq; peruertūtur. Scurræ enim sunt veluti dicaces histriones, Momi & Sophistæ qui ludunt, sed insulse, qui

Comitatis
obiectum, finis & extrema.
Scurrilitas
quid.

iocos

iocos & risum commouent sed non de-
 torè. Ceterùm attende: ciuileshîc ludos, ^{Ludi ciui-}
 verbicausa comœdias: ciuiles actores, ver^{les.}
 bî causa Rossianos non accuso: est enim
 in illis comitas summaq; delectatio, si op-
 portunè ac tempestiuè adhibeantur. Ru^{Rusticitas}
 sticitas (quæ ex aduerso huic responder) ^{quid.}
 est vitium, quo quis infectus ab omni fe-
 stiuitate sic abhorret, vt nulla ludorû iu-
 cunditate demulceri, nullaiocorum sua-
 uitate deliniri possit, sed manet sempera-
 gressis, rusticus & inhuman⁹, qualis olim
 fuit Timon Atheniensis ille. Ludus & io-
 cus, quæ obiecta huius virtutis ponuntur,
 sunt omnes actiones ac res delectabiles:
 quibus oblectamenti causa vtimur, qua-
 les sunt, in stadio contendere, hastam vi-
 brare, hymnos & psalmos in triumpho
 canere, Cytharis, Psalterijs, alijsq; id ge-
 nus rebus nosmetipsos recreare. Ab hoc
 catalogo rerum omnes obscœnos iocos
 omnesq; illiberales ludos, quales sunt cã-
 tus veneris, iactusq; alearum, delendos &
 expungendos censeo: res enim tales sunt,
 quibus (vt ait Plato) nemo rectè uti po-
 test.

Distinctio.

		Naturaliter, pro inrita quadam humanitate naturæ humanæ.	
Comitas, accipitur, aut	Moraliter bifaria: vel.	Internè, in affectibus nempe ira ac indulgentia moderâdis, quæ mansuetudo dicitur.	Obiectum est iocus vel ludus.
		Externè, in iocis ac ludis concinnandis & sic hoc loco definitur: cuius	Oppositum est scurrilitas in excessu, rusticitas in defectu.
			Proprium est delectatio: cuius
Scurrilitas est		Impudentia in audacibus: Molestia in histrionibus: Vitium in omnibus.	Dicto faceto, Facto decoro, Ioco opportuno.
Rusticitas est.		Stupiditas in fatuis: Immanitas in barbaris: Vanitas in omnibus.	

Opp.

Comitas non versatur circa difficile: ergo non est virtus. Antecedens probatur, quia versatur circa ludos: sed ludere non est difficile

Resp.

Ludere est quidem facile: sed ludere ut decet ex precepto rationis, est valde arduum & difficile.

Opp.

Opp.

Omnis actio virtutis tendit ad beatitudinem: sed ludere, quæ est comitatis actio, non tendit: ergo comitas non est virtus. Minor est philosophi 1. lib. Ethic.

Resp.

Aliquid tendit ad beatitudinem, { Proximè, & sic ludere non tendit.
Remotè, & sic tendit: nã gignit quietem animi, liberat q̃ a curis & doloribus, quib. obrutus felicitati studere nõ potest.

Opp.

Nemo studiosus à ludo vel lusu dicitur: ergo comitas in ludo lusuq̃ posita non videtur esse virtus.

Resp.

In ludis spectantur { Circumstantia artis, secundum quas studiosi non dicimur.
Circumstantia moris, secundum quas ludentes studiosi nominamur. artis enim præcepta ludos definiunt, moris autem circumstantiæ demonstrant vsum, vnde omnis laus & commendatio nascitur. Ludorum circumstantiæ.

Opp.

Nulla virtus offendit: sed comitas aliquando offendit, ut est in textu: ergo non est virtus.

Resp.

Offensa est accepta non data, si verè sit comis qui ludit, vel d'cendum est, quòd ut amico liceat aliquando oburgare, ita comi & affabili licet aliquando malos offendere, non tamen acerbè, non inuitè, non malitiosè.

An

An ludi Scenici sint liciti, & sub hac virtutis materia contenti.

Ludi Scenici quinam sint liciti.

Ludi Scenici sunt vel

Communis & populares, qui ad scurrilitatem potius quàm comitatem referuntur.

Propter memoriam antiquorum temporum, quam ad viuum representant.

Propter multiplicem scientiam rerum, quam in se comprehendunt.

Propter magnam experientiam, quam nos exornant.

Propter vim vocis, gestus, & affectus, quam optimè depingunt.

Propter delectabilem assabilitatis & comitatis usum, quem graphicè ante oculos proponunt.

Academici, quales sunt comœdiæ ac tragiœdæ recreationis honestæ causâ institutæ, & hæc sunt licitæ

Opp.

Quod est indecorum, virtutis opus non est: sed in ludo scenico est aliquid indecorum, ergo virtutis opus non est. Minor probatur, quia est non solum indecorum, sed instar monstri, ut vir meretricis habitu ornatus in theatrum prodeat.

Resp.

Non est indecorum, si eò fiat ut vitia meretricis depingantur: non est enim monstrum vestes sed mores meretricis induere.

Opp.

Opp.

Prisca ætatis patres acerbius contra istos ludos disputarunt: ergo non sunt liciti:

Resp.

Simpliciter contra omnes non disputarunt, sed contra illos, qui in honorem Idolorum celebrati fuerunt: alij respondent illos contra excessum, non contra similitudinem disputasse.

Opp.

Iniuriosum nec non contumeliosum est regibus, ut virores ac infimæ conditionis homines illorum purpura, sceptro ac diademate in ludis scenicis ridiculè abuterentur: ergo decorum in illis non est.

Resp.

Ridiculum est quod obijcitur. Nam præterquam quod hic non agitur de futuris, sed de viris liberatis & educatis & Academicis, hoc responderi potest. minus esse indecorum regem in theatro agere, quam rem in tabula depingere: sed hoc licet, cur ergo illud non placet? Insuper ut in tabula cognoscitur umbra regis delineari non in contemptum dignitatis: ita in theatro intelligitur expressa imago regis proponi sine iniuria & contumelia imperatorie maiestatis.

Y

CAP.

*An verecundia sit virtus?*De vere-
cundia.Verecundia
quid.Verecundia
sit ne virtus.Verecundia
quod virtus
non sit,
quinque rati-
ones.

QVONIAM pudor vitiorum ad flu-
dium & amplexum virtutis requi-
ritur (est enim pudor vitij purpureus
quasi splendor ac color virtutis) non in-
commodè de verecundia (quæ pudor
vitiiorum definitur) hoc loco ab Arist.
disputatur. Rectè Xenophontem pul-
chrum, probum Iuuenem olim laudavit
Socrates, quòd purpurà virtutis, id est,
verecūdià suas malas tinxerat. Tū enim
res salua est cū bonæ indolis puer eru-
bescit: quippe hæc hedera naturæ veluti
in frōte suspēsa primitiæ sunt futuræ vir-
tutis. Verū hīc quæritur, An sit ipsa ve-
recundia virtus, an potius aliquis lauda-
bilis animi affectus? virtutem esse in hoc
cap. negat Arist. idq; probat quinque argu-
mentis, quorum primum ducitur à defi-
nitione, 2. à tempore, 3. à contrario, 4. à
proprio, 5. à subiecto. A definitione hoc
modo, nullus metus est virtus, sed vere-
cundia definitur metus, ergo verecūdia
nō est virtus. A tēpore, quia virtus omni

etati potest conuenire, sed verecundia non conuenit. A contrario, quia virtus solum bonis conuenit: sed verecundia etiã in malos cadit. A proprio, quia virtus laudatur per se, sed verecundia laudatur fortuito. Postremò à subiecto, quia omnis virtus est volũtaria, sed verecundia nõ est: ergo verecundia nõ est virtus. His positis affectum esse cõcludit & definit philosophus, quo perculsi timemus notam infamiæ ac dedecoris: est enim verecundia, si verè definias, laudabilis affectus inter impudentiam & pauorem constitutus, qui timorem dedecoris ex turpi aliqua actione contracti inijcit. Timemus (vt ait Isocrates) vmbra peccati, id est, dedecus & infamiam, sed ipsam causam dedecoris, id est, flagitiũ & turpitudinem non timemus: erubescimus enim si quis nobis obijciat scelera, sed in perpetrando nullus nos timor remoratur. Attamen quod dat natura accipimus: nã verecundia est laudabile signum futuræ probitatis. Huic opponuntur pauor, & impudentia, in illo timidum ingeniũ, in hoc ferreum, & quasi adamantinum superciliũ

Verecundia quid.

Vmbra peccati timemus, peccatum non timemus.

Opposita verecundia

Pavor quid**Impuden-**
tia quid.

cernitur: est enim pavor vitiosus affectus, quo leui aut nulla de causa ad dedecoris metū impellimur. Est verò impudentia ex aduerso huic respondens affectus, qui frontem aut omnino tollit, aut saltem perstringit, vt nullo dedecoris metu aliter erubescientiam moueatur: hac labe hac lues est istis temporibus nostrae uentutis. Nam (vt grauius nihil dicam) rarò nunc inuenitur, cui dicat Diogenes, maeste virtute puer, maeste, nam haec est color virtutis.

Actu erubescendi, & sic definitur in

Secundo lib. Rhetorice
vt sit motus seu perturbatio
nimi circa mala, quæ videntur
inferre infamiam.
Hoc loco, vt sit metus dedecoris seu infamiae: pauciores timent peccatum, at multos infamiam subsequenter timor.

Vere-
cundia
sumi-
tur bi-
fariam,
pro

Dispositione naturali ad actum istum inflentente hominem, & sic quoq; sumitur bifariam.

Communiter pro metu decoris proprii siue alieni: timor enim qui alterius infamiae sepe vulnerantur, sunt qui maioris malis ad verecundiam commouentur.

Propria pro metu decoris sui, & sic in hoc capit. vbi probò competere non potest dicitur.

Opp.

Timorẽ sequitur externus pallor: sed verecũd. diam

diam non sequitur pallor: ergo malè definitur verecundia ab Arist. timor dedecoris.

Resp.

Ex forti imaginatione mentis, cum à corde in phantasiâ sursum rapiuntur spiritus, qui illic non comprehensî statim per malas diffunduntur, & talis timor dicitur verecundia.

Timor bis-
nam con-
tingit, vel

Ex vehementi passione cordis, cum spiritus ad ipsum cor relabuntur tanquam ad fontem suum in quo conseruentur, & talis timor hîc non intelligitur.

Opp.

Laus debetur soli virtuti: sed verecundia est laudabilis: ergo verecundia est virtus. Maior est in primo lib. Ethic. minor in hoc cap.

Resp.

Laus debetur soli virtuti simpliciter & per se, per accidens verò & ex consequenti (vt aiunt) mediocribus affectibus etiam attribuitur: hinc in Iuvene verecundiam laudabilem, in sene verò vituperandam esse docet philosophus. Ratio est, quia in iuuentute signum est virtutis, in senectute argumentum sceleris.

Laus soli virtuti quomodo debeat, & quomodo etiam non nullis affectibus.

Opp.

Opposita verecundia sunt vitia, nempe pauor ingenij & impudentia, ergo verecundia est virtus.

T 3

Resp.

Resp.

Opposita verecundiae non sunt vitia, si strictè sumantur. vitia: sunt tamen mala quadam, vt verecundiae respectu quodam bonum dicitur.

Opp.

Verecundia inesse potest viro probo ac studioso: ergo fallitur Arist. in textu. Antecedens probatur libr. 3. Ethic. vbi probatur quod vir fortis debeat timere infamiam, sed verecundia nihil aliud est quam timor infamiae.

Resp.

Timor infamiae contingit, vel ex commissio malo, & sic non timet nec timere debet vir fortis: vel ex inuidia, quae est virtutis comes, & sic timere, id est, sibi cauere debet fortis, ne dentes malitiosi sentiat.

Opp.

Magnanimo conuenit verecundia, vt expressè docet Arist. cap. 3. huius lib. de magnanimo: ergo viro probo inesse potest verecundia.

Resp.

Verecundia biseriam sumpta.	Verecundia sumitur, vel	{ Fusè pro omni motu pudoris, & sic magnanimus in accipiendo beneficio de- core erubescit. Strictè pro motu animi ex turpi cau- sa oriente, & sic non conuenit,

Opp.

Si magnanimus suis vestibus spoliatus, in forum

*aut theatrum nudus cogatur, spectante corona homi-
num, erubescit: ergo verè conuenit viro probo ac studioso.*

Resp.

*Hec passio in eo non contingit ratione actus turpis
spontè de signati, quod requiritur in verecundia stricte
proprie, sumpta.*

Vtrum verecundia contingat ex a-
lienæ malis,

Opp.

*Ad pudorem commouentur aliquando viri fortes,
cum de vitij vxorum, filiorum & amicorum audiunt,
ergo contingit verecundia ex alienis malis.*

Resp.

*Conceditur quòd verecundia communiter sumpta
ex alienis malis aliquando oriatur: propriè verò stri-
ctè, accepta nobis ex nostris ipsorum malis oriunda
conuenit.*

Vtrum verecundia fusè sumpta aliquan-
do in bonis præueniat rationem?

Verecun-
dia ratio-
nem præ-
ueniat ali-
quando.

Verecundia
contingit,
vel ex

*Imbecillitate nature, & sic (quoni-
am est motus nature non voluntatis)
rationem in bonis aliquando præuenit &
præcurrit.*

*Suspicionem sceleris commisi, & sic
non præuenit, quia boni scelera non com-
mittunt.*

An verecundia sit seni utilis?

Opp.

*Pudor vitij est utilis seni: sed verecundia est pudor
vitij.*

virij: ergo est utilis seni. Antecedens probatur, quia reuocat senem à turpitudine sceleris.

Resp.

*Verecundia
cur in sene
sceleris ple-
rumque in-
dicium sit.*

*Non reuocat, quia cum senex erubescit, signum est
altius infixi sceleris quàm quod facile deleri possit. Ra-
tio est, quia senex propter tarditatem spiritus non sine
facinoris suspitione ad erubescentiam commouetur.*

Opp.

*Verecundia non est motus voluntatis sed natura: er-
go potest senibus conuenire.*

Resp.

Fatemur senibus posse conuenire: sed flagitiosa senetutis signum quidem, nisi ex magna imbecillitate contigerit, esse docemus. Præterea quamuis verecundia motus naturæ non voluntatis dicitur, est tamen peccatum voluntarium, à quo vt à causa fluit: at longè turpissimum est senes peccatis obrui & mancipari: cum astus peccandi in illis extingueretur.

L A V S D E O.

LIBER

LIBER QVINTVS.

CAP. I.

An legalis iustitia sit Heroica virtus & specie distincta à reliquis? An rectè definiatur?

QUOD homo est sine anima, id est respubl. sine iustitia. Est enim iustitia ciuitatis domina, dextra tenens gladium, quo malorum scelera vindicare, sinistra suspendens lancem, qua bonorum opera ex æquo pensitare possit. In huius vnus pectore omnes reliquæ virtutes tã moris quàm mentis, non aliter quàm sydera in cœlo lucēt: vnde Euripides (vt ait philosophus in textu) olim affirmavit neq; hesperû neq; luciferum equè magnâ sui excitare admirationē, atq; ipsam iustitiam. Quippe iustitiaciuitatis norma, magistratus anima, causa & fundamentû legis est, cuius veluti canales in singulos cætera-

Pulcherri-
mum iusti-
tiæ simula-
chrum.

rum virtutum riuulos fluunt ac deriuantur. Hanc ipsa natura peperit, experiētia nutriuit, sapientia deniq; multarum ætatum in folio maiestatis, vt augustissimam rerum humanarum imperatricem, collocauit, quippe nulla pars vitæ vacat iustitia. Huius acceptiones in hoc capite duæ à philosopho insinuantur, altera cōmunis & absoluta, altera particularis & comparata: illa legalis, hæc propriè moralis dicitur: illa nō vna, sed omnis virtus, hæc verò vna & distincta ab omnibus definitur: illa est (vt vtar verbis Philosophi) affectio voluntatis, qua apti sumus ad res iustas gerēdas, quāq; res iustas & facimus & desideramus facere: vel vt alij definiunt, est virtus qua homo rectè disponitur ad bonum publicum & cōmune. In his definitionibus considerata mihi vidētur quatuor: Subiectum, obiectum, modus, finis. Subiectum est voluntas: obiectum est omnis res iusta, seu actio virtutis: modus est vnio, seu coniunctio voluntatis & operis; quippe neque intentio sine opere, nec opus sine intētionē iustitię actionem parit: finis deniq; est nō priuatum

Iustitia legalis duplex de finitio.

Quatuor in iustitia legali obseruanda.

Subiectum,
Obiectum,
Modus,
Finis.

utrum sed publicum, non proprium sed
com mune ciuitatis bonum. Sub hoc fine
quatuor officia legitimæ iustitiæ cōtinen
tur, quæ sunt, bonas sancire leges, sancitas
definire, definitas exercere, & deniq; in
exercendo ad beatam subditorum vitam
bonumq; cōmune easdem referre. Hinc
qui in luce hominum versantur, discunt
nō sibi sed alijs viuere, vnde illud Biātis in
textu: magistratus indicat virum. Vnde il
lud Arist. optimus is quidē est, qui virtutē
nō ad suam sed ad aliorum vtilitatē accō
modat. At arduū hoc opus est, res nostras
negligere, & alienas promouere. Particu
laris seu comparata iustitia est, quæ æqua
litas lancibus omnia in ciuitate ponde
rat: versatur enim in adæquandis rebus,
quæ (vt loquuntur philosophi) sunt ad al
terum. Hinc à Iurisconsulto definitur cō
stans & perpetua voluntas ius suum cui
que tribuendi: voluntas, id est volunta
tis habitus: constans quoad actionem;
perpetua quoad propositum & inten
tionem (oportet enim iustum proposi
tum habere perpetuò seruandi iustitiam)
tribuens cuique (id est) Deo & homini:
ius

Finis partes

1.

2.

3.

4.

Moralis ius
titia quæ.

Institutio
num lib. i.
Iustitiæ mo
ralis defini
tio explica
tur.

ius suum (id est) rem iustam & debitam. Quippe hoc loco ius non capitur pro habitu (qui est ars boni & equi) sed pro omni re iusta, siue in commutatione rerum, siue in distributione bonorum posita. Diuus Ambrosius in libr. officiorum hanc rectè definit. Iustitia (inquit) est virtus, quæ unicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem custodiat. Ex his patet, hoc modo acceptam iustitiam esse virtutem distinctam à cæteris. Habet enim propriam materiam, in qua versetur; habet vitia vtrinq; repugnantia, quibus opponatur. Materia est res civilis alteri ab altero debita: vitia opposita sunt iniustum facere & iniustum pati. Sed attende, quòd extrema hoc loco assignètur quoad actum. Quippe iniustum pati non est semper vitium, nisi in patiente voluntarium actum respicias. Iniustum enim aliquando volentes patimur, iniuriam nunquam. Hæc virtus ab Aristot. sepe æquitas appellatur, quæ est habitus bonus, quo quis neque plus, neque minus aut accipit aut tribuit quàm

Iuris acceptio duplex.

Quæstio secundæ.

Materia iustitiæ quæ
Extrema iustitiæ moralis.

Moralis iustitia, cur æquitas nominetur.

quàm oportet, sed vt vnusquisq; dignus
 sit ac mereatur. Quare vt paucis conclu-
 dam omnia, quemadmodum est genera-
 lis iustitia, quæ legitima ; & particularis,
 quæ propriè Ethica seu moralis dicitur:
 ita est generalis iniustitia, quæ in omni vi-
 tio ; & particularis, quæ in propria mate-
 ria cernitur : generalis seu illegitima est
 (definiēte philosopho) omne vitium,
 vel (si placet) est deprauatus habitus ani-
 mi, quo quis magistratu & dignitate fun-
 gens à sancta legum gubernatione defi-
 cit, suosq; subditos vitiorum contagione
 infici & conspurcari finit. Particularis
 iniustitia est appellata iniquitas, quæ ali-
 quis plus minusque accipit aut tribuit,
 quàm dignum est ac oportet. Sequitur
 nunc, vt de partitione iniustitiæ particu-
 laris in commutantem ac distribuentem
 agamus, quæ in proxima quæstione fusi-
 us explicabitur.

Contraria
 cōtrariorū
 elratio.
 Iniustitia
 Gener.
 Partic.
 Iniustitia
 generalis
 quæ,

Iniustitiæ
 particula-
 ris.

[Generalis, quæ in con- seruanda so- cietatis hu- manæ aqua- litate versa	[Ius diuinum, quod officium hominis erga Deum con- tinet.	[Naturale, vt quod ti- bi fieri non vis, al- ter ne feceris.

tia

tia est
duplex

ur, bonum
que commu-
ne respicit,
& hæc com-
prehendit.

manū,
quod
est vel

Legale, quod versatur in vſu omnis virtutis, cuius actum lex præcipit hinc omnes virtutes in hac ſolâ iuſtitia comprehendi dicuntur.

Specia-
lis, quæ
est du-
plex.

Commutans, quæ in com-
mercijs atque negotijs
æqualitatem ſeruat.
Distribuens, quæ in præ-
mijs & pœnis pro vniuf-
cuiuſq; merito propor-
tionem conſiderat.

De qui-
bus in
proxi-
mo ca-
dice-
mus.

Opp.

Omnis virtus non eſt iuſtitia, ergo in calce primi capituli non rectè dicit philoſophus, re confundi iuſtitiam omnemq; virtutem.

Reſp.

Absolutè, vt eſt habitus per quem homo rectè diſponitur in ordine ad ſeipſum, & ſic omnis virtus non eſt iuſtitia.

Conſidera-
tur virtus
duobus mo-
dis: vel

Comparatè, vt eſt habitus per quem homo rectè diſponitur in ordine ad bonum commune, & ſic omnis virtus legalis iuſtitia hoc loco dicitur, omnium enim & ſingularum virtutum actiones lex, quæ eſt iuſtitie norma, iubet prohibetq; contrarias.

Opp.

Fruſtra habetur tam verbosa apud philoſophum de iuſtitia diſceptatio, ſi nulla iuſtitia à reliquis virtuti-

virtutibus haberetur distinctio : prater eam in 2. lib. numeratur iustitia vt distincta virtus à reliquis : ergo aut hic aut illic malè assignatur.

Resp.

Virtutis ratio duplex

Est iustitia legalis sit omnis virtus in ordine ac relatione ad commune bonum : est tamen distinctio. si reliquæ virtutes in se suarq; propriâ essentia considerentur. Est enim duplex cuiusq; virtutis consideratio : altera propria & absoluta, altera communis & respectiva : secundum illam re distinguitur à iustitia, secundum hanc, ad illam, vt ad totum vniuersale refertur. Exempli causa, temperans per habitum temperantiae castè & sanctè viuit, & hoc est bonum proprium ac singulare : temperans autem castè sancteq; viuendo concisci per concupiscentiam nec damnum nec iniuriam facit, & sic est bonum publicum ac commune : illo modo accepta temperantia distinguitur à iustitia, hoc verò modo accepta ad illam reducitur. Alii respondent interpretes, quod particularis iustitia (qua in commutantem ac distribuentem diuiditur, quæq; in hoc libro potissimum tractatur) à reliquis virtutibus & re, & ratione differat.

Opp.

Virtus & obiectum re differunt (vt patet de libertate & pecunia) sed omnis virtus est obiectum seu materiam iustitiæ legalis : ergo iustitia legalis ab alijs virtutibus re differt. Minor patet, quia commune bonum, quod est obiectum iustitiæ, nihil aliud est quam tota (vt adicam) virtus,

Resp.

Resp.

Bonum cō-
mune bifari-
am cōside-
ratur.

Bonum cō-
mune confi-
deratur bi-
fariam, aut
quoad

Habitu & essentiam in ordine ad
personam, & sic non est obiectum le-
galis iustitiæ, sed ipsa virtus.

Actum, modum, & vsum in ordine
ad rem publicam, & sic est obiectum le-
galis iustitiæ. lex enim præsupponit ha-
bitum in homine, & iubet actum v-
sumq; virtutis in ciuitate.

Opp.

Virtutes vt
discrepent

Actus reliquarum virtutum & obiecta re differunt
ab actu & obiecto legalis iustitiæ: ergo à leg. iustitia
specie differunt. Antecedens patet, quia quælibet virtus
habet proprium actum propriumq; obiectum. Ratio
tenet, quia illæ virtutes essentialiter differunt, quarum
actus & obiecta specie distinguuntur.

Resp.

Quamuis à quibusdam obligatio legis vt materia,
& adequatio rerum vt actio iustitiæ legalis assigne-
tur, vt habeatur specifica (vt aiunt) distinctio inter
iustitiam reliquasq; virtutes: omni tamen curiosita-
te veterum remota dicendum est (vt supra) quod ius-
titia & virtus (vniuersim sumpta) in ordine ad com-
mune bonum actu & obiecto non differant. Nam vir-
tus hominem aut perficit in seipso, & sic distinguitur
specie: aut hominem perficit in relatione ad bonum ciui-
tatis, & sic non distinguitur à iustitia.

An iustitia sit nobilissima virtutum?

Opp.

Opp.

Fortitudo teste philosopho circa maximè difficile versatur. ergo est nobilissima virtus.

Resp.

Subiecto: & sic sapientia est nobilissima, quia est in mente diuina.

Materia seu obiecto: & sic fortitudo dicitur omnium virtutum præclarissima quia circa mortem bellicam versatur.

Fine: & sic hoc loco iustitia appellatur maximè Heroica, quia non suum, sed commune bonum ciuitatis respicit.

Opp.

Honorificentius est dare suum quàm dare alienum: sed magnificentia est dare suum, iustitia dare alienum: ergo magnificentia est virtus nobilior iustitiâ.

Resp.

Non est honorificentius dare suum, quàm alienum: si suam iustitiâ spectes, qui est non sibi sed ciuitati prodesse, quo quidem nihil honorificentius esse potest.

An rectè definiatur iustitia?

Opp.

Iustitia definitur per res iustas, ergo malè definitur. Argumentum probatur, quia non iusta agendo, sed iustè agendo denominamur iusti. Prætereà idem per idem defini non potest: sed iustum & iustitia sunt eadem, cum

Z

sine

sint coniungata : ergo non rectè per iustum definitur iustitia.

Resp.

*Res iusta in
definitione
iustitiæ su-
mitur pro
æquali in or-
dine ad bo-
num ciuita-
tis, quod
est, vel*

*Arithmeticum : cum verbi causâ tan-
tundem redditur quantum adimitur, vn-
de ius naturale deriuatur.*

*Geometri-
cum, quod
est, vel
-*

*Priuatum, quoad per-
sonam ex placito, quanto
quis se contentum putat.
Publicum, quoad rem
publ. ex præscripto magi-
stratus, vnde ius positium
nascitur.*

Opp.

*Iurisperiti aliter definiunt iustitiam quàm Arist. er-
go vna non videtur bona.*

Resp.

*Iustitiæ de-
finitio du-
plex, iurif-
consultorū
& Aristote-
lica, re vna
est.*

*Quamuis verbis differunt, re tamen conspirant. In-
traq; enim insinuantur hæc tria, constantia voluntatis,
perpetuitas intentionis, vniuersalitas legis : quibus addi
potest ciuitatis in ordine ad publicum bonum conser-
uatio.*

Opp.

*Nulla virtus moralis est perpetua, ergo malè attexi-
tur in definitione iustitiæ, vt sit voluntas perpetua.*

Resp.

Perpetua dicitur non quòd non dormiat aut moria-

tur iustus, sed quia iuste agens propositum perpetuò agendi iusta retineret, ut ciuitati quæ semper vivit, quantum in se est, prouideret.

Iustitiæ
quomodo
sit voluntas
perpetua
Dub.

Vtrum iustitia legalis versatur circa
passiones animi?

Opp.

Due sunt rationes in hoc cap. quæ probant iustitiam circa actiones solum versari. Prima est, quia iustitia respicit opera externa & aliena. 2. est, quia non in appetitu (in quo sunt affectus) sed in solâ voluntate ponitur iustitia.

Resp.

Opus nullius virtutis recte perficitur, nisi primum affectus animi superetur. Est quidem hominis cupiditate lucri reprimere, aliasq; passiones refrenare, antequam iustus habeatur. Hinc iudex æquus sine oculis & manibus recte depingitur: sine oculis ne videat affectum, sine manibus ne capiat pecuniam quæ est corruptela hominum. Quare respondendum est ad argumenta, quod Aristor. non intelligat iustitiam versari solum circa externa opera, aut ita esse in voluntate, ut non omnino fumos & flammulas affectuum sentiat: sed hoc præcipue contendit docere, nempe iustitiam inter ceteras virtutes maximè ad aliud referri, alienumq; bonum, idq; non vnius hominis sed totius ciuitatis maximè respicere ac intueri.

Affectus superandi homini iusto.

Iusti iudicis
viva imago.

Iustitia in
voluntate
quomodo
ponatur.

Vtrum ius, iustum, lex, iustitia, & actio
iusti differant?

Ius, iustum,
lex, iustitia,
iustificatio
quomodo
differant.

Differunt
hac defi-
nitione,
nam

Ius est præ-
ceptum seu
prescriptū
domini ten-
dens in bo-
num subdi-
torum, hic
verò domi-
nus est, vt

Deus, vnde
ius diui-
num
Natura, vn-
de ius natu-
rale
Homo, vn-
de ius huma-
num

constitui-
tur.

Iustum est, quod cuiq; secundum ius,
id est, secundum præceptum ac præscri-
ptum domini concessum est.

Lex est nor-
marationis, do-
mini imperiū ac
subditi officium
continens: &
hac est vel

Innata
qua natu-
ratis,
Scripta
qua ciui-
lis

dici-
tur.

Actio iusti est operatio procedens ab ha-
bitu iustitie.

Iustitia est ipsa virtus, de quâ antea.

Opp.

Ius naturale non est præceptum domini: præterea ius
aliquando est ex pacto & consensu equalium: ergo recte
non definitur præscriptum domini.

Resp.

Natura est quodammodo humanarum rerum &
actio.

actionum domina, cuius leges ac præscripta infixa & in concussa manent. Ius quoq; ex pacto & consensu legis & rationis præceptum sequitur: unde ius à quibusdam obligatio seu facultas ad aliquid faciendum, vel non faciendum ex lege, consuetudine, iudicato, vel pacto definitur: in quibus omnibus quidam principatus domini ordinandi omnia ad commune bonum insinuantur.

Natura
quomodo
fit actionū
domina.

CAP. II,

*An præter generalem iustitiam ponenda sit particularis?
An particularis rectè diuidatur in commutantem ac distribuentem?*

QVONIAM iustitia est tacita naturæ connexio, ac societatis humanæ vinculum, quo firmo ac stabili omnia in ciuitate constant & cohærent, quo dissoluto ruunt? necesse est vt (præter hanc rasam tabulam, in qua solùm facies iustitiæ cernitur) alia eiusdem lineamētæ, ac veluti membra speculemur: pergit ergo Arist, ac instar Apellis, qualis sit hæc regina virtutum, quàm pulchra, quàm necessaria, penicillo suo graphicè & artificiosè depingit. Est inquit præter illam in genere iustitiam alia, quæ

Distribuen- distincta pars ac species virtutis dicitur.
tis & com- Hanc in distribuentem & commutatem
mutantis diuidit, illam in præmijs & pœnis, hanc in
iustitiæ dis- cōmercijs ac negotijs ciuitatis cōstituit,
crimen. illam definit esse virtutem, quā vniciūq;
Distribuen- pro merito de publicis communibusq;
ens iustitia bonis tribuitur, hanc etiam definit virtu-
quæ. tem, quā equalitas, ac veluti arithmetica
Cōmutans proportio rerū inter homines sanctissi-
iustitia quæ. mē obseruatur. Per arithmetica pro-
Proportio portionem in hac definitione nihil aliud
Arithmeti- intelligo, quā verbi causā, vt tantū de-
ca quid. tur pretium, quāti res emptā & commu-
 tata valet. Est ergo cōmutās iustitia sum-
 ma pacis cōseruatricē, vt religiosē serua-
 ta æquitate, omnes iniuriæ ac damna re-
 sarciantur. Frustra enim pacem in ciuita-
 te tueri contendit, qui equitatis formam

Materia cō-
mutantis
iustitiæ.

Quot pa-
ctorum ge-
nera volun-
taria.

Quot non
voluntaria.
Clandestina.

nō dilexit: at labitur equitas, vbi æquali-
 tas nō seruatur. Sed pergo: huius virtutis:
 nempe commutantis materia in pactis &
 commercijs cernitur, quorum alia sunt
 voluntaria, vt venditio, emptio, mutuū,
 sponsio, locatum, depositum, conductū;
 alia sunt non voluntaria, & hæc sunt aut
 clandestina, vt furtum, adulteriū, vene-
 fici-

fictum, lenocinium, seruorum sollicitatio, cædes dolo facta, falsum testimonium: aut violenta, vt vincula, mors, rapina, membrorum debilitatio, conuicium, contumelia, quæ omnia apud philosophum in calce huius capitis recensentur. In his & similibus versatur hæc pars iustitiæ, vt omnia ad æqualitatem rationis (in qua inest summa animorum consensio) tendant & perducantur. Neglecta enim iustitiâ in istis, fraus, discordia, ruina omnium, omniaq; mala in ciuitate consequuntur. Altera species, nimirum iustitia distribuens non æqualitatem quantitatis, quæ est arithmetica, sed æqualitatem proportionis, quæ est geometrica, respicit & obseruat. Bona enim ciuitatis non sunt æqualia, nec ciues inter se officio ac dignitate pares. Sed de istâ duplici proportionem vtriusq; in proximo capite pluribus disputabitur.

Violentia

Proportio
iustitiæ di-
stribuentis
geometri-
ca.

Distinctio ex Burleo.

Legalis seu communis, de qua antea disputatum est.

Iustitia est vel

Particularis, quæ dividitur in

Commutan-
tem, positam
in humanis
commutati-
onibus quæ
sunt aut

Distribuen-
tem, quæ in
accipiendo
veluti à com-
muni rhe-
sauro ciui-
tatis, dan-

Voluntaria, vt

1. Emptio, quæ est facto pretio re-
acceptio.
2. Venditio, quæ est facto pretio rei
commutatio.
3. Mutatio, quæ est vsus rei ad tempus
concessio.
4. Fidei iussio, quæ est alterius nomi-
ne facta pro altero obligatio.
5. Locatio, quæ est propriæ rei confi-
tuto pretio ad alterius vsum facta
translatio.
6. Depositio, quæ est in alterius fi-
dem rei commissio.
7. Conductio, quæ est alienæ operæ
ad vsum proprium vsurpatio.

Iniuræ, quarum alia sunt

Clandestina, vt

Furtum, quod est rei alienæ
occulta ablatio.

Adulterium, quod est alieni
thori violatio.

Veneficium, quod est veneni
in alienum exitum cōmixtio.

Lenociniū, quod est altrius
ad turpe intemperatiæ facinus
incitatio & suggestio.

Serupum sollicitatio, quæ
est fraudulenta seruorum à do-
minis subtractio.

Occulta caedes, quæ est dolo-
sum homicidium.

Falsum testimonium, quod
est mendax in alterius pernici-
em testificatio.

Verberatio, quæ est verberū
in alterius corpus inflictio.

Vincula, id est in carcerem &
catenas iniectio.

Mors, quæ est violenta vita
seu huius lucis priuatio.

Rapina, id est violenta alte-
rius boni in seipsum translatio.

Violenta, vt

do homini-
bus pro me-
ritis iustè &
sollicité oc-
cupatur.

Mutilatio, quæ est
membrorum in corpore
obtruncatio.

Conuicium, quod est
alienæ famæ malitiosa
vulneratio.

Contumelia, quæ est
tam in factis quàm in di-
ctis alterius nominis ig-
nominiosa detractio, vel
potius vt ait Boëtius in-
uidiosa contemptio.

Opp.

*Iustitia legalis sufficit ad instituendum hominem in
his quæ sunt ad alterum, vt est in textu: ergo non opus
est iustitiam particularem addere.*

Resp.

*Iustitia legalis sufficit ad instituendum hominem in
ordine ad bonum commune, requiritur particularis ius-
titia, quæ perficit hominem in seipso.*

Opp.

*Posito toto ponuntur & partes: sed iustitia legalis
est tota virtus, vt habetur in textu: ergo in ea iustitia
particularis continetur.*

Resp.

*Posito toto ponuntur & partes confuse, sed non di-
stincte.*

Posito toto
Ponuntur
Partes.

Opp.

Species nulla re distinguitur à suo genere: sed parti-
cula-

ularis iustitia est species legalis iustitia, ergo ab illa non distinguitur.

Resp.

Et si re non distinguitur species à genere quoad materiam, distinguitur tamen quoad formam, ut patet in homine & animali: quare ad distinctam scientiam iustitiae, necesse est praeter iustitiam communem aliam particularem ponere ac definire.

Opp.

Particularis nec subiecto, nec obiecto, nec fine differt à legali: ergo non distinguitur.

Resp.

Iustitia particularis à legali differt.

Quamvis in istis re ipsa non differt, in ratione tamen usus, horum omnium ab illa distinguitur. Nam subiectum legalis iustitiae est publica persona, subiectum vero particularis iustitiae, est priuatus homo. Praeterea iustitia communis bonum ciuitatis, particularis vero operantis respicit. Ad haec obiectum legalis iustitiae est omnis actio humana sub ratione debiti, ad quod lege obstringimur: obiectum vero particularis iustitiae est omnis actio humana sub ratione boni, ad quod sponte allicimur. Postremo iustitia legalis requirit vniuersam prudentiam, ut rectè in omnibus dirigatur: at iustitia particularis requirit propriam prudentiam, ut circa suam ipsius materiam iuste & honestè versetur.

Opp.

Legalis iustitia totam rem pub. particularis priuatam personam respicit: ergo si proportio obseruetur, deberet assignari & alia iustitia, quae familiam & dominum respice-

liceret. Nam familia inter ciuitatem & solitarium hominem medium quasi locum vendicat.

Resp.

Domus (vt ait philosophus) est quasi parua ciuitas: quare vt illa sub ciuitate, ita particularis iustitia, quæ regit domum, sub communi æquitate comprehenditur.

Argumenta in 2. quæstionem.

Opp.

Vnum & multum diuersitatem materiæ non forma discrimen arguunt : sed iustitia commutans & distribuens hoc solummodo differunt : quia illa vni, hæc multis tribuit; ergo specie non differunt, & ex consequenti, iustitia in has species non rectè diuiditur.

Resp.

Hoc solummodo non differunt, sed etiam in obiecto & fine, vt antea probatum est, distinguuntur.

Opp.

In eodem subiecto numero diuersæ species esse non possunt: sed iustitia commutans & distribuens sunt sepe in eodem subiecto numero: ergo non sunt diuersæ species. Minor patet, quia idem homo potest & commutare & distribuere.

Resp.

In eodem subiecto prædicationis diuersæ species inesse non possunt, vt homo & bellua non sunt in Socrate: sed in eodem subiecto inhesionis inesse possunt : vt diuersæ virtutes specie in vno singulari sepe inhaerent

Vtrum

Vtrum iustitia particularis ab alijs virtutibus obiecto, actione, ac proprietate differat?

Opp.

Qui temperanter ac fortiter agit, iuste agit: ergo actione ab illis non differt. Præterea cupiditatem pecuniarum tam iustitia quam liberalitas moderatur: ergo proprietate ab illis non distinguitur. Postremo iustitia circa honorem, pecuniam, aliarumque virtutum omnium materiam versatur: ergo ab illis obiecto non seiungitur.

Resp.

Particularis
iustitiæ pro-
pria actio,
materia
passio.

Fatendum est in actione, obiecto, ac proprietate sumptis iustitiam cum alijs virtutibus conspirare, ab his tam per se ac propriè acceptis re ipsa distinguitur: est enim propria particularis iustitiæ actio distribuere, vel commutare: est quoque eiusdem propria materia res omnes in commutatione ac distributione posita: est denique propria passio iustitiæ ad alterum non ad seipsum referri.

Dubium.

An verum sit illud in textu Arist. adulterum non esse, qui lucri non concupiscentiæ causâ alienam contrectet uxorem?

Opp.

Qui theorum alterius contaminat, est adulter: sed qui lucri causâ alienam contrectat sceminam, theorum alterius contaminat: ergo est adulter.

Resp.

Resp.

Non negat philosophus adulterum esse, sed contendit probare potius iniustum, cupidum & auarum esse appellandum: quia non concupiscentiam fœdæ voluptatis, sed cupiditatem & sitim pecuniarum secutus hoc scelus perpetravit.

Opp.

Lucrum sequitur adulterium, quod lucri causâ committitur: ergo eiusdem maculam ac denominationem non tollit: quippe prius à posteriore non tollitur.

Resp.

Lucrum sequitur in actione, sed in proposito ac intentione animi præcedit, præsertim cum non propter delectationem, sed propter questum tale perpetretur flagitium. Quare ut qui telo in scopum misso, quamvis fortè occidit hominem, pro homicida lege non condemnatur: ita qui lucro solum proposito adulterium committit, potius avarum nomine quàm adulterij crimine dignus iudicatur.

Elegans avarus & adulteri dissimulatio.

CAP. III.

An iustitia distribuens sit medium geometricum?

An proportio munerum respondere debeat dignitati personarum?

An honor tribuendus sit regibus ob solam virtutem?

DIGNA res est iustitia (ut ait Plato) sed constans & perpetua eiusdem actio omnium virtutum dignitatem superat.

Virtus in se sua cernitur.

Summa fe-
quentis li-
bri.

Indistribu-
ente iustitia
quatuor
spectanda.
Res,
Personæ,
Merita,
Proportio.

superat. Vt enim gladius non in vagi-
na sed in manu prodest: ita virtus non in
mente sed in actu vsuq; cernitur. Quare
non satis iam est definisse iustitiam, nisi
etiam adhibeantur quædã nunc sequen-
tia præcepta: in quibus veluti motus equi-
tatis & iustitiæ ad quietem reipublicæ ex-
plicetur. Hinc paucæ numero, sed fructu
plenæ deinceps mouentur quæstiones:
quarum aliæ actum, aliæ materiam, aliæ
proportionem, omnes deniq; fructum &
excellentiã iustitiæ nobis proponunt.
Inter quas prima est, an in distribuente
iustitia ponenda sit geometrica propor-
tio: hoc est, an impar & inæqualis bono-
rum communium, veluti ex ærario ciui-
tatis desumptorum, pro prudentia magi-
stratus sit adhibenda partitio? si philoso-
pho credatur, affirmãdum est. Cæterum
in hac diuisione rerum spectanda sunt
quatuor, res ipsæ, personæ, personarum
merita, & proportio: quæ quatuor mini-
ma in textu vocantur. Verbi causa, Res
sunt quæ distribuuntur, personæ quibus
munera & dignitates reipub. debentur, per-
sonarum merita sunt quæ præcipuè ad vir-
tutem

tutem referuntur, proportio denique est (ut ita loquar) rerum ipsarum quantitas, quæ in distributione obseruatur. Sed attende. Nam hæc proportio duplex est, rerum ac rationum: illa in commutante iustitia, hæc in distribuyente cernitur: illa arithmetica & incommutabilem æqualitatem sine respectu personarum, hæc geometrica & commutabile æquitatem cum respectu meritorum munerumque respicit. Commutans. n. iustitia non querit, quis fecerit, princeps an subditus, diues an pauper, magistratus an ciuis, doctus an ignarus, bonus an malus, vir an mulier: sed hoc solum conatur sine personarum acceptione, damnum & iniuriam, plus & minus iudicij lance ponderare, & æquatis legere sarcire: ut habetur in 4. c. huius libri. Verba philosophi sunt ista, Nihil interest utrum bonus vir scelestum spoliauerit, an bonum improbus: lex enim damni solum spectat dissimilitudinem, &c. Est ergo distribuens iustitia medium geometricum, definiturque habitus inclinans flectensque hominem ad distribuendum bona communia reipublice. puta honores, munera, & diuitias secundum merita virtutis & pro-

ut iustitia
sic propor-
tio est du-
plex.

& proportionem rationis: quę proportio est, vt habetur in textu, aut coniuncta, si rebus & personis in aliquo termino iustitię deuinctis, aut disiuncta si rebus ac personis nullo æquitatis medio copulatis applicetur. Exemplū est apud philosophū difficile, sed facili⁹ sic explicatur. Ponatur A pro viro cōsulari. Ponatur B, pro dignitate eidē viro propter virtutē debita. Ponatur C, p̄ ipsā virtute, quę est veluti medium viri ac dignitatis. Ponatur D, pro ipsa p̄portione rationis. Nunc vt A. i. vir cōsularis refertur ad B, id est ad dignitatē, ita & A & B, id est vir cōsularis & dignitas ad C. id est ad virtutē referuntur. Sic tamen vt in D, id est, in p̄portione rationis tanquā in medio geometrico & quoad nos hęc omnia deuinciantur. De hac Analogia alia iam mouetur quęstio, An proportio munerum & bonorum respōdere debeat dignitati personarum? soluitur hęc dubitatio vno verbo, nempe quòd dignitas sit duplex, alia absoluta, alia comparata: illa in sola virtute, hęc in fragili natura ac blandiente fortuna constat: illa summos honores per se meretur, hęc etiam

Quæstio. 2.

politico vsu ciuitatis loca excelsa quæ-
 nt. Natura enim sæpe honorem tribuit,
 cum successione potius quàm electione
 principes creati voluit, quibus tam malis
 quàm bonis omnem honorẽ, omnemq;
 obedientiã præstare oportet : quia toti-
 reipub. personam induerunt. Verùm
 enim verò in hoc maximè cãdor ac pru-
 dentia magistratus perspicitur, si pro me-
 ritis virtutũ ac scientiarum (quas honos
 it) homines in theatrum ac lucem rei-
 pub. pertrahãtur. Sed (proh dolor) quàm
 difficilis est bonis ac studiosis hominib;
 honoris via, quàm periculosa dignitatis
 custodia, quantam iacturam tum sentit
 reipub. cum perniciosis ciuib; eiusdem
 diuidantur beneficia? Hoc tamen toti-
 us contingit, quoties distribuentis iusti-
 tiæ manu ciuitatis clauẽs non tenentur.
 Postremam dubitatiunculam obiter re-
 teximus, nempe Regibus non solùm ex
 merito virtutis, sed etiam ex præscripto
 naturæ ac ciuitatis, honorẽ tribui debe-
 re. Nam quamuis soli virtutis actioni se-
 cundum philosophũ per se & vi sua de-
 beat honor, lege tamen nature, quæ sã-

Vsus distri-
 buentis.

Quæstio. 3.

guinis successione multis imperium tradidit, legeq; iustitiæ, quæ idem imperium ad tollendum omnis ambitionis periculum confirmavit, obstringimur, nec non tenemur summos honores rebus nostris demandare.

Distinctio prima questionis.

Medium distribuentis iustitiæ à medio commutantis quomodo differat. Medium distribuentis iustitiæ à medio commutantis differt trib. modis,

Quia medium distribuentis ponderatur, secundum merita personarum, at medium commutantis iustitiæ non item.

Quia personæ commutantes sunt ante commutationem æquales in ordine ad rem commutabilem, at in distribuendo non sunt, nam si Socrates plus duplo laborauerit quam Plato, plus duplo dignitatis ei debetur.

Quia commutans detrahendo & addendo rei proportionem spectat, ut datum & lucrum, plus & minus ad æqualitatem reuocet, sed ita in distribuyente iustitia non agitur, quæ acceptionem personarum & terminorum ponderat.

Distinctio secunda questionis

Proportio est duplex. { Rei, & sic semper dignitati personarum non æquiualeat.
 Rationis, quæ est geometrica præmiorum ac honorum distributio, prout merita hominum postulant, & iustitia distribuens præscribit, & sic æquiualeere debet.

Distin-

Distinctio tertiæ quæstionis.

Legi tribu-
endus est
honor,
et

{ Absolutè, si vir bonus sit.

{ Comparatè, siue sit
bonus siue malus
propter officium,
repræsentat enim.

{ Totam ciuitatem
quàm lædere
non licet.
{ Diuinam iustitiã
& æquitatem,
cui resistere non
oportet.

Regi etiam
malo tribu-
endus est
honor,

Argumenta in primam quæstionem.

Opp.

Iustitia tribuens multitudini nocet: ergo non est vir-
tus, & ex consequenti non est medium: Antecedens pro-
batur quia distribuendo bonum commune quod est toti-
us populi ac multitudinis, veluti ararium exhaurit &
consumit.

Resp.

Non exhaurit gazam ciuitatis, sed pro virtutis me-
rito, opes eiusdem honoresq; prudenter ac moderatè di-
stribuit.

Opp.

Opus iustitiæ est suum cuiq; reddere, sed distribuens
iustitia non suum sed nouum, non proprium sed commu-
ne ac publicum bonum tribuit: ergo non est propriè ap-
pellanda iustitia.

Resp.

Suum & proprium tribuit: Nam bonum quod est to-
tius, est etiam quodam respectu partis, si mereatur. Est
enim

anim inter totum & partes quadam consensio ac veluti
reciprocatio.

Opp.

Consideratur dignitas persona in commutante iustitia non minus quàm in distribuyente: ergo hoc discrimen utriusq; medij malè in textu assignatur. Antecedens probatur quia docente philosopho non licet principem percutientem repercutere: quod quidem non diceret, si dignitatis nulla in commutante iustitia haberetur consideratio.

Resp.

Princeps
cur non sit
percutien-
das.

In commutante iustitia non attenditur dignitas personarum, sed aequalitas inaequalitasq; rerũ, vt puta damni & lucri. Quod verò non liceat principi percutienti vim inferre, non dicitur respectu dignitatis, sed respectu laesa communitatis, qua vulnerato principe maximum damnum ac nocumentum patitur. Iustitia in hoc casu non dignitatem viri, sed inaequalitatem damni respicit.

Opp.

Omnis virtus est medium geometricum & quoad nos: vt docetur in secundo libro: ergo hoc discrimen mediorum in tractatu iustitia malè assignatur.

Resp.

Omnis virtus est medium quoad nos, si actum spectet, non tamen ita se res habet, si vel habitum vel proportionem consideres in commutatione rerum.

Argu.

Argumenta in secundam quæ-
stionem.

Opp.

*Virtus nunquam satis remunerari potest: ergo pro-
portio munerum viri boni ac studiosi dignitati respon-
dere non potest.*

Resp.

Et si re non potest, rationis tamen lege potest.

Opp.

*Est respectus personarum secundum iustitiam distri-
buentem, qui (vt ait philosophus in textu) saepe seditio-
nem parit: ergo non videtur in ea observari proportio.*

Resp.

*Est respectus, sed secundum prudentiam, vt quisq; pro
merito virtutis ad dignitatem in republica aditum pa-
tentem habeat.*

Argumenta in tertiam quæ-
stionem.

Opp.

*Laus & honor definiuntur, reuerentia extrinsecus
data hominibus in signum virtutis, quâ alijs pralucet:
ergo malis regibus non debentur.*

Resp.

Nota.

*Est virtus
duplex,*

*Officij, quæ
aliquando
in maloci-
ue ac rege
esse potest,
vt habetur
in politicis
& huic et-
iam laus
honorq; de-
bentur re-
spectu*

*Viri, quæ honestam vitam & decoram
reddit, & huic honor & laus per se de-
bentur.*

*Natura, quæ sanguinis suc-
cessionem hanc dignita-
tem dedit.*

*Ciuitatis, cuius personam
rex semper induit.*

*Diuina iustitia, quæ ma-
lis regibus in scelera
liquando hominum in-
stè animaduertit, qui-
bus resistere est, quan-
tum in nobis est, diui-
nam providentiam tol-
lere.*

Opp.

*Maxima mala grauissimam ex præscripto iustitiæ
meretur pœnam: sed mali principes maxima sunt mala
(cum in perniciem totius ciuitatis tendant) ergo maxi-
mam merentur pœnam, id est, ignominiam, & proinde
sequitur quod honore non sint afficiendi.*

Resp.

*Reges soli
deo subijci-
untur.*

*Attendendum est, quod reges nemini subijciantur
si deo & naturæ. Nam illis tota respublica tantum æqua-
lis est, multitudo verò inferior: cum ergo neq; par in pa-
rem, neq; inferior in magistratum auctoritatem habeat
relinquitur in ratione iustitiæ, quod nemo princeps
pœnam infuset, aut ignominiam nolā inurat. Quare si nemo*

(ut saepe) contingant principes, ex æquitate iuris est, ut Regi violen-
propter causas superius allatas debito honore insignian-
tur. Furor ergo est arma in regem sumere, ac maiestati tæ manus
violētas manus inferre. Hoc David in reprobum Saulem inferendæ.
non fecit, quem bis potuit transfigere: sed in eum qui si- non sunt.
mulavit se obtruncasse regem, gravius animaduertit, e-
nimq; propter audax facinus simulatū morte mulctavit.

CAP. IIIL.

*An iustitia commutans sit medium rei inter
damnum & lucrum?*

An specie distinguatur à distribuyente?

*An index, damnum, & lucrum rectè defini-
antur?*

SEQUITUR ut de commutante iusti-
tia nunc disputemus, quæ in contra-
hendis rebus tam voluntarijs quàm non
voluntarijs cernitur: ut enim distributio
honorum cum prudentia magistratus, i-
ta commutatio rerum cum prudentia
Iudicis ac moderatoris, plurimum ad fo-
rensem ciuitatis statum corroborandum
pertinet. Quippe si in contractib. ut in
honoribus non obseruetur æquitatis p-
portio, proculdubio statim accensa vel-
uti seditionis face summa inter ciues sub
oriretur cōtentio. Sed ut textum philoso-
phi in hoc capite referemus, alienū non

Quorsum
spectat com-
mutatio.

Conclusio-
nes sex.

Cōmutans
iustitia
quid,

Lucrum &
damnum
rei quid,

Iudex lex a-
nimata,

erit ab instituto, si omnia quę hic aguntur, ad pauculas cōclusiones reuocem⁹. Sunt ergo numero sex, quarum prima à definitione iustitię commutantis: secunda à distinctione medij: tertia à comparatione contrarij: quarta à relatione ad iudicem ac magistratum: quinta à proportionē & exemplo: postrema à fine & effectu ducitur. In prima cōclusionē definit philosophus commutantē iustitiā esse virtutē, qua omnia negotia, omnesq; contractus inter ciues ad proportionē arithmeticā reducuntur. In secunda docet ideo hanc partē iustitię esse medium rei, quia non dignitatem hominis, sed æqualitatem iuris respicit. In tertia lucrum & damnum, vt quædam opposita iustitię commutantis definit, nempe vt lucrum dicatur quando plus boni & minus mali; damnum verò quando plus mali & minus boni in commutatione existit. In quarta iudicem oraculum ciuitatis, moderatorem iustitię, legemq; loquentem esse ostēdit. Nam vt lex mutus magistratus; ita iudex lex animata dicitur. In quinta exemplum arithmeticę proportionis

tradit,

tradit, idemq; ad iustitiam cōmutantem applicat. In vltima quæstum sine iniuria, pacem sine discordia, possessionem proprii iuris sine inuidia æquitatis euenta esse insinuat. Ex hisce conclusionibus eximuntur tres illę quæstiones, quas in frōte istius capitis præfixas esse vides. Prima est, an iustitia commutans sit medium arithmeticum inter damnum & lucrum, interq; agere ac pati iniuriam? Affirmat esse philosophus, quia nō personam, sed rem ipsam; non dignitatem hominis, sed æqualitatem legis; non affectionem animi, sed proportionem rei; non meritum antea actæ vitæ, sed reatum præsentis facti respicit ac intuetur. Si virgeas pati damnum aut iniuriam, non esse vitium, quia sæpe innocētes iniuste condēnantur, respondeo iterū in hac parte virtutis non dignitatem personæ, sed æqualitatem rei considerari, cuius respectu damnum quædam a medio rei defectio ac declinatio dicitur, & hoc est satis ad probanda opposita eius virtutis, quæ rem solam, non personam respicit. Altera quæstio, an hæc pars iustitiæ ab altera nempe distribuēte spe-

Quæstio. 1.

Iustitia rem non personā affectat: Quæst. 2.

cie & natura differat? Antea à nobis obiter discussa est, quare punctis concludo cum philosopho, illas species differre, quia hæc est medium rei, illa rationis; quia hæc bonum proprium, illa bonū totius ciuitatis; quia hæc æqualitatem rei, illa dignitatē personæ tractat & cōsiderat, hoc est, in ratione mediij, obiecti, finisq; differūt: ergo specie & natura distinguuntur. Po-

Quæst. 3.

Iudicis definitio.

Nota.

Iudicis descriptiones metaphoricæ & elegantes.

strema quæstio est, an iudex, lucrū, & damnum rectè definiantur? Vtinam sanè, Mutius Scæuola oraculum ciuitatis Romanæ hic adesset, vt definiret iudicē. Videor mihi audire senem docentem iudicem esse dicendum illum in ciuitate magistratū, qui nec affectib. flecti ad iniuriam, nec pecunijs moueri ad iniquam sententiā deberet. Si enim toties condēnetur iudex, quoties aut lupus absoluitur, aut agnus occiditur, qualis esse deberet in ciuitate iudex, nemo est quin ō intelligat. Vis vt vno verbo definiam? Est oculus in sceptro principis, est sacerdos diuinę iustitiæ & æquitatis, est moderator legis, est ipsum ius animatū, cuius vox vitę & mortis prænuncia & custos dicitur. Caueathic

ma-

malus & iniquus iudex, qui sacra iustitię
irare scindit, cogitet secū adesse semper
iudicio Cambysem. i. regem suum, qui
impiè & corruptè iudicāti corium detra-
herit. Audiat sapientem Hesiodum.

Tu iudex causa malorum

Qui violas sacra dei iam dirige mentem,

Ius cole, in alterius te nulla pecunia vertat

Damna: nocet sibi qui cuiquā nocet, & malè suadet.

Iterum paulò post sic loquitur,

Paulatim corrumpit ille

Dijs iniustus homo, cui mens intenta rapinis

Inuigilat, qui ius violat, stat pœna nocenti

Post obitum.

Magnum profectò iudici dānum est,
cui mala fama lucrum. De damno & lu-
cro nihil hīc addam, quia antea in cōclu-
sionibus textus à nobis sunt definita. Ad
distinctiones ergo & argumenta iam ve-
niemus.

Distinctio prima questionis.

Extrema di- cuntur, aut re- spectu	{	Mediocrитatis & quoad nos, & sic sunt duo vi-	
		tria, quæ omnes reliquas antè tractatas virtu-	Extrema iu- stitiæ du- plicia.
		tes vtrinq; obsident & inuadunt.	
		Æqualitatis quoad rem ipsam, & sic damnum	
		& lucrum pro extremis habentur, inter quæ	
		iustitia commutans, vt æquale ac medium	
		arithmeticum versatur.	

Distin-

Iudicis offi-
cium ex He-
siodo.

Distinctio secunda questionis.

Iustitia commutans specie differt à distributive, quia ab illa distinguitur, in ratione.

{	Medij Obiecti Officij Finis	}	De quibus superius est satis disputatum.
---	--------------------------------------	---	--

Distinctio tertia questionis.

Iudicis duplex definitio.

Iudex definitur, aut

{	Metaphoricè, & sic ut supra describitur. Verè, & sic est legis publicus interpres ac minister iustitiæ, ad quem ut ad commune subsidium, omnes damno & iniuriâ oppressi æquitatis obtinendæ causa confugiunt.	}
---	--	---

Opp. contra primam questionem.

Damnum & lucrum non sunt vitia: ergo iustitia non est medium inter duo extrema.

Resp.

Sunt vitia id est, excessus & defectus respectu rei circa quam versantur: non tamen sunt respectu viri in quo insunt ac reponuntur.

Opp.

Damnum pati est aliquando voluntarium: ergo potest esse vitium viri, quod in textu negatur. Antecedens patet, quia multi damnum & iacturam suarum rerum patienter ferunt.

Resp.

Et si sit voluntarium aliquando, non tamen sequitur esse

esse vitiosum, nisi ex pusillanimitate contingat, & hoc respectu crimen esse non negatur.

Opp. contra secundam quæstionem.

Et commutans & distribuens iustitia versantur circa pecuniam: ergo versantur circa idem obiectum: unde sequitur specie non distingui, quia obiecto non differunt.

Resp.

Duplex est obiectum
vtriusq. { Formale & proprium, in quo distinguuntur vt superius probatum est.
 { Materiale & commune, in quo non differunt.

Opp.

Vtraq. ad reipub. bonum ac felicitatem refertur: ergo officio ac fine non differunt, & proinde illa ratio debili est, quæ ab officio & fine ducitur.

Resp.

Fatendum est vtramq. ad reipub. bonum ac felicitatem referri, sed non eodem modo. Nam distribuens iustitia ad dignitatem personæ, commutans verò ad aequalitatem rei ac iuris refertur.

Opp. contra tertiam quæstionem.

Rex & iudex officio differunt, sed rex definitionem iudicis superius allatam potest suscipere: ergo non rectè definitur iudex.

Resp.

Resp.

Quamuis rex & iudex differunt, licet tamen regi (quia in summo loco reipubl. sedet) auctoritatem iudicis exercere. Est enim rex (vt ita loquar) tota ciuitas.

Opp.

Damnum semper dicitur ubi est plus mali ac minus boni: ergo malè hîc definitur. Antecedens probatur, quia boni viri à malis damnum sæpius patiuntur, in quibus est plus boni quàm mali.

Resp.

Mutatur suppositio in hoc argumento. Nam bonum & malum in vna parte respectu fortune, in altera respectu virtutis sumuntur. Quare fallax & insidiosum est argumentum.

Opp.

Lucrum plus debito, & damnum minus debito definiuntur alibi ab Arist. ergo aut malè hîc, aut ineptè illic definiuntur.

Resp.

Plures vnius rei descriptiones. *Argumentum non sequitur, quia diuerso respectu plures vnius & eiusdem rei descriptiones tradi possunt. vel respondendum est quòd definitiones non re sed re ce differant.*

*An lex talionis vel repaſſionis ſit toleranda
in republica?*

*An nummus & indigentia ſit adequata
meſura rerum commutandarum?*

QVANDO PYTHAGOREI olim o- Quæſt.
mnino idius eſſe definiebāt, quod
viciffim quiſq; pateretur. Eſſi Aeacus,
Minos, Rhadamanthus Iouis filij iudi-
cesq; inferni (vt poëtæ fingunt) idipſum
ſtatuebant. Vnde illud,

*Si que quis faciat, eadem patiatur & ipſe,
Iudicium rectum fuerit, vindictaq; recta.*

Philofophus tamen longè maxima ac
inſinita incōmoda hinc naſcitura in re-
pub. proſpiciens, damnum ac iniuriam
nullo modo retaliari voluit: idq; confir-
mat, primò ab exemplo: 2. à circumſtan-
tijs agendi: poſtremò à conſuetudine.
Ab exemplo, Si quempiam magiſtratus
percufferit, huic parem referre gratiam
magiſtratui non licet: quòd ſi quis magi-
ſtratum violauerit, hic non ſolùm refe-
rendus, ſed ſummo ſupplicio coërcen-
dus eſt. A circumſtantijs agēdi, quia per-
mul-

multū interest, vtrū sponte nostra vel inuiti, vtrū ignorantes an præmeditati, vtrū malitiosi an incauti quid faciamus: à quibus circumstātijs omnis iustitiæ & æquitatis promanat vis atq; energia. A cōsuetudine deniq; multarum ciuitatum, quæ gratiarum delubra in media vrbe solebant extruere & consecrare, insinuātes inde, omnia ad iustitiam cum gratia, ad æqualitatem cū fauore, ad sententiam iudicis cum prudētia ac lenitate referri debere. Fauor enim non dente pro dente, non oculum pro oculo, non vulnus pro vulnere, sed retaliationem pœnæ ac præmij secundum proportionem rationis tribuit. Fatetur tamē Arist. ciuitatem in eo cōseruari maximè vt par pari referatur: quod si inquit minus cōtingat, seruitus videtur esse. Sed attēde: hoc fieri non debet vt quisq; velit, sed vt iudex (qui est moderator legis) faciendū putat. Hoc quidem patet in exēplo textus de commutante iustitia. Sit (inquit) architectus A, futor B, domus C, calceus D, A. i. architectus indiget futoris opera. B. i. futor indiget edificatoris arte & auxi-

Lex Talionis sententia iudicis æstimanda.

lio: proportione iam æquitatis data in C
& D. i. in domo & calceo (quæ duo hoc lo
co p. arte & mutua vtriusq; opera sumo)
nalcitur inter architectum & sutorem æ
qualitas societasq; , vt rectè concives di
cantur, Sic fit vt ait philosophus in omni
bus alijs artibus. Nam ex medico & medi
co non cōsistit respubl. sed ex medico &
agricola, alijsq; imparibus dissimilibusq; ,
quorum studia, contractus & actiones ad
æqualitatem iuris ac societatis secū dum
proportionem rationis reducūtur. Cæte
rū cum multarum rerum commutatio
fieri non possit commodè, qualis aliquā
do fit grani pro oleo, lanæ pro vino, &c.
inuenta est tandem mensura, quæ num
mus seu pecunia dicitur. Hæc, quoniam
omnia in commutatione posita metitur,
rectè medium seu mensura rerum com
mutabilium esse definitur. At animad
uertendū est, quòd duplex à philosopho
statuatur rerum contrahendarum men
sura, alia externa vt pecunia, alia interna
vt indigentia: illam Phidon in Egina in
sula primū signasse, hanc ipsa natura o
lim peperisse dicitur. Illa à lege græcè νόμος

Ut ciuium,
ita studiorū
in ciuitate
varietas esse
solet.

Quæst. 2.

Nummus
quid & quorū
sum inuen
tus.

Ut pecuniæ,
sic indigen
tiæ origo,
fructus, ne
cessitas.

suum nomen & usum, hæc à natura suum
 ortum originemq; traxit: illa legitimæ &
 commutantis iustitiæ medium, hæc na-
 turæ & perpetuæ societatis vinculum in
 textu appellatur: illa mediū quia omnia
 commutanda mensurat, hæc vinculum,
 quia omnia humanę societatis officia cō-
 tiner: quippe pecunia æqualitatē rerum,
 indigentia societatem hominū in com-
 municatione istius vitæ probat. Est enim
 pecunia teste philosopho tanquā norma
 & regula, quę & res aptè adęquat & ad pa-
 rilitatē traducit. Est indigētia, quę quan-
 ti sit res quęlibet cōmutāda definit. Itaq;
 vt est in textu, debent rerū omnium cer-
 ta esse precia: sic per indigētiam cuiusq;
 necessitas in communione hominum,
 per pecuniam equalitas in commutatio-
 ne rerū cognoscetur. His positis perspi-
 cuum est iustitiæ seu cōmutantis seu di-
 stribuentis actionem, medium esse inter
 agere patiūque iniuriam: quippe modis
 antea explicatis omnia ad legem, ad iudi-
 cem, ad æqualitatē (quę tria media sunt)
 traducere & reuocare conatur.

Pecunia
 quid.
 Indigentia
 quid.

Distinctio primæ questionis

Talionis re- soluitate non est tole- randa, pro- pter	{	Inæqualitatē personarum,	{ Publicæ,	Lex talio- nis cur mi- nimè tole- randa.	
		quæ sunt aut	{ Priuatæ.		
		Æquitatem legum & iudicum, qui in omni damno, lite, & iniuria a rbitri con- stituuntur.			
{	{	Diuerfitatē ac dissimilitu- dinē actionū quarū aliæ sunt	{ Inuitæ,	{	
		Periculum seditionis, ne liceat cuili- bet quodlibet sub prætextu æqualitatis.	{ Volūtær		{
		{			

Distinctio secundæ questionis.

Mensura re- rum duplex est,	{	Naturalis, vt indigencia.	{	Adæquationē rerum, vt ad pretij æqualitatem traducantur.	Mensura re- rum du- plex.
		{ Ciuilis, quæ lege cōstitui- tur, propter		{ Communem ho- minum, vt ad societa- tem & amicitiam con- cilientur.	
		{ Perpetuam commuta- tionē negotiorū, quibus res pub. conseruantur.			

Opp. contra primam quæ-
stionem.

*Nec plus nec minus debito habere est proprium iusti-
tie, vt antè docetur: sed hæc æqualitas oprime seruatur
in lege talionis: ergo lex talionis est toleranda.*

Resp.

*Nec plus nec minus debito habere est proprium iusti-
tie, sed ita, vt ratio iudicis (qui est oraculum ciuitatis)*

& proportio rationis (que est norma iudicii) postulat
prescribit.

Opp.

Si lex talionis non sit iusta, hoc esset propter discrimen
& respectum personarum: sed hoc negatur in quarta.
ergo hæc lex est iusta: Maior est in fronte huius ca. Minor
est in principio precedentis. Hic enim ait magistratus
esse respiciendum, illic verò aperte negat.

Resp.

Hæc loca facile reconciliantur si in magistratu iniu-
ritiam quam infert, & personam quam gerit considere-
mus. Vbi enim docet philosophus non dignitatem persona-
rum in commutante iustitia ponderandam esse, sed æ-
qualitatem rerum: Hoc non vult vt si magistratus
priuatum percusserit, reuerberetur: sed vt pro iuris iudi-
cisq; æqualitate sine respectu personarum damnum
innocentis resarciatur.

Opp.

Par pari referri est retaliari: sed hoc in textu requiri-
tur: ergo lex est iusta.

Resp.

Par pari referri est retaliari in proportionem rationis
non quantitatis.

Opp. contra secundam quæ-
stionem.

Si indigentia sit mensura, tum qui magis indiget, ma-
iori

pretio em eret: sed hoc est absurdum respectu pauperum, quibus omnia propemodum desunt: ergo non est mensura.

Resp.

Indigen-
tia est du-
plex. { Communis, quæ hoc loco intelligitur,
per quam pondus preciumq; rerum co-
gnoscutur.
Particularis, & hæc non intelligitur.

Opp.

Multa ad ornatum & dignitatem, multa ad delicias
& voluptatem coëmuntur, quorum indigentia non est
mensura: ergo omnium commutabilium mensura non
est indigentia.

Resp.

Indigentia
considera-
tur, aut
spectu { Necessitatis, & sic in istis non est men-
sura.
Decori, & sic est, nam purpura non
minus decet principem, quàm pannus ru-
diore filo contextus pauperem.

Opp.

Fuit, commutatio ante inuentionem pecunie: ergo
universalis & necessaria mensura non est.

Resp.

Fuit sed nec facilis nec fructuosa: non est enim possi-
bilis rerum multarum commutatio sine pecuniâ.

Opp.

Vnius & eiusdem rei commutabilis secundum ean-

dem rationem manentis vna & eadem debet esse mensura: sed in rebus, quæ in vsum humanum cadunt videmus ex indigentia sapissimè mutari pretium & mensuram: ergo pecunia propriè mensura non est.

Resp.

Verum est in naturali non in legali mensurâ rerum, qualis est pecunia.

Vtrum omnia commutabilia sint eiusdem generis?

Essentia ac proprietatis sua & sic sunt diuersorum generum.			
Commuta- bilia conside- rantur, vel respectu	Vsus huma- ni: horum verò alia	Iustè nō pos- sunt, vel quia illorum com- muta- tio	Iustè commutari pos- sunt, vt oleum, triticum, &c. & sic sunt eiusdem generis.
			Lege ciuitatis est prohibita: verbi causâ, vt cōmutatio sacerdotij ad tempus. Lege nature phibita, qua- lis est cōmu- tatio vxoris.

Opp.

Res animatae, vt plantæ, belluæ, homines pluri sunt, quàm omnes diuitiæ orbis terrarum (teste philosopho 2. Metap.) ergo omnes res commutabiles non possunt pecuniâ mensurari.

Resp.

Resp.

In rebus animatis cōsiderantur { Essentia, & sic pluris est estimanda v-
na musca quàm res omnes inanimata,
propter gradū & excellentiam essentia.
Vfus humanus; & sic res animata sub
mensuram pecuniarum cadunt.

CAP. VI.

An aliquis possit agere iniuriam interim
ut non sit iniustus?

An iniuria, damnum, & peccatum sint
causa legum?

An Magistratū gerenti liceat sibi cōsulere?

NE quicquam in tractatione iustitiæ
prætermisisse videatur philoso-
phus, postquam de natura & mensurà
eiusdem egerit, de quibusdam affectio-
nibus, quæ in vfu & veluti praxi iustitiæ
cernuntur, agere nunc instituit: ac pri-
mùm quærit, An aliquis possit agere in-
iuriam interim ut non sit iniustus? Hanc
causam sic tractat, sic discutit, sic definit
ut quidam interpretes (nimis temerè
sanè) illum à theatro philosophorum
explodendum esse opinentur. Verba
philosophi (quibus offenduntur isti)
sunt hæc. Qui nō animi iudicio sed affe-

Quæst.

Ab inter-
pretibus su-
is Arist. de-
seratur.

Avitupera-
toribus ini-
quis vindi-
catur Ari-
stoteles.

Et ducatur ad contrectandā mulierem, sciens quā contrectet, faciat ille quidem iniuriā sed tamen nō est iniustus. quem- admodū nec fur qui furatus est, nec adulter qui adulteratus est, itemq; in cæteris. Quid quæso est in his verbis explosu dignum? illud nempe, adulterū non esse dicendū qui sciens adulterij scelus perpetravit, quid? an hoc tāto opere aures offendit? quid ni. di c obsecro, nō putas intentionem finis actioni cuiuslibet nomen tribuere? Fateor. Quid si quis exardēs pecuniarum siti non libidine incensus feminam compresserit, nonnē potius avarus quā incontinens est appellandus? quid ad rem? attēde & intelliges. Nō vult philosophus omnino Aegisthum aut Paridem crimine adulterij liberare, sed hoc contēdit, vel ex parte affectus, qui nō est per se peccatum, vel ex parte alterius intenti finis (qui aliā denominationem & respectum tribuit) sic non appellandum esse: Si quis ergo contamineat violetq; alterius thorum, est quidem adulter. Cur negat ergo Arist? nō negat. verba sic sonant certē: parū attendis, vult enim no-

men

men potius ab intento fine & affectu,
quàm à perpetrato scelere deduci ac de-
ruiari: verùm vt hæc cōcedantur omnia,
nimis tamen extenuasse scel^o istud Arist.
puto. Erras planè, nam potius censorià
quadã seueritate aggrauasse diceres, vbi
quæso? In septimo lib. huius operis, in
quo adulterũ, qui ex affectu peccat, qua-
druplici pœnã dignum esse indicauit: v-
nã ppter ignorantia veneni in affectu, vt
quæ crassa sit, alterà propter ipsũ affectũ
animi, est enim malus: 3. propter cōmis-
sum flagitium, est enim (vt ait) maximè
belluinum: 4. propter iniuriam allatam
conciui, est enim intolerãda. Si ergo vel
insanus, vel à primis suę nutricis amplexi-
bus insipiens, vel furẽs affectu, vel deniq;
in alium solum finem puta quæstum in-
tentus hoc vel illud crimen commiserit,
iniuriam ille quidem facit, præcisè tamẽ
hoc vel illo crimine (quod primario non
intenderit) condemnari non debet. Vo-
luntas enim concipit, intentio autem & Ex malis ho-
electio parit peccatum, quod legis prima minũ mo-
causa & origo extitit. Quippe iniuria ribus ortæ
daminũ & peccatum optimarum legum sunt leges
optimæ.

occasiones fuerunt. Cum enim lapsa est humana peccandi libido, & furentiùs lineas virtutis transiliret, labenti occurrendum esse, ne ruina sequeretur, maiores nostri putauerunt : hoc autem aut melius aut expeditiùs fieri non potuit, quàm leges (id est regulas vitæ & virtutis normas) sanciendo, quibus veluti frænis ferocior ista humanæ infirmitatis licentia ad imperium rectæ rationis cogere-
tur. Cæterùm quoniam lex scripta est muta & elinguis quasi magistra, alia lex animata nempe magistratus ipsius legis interpretes & moderatores in omni bene instituta ciuitate publicè creatur, qui non sibi sed suis, non priuatis sed communibus bonis debeat consulere. Quòd si aliter fecerit (vt ait in textu philosophus) potius impius tyrannus quàm iustus magistratus habeatur. Quorsum enim tantum honorem vt mercedem ac præmium reportaret, si plus sibi quàm reipubl. (cuius præfectum gerit) prouideret?

Distinctio prima questionis.

Iniuriam aliquis potest inferre, vel	{	Furenter per affectum, vt puta insaniam.
		Inscienter per natiuam ignorantiam:
		Inuitè & fortuitò, nempe per iniuriam.
		Spontanè & consultò per malitiam scilicet, & sic propriè iniustus ab actione iniuriæ nominatur.

Distinctio secunda questionis.

Legum causa est, vel	{	Materialis, vt peccatum, quod prohibet.
		Fina { Media, vt virtus, quam iubet.
		lis, aut { Ultima, vt ciuitas, quæ cõseruat.

Distinctio tertia questionis.

Magistratus plus aliis quàm sibi consulere debet.	{	Quia publicum officium gerit.
		Quia eius exemplum & vitam omnes intuentur, iuxta illud, Regis ad exemplar totus componitur orbis.
		Quia ideo maximum honorem mercedis loco habet, vt alijs non sibi proffit.

Opp.

Omne vitium comprehenditur sub iniustitia, vt in 1. cap. huius lib. docetur: sed iniuriam facere est vitium, vt patet in 3. ergo iniuriam agere est opus iniusti, & proinde nemo infert iniuriam nisi iniustus.

Resp.

Illic generatim, hîc speciatim de iustitia agit.

Opp.

Iniuriam agere est oppositum vitium iustitie in specie ergo sub nomine iniustitie comprehenditur.

Resp.

Resp.

Iniuria fit
bifariam.Iniuriam a-
gere conside-
ratur, vel

{	Per acci- dens re- spectu	Per se respectu voluntatis, & sic	
		est iniustus, qui agit iniuriam.	
		{	{
		Affectus,	& sic pro-
		Ignorantia,	prie & per
		Iniuria,	se iniustus
		Fortuna,	non no-
			minatur.

Argumenta contra secundam quæ-
stionem.

Opp.

Malum non est causa boni, oppositorum enim est op-
posita natura: ergo peccatum non est causa legis.

Resp.

Non est causa per se, sed ex consequenti ut ait Boreus.
Aliter respondit Donatus quod malum possit esse mate-
ria, circa quam versatur aliquando bonum.

Opp.

Privatio boni non est causa boni: sed peccatum est
privatio boni: ergo non est causa boni.

Resp.

Non est causa per se, sed per accidens ut modo docetur.

Opp. contra tertiam quæstio-
nem:Natura est insitum ut quilibet sibi sit proximus: ergo
magistratus primum sibi consulere potest.

Resp.

Resp.

Magistra-
ta duo spe-
ciantur, { *Natura hominis privati. & sic est sibi* Magistra-
 proximus. tus duplex
 Persona ciuitatis, & sic magis reipubl. considera-
 quàm sibi prodesse debet. tio.

Opp.

Magistratus est nihil aliud quàm tota ciuitas (teste philosopho) in quarto politicorum, ergo ciuitati consulendo & sibi consulit.

Resp.

*Concedo omnia. Nam sibi prodesse vt iusto magistra-
tui, est totam ciuitatem conseruare, at ita cuticulam
curare, vt periculū vitæ periclitante ciuitate possit deu-
iare, in magistratu est valde impium & perniciosum.
At vbi Codri? vbi Curtij? qui ne declinare respub. in me-
dium exercitum & in profundum sese iniecerunt.*

*Vtrum ius politicum, quod est magistra- Dub.
tus, à iure domini in seruum, patris
in filium, viri in vxorem
differat?*

Differat ab
vtrōq;

{ *Quia est inter partes ciuitatis, alia verò
inter partes domus.
Quia est inter personas impares & ina-
quales tam in proprietate quàm in v-
su bonorum, alia verò sunt inter per-
sonas coniunctas in vtrōq;
Quia est legale, alia verò sunt naturalia;*

CAP.

*Vtrum ius ciuile recte distribuatur in ius
naturale & legale?*

An ius naturale mutari non possit?

Questio. I.

Ius ciuile
quid.

Ius natura-
le quid.

Ius legale
quid.

QUONIAM ius, lex, iudicium, & consuetudo hominum à iustitia & magistratu pendent, operæpretium est pauca de his, illis quæ præcesserunt at-
texere. Ac ne longius ab instituto abeam, Ius ciuile (quod est præceptum & ordinatio domini circa subditos) in ius naturale & legitimū in primis diuiditur. Ius naturale à philosopho definitur, quod ubiq; & apud omnes idem valet; ut ignis hic & apud Persasurit. Ius legitimum, quod in initio nihil interfuit sic an secus fieret: cum autem latum positumque est iam interest, verbi causa, in quadragesima ieiunare. Sciendum ergo est ius omne apud philosophos aut ante legem positam & consuetudinem confirmatam vim suam habere, aut ab ipsa lege & consuetudine vim suam deriuare: primo modo simpliciter & absolutè naturale: secundo modo legale dicitur. Illud à Iustiniano ius

gētium, hoc à Cicerone consuetudo ap-
pellatur. Ius naturale iterum tripartitò
accipitur, primum pro iure diuino, quo
omnia tam inanimata quàm animata,
tam sensu quàm ratione prædita guber-
nantur. Deus enim in omnia quæ fecit,
influit, vnde Boëtius, ô qui perpetua mû-
dum ratione gubernas, terrarum, cœliq;
fator. Alio modo accipitur pro instinctu
nature, quo veluti occulto motu rationis
omnia perfectâ animãtia ad societatem,
ad procreationem, ad amorem & conser-
uationem rerum, quæ partæ sunt, ferun-
tur. Postremo accipitur p naturali iudi-
cio rationis humanæ, quo solum huma-
num genus dirigitur & cõseruatur. De
hoc iure Diuus Apostolus loquitur, vbi
docet gentes quæ legem scriptam nõ ha-
berēt, naturæ vi ea, quæ legis sunt, facere,
sibi leges esse, ostendentes opus legis suis
inscriptũ cordibus. Iuris hoc modo ac-
cepti (vt docet orator) sex sunt species: re-
ligio, pietas, obseruãtia, gratia, veritas, &
vindiãta. Religio est (vt definit) quæ su-
perioris cuiusdam naturæ, quam diui-
nam vocant, curã, ceremoniamq; adfert

Ius natura-
le triplex.

2.

3.

Iuris natura-
lis sex
sunt species;

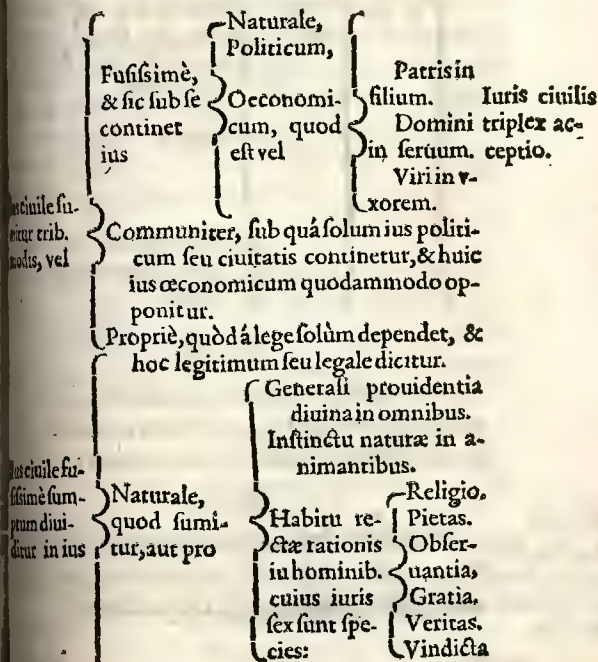
Religio.

Vno

Vno verbo sic, Religio est timor, amor & honor Dei. Pietas est, per quam sanguine coniunctis, patriæ & beneuolis officium cultusq; tribuitur. Gratia, in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, alteriusq; remunerandi voluntas cõtinentur. Obseruantia est per quam homines dignitate præcellētes cultu & honore iuste veneramur. Veritas est per quam præterita, præsentia, & futura inconcussa & immutata manēt. Vindicta est per quam vis, damnū, & iniuria propulsantur. Legitimum ius leuiter à natura tractum recepta ratio concepit, vsus peperit, consuetudo aluit & confirmauit. Hoc verò ius est vel diuinum, vel humanum; diuinum, quod lege & Euangelio præscribitur. humanū, quod est vel simplex, vt politicum, vel mixtum vt pontificium seu canonicum, quod quidem per ecclesiam in cultum & honorem Dei instituitur. Hoc autem ortum & inuentum augures, aruspices, flamines, interpretes somniorum & coniectores superstitiosè condiderūt, & quod nunc illi correxerunt, quib. clauis author salutis & veritatis dedit. Sed quid

horor? Ius ciuile in populari statu reipublicæ plebiscitum, in consulari senatusconsultum, in regno constitutio & electum, in arbitrario iudicio sapiētis viri responsū dicitur. Sapiētis enim viri sententia sæpe pro lege obseruatur.

Distinctio questionis

Legale quod est aut	Hum- num- vel	Divinū vel sub	{ Lege vt circumcidi, Euangelio vt baptisari.
		Simplex, quod verè politi- cum dicitur, & hoc varia nomina for- titur pro sta- tu reipubl. in qua exerce- tur. Nam in	{ Democra- tiā ple- biscitū, Aristocra- tiā sena- tuscon- sultum, Monar- chiā edi- ctum, Arbitrario iudicio sapientis virire- sponsum appella- tur.
			{ Mixtum quod à philoso- pho ius pontificium di- citur.

Opp.

*Ius naturale & civile sunt opposita, vt habetur in di-
uisione iurisprudentiæ capite primo decretorum: ergo
ius civile non rectè diuiditur in ius naturale & legale.*

Resp.

Propriè
sumpta op-
posita sunt
ius naturale
& civile.

*Patet solutio huius argumenti in prima distinctione.
Nam ius naturale & civile sunt opposita, si propriè, non
autem si fusè sumantur. Respice distinctionem.*

Opp.

Opp.

Nulla est iustitia naturalis: ergo nullum est ius naturale. Antecedens patet primo capite secundi libri, ubi probatur quod à natura nulla virtus insit, Argumentum tenet à coniugatis.

Resp.

Lumine naturæ & rationis instructi sumus id nemini velle facere, quod nobis fieri non velimus, & hoc ius naturale adeoque ipsa iustitia dicitur. Cū verò ordo, lex, & prudentia ad hoc lumen naturæ accedunt, tum ius civile ac moralis iustitia appellatur. Ad argumentum ergo respondetur negando antecedens, & ad probationem dicendum est, quod in primo cap. 2. libri Aristot. non neget tale lumen ac semen virtutis nobis inesse à natura.

Opp.

Omnis iustitia in communicatione aliqua inter homines consistit, ut liquido patet superius: sed omnis communicatio inter homines est omnino voluntaria & non naturalis: ergo omnis iustitia est voluntaria & non naturalis.

Resp.

Societas seu communio humana capitur, vel

{	Inchoatiue, quæ est à natura, & sic iustitia est naturalis.
{	Perfectiue, & absolutè, quæ est à studio atq; industriâ, & sic iustitia est simpliciter voluntaria.

Iustitia quomodo naturalis & quomodo voluntaria.

Opp.

*Ius patris in filium, domini in seruum, viri in uxorem
 1. lib. politicorum naturale esse probatur, & negatur il-
 lic esse ciuile: ergo ius ciuile non rectè diuiditur hic in
 naturale & legale.*

Resp.

*Ius ciuile seu politicum in eo loco strictè non fusi-
 mitur, vt in 2. argumento huius questionis patet.*

*Argumenta contra secundam qua-
 stionem.*

Opp.

*Ius naturale commutari potest in legale, vt constat
 saepe: ergo malè definitur in textu id esse quod commu-
 tari non potest.*

Resp.

*Soluitur hoc argumentum in primo cap. secundi libri
 Ethic. vbi docuimus aliquid esse insitum vel formaliter,
 quod mutari non potest, vel naturaliter, vt dextram esse
 fortiolem sinistra, habere barbam, & similia, & hoc
 mutari potest. Cum ergo dicit philosophus ius naturale
 non mutari, ex parte non simpliciter & absolute intel-
 ligit, vt exemplis ipse in textu ostendit.*

*Ius natura-
 le quomo-
 do non
 mutetur.*

Dub.

Vtrum ius legale mutari possit?

<i>Ius legale quomodo mutetur.</i>	<i>Ius legale mutari potest, sed</i>	<i>[Rarè ne incommodum</i>	<i>] ex innoua- tione sequa- tur.</i>
		<i>[In melius ne periculum</i>	
		<i>[Prudenter & sensim ne reipubl. naufragium]</i>	

CAP

An inuitè, perturbatè, ignoranter agens, iniustum aut iniuriam faciat?

An omnis lesio sit ex ignorantia, passione, aut electione?

DESCRIPTO iure nunc demum de Quæst. I.

iniuria agendum est, ut vnum oppositorum per aliud rectius intelligatur.

Quæstio est an inuitè, an perturbatè, an ignoranter agens iniustum vel iniuriam faciat? In primo capite tertij libri de tri-

plici actione differentes obiter hanc rem attigimus: quare iam incitatis quasi passibus breuitatem pollicemur. Rectè A-

rist. in textu, voluntate omnem iniuriam omneq; rectè factum definiri ait: unde primùm concludit inuitum nec iniu-

riam cuiquam inferre, nec equum facere nisi fortuito. Voluntariū enim est quod

quisq; in sua potestate positum sciens agit, non ignorans in singulis circumstan-

tijs in quibus versatur actio: verbi causâ, quem verberet, quo instrumento, quade

causa, &c. Cū ergo inuitè agēs, aut ignorantia circumstantiarum, aut vi externa

agat;

Voluntari-
um quid.

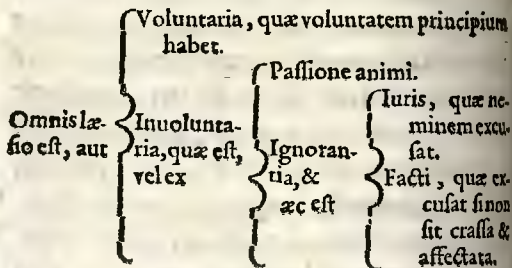
agat: ignorantia, ut in praelio nesciens suum patrem pulset, vi externa, ut qui per alium arrepta manu alterum occidat, liquido constat inuitum nec iniustum, nec iniuriam agere nisi per accidens. De perturbate & ignoranter agentibus ante disputatum est: hoc ergo nunc solum dicimus, illos sic agentes ex parte affectu, qui vi sua nec bonus est nec malus, iniustos non dici, sed ex parte habitus & electionis, quae saepe cum affectu & affectata ignorantia copulatur. Exempli causa, iratus Alexander, Clitum percussit gladio, iniustus est, iniuriam fecit: rediens a Scythis se Deum appellari voluit, impius est & sceleratus. Rationem quaeris? in primo facinore furorem cum malitia, in altero insaniam cum affectata ignorantia coniunctam videas: at tam abest affectata ignorantia ab excusando peccato ut ipsum commissum vehementius aggrauet. Sed dices Aristotelem in textu docere ignorantem, iniuriam & iniustum non facere. Attende. Nam multiplex est ignorantia, scientiae, iuris, facti. Iterum haec triplex, nativa, crassa, & affectata. Fatu⁹ ab utero matris per-

curit patrem, iniustus non est, iniuriam non fecit: furens seu insanus demolitur ædes, latro non est, iniuriam non fecit; venator intendens ferire feram, transfigit cruem, homicida non est, iniuriam non fecit. Rationem quæris? in promptu est, quia ignorans fecit. Iniuria enim voluntaria & malitiosa alicuius læsio definitur. Iniuria quid.
Sed quoniam de læsione iam agitur, vno verbo de altera quæstione, quæ de ea mouetur, discutiemus. Omnis ergo læsio est, vel voluntaria, vel non voluntaria: voluntaria est quæ intenditur, vt iniuria; non voluntaria quæ non intenditur, vt patris vulneratio. Illa ex electione, hæc ex passione aut ignorantia nascitur. Rectè ergo concludit philosophus, omnem læsionem aut ex electione & voluntate; aut ex perturbatione & appetitu; aut ex ignorantia & intellectu proficisci. Quæst. Læsiō uel plex.

Distinctio primæ quæstionis.

Agere iniuriā continetur in his, aut	{	<p>Strictè & per se, & sic solum à voluntate pendet: nam agere iniuriā est sponte nocere, vt patet in secundo Topic. & quoq; in hoc textu, vbi dicit iniuriam voluntate definiti.</p> <p>Comuniter & per accidēs, & sic iratus & ignorans in textu quoq; dicuntur iniuriā agere.</p>
--------------------------------------	---	--

Distinctio secunda questionis.

Opp.

*Aliquis metu extremi supplicij alium inuitus inter-
ficit, sed hoc agens iniuriam facit; ergo inuitus iniuri-
am agit.*

Resp.

*Non est inuita actio sed magis voluntaria. In volun-
tate enim situm fuit agere, vel non agere.*

Opp.

*Perturbati agere iniuriam in textu dicuntur; ergo
malè negatur.*

Resp.

{ Passio consi- deratur, vel ut est	{ Simpliciter & absolutè naturalis, & sic non est causa iniuria.
	{ Composita, quæ usu in habitum accrescit, & sic est causa iniuria. Sape enim perturbati cum electione & malitia agunt.

Opp.

Opp.

Ignarus medicus corpori, ignarus theologus anima iniuriam infert: ergo ignorantia est causa iniuriæ, & per consequens ignorans tam iniustum quàm iniuriam agit.

Resp.

Ignorantia in his quæ tenemur scire, qualia sunt præcepta artium quæ profitemur iniuriam parit: est enim ignorantia voluntaria, crassa, & affectata.

Opp.

Omnes qui peccant ignorantes peccant teste philosopho libro tertio capite primo: ergo ignorantes possunt iniuriam inferre, nam hoc est peccare.

Resp.

Ignorantia illic supina & affectata, quæ est ipsum peccatum, intelligitur.

Argumenta contra secundam quæstionem.

Opp.

Arreptâ alterius manu alter aliquando leditur: sed hæc læsio neq; à voluntate, neq; à passione animi, neq; ab ignorantia sed coactè oritur: ergo rectè hæc tria principia læsionis non assignantur.

Resp.

Ista actio non est coacti hominis omnino sed cogenti, cuius respectu voluntaria dicitur.

Dub.

Vtrum inuitè agentes sint semper
venia digni?

Inuitè agen-
tes sunt ve-
niâ digni,
vel respectu

Ignorantia

*Inſita, vt ſi fatuus aut
infans aliquid mali ege-
rit.*

*Fortuita, vt ſi filius mit-
tens è caſtro telum in tur-
bam hoſtium occidat pa-
trem.*

*Violenta, vt ſi mori-
ens vi morbi otioſè loqua-
tur.*

*Infirmiſſimatis, cuius lapſus comitem pœni-
rentiam habet.*

Dub.

Vtrum iratus ſit primus author in-
iuriæ ſeu læſionis, vel is qui ad
iram prouocauit?

Mali au-
thor qui in-
iuriat.

Primus author mali eſt is qui ad
iram prouocat, propter

*Primam intencionem
mali.
Primâ actionem in-
iuriæ.*

CAP. IX.

An ſponte aliquis patiatuſ in iuriâ?

An aliquis volens patiatuſ iniuſtum?

An omnis qui iniuſtum fert patiatuſ etiâ in iuriâ?

EVRIPLIDES olim à ſuis canib. lacera-
tus Bellerophontem, qui ſuam ma-
trem occidit, hoc carmine minus ſapien-
ter defendit.

Que

*Queris parentem quomodo occidi meam?
Sermo est brevis, non exitus longos habet,
Volens volentem, vel volentem non volens.*

Quæst. i.

Quasi verò sit aliquis mortalium qui volens ac lubens patiatur iniuriam: iniustum sæpe, iniuriam nunquam volentes patimur. Est enim iniuria nihil aliud ut supra definiuimus, quam voluntaria & malitiosa alicuius læsio, vel ut definit hoc loco philosophus, Est damnum quod agens sponte contra legem inferre, quodque patiens contravoluntatem sustinere dicitur. Ut enim calfactio in igne est actio, & in aqua passio, ita iniuria respectu inferentis voluntaria læsio, respectu verò patientis violenta damni illatio & quasi impressio definitur. Et ut est præter naturam aquæ, ut vim caloris sentiat, ita est contravoluntatem hominis ut vim ac impetum iniuriæ ferat. Erras ergo ferox & crudelis Nero, si effosso matris corpore, & effuso sanguine te sic excuses,

Iniuria quid.

*Queris parentem quomodo occidi meam?
Volens volentem, vel volentem non volens.*

Mentiris tyranne: Nam infelix mulier hoc factum abhorruit, suumq; vterum, qui

Quæst. 2.

Quadrifariam aliquis
potest iniustum pati.

qui te monstrum gessit, secum ferre illud ad sepulchrum studuit. Sed ad alteram quæstionem venio, quæ est, an quis volens patiatur iniustum? Odo & Buridanus quadrifariam nos sponde ferre posse iniustum putant, vel cum voluntas sit tacita & non expressa, vel cum sit ex parte & non integra, vel cum sit ex conditione & non absoluta, vel denique cum sit ligata & non libera. Exemplum in primo hoc esse potest. Si quis invidus in voto habeat rem parvâ à se per vim tolli, ut alij vehementius noceat; in secundo, si quis volens aculeum & crucem pro Christo & cælo subeat; in 3. si quis vlu pecuniarum carens edaci fœneratori se obstringat; in 4. si puer aut infirmus nocitura petens ab alio facile concessa habeat. Si rem suam perdat invidus, volens iniustum patitur; si crucem pro Christo iniquè cōdemnatus subeat, volēs iniustum patitur; si quis se malo fœneratori obstringat, volēs iniustum patitur; si quis deniq; infirmus venenū concessum capiat, volens iniustum patitur. De tertia quæstione, quæ est an omnis qui fert iniustum patiatur etiam iniuriam,

Quæst. 3.

inuriam, nihil dico: nam si pati iniustum sit sæpe cum voluntate coniunctum, iniuriam verò pati sit semper à voluntate alienum, sequitur aliquem posse iniustū ferre, iterim vt non patiat̃ur iniuriam. Verba philosophi in textu in hac re sole clariora sunt: sic enim ille loquitur, Incommodum quis sua voluntate accipit, & rem iniustam perfert, at iniuria nemo sua sponte accipit. Rationem addit, quia non est in cuiusq; potestate situm vt iniuriam accipiat, cum alter sit oportet qui infert: stultus ergo Glaucus iniuriam non culit, etsi Diomedī vt Hometus cecinit,

Pro nouem centum, pro ferro tradidit aurum.

Distinctio primæ questionis

Nemo sponte iniuriam patitur.

Quia omne iniustum est ad alterum & non ad seipsum, sed omnis iniuria est quoddam iniustum: ergo omnis iniuria est ad alterum & non ad seipsum.

Spon-
te ne-
minem in-
iuriam pati.

Quia id quod est malum nemo sua sponte patitur, sed iniuria est malū: ergo nemo iniuriam sua sponte patitur.

Quia iniuria definitur voluntaria & malitiosa alicuius læsio, sed nemo seipsum sponte & malitiosè lædit: ergo nemo volens iniuriam patitur.

Distin-

Distinctio secunda questionis.

Iniustum
ferre 4. mo-
dis possu-
mus.

Iniustum
ferre potest
aliquis 4.
modis, si

Voluntas non sit expressa, vt iniustus patitur leuiusculum damnum, vt alteri noceat.

Voluntas non sit integra, vt martyr iniquum iudicium patitur, vt calum lucreretur.

Voluntas non sit absoluta, vt pauper volens vsuræ dentatam limam patitur, necessitati subseruiat.

Voluntas non sit libera, vt puer iniustum patitur, si ferrū pro auro accipiat.

Distinctio tertia questionis.

Omnes qui
ferunt iniu-
stum non
patiuntur
iniuriam,

Quia latius patet iniustum pati quàm pati iniuriam, vt in exemplis iam demonstraui.

Quia voluntas aliter in patiendò iniustum, aliter in patiendò iniuriam afficitur.

Opp.

Quicunq; desperantes iugula aliorum mucroni libenter offerunt & obijciunt, vi illata sponte iniuriam patiuntur, sed multi hoc agunt: ergo multi volentes patiuntur iniuriam. Maior videtur esse probabilis, quia lex interfectore vt homicidam puniri iubet. Minor constat ex multis exemplis & historijs, vt de Saule, &c. 1. cap. lib. 2. Regum.

Resp.

Interfectus non patitur iniuriam, quia sponte hoc fieri iubet, natura tamen aut ciuitati facta est iniuria. Leg.

ergo interfectori infligit pœnam, non propter iniuriam illatam homini, sed propter damnum illatum naturæ & unitati.

Opp.

Multi innocentes iniquè afflicti & condemnati illatam contumeliæ & mortis iniuriam sponte patiuntur: ergo inanis est ista quæstionis constitutio.

Resp.

Est hoc iniustum sed propriè iniuria non dicitur. Alij respondent verbera & tormenta esse contra voluntatem innocentium respectu naturæ, quæ ista abhorret: nō autem respectu finis, quæ voluntas innocentis sibi proponit.

Opp.

Vsuram pati est pati iniuriam: sed pro hoc dolor infiniti volentes patiuntur usuram: ergo infiniti volentes patiuntur iniuriam.

Resp.

Voluntas non est absolutæ sed conditionata (ut aiunt) in ista passione. In voto enim est potius nolle quàm velle pati iniuriam.

Opp.

Opposita versantur circa idem subiectum: sed iustum pati & iniuriam pati sunt opposita: ergo versantur circa idem subiectum nempe voluntatem: & per consequens volentes patimur iniuriam.

Resp.

Estendendum est verumq; versari circa voluntatem in essen-

essentia, sed non eodem modo: nam iustum pati in volendo, iniuriam pati in nolendo cernitur: velle tamen & nolle vnam voluntatem faciunt.

Opp.

Plus alijs tribuens modestus quàm sibi assumens sponte accipit iniuriam: ergo aliquis volens iniuriam patitur. Antecedens est in textu.

Resp.

Est obiectio non resolutio in discutienda definitione iustitie.

Opp. contra secundam quaestionem.

Nemo malum sponte patitur, sed omne iniustum est malum: ergo nemo iniustum sponte patitur.

Resp.

Iniustum est duplex, vel per se, vel per accidens, ut distinguitur in 8. capit. Aristotelis. illud est malum semper, sed hoc non est. Aliter respondetur quòd iniustum sit malum semper, sed pati iniustum non est malum semper.

Dubia obiter mouenda ex 9. cap. Vtrum

Qui damnum patitur metu maioris mali, in cuius necessitatem est coactus patiatur iniuriam?

Quicumque facit iniustum, fit iniustus?

Iudex corruptus iniqua sententia magis delinquat quàm qui iudicem pecunia corrumpit?

Difficilius sit iustum iudicem quàm bonum medicum fieri?

Absolutè, cum sit simpliciter contra voluntatem, vt iniuste & malitiosè vulnerari ab hoste.

Comparatè, cum sit vno respectu puta necessitatis voluntarium, altero verò respectu puta cōditionis cōtra voluntatem: verbi causā, dat aliquis suam pecuniam, aut prādōni, ne vitam tollat: aut victori, ne in hostis potestatem veniat.

Status secundi dubij.

Simplex & naturalis, vt timor, spes, gaudium, & secundum hanc aliquis facit iniustum, interim vt non dicatur iniustus.

Passione, quæ est, vel

Mixta & humana cum prauo habitu coniuncta, & secundum hanc nemo agit iniustum, quin sit iniustus.

Iniustum fit tribus modis.

Electiōe, & sic nemo facit iniustum, quin sit idem iniustus.

Ignorantia vt suprā: quæ si sit crassa vel affectata, cum electiōe coniungitur, & iniustum reddit hominem.

Status tertij dubij.

Magis obstringitur legi, cuius iustus interpret esse debet.

Da

ruptus

ruptus ma-
gis peccat,
quia

Magis no-
cet propter

Exemplum eminenti-
mali.
Damnum & pericu-
lum innocentis viri.

Corrumpi-
tur Iudex,
aut

Timore mali

Cupiditate boni

Amore

Odio

respectu sui.

respectu alterius.

Status quarti dubij.

Difficilius est iustum iu-
dicem quam doctum me-
dicum fieri, propter

Repugnantiam natura,
quæ est semper propensa ad
malum.

Multitudinem effectuum
& vitiorum, quæ arcem iu-
stitiæ semper oppugnant.

Inconstantiam fortuna:

C A P. X.

An æquitas rectè definiatur?

An sit distincta virtus à iustitia legalis?

Quæst.

MIRA vis est iustitiæ & magna æ-
quitatis. Nam aqua & igne in
pluribus locis non vtimur quàm iustitia,
maiori subsidio vita non munitur huma-
na quàm æquitate. In iustitia acies gladij
sepe nimis acuitur, requiritur ergo equi-

tas boni viri, quæ feueritatē legis moderetur. vetus est illud, Summum ius summa iniuria. Vt ergo, si nulla sit remissio nerui, frangitur: ita si nulla sit moderatio legis, violatur: hæc verò moderatio legis æquitas est, de qua iam disputamus. Hanc definit hoc modo Arist. Est inquit æquitas virtus, qua quis rectè legē in multis instantijs deficientem corrigit & moderatur: verbi causa: Sit lex quòd nullus peregrinus sub pœna capitis murum cōscendat, ecce hostes nocte inuadūt civitatē, signo iam dato ad mœnia peregrinī conuolant, conscendunt murum, defendunt urbem, nihilominus tanquam rei capitis accusantur. Si verba legis spectes sunt condemnandi, si verò æquitatem consulas non solūm laudibus sed etiam maximis beneficijs sunt cumulandi: æquitas namque relicta voce sensum legis quærit, eiusdemq; defectum in circumstantijs iustè ac moderatè corrigit: hinc ab Odone emēdatio legis definitur. Lex enim, quæ est norma iustitię sepe deficit, multasque instantias patitur: quippe fieri nō potest, vt omnino vniuersales, eter-

Æquitas
quid sit,

in
et
et
et

Æquitas
emēdatio
legis.

nã & incōcussã leges humanã fiant. Ne-
 mo enim est tã perspicax, nemo tã pru-
 dēs, nemo tam rerum futurarum certus
 & sapiēs, qui omnes mutationes & vicif-
 situdines rerum hominumq; possit per-
 spicere. Nam voluntates hominum sunt
 flexibiles, actiones hominum infinitæ
 sunt, & supra quàm dici potest mutabiles
 Quare vt nullis demonstrationum can-
 cellis: ita nullis legum vinculis & septis
 concludi & definiri possunt. Deficiente
 ergo legislatore, deficientē lege, deficientē
 sensu & sentētia iuris, æquitas sola mo-
 deratrix & interpretis haberi debet. Hinc
 Aristot. in textu æquitatē quiddam iure
 præstātius & excellētius dicit. Quiddam
 appellat non quòd vniuersam iustitiam
 dignitate superet, sed q; legitimã iustitiã
 in sensu & defectione legis moderet. Ex
 his iam positis perspicuū est æquitatem
 à legitima iustitia naturæ vi & specie dif-
 ferre. Æquitas enim aliud obiectum, ali-
 ud medium agēdi, aliudq; finem ab illa
 vendicat. Obiectum enim æquitatis est
 legis defectio, actio est legis emendatio,
 finis deniq; ipsius legitimę iustitiæ cōser-
 ua-

enim p.
 luy

Æquitas
 quiddam iu-
 re præstan-
 tius.

Æquitatis
 obiectum
 actio finis.

uatio : quippe nihil meliùs rem aliquam
conferuat quàm quod rei defectus cor-
rigit & emendat.

Distinctio prima questionis.

Solutum est plex.	{	Commune, quod notum est omnibus,	{	Legis
		vt benè mereri de benè merentibus.		
		Particulare, { Exponendo		
		in quo est sa- sensum		
{	pe defectio, & { Emendando	{	Legis	
	circa hoc ver- defectum			
	satur æquitas, { Moderando			
{	aut	{	pcenam	

Distinctio 2. quæstionis in suppositio-
nis calce satis perspicua est.

Opp.

*Virtus moralis est omnibus communis: sed æquitas
non est omnibus communis (solum enim principibus ac
sanis viris competit, quorum interest moderari, cor-
rigere ac interpretari leges) ergo æquitas non videtur
virtus.*

Resp.

Æquitas considera- tur duobus modis, aut quoad	{	Internum habitum, & sic om- nibus conuenit.
		Externum actum, & sic non conuenit.

Opp.

*Legalis iustitia est omnium virtutum nobilissima, vt
loquitur in 1. cap. huius lib. ergo non rectè dicitur in tex-
tu quod æquitas sit prestantior.*

Dd 3

Resp.

Resp.

Iustitia le-
galis dupli-
cem respo-
ndum habet. { Generalis perfectionis in omni vir-
tute. & sic est nobilissima omnium.
Particularis defectionis in sententia
aut scriptura legis, & sic hoc loco intel-
ligitur philosophus.

Opp. contra secundam quæstio-
nem.

Legitima iustitia & equitas mouent nos ad eandem
actionem: ergo specie non differunt. Antecedens proba-
tur quia mouent nos vt equalitatem seruemus, & ne-
minem sine culpa & causa condemnari patiamur.

Resp.

Non est hoc proprium opus & officium equitatis,
nam non tam equalitatem actionis, quam emendatio-
nem legis considerat & intuetur.

Opp.

Aequitas imminuit legitimam iustitiam, vt habetur
in textu: ergo non est virtus,

Resp.

Imminuit, vt ratio & prudentia præscribit.

Dub.

An æquitas sit moderatrix iuris
naturalis?

Opp.

Depositum reddere ius naturale iubet: sed si furiosus
suum petat depositum, id ipsum reddere æquitas omnino
negat: ergo æquitas etiam ius naturale moderatur?

Resp.

Resp.

Lex est natura, vt neminem ladas, quare restitutio depositi secundum legem naturæ debet fieri in deponentis fauorem, non cum noceat sed cum prosit maximè.

Opp.

Ius naturæ nos omnes æquales fecit, sed æquitas hoc ius mutauit: ergo æquitas ius naturale moderatur.

Resp.

Ius naturæ omnes æquales non fecit, nam alios dominos, alios seruos, alios patres, alios filios fecit

CAP. XI.

An aliquis sibi iniuriam inferat?

An consciscens sibi mortem iniuriam sibi faciat.

NER VVS iustitiæ toties disrumpitur, quoties iniuria & damnum inferuntur. Vt enim discordia pacis fundamenta concutit: ita iniuria leges iustitiæ & æquitatis violat. Altiùs nec non acutiùs de inferenda iniuria hoc loco discutit Arist. ne moenia iustitiæ tã præclare fundata impetu ac quasi fulmine iniuriæ labefactata ruant. Quid sit iniuria, quid sit etiã iniustũ, quid sit iniuriam alijs inferre

De inferen-
da iniuria.

Quæst. 1.

antea ostendimus. Restat nūc denuo, vt hunc vnum scrupulum soluamus, vtrum aliquis sibi metipsi iniuriam inferat. Proccedit philosophus in textu differendo in vtramq; partem, & tandem cōcludit ne-

Quæst. 2.

gatiuè, nimirum neminem sibi posse inferre iniuriam. Argumenta contra statū & conditionem secūdæ quæstionis sunt duo, alterum ab exemplo desperantis, qui sibi consciscit mortem, alterū ab interpretatione legis, quæ tacitè verat tam horrendum flagitiū. Quæ enim lex non iubet, ea inquit philosoph⁹, profecto verat, sed lex non iubet quenquā sibi mortem cōsciscere: ergo id ipsum verat. Si igitur quis hoc faciat, cōtra legem facit; si contra legem facit, damnum & iniuriam adfert; non alteri: ergo sibi. Hīc respondendum est, iniuriam non solum esse læsionem contra legem, sed etiam contra voluntatem eius qui patitur. Cum ergo hoc fiat sponte, iniuria rectè non definitur. His positis negantem partē quæstionis aggreditur, & demonstrat primū à definitione iniuriæ, secundo à consuetudine ciuitatis, tertio à cōparatis, quarto à con-

Pro negan-
te parteque
stionis argu-
menta lex.

à con.

à contrarijs, quinto à relatis, sexto à fine.
 A definitione iniuriæ, quæ est læsio con-
 tra leges spõte illata ab agente, inuitè su-
 scepta à patiẽte: sed extrema Neronis de-
 speratio non est inuita sed optata: ergo
 non est iniuria Neroni. Est tamẽ iniuria
 ciuitati. A cõsuetudine ciuitatis, quæ pœ-
 nam & notã sempiternę ignominie con-
 stituit illis, qui furijs agitati seipso cõfo-
 diunt. A comparatis, quia vt nemo vxori
 suæ inferre stuprũ, vt nemo suum parie-
 tem diruere, vt nemo sua furari dicitur:
 ita nemo sibi inferre iniuriã (etsi fauces
 sibi reſte perſtringat) iudicatur. A cõtra-
 rijs, nam (hoc posito quòd aliquis sibi in-
 ferat iniuriam) sequetur quòd idem sit &
 agens & patiens, quodq; actio & passio si-
 mul eidẽ inesse possint. A relatis, quia vt
 omnis iustitia ad aliud: ita vniuersa iniu-
 stitia ad alterũ refertur, ergo si iniuria sit
 quẽdã iniustitia, vt est, ad alterũ nõ ad se-
 ipsum referri debet. A fine, quia iniuria ab
 omnib. cognoscitur esse malũ, sed nemo
 malũ appetit, vt in primo Ethicorum de-
 monstratur: ergo nemo sibi iniuriam in-
 fert. Qui ergo sua profligant, qui alienũ

1.

2.

3.

4.

5.

6.

thorū violant, qui in seipſos delinquant, legibus, magistratibus, & ciuitati, quę iſta vetant, iniuriam quidem inferunt, non ſibi: Nam quemadmodū improbus puer mandata præceptoris palam cōtemnens iniuriam præceptorī facit, cui ſummam obedientiā debuit: ita qui legē ſpernens ſibi vim infert, ciuitati, legi, & naturę (qui bus ſemper obtemperare oportuit) magnam iniurię vulnus imprimit & infligit. Sed quid ago? quē in hac theſi ac conſultatione ſequor? quā abhorret ab omni ratione, à fide, à religione iſta oratio? qd? nemōne ſibi iniuriam facit? nō adulter? non fur? non ſui lic̃tor & homicida. Si ſtes ſententię vix Chriſti diſcipulus, ſi mutes conſiliū vix ſagax philoſophus eſſe videris. Præclarè Chryſoſtomus, Nemo læditur niſi à ſeipſo. peſſimè ergo Ariſt. Nemo lædit̃ à ſeipſo. Siſte veſtigiū quæſo. ſi hæc ſit ſumma cauſę, nulla famę iactura ſequitur: hæc enim quæ obijcis Sibyllę quaſi folia ſunt, flatuq; rationis citò diſpellūtur. Quomodo ergo recōciliās iſta vno verbo. Nam diuus Chryſoſtom⁹ viā theoricam, magnus Ariſtoteles vitā po-

liticam intellexit. Quam ineptè? imò potius diceret quàm appositè. Nam in the-
 orica vita ubi mēs tota defixa est in Deo, nemo quidem læditur nisi à seipso id est
 nisi ægrè & impatienter ferat, quod fors attulerit. In politica autem vita quæ lege
 regitur, iniuria ab alio agēte non à seipso
 patiente impingitur. Cæterum diligen-
 ter ac seriò mecum de hac re considera:
 nam inficias ire non videtur Arist. quin
 quodam sensu aliquis sibi iniuriam infer-
 rat. Sunt quidem duplices potentia & fa-
 cultates animæ, alię cōpotes rationis quę
 imperarent, aliæ rationis expertes quę
 subseruirent. Inter has vires Aristot. est
 quadam iuris societas & communio.
 Si ergo vel corpus quod est vehiculum
 & mancipium naturæ, vel si inferiores
 istę potentia (quales sunt sensus, appeti-
 tus & phantasia) vim & impetum in arcē
 animi faciunt, nō est dubitandum quin
 hoc respectu damnū & iniuriam aliquis
 sibi fecerit. Lex enim naturæ est ut hæ
 pareant, illæ dominantur. Quod si aliter
 fiat, ius naturæ violatur, ordo perverti-
 tur, iniuria animi dignitati infertur.

Quomodo
 quis à seip-
 so lædatur
 & non læ-
 datur.

Potentia a-
 nimæ dupli-
 ces, ratio-
 nales, irra-
 tionales.

Distinctio.

Iniuriam
sibi nemi-
nem infer-
re.

Nemo iniu-
riam sibi in-
fert, quia

1. Nemo seipsum sponte lædit.
2. Omnis iniustitia & iniuria est ad alte-
rum non ad seipsum.
3. Idem non potest esse patiens & agens
simul, quod fieret si aliquis sibi iniu-
riam inferat.
4. Civitas desperantibus pœnam igno-
minia constituit.
5. Ut nemo suam mœnia diruit: ita nemo
sibi iniuriam infert.
6. Nemo malum appetit, sed omnis iniu-
ria malū est, & ita esse ab omnib. iu-
dicatur: ergo nemo illud appetit.

Secūda dubitationis expositio in expli-
catione primæ est explicata.

Opp.

*Alquis fortuito & incautè frequenter seipsum occi-
dit: ergo aliquis iniuriam sibi inferre potest. Argumen-
tum tenet, quia est damnum sibi illatum contravolun-
tatem.*

Resp.

*Argumentum non tenet, quia volens hoc ipsum no-
lenti non fecit, quod in faciendâ iniuria semper requi-
ritur.*

Opp.

*Appetitus qui voluntas sensitiva dicitur, sæpe animo
contravoluntatem intellectuam vim & damnum in-
fert, vt patet in desperantibus: ergo aliquis sibi iniuriam
infert.*

inſert. Argumentum probatur, quia omnes potētiae ani-
mæ cōiunctæ cum corpore vnum ſolum hominem nume-
ro conſtituunt, qui & agit & patitur hanc iniuriam.

Reſp.

Vt homo minor mundus dicitur: ita ſi potentias ani-
mæ & corporis conſideres; quadam in ſeipſo ciuitas dici
poſeſt. Eſt enim animi imperium in corpus, eſt etiam
quarundam partium in animo vt intellectus, rationis &
voluntatis quidam in ceteras partes principatus, quæ o-
mnes vnitæ vnum hominem conſtituunt, vnum quaſi
mundum, vnā quaſi ciuitatem. Cum ergo inferiores
potentia rebelles ſint ac conſpirent in superiores, contra
legem naturæ factum eſt damnum quidem, ſed ſi verè
dicam quod ſentio, meo iudicio facta non eſt iniuria,
quippe eſt in poteſtate primarum partium iſtas petulan-
tes & contumaces potentias cōercere. Dici ergo non po-
teſt quod fiat leſio contra voluntatem intellectiuam,
cum in ea ſitum ſit reſiſtere & ſuperare, tum enim ſit
iniuria cum non ſit in poteſtate reſiſtere.

Damnum
poſeſt fieri,
interim vt
non fiat in-
iuria.

An aliquis ſuæ vxori ſtuprum in-
ferat?

Dub.

Opp.

In debito matrimonij, ſi animus ſit intentus meretri-
ci, ſtuprum committitur: ergo illud exemplum apud phi-
loſophum nihil probat. Antecedens probatur, quia ſecun-
dum canones philoſophiæ ab electione & intentione de-
pendet peccatum, non autem ſemper ab actione vt patet
in ignorantibus.

Reſp.

Resp.

Intentio istius Sardanapali non in uxorem sed in meretricem fluens iniustum & iniuriam facit. Sed Aristot. de debita & verecunda actione loquitur.

Opp.

Non apparet cui iniuriam sic facit: ergo non videtur esse iniuria.

Resp.

Apparet: nam & ciuitati cuius legem contemnit, & alteri cuius corpus maculare optauit, hoc damnum inferri videtur.

Opp.

Nullus damnum ex hac electione & intentione patitur: ergo iniuria non infertur.

Resp.

Potest esse iniusta & iniuriosa actio sine iniusta passione.

Vtrum iniustum agere sit turpius quàm iniustum pati?

Agere iniustum est peius malum, quia

Est cum malitia coniunctum: aliud verò est sine malitia.

Opponitur magis bono nempe honesto: at pati iniustum opponitur bono utili vel iucundo.

Reddit hominem simpliciter malum, pati verò iniustum non reddit.

Digniorem partem animi inficit, nempe voluntatem.

Opp.

Opp.

Pati iniuriam non est omnino malum: ergo rectè non dicitur agere iniuriam esse peius malum. Antecedens patet, quia est in potestate patientis, damnum vt in suum bonum commutetur: multi enim boni viri patientes iniustum in Christo lucrantur cœlum.

Resp.

Pati iniuriam est malum pœna non culpæ, quod verò sic intellexerit Arist. in textu cõstat, vbi docet pati iniuriam carere malitia.

Pati iniuriam caret malitia.

Vtrum lex id omne vetet quod non iubet?

Dub.

Opp.

Sexcenta sunt quæ lex non iubet, vt vxorem ducere, hoc vel illud vendere, non tamen vetat: ergo id omne non vetat quod non iubet.

Resp.

Vniuersim de omnibus, & sic hoc loco non intelligitur, nam multa rationi ac voluntati relinquuntur.

Lex quæ non iubet mala, vetat.

Hac propositio accipitur duobus modis, vel

Speciatim de malis, & sic id omne vetat quod non iubet, vt non iubet stuprari, aut res alienas clam surripere: ergo & stuprum & latrocinium vetat.

Laus Deo.

LIBER

LIBER SEXTVS,

CAP. I.

An recta ratio benè definiatur?

*An medium virtutis sit signum, quod re-
cta ratio intuens nos dirigit?*

*An vis contemplatiua, quâ necessaria, à vi
discussiuâ, quâ contingentia discimus,
genere distinguatur?*

Transito
fit à volun-
tate & bo-
no, ad intel-
lectum &
verum.

VÆ sunt vię, per quas in na-
uicula istius vitę ad portum
verę beatitudinis transuehi-
mur: altera volūtatē & bo-
num, altera intellectum, & verum respi-
cit. De primâ, id est, de voluntate & bo-
no iam satis diximus, de secūda, id est, de
intellectu & vero nunc pauca dicenda
veniunt. Hinc futurum speramus, vt tam
in bono quàm in vero animulę nostrę re-
ctè instructę deum, qui est summum bo-
num

num & incommutabile verum, discant
 melius sapere, & intentiùs contemplari.
 Huc enim omnis meus in præceptis la-
 bor, huc omnis conatus tēdit; vt per ar-
 tes humana (quæ sunt veluti lucentes di-
 uinæ sapientiæ stellulæ) cæcutientis no-
 stri intellectus tenebræ magis illustrētur.
 Hoc autē accuratè tū fiat, cū Deo & sum-
 mo bono & infinito vero per voluntatē
 & intellectum conemur adhærere. Sed
 venio ad Arist. qui in hac secūda via & du-
 cem & comites nobis demōstrat: dux re-
 cta ratio est, Comites virtutes mentis; illa
 tenet normam, hæ largiuntur palmam;
 in illa directio, in his pfectio eminet. Est
 enim recta ratio quasi virtutis linea, quæ
 ad mediū secundū circumstātiās omnes
 humanas actiones dirigat. Est quoddam,
 vt ait philosophus, in theatro huius vitæ
 signum, ad quod recta ratio vltro citroq;
 flectendo nostra vestigia vrget. Nam vt
 peritus musicus suos nervos tendit & re-
 mittit, quò fiat concentus: ita recta ratio
 trahit & retrahit hominē, quò rectiùs in
 illo cōfirmetur virtus. æterū cum in-
 tellectus, qui est subiectū rectæ rationis,

Recta ratio
 quid.

Intellectus
in-biectum
rectæ rati-
onis.
Intellectus
duplex.

fit duplex, practicus (vt aiunt) & specula-
tius: quæstio hoc loco frustra non mo-
uetur, quæ ratio in hoc tractatu potissi-
mum intelligatur. Insinuat philosophus
& illam intelligi, quæ in actione; & hanc,
quæ in contemplatione ponitur: illam
consultationem de contingentibus &
futuris, hanc contemplationem de cer-
tis rebus ac principijs scientiarum nomi-
nat: quæ duo genere (vt ait) differunt, id
est, modo & officio distinguuntur.

Distinctio.

Ratio est, vel	Innata, quæ sumitur, aut pro	(Instinctu naturæ, sic apes & ara- neæ rationē habere dicuntur. Naturali habitu, & sic tantum homines rationis participes dicuntur.	
	Acquisita, vel pro	Contemplatione artis, quæ re- cta dicitur in docendo, at hæc ab Arist. non intelligitur. Nā multi rectè docēt, qui sua ipso- rum præcepta non sequuntur.	
		Actione vir- tutis, quæ hoc loco a philo- sopho intelle- cta ad om- nem, actionē virtutis re- quiritur pro- pter.	Directionem voluntatis, est enim norma quæ regitur.
			Actionem vir- tutis, est enim regula quæ dirigitur.
			Perfectionem actionis, est e- nim modera- trix quæ perfici- tur. <i>Distinctio.</i>

Distinctio secunda questionis.

Signum, quod recta ratio in dirigendo in-
tuetur, est duplex, vel

{ Intentionis, & sic est ipsa beatitudo
quam tanquam scopum intuens re-
ctius vestigia studiosè agentis dirigit.
Actionis, & sic medium in virtuti-
bus & perturbationibus animi, quod
tanquam signum aspiciens recta nos
via ad portum felicitatis ducit.

Distinctio tertia questionis.

Intellectus practicus & speculatiuus differunt

{ Obiecto, practicus enim rem singula-
rem & opus, speculatiuus rem vniuersa-
lem discutit.
Officio, est enim practici intellectus
de futuris & contingentibus ratiocina-
ri, est speculatiui res alias & diuinas con-
templari.
Fine, est enim practici finis prudentia,
speculatiui autem sapientia.

Opp. contra primam quæstio-
nem.

*Prudentia, vt est in definitione virtutis, circum-
stantias præscribit: ergo non rectè in textu hoc officii
um rectæ rationi ascribitur.*

Resp.

Prudentia præscribit per rectam rationem.

Opp.

*Rectæ rationis definitio conuenit prudentia, est e-
nim prudentia moderatrix actionis studiosa secundum
circumstantias: ergò malè definitur.*

Resp.

Latius pater recta ratio quàm prudentia, est

E e e enim

enim duplex, practica scilicet, qua nos in virtutibus moris cum prudentia: speculatiua, qua nos in virtutibus mentis cum sapientia regit.

Opp. contra secundam quaestionem.

Nullum est omnino medium virtutis, ergo signum recte rationis nos dirigentis, medium virtutis recte non dicitur. Antecedens probatur in 2. lib. Ethic. ubi virtus ipsa definitur.

Resp.

Virtus medium, in medio, & medij coniectrix seu signum dicitur: signum autem dicitur non quod non sit medium, sed quia intuentes virtutem, vt signum in intentione, cognoscamus eandem esse medium in actione.

Opp. contra tertiam quaestionem.

Intellectus practicus à speculatiuo ratione solus distinguitur: ergo malè in textu genere distingui & differre dicitur. Antecedens patet in tertio de anima.

Resp.

Genere quo modo differat intellectus practicus à speculatiuo. Vt pater & filius, dominus & seruus specie politice differre dicuntur, quamuis specie dialectice non differunt: ita intellectus practicus à speculatiuo, & ratiocinatio à contemplatione genere hoc loco dicuntur differre: non quod genere differant, sed quod ordine ad diuersa obiecta & fines officio & ratione distinguantur.

Opp.

Opp.

Aspectus idem numero existens potest percipere figuram, lumen, colorem, quæ naturâ differunt: ergo multo magis intellectus potest apprehendere obiecta diuersi generis, putâ necessaria & contingentia: quare minùs consideratè duæ potentie animi in textu ad hæc duo percipienda requiruntur.

Resp.

Agens intellectus & patiens, practicus & speculatiuus dicuntur diuersæ potentie, non quòd in essentia intellectus differant, sed quod diuersa officia sortiantur. Est enim idem intellectus qui necessaria, est idem qui contingentia discutit, si essentiam spectes: attamen si modum & rationem spectes, diuersus appellatur.

C A P. II.

An sensus, appetitus, & intellectus sint tria in animo actionis & veritatis principia?

CVM à sensu initium, ab appetitu Virtutum
mentis initi
um, progres
sus, termi
nus vnde. progressum, ab intellectu terminum & perfectionem omnes artis mentisque virtutes habeant, opportunè quidem mouetur hæc quæstio, An sensus, appetitus, & intellectus sint tria in animo actionis & veritatis principia? Duo in hac thesi præcipuè considerari veim, ordinē & vsum. Ordo est, vt à sensu opera-

Ee 3 tio,

tio, ab appetitu actio, ab intellectu veritatis contemplatio fluat: vsus est, vt per artem, quæ à sensu nascitur, Deū creātem; per prudentiam, quæ à volūtate proficitur, Deum prouidētem: vt per sapientiam, quæ ab intellectu manat, Deum in seipso beatissimum cōtemplemur. Nam vt parua cum magnis comparemus, opus artis diuinam creationē, opus prudentiæ diuinam administrationem, opus deniq; sapientiæ diuinam Dei in seipso comprehensionem imitatur. Hęc summa est eorum quæ in hoc textu continentur. Veruntamen vt distinctiùs agantur singula, in quatuor cōclusiones distribuenda est hæc tractatio: Prima est, quòd sensus non sit vllius actionis humanæ principium, quia belluis inest. Secūda est quòd appetitus sit causa rectè agēdi, si mentis imperio subijciatur. Nam quam vim habent in mēte affirmatio & negatio, si verum & falsum, eandē habēt in appetitu adeptio & fuga, si bonum & malū spectes. Tertia est, quòd moris virt^o ab appetitu, q; mentis virtus ab intellectu pendeat. Quarta est, quòd virtutē moris præcedat electio, quòd

Conclusio-
nes quatuor.

I

2

3

4

quòd virtutem mentis sequatur cōtem-
platio. Cum autem mens sit aut practica
aut speculatiua, ab illa actionē & pruden-
tiam, ab hac cōtemplationem & sapien-
tiam procreari concludit philosophus.
Hinc illa est distinctio effectiois, actio-
nis, & cōtemplationis: effectio ad artem,
actio ad prudentiam, cōtemplatio ad sa-
pientiam refertur: ab effectione mecha-
nici, ab actione politici, à contemplatio-
ne theorici homines dicuntur. Postremò
& in his & in illis principatum tenet ele-
ctio, quæ nec præteritū, nec olim factum
respicit. Quippe nec præterita reuocari
possunt, nec infecta fieri. Primum in te-
xtu probatur exemplo: nam nemo vult
Ilium expugnare: alterum testimonio
Agathonis, qui dixit:

Hoc etiam ipse Deus soloq̃, carere videtur,

Infectum vt faciat quod factum est atq̃, peractum.

Indisqui- sitione vericon- siderari debent.	{	Principia,	{	Sensus,	{	Practicus,
		quæ sunt		Vountas,		Specula- tiuus.
				Intellectus, idēq̃;		
	{	Instrumen- ta, quæ sunt	{	Ars,	{	De quibus in tertio capite ageretur.
				Scientia,		
				Prudentia,		
				Intelligentia,		
				Sapientia,		

Opp.

Potentia affectus, habitus tria in animo actionis statuuntur principia, libr. 2. Ethic. ergo aut hinc aut illic minutè egisse videtur philosophus.

Resp.

Lege illic solutionem huius argumenti: verbo sic respondere possis, illic de principiis boni, hinc de principiis veri egisse philosophum.

Opp.

Homo principium suarum actionum in hoc capite, & in secundo libr. Ethicor. dicitur: ergo sunt plura principia quàm hæc tria.

Resp.

Homo quo
modo actio
nis principium.

Homo dicitur principium respectu istarum facultatum.

Opp.

Sensus in textu negatur esse actionis principium: ergo non sunt tria.

Resp.

Sensus re-
tus ad intel-
lectum est
actionum
principium.

Sensus con-
sideratur,
vel

Per se, & sic non est principium verius humana actionis.

Comparatè, nempe in relatione ad intellectum, & sic est principium: Nam interni sensus agunt per phantasmatum species rerum externarum, quæ primario sensus externos feriunt.

Opp.

Intellectus est subiectum veritatis: ergo non est principium.

Resp.

Resp.

Non tenet ratio: est enim subiectum vt continet, est principium, vt ex compositione & diuisione rerum eandem elicit. Alij respondent non esse subiectum, nam est in vt in subiecto: est in oratione vt in signo, est in intellectu vt in principio.

Vtrum intellectus rerum appetitum, vel Dubium.
appetitus intellectum in disquirenda
veritate sequatur?

In disqui- reda veri- tate specta- tur duo,	{	Ordo, & sic appetitus sequi debet in- tellectum, qui primùm præscribit. Actio, & sic intellectus sequi solet appe- titum, qui primùm eligit.
--	---	---

Opp.

Intellectus est nobilior pars animi quàm appetitus:
ergo sequi non debet appetitum.

Resp.

Argumentum hoc videbis infirmum, si distinctionem
accuratè perpendere & ponderare velis.

C A P. III.

An sint quinque virtutes mentis?

*An scientia eiusq; proprietates rectè assi-
gnentur?*

PRINCIPIS iam cognitis huma-
næ veritatis, oracula eiusdem quasi
transcurrens per theatrum digito de-

Ee 5 mon-

Virtutes
mentis
quinque.

De scientiâ.

Scientiæ
materia, ef-
fentia, pro-
prietas, fi-
nis.

monstrat philosophus. Oracula ap-
pello, quia ab illis omnes contemplatio-
nis radij veluti ex tripode Apollinis or-
tum originemq; trahūt. Hęc vulgò quin-
q; mentis habitus seu potius virtutes di-
cūtur, nominatim: Ars, scientia, pruden-
tia, intelligentia, sapientia, quibus nō ali-
ter à falso discernitur verū, quàm Lydio
lapide à scoria examinatur aurum. In ha-
rum tractatione primū occurrit scien-
tia, cuius nō solū vis sed etiam vsus hoc
loco quæritur: Aliud enim est scientiam
habere, aliud vti, vt ait Plato. Quippe stu-
dendum non est, vt alijs plus scire, sed vt
melius & innocentius viuere possimus:
hoc autem agemus, si nō solum quid ve-
rū sit, per causas scire, sed etiā per scien-
tiam summo deuinciri vero studeamus.
In textu de scientiâ quatuor proponi ab
Aristotele video, materiam, essentiam,
proprietaem, finē. Materia est, vt ait, cer-
ta non anceps, necessaria nō contingens,
vera non fallax, æterna nō cadens. Essen-
tia est, vt virtus multis demonstrationibus
acquisita, vt in analyticis satis declaratur.
Proprietas quadruplex est, prima quod
omnis

omnis scientia doceri possit: secūda quòd
 omnis scientia ex antecedente cognitio-
 ne fluat: tertia quòd ratiocinatione non
 inductione cōstet: Postremò quòd prin-
 cipijs sciētiae credere oporteat. Finis de-
 niq; est vt incognita pro cognitis, incerta
 pro certis, falsa pro veris, fortuita pro ne-
 cessarijs in disquirenda veritate non ad-
 mittamus: vtq; per hoc verum in rebus,
 quod est medium, aliud quod est in pri-
 ma causa summum, infinitum, & æter-
 num, scire & diligere perdiscamus.

Distinctio primæ questionis.

Omnis vir- tus mentis respicit, aut	Actionem, vel	Externam per opus,
		vnde ars.
	Contempla- tionem, vel	Internam per consili- um, vnde prudentia.
		Cum causis, vnde sciē- tia, quæ est habitus demō- strandi per causas.
		Sine causis, vnde intel- ligentia, quæ est habitus credendi principijs.
		Cum causis & effectis, vnde sapientia, quæ est ha- bitus contēplandi res rā- humanas quam diuinas.

Distinctio secundæ questionis.

Scientia cō- sideratur du- obus modis, vel	{	Dialecticè, quoad modum sciendi, & sic in libris demonstrationum.
		Ethicè, quoad vsum & finem sciendi, & sic hoc loco.
		Opp.

Opp. contra primam quæstionem.

Scientia & solertia inter virtutes mentis postea ab Arist. enumerantur, ergo sunt plures quàm quinq.

Resp.

Reducuntur istæ ad prudentiam, vt patebit.

Opp.

Nihil in Ethicis doceri debet quod nos meliores non redderet, sed virtutes mentis nos meliores non reddunt; ergo in hac scientia tractari non debent : Maior patet, quia finis huius scientiæ est summum bonum : minor constat, quia multi virtutibus mentis pollent, qui turpiter & inhonestè viuunt.

Resp.

Vt intellectus & voluntas vnum animum constituunt: ita verum & bonum vnum finem efficiunt, quare vt est in essentia animi illarum partium vnio : ita in essentia finis horum obiectorum coniunctio esse debet. Respondeo igitur ad argumentum, quòd hæ virtutes intellectus ad bonum voluntatis secundum Ethica præcepta, vt media quedam ad suum finem referantur : hinc ait philosophus, quòd omnis ars omniq. actio bonum appetat, quare perniciosi speciem istarum virtutum non usum, corticem non fructum habere videntur.

Opp. contra secundam quæst.

Scientia satis in primo libr. analyticorum tractatur: ergo otiosa est hac tractatio.

Resp.

Illic modus sciendi, hic vsus queritur.

Opp.

Opp.

Non aliter hic definitur scientia quàm illic, alia hic non traduntur proprietates quàm illic : ergo eodem modo & hic & illic tractatur.

Resp.

Verum est, sed attende quòd hic alius vsus insinuetur, nempe quòd ad summum bonum referatur.

Vtrùm obiectum scientiæ sit æternum, ingenitum, necessarium? Dubium

Opp.

Nihil est verè æternum præter Deum : est naturalis scientia de genitis & corruptis : ergo obiectum scientiæ non est æternum, ingenitum, & necessarium.

Resp.

<p>Obiectum scientiæ con- sideratur. vel</p>	{	<p>Realiter, & sic non est æternum, ingenitum, & necessarium.</p> <p>Intentionaliter, & refertur ad æternum & incommutabile bonum, & sic est æternum, ingenitum, & necessarium.</p>
--	---	---

CAP. III.

Vtrùm Ars sit virtus mentis.

ER R A S ignaue, imò profectò toto cœlo erras, qui Athenas sine Musis, qui Academiam sine præsi-
dijs

fidijs artium (quas tantopere cōtemnis)
 velis constare. Quid enim aliud est Aca-
 demia, quàm excelsa Musarum sedes,
 quàm tutissima bonarum artium navis,
 in qua feliciter ad portum æternæ veri-
 tatis peruehimur, in qua à Syrenū incā-
 tante hormaniā, à Circes fascinate inui-
 diā tutò defendimur? si artes ergo igna-
 ue ab hac naui tollas, omnes vires tollis,
 ipsa; nautarū lumina oculosq; tollis: vi-
 res, quia sine his spirare non licet: oculos
 quia sine his talpā cæciores sumus. Da
 veniam (bone lector) si quoties de arte
 loquor, toties pro viribus in artium con-
 temptores & corruptores intonem. Eo-
 rum enim ignorantiam sequuntur heu
 nimis multi, quo fit vt vel omnino con-
 temptæ iaceant, vel saltem in longè mi-
 nore nunc precio quàm olim habeātur.
 Te falsum appello, nam florent artes.
 Quis tu tandem, qui interturbas? Te fal-
 sum appello, nam florēt artes: audio. Nō
 pudet te ergo mendacem esse? Si mēdax
 essem, puderet nimis. Iacere artes dicis,
 non hoc mendacium? Si floruissem, hoc
 non dixissem. At florēt artes, at vbi qua-

ro? Ohomo impudēs non scholas vides?
 videre fateor, audire velim. Tu quæris
 artes, contemnis Christū: honoro artes,
 adoro Christum. Quid iuuant verbum
 septem scientiæ? id probant firmitus? id
 ornāt melius: Quid verbo firmitus? quid
 verbo melius? firmitus probare dico, esse
 non dico. Quid, vis in arte semper more-
 mur? Nimium non quæro, requiro mo-
 dum. Sed hæc hætenus ex affectu, non
 tamen multū ab instituto digressus dixi:
 Reuertor ergo ad philosophum, qui ar-
 tium alias mechanicas, quarum finis est
 opus, alias liberales, quarū finis est actio,
 esse insinuat. Hinc facta est distinctio in-
 ter effectiōnem & actionem, vt illa opus
 externum, putā domum; hæc opus inter-
 num, putā verum eliciat. Hac distinctio-
 ne tradita, obiectum artis proponitur,
 quod est res contingens & mutabilis.
 Non enim tractat ars ea, quæ stant vel
 quæ eueniūt necessariò. Hinc illud Aga-
 thonis, quippe ars fortunam, fortunaq;
 diligit artem. Animaduertendū tamen
 est, quòd sic fortuna & ars in obiecto
 conspirent, vt maior sit in hac quàm in
 illa

Artis obic-
 ctum con-
 tingens.

illa constantia. Nam quamvis effectio artis transeat, conclusio tamen manet firmissima; verbi causá, effectio artis in materiam obiectam fluit, vt ædificatio in domum; contemplatio tamen, quæ ad hoc opus dirigit, certum & indubitatum præceptum comprehendit. Si ergo vel materiam artis, quæ est mutabilis; vel effectiorem, quæ est multiplex, consideremus, ars rectè quidem assimilatur fortunæ: Cæterum si spectemus vel contemplationem, quâ dirigitur; vel finem, putà summum bonum, ad quod destinatur: ars & naturà certior & fortunà constantior dici debet. Hinc definitur habitus mentis quo ad faciendum aliquid vera cum ratione dirigimur, cuiusque præceptis imbuti rectius ad assequendum bonum in hac vita progredimur.

Ars quid.

Artium
alia est

Ingenua &
liberalis, in
qua conside-
rari solent

Subiectum, quod est intel-
lectus.

Obiectum, quod est res
multiplex & mutabilis.

Officium, quod est arifi-
cem in opere vera cum ratio-
ne dirigere.

Vfus, qui est intellectum ad
summum bonum verumque
referre.

Mecha-

Mechanica : cuius finis est opus, vt naus; cuius instrumentum est effectio, vt ædificatio naus; de hac significatione in textu præcipuè agitur.

Opp.

legat philosophus artem esse virtutem in fine quinti huius libri. ergo non rectè hoc loco definitur.

Resp.

Intelligit philosophus illic quòd non sit virtus moris, tamen negat esse virtutem mentis.

Opp.

Nulla virtus prohiberi debet, sed quadam artes propter: ergo ars non est virtus.

Resp.

Nulla artes prohibentur ea ratione, quasunt virtutem intellectum ad verum iudicium dirigentes, sed ea ratione, qua per fraudem & malitiam hominis ad malos pertrahuntur: hoc autem vitium non est artis, sed

Opp.

Nemo abuti potest virtute, ergo malè respondetur malitiam hominis abuti arte. Antecedens est Arist. in agnis moralibus.

Resp.

Intelligitur illa sententia in virtutibus moris per se, Virtute nemò abuti potest. virtutibus verò mentis, si in actione & opere ad summum bonum referantur.

Ff

Opp.

Opp.

Actio non est artis sed effectio solum: ergo male respondetur arte non posse hominem abuti, si in actione ad summum bonum referatur. Antecedens est in fine huius capitis.

Resp.

Illic nomen artis ad mechanicam solum restringitur, hic vero ad liberalem extenditur.

Vtrum actio & effectio differant?

Resp.

<i>Actio & effectio sumuntur, vel</i>	{	<i>Fusè, & sic sunt synonyma. Strictè, & sic effectio ad artem & opus, actio verò ad prudentiam propriè refertur.</i>
---	---	--

Opp.

Actio & effectio ratione differunt.

Actio & effectio eadem sunt in predicamento actionis: ergo non differunt.

Resp.

Sunt re eadem, sed ratione differunt: nam actio immanens aliquando, effectio semper transiens dicitur.

CAP. V.

An prudentia sit virtus intellectualis, vel moralis?

An temperantia sit conservatrix prudentia?

CRADATIM ad summum venit Philosophus. Nam suo ordine, reliquis tractatis, iam de prudentia, postremo de sapientia disputat. Rectè olim Boëti-

us doctos quidem multos vidi, prudentes autem perpaucos noui: artibus enim multę cōsecrantur scholę, sed prudētię, quę multis gradib⁹ omnes excellit artes, nullę. Hinc inueteratū est penē in puerbium, hominem esse probē doctum, sed parum prudentē: multis artib⁹ ornatum, sed simplicē: bonum virum, sed malum magistratum. Non equidem hīc inficias eo, quin Thales in eremo diu multumq; versatus sit multū sapiēs & parum prudens. Sed ista iā ætas requirit certē vt Homerus artem cum prudentiā, prudentiā cum prouidentiā ad vitam tutandā quærat: aliter fortasse, quamuis sit doctus, præ nimia charitate contabescat: Summa huius capit. paucis conclusionibus absoluitur: prima est quòd expediat de prudentia dicere, secunda quòd prudentis sit rectē consulere, tertia est quòd prudens neq; de necessarijs, neq; de illis quæ fieri non possunt villo modo deliberet, quarta quòd prudentia nō sit scientia (est enim illa in cōtingentibus, hæc in necessarijs) iterum illa demonstratione, hæc coniecturā vtitur, quinta quòd cum arte

Docti multi, Prudentes pauci.

Nota.

non cōcidat: ars enim externū, prudentia internum respicit: ars in opere & effectione, prudentia in consilio & actione cernitur: ars deniq; solum verū, sed prudentia & verum & bonū intellectum efficit. Est enim prudētia moderatrix morum, est etiam habitus indagādi verum. Hinc in textu definitur bona animi affectio, id est virtus, quæ cum vera ratione coniuncta vim habet ad gerenda omnia, quæ ad vitam degendam pertinent. Est enim prudentiæ consilium dare, bonum à malo, verum à falso discernere, rectè cū alijs versari, perspicere occasiones, verbis solerter, rebus providenter vti, ad omnē consultationem & tempus & diligentia adhibere, operam & oleum in rebus vanis minusq; necessarijs non perdere. Quippe duo sunt prudētiæ maximè infesta, stultitia nimirum & curiositas. Nō placet hīc tacitus id præterire, quod præclarè hoc loco scribit philosophus, nempe in vlnis & amplexu veluti temperantiæ cōservati prudentiam. Animus enim corruptus & deprauatus perdit ingeniū, delitijs mancipatus perdit consilium.

Prudentiæ
munera,

Prudentiæ
infesta duo.

Temperā-
tia conser-
uat prudē-
tiam.

Distin.

Distinctio prima questionis.

Considera-
ridebent in
prudencia

{ Subiectum, quod est intellectus practicus
non voluntas.

{ Obiectum, quod est res actioni & con-
sultationi subiecta.

{ Officium, { Virtutis moralis circumstan-
quod est, { tias prescribere.

{ Res futuras prospicere.

{ Consilium dare.

{ Totam reipub. curam susci-
pere.

{ Par { Recta ratio } quæ præ-
res { Solertia } sentia, { discu-
{ Providentia, quæ futura, tit.
{ Experientia, quæ præ-
{ terita.

Temperan-
tia est con-
servatrix
prudenciæ,

{ 1. Propter moderationē sensuum, quæ sæ-
pe obsunt animo.

{ 2. Propter refrenationem affectuum qui
nocent ingenio.

{ 3. Propter suppressionem voluptatum &
dolorum quæ aduersantur iudicio.

{ 4. Propter conseruationem sanitatis,
quam omnium maximè nutrit & tue-
tur temperantia.

Opp.

*Prudentia non est in intellectu, ergo prudentia non
est virtus intellectus. Antecedens probatur, quia quic-
quid est in intellectu per obliuionem deleri possit, sed
prudentia obliuione deleri non potest, vt habetur in fine
huius capituli: ergo non est in intellectu.*

Ff ij

Resp.

Resp.

*Deleri non posse ait Philosophus, nō quod nō deleatur, sed quod propter firmitatē habitus hoc fiat rarō & difficulter. Alij respondent deleri non posse respectu obiecti, quod semper & omnibus in quotidiano vsu vitæ obijci-
tur, cum aliarum virtutum obiecta sic se non habeant.*

Opp.

Obiectum prudentiæ est obiectum omnium virtutum moralium: ergo non est distincta virtus. Antecedens patet, quia res agenda obijciatur prudentiæ.

Resp.

Res agenda considera- tur, vel	{	Generatim, vt ad bonum voluntatis re- fertur, & sic est obiectum omnium virtutum.
	{	Speciatim, vt ad verum opus intellectus refertur, & sic est obiectum prudentiæ.

Opp.

Moralis philosophia est habitus agendi vera cum ratione circa bona humana: ergo est prudentia.

Resp.

Moralis philosophia in genere, prudentia in specie hac bona tractat.

Opp.

Prudentia vt est in textu perficit appetitum in ordine ad bonum: ergo non est mentis virtus, quæ perficeret intellectum in ordine ad verum.

Resp.

Perficit dirigendo, non eliciendo actum, nam præscribit quid faciendum sit secundum omnes circumstantias in omni virtute morum.

CAP.

An intelligentia sit virtus mentis.

QUONIAM antiquus serpens infidiosè sub nomine & prætextu inanæ scientiæ atram ignorantiam & cæcitatē intellectui humano obijcere contendit: necesse est inter alias virtutes mentis intelligentiam connumerari; ne dum veritatem in primis causis principijsque rerum expiscari conemur, atris densisque fumulis in fontem intelligendi sparsis turpiter erremus & decipiamur. Multa sunt in philosophia tractata quæ demonstrationibus probantur, de quibus est scientia; multa sunt quæ demonstrari non possunt, de quibus est intelligentia. Eò enim vsque in indagine veri progressi sunt olim sapientes viri naturæ lumine illustrati, donec ad primas causas penetrarunt, quas cum demonstrare non potuerint, publico quasi edicto in suis synodis statuerunt credendum esse in quavis scientia primis principijs: vnde hoc vnum ex illis didici, intellectum subijci voluntati, vt aliquando

Intelligentia est de iis quæ demonstrati non possunt.

Credendum est primis principijs.

Intelligen-
tia quid.

trahatur illis credere, quæ vi rationis pro-
bari non possunt. Tanti æstimarunt pro-
fectò hoc ipsum credere insignes philoso-
phi, vr hoc loco eorum princeps intelli-
gentiam virtutem credendi principijs ef-
se definiat. Est enim intelligētia habitus
flectens mentē firmiter assentiri illis, quæ
demonstrari nequeunt. Hic habitus ha-
bentem perficit: hic habitus opus bonū
atq; perfectū reddit: hic habitus intelle-
ctum ad summum verū bonumq; trahit,
ergo est virt^o: Trahit autem, nō vt scien-
tia, quia demonstratione non vtitur: non
vt ars & prudentia, quia mutabilibus re-
bus non subijcitur. Subijcitur enim prin-
cipijs, quæ sunt aut cognitionis, quæ cō-
plexa; vel constitutionis & essentiæ, quæ
simplicia nominantur. Complexa sunt
vt axiomata germana cuiusque scientiæ,
verbi causa, omnia appetere bonum: ab
equali demptis equalibus relinqui equa-
le. Simplicia sunt, vt materia, forma, de-
us: & his & illis credere & assentiri nos
vrget intelligentia, non vi demonstra-
tionis à priori per causas, sed vi inductio-
nis à posteriore vt aiūt per effecta: quippe
effecta

Intelligētia
suadet per
effecta.

effecta primarum causarum intuentes ipsas primas causas esse sine demonstratione credimus.

Distinctio.

Intelligentia accipitur, aut	{	Naturaliter, pro potētia & lumine mentis perficiente animam.
		Moraliter, pro habitu mouente hanc facultatem ad firmiter assentiendū principijs, quæ demonstrari non possunt, & sic hoc loco.

Opp.

Potentia animi est satis efficax ad assentiendum veris principijs per se: ergo non opus est talem virtutem ponere. Antecedens probatur, quia intellectus proprio suo lumine credit hoc esse verum, nempe omne totum esse maius sua parte.

Resp.

Principia sunt, aut	{	Per se perspicua, quæ lumine intellectus percipiuntur.
		Admodum obscura, quæ acquisito habitu opus habent, quo illis assentiamur, & de his intelligitur textus.

Opp.

Omnis virtus versatur circa difficile, sed intelligentia non versatur circa difficile: ergo non est virtus. Minor probatur, quia nihil est facilius quàm credere principia esse.

Resp.

Non solum hoc requiritur vt credat, sed illud etiam vt inductione ab effectis probet.

Opp.

Sapientia dicitur in proximo capite intelligentia: ergo ab alijs non distinguitur.

Resp.

Sapientia dicitur intelligentia, non quòd sit, sed quòd illam comprehendat & perficiat.

CAP. VII.

An sapientia sit virtus mentis? & an sit scientia & intelligentia?

NEC Phydiam, etsi Olympicum Iovem affabrè insculpserit, nec Polycletum insignem illum artificem verè sapientem nomino: vix quidem Thaletem, qui mundum contempsit, vix Anaxagoram, qui magnifico relicto patrimonio cœlum elegit, sapientum nomine audeo definire. Fateor equidem in textu hos egregios viros sapientes dici propter summum & diuinum aliquid, quod in illis luxit: cæterùm cum ab omni labe erroris & ignorantie liber & immunis debeat esse sapiens, quem verè sapiētem in hac vita definiam, certè nō intelligo. Sed ut in omni ordine graduq; rerū id summum & perfectū habetur, quod ad optimum

Nemo verè
sapiens.

mum proximè accedit: ita is vere sapiens dici potest, qui Apollinis sapientiam maximè imitatur. Errauit Plato, at diuinus: errauit Socrates, at sapiens dicitur. Diuinus ille, quia vt aquila in altum volauit: sapiens hic, quia pro vno Deo cycutam hausit. Est ergo definiēte philosopho sapiētia rerum diuinarum amplissima scientia. Per res diuinas propriā materiā, p scientiam cōtemplationem sapientis intelligo. Hinc etsi cuiuslibet artis pfectio sapiētia populariter & vulgo habetur: vera tamen sapientia non est, iuxta illud Homeri.

Sapientia.
quid.

*Diuum munere nec fossor, nec durus arator,
Nec sapiens alia vlla nimirum exstitit arte.*

Is enim solū sapiens, vt ait Seneca, qui seipso contentus est, qui que nil agit quod non debet, & quod debet pratermittit nihil. Sed quid ago? sus Mineruam doceo, asinus lyram tracto: admirari enim possum, demōstrare quidem nō possum veram sapientiam. Liceat tamen quæso (studiose lector) quoniā de moribus nunc scribo, vlcus istius ætatis leuius attingere. Vbi est tandem ille Pythagoras,

Quis verè sapiens à Seneca dicatur.

ras, qui olim interrogatus à Leontio re-
ge quemnã se profiteretur, non ausus sibi
nomen sapiëntiæ vëdicare, philosophum
respōdit? vbi insignis ille & oraculo Apol-
linis sapientissimus iudicat⁹ Socrates, qui
se hoc vnũ scire dixit, se nihil scire? Raræ
pfectò aues sunt in terra. Quot enim istis
temporib. philautiã turgidi immaturos
fructus fundunt? quot oua vanitatis con-
ficientes implumes pullos nutriūt? quot
nimis festinantes ad alta cæcos pariūt ca-
rulos? quot contemnentes veræ sapiëntiæ
media, se omnia tamen scire, se omnia sa-
pere gloriantur? Cum simus cæci, perspi-
caces: cum simus talpæ, lynceos: cum si-
mus corui, aquilas: cum simus nubes, lu-
mina: cū simus folia, robora: cum simus
nani, Hercules: cum simus Grilli, Socra-
tes: cum simus omnium infantissimi, nos
omniũ sapiëntissimos videri & haberi cu-
pim⁹. Quid ita quæso? quid ita quæris? quã
radix verę sapiëntię exaruit, nēpe vera hu-
militas, vera enim sapientia afficit, sed nō
inflat, non extollit: qui ergo plus sapit
quàm oportet, non sapiens sed insolens,
non doctus sed superbus haberi debet.

De natura
sapientiæ 4.
sunt proba-
biles opini-
ones:

1. Quòd sapientia sit idem habitus nu-
mero cum scientia & intelligentia,
non tamen formaliter, vt aiunt, sed
fortuitò & adæquatè, cum ad eadē
obiecta terminetur, ad quæ scientia
& intelligentia.

2. Quòd sapientia non sit habitus sim-
plex, sed compositus, alios habitus
mentis in se comprehendens.

3. Quòd Per	{	Intelligentiam	{	assenti- amur.
		principijs demon- strationis		
		Scientiam con- clusionibus		
		Sapientiam' cō- nexioni vtriusq;		

4. Quòd metaphysica scientia sit pro-
priè dicta sapientia, quia res æternas, se-
paratas & diuinas tractat.

Opp.

*Sapientia & intelligentia & scientia non distingui-
tur: ergo malè definitur. Antecedens probatur, quia v-
triusq; virtutis nomine in textu appellatur.*

Resp.

*Vtriusq; nomine appellatur, quia vt excellentior ha-
bitus illas comprehendit.*

Opp.

*Phydias in sculptor, & Polycletus statuarius dicuntur
in textu sapientes: ergo quilibet artifex in sua facultate
excellens nomen sapientis mereatur, quod est contra
authoritatem philosophi, qui dicit sapientiam esse solum
circa res maximè honorabiles.*

Resp.

Resp.

Sapientia
considera-
tur bifari-
am, vel

Absolutè, respectu diuini & excellen-
tis obiecti, & sic methaphysicè dicitur so-
lùm sapientia.

Secundum quid, & ex parte, & sic di-
ci potest aliquis sapiens mathematicus,
sapiens medicus, sapiens statuarius.

Opp.

Omne maius & excellentius bonum continet minus
eiusdem generis : ergo sapientia continet prudentiam:
quo concesso videtur Arist. non rectè Thaletem & Ana-
xagoram sapientes concludere, eosdemq; prudentes esse
negare.

Resp.

Sapientia continet sub se prudentiam vt minùs bo-
num, non tamen necesse est, vt omnis sapiens sit pru-
dens, quia vtriusq; officia, fines & obiecta differunt.

Opp.

Obiecto non differt à reliquis virtutibus mentis sapi-
entia: ergo non est distincta virtus. Antecedens probatur,
quia veritas est obiectum earum omnium.

Resp.

In opere, & sic est obiectum
artis quod verum faciendum

In contemplatione, & sic est
obiectum scientie, quod verum
demonstrandum

Verum con-

dera-

fulcratur, vel	In actione, & sic est obiectum	} dici- tur
	prudentiæ, quod verū agendum	
	In principijs, & sic est obie-	
	ctum intelligentiæ, quod verum credendum	
	In fine vltimo, vel potius in v-	
	nione rerum omnium ad primam	
	causam, & sic est obiectum sapi-	
	entiæ, quod verum, honorandum	
	& diuinum	

Opp.

Verum est obiectum ipsius mentis : ergo non est obiectum eius virtutis.

Resp.

Verum ca- pitur, vel	{	Communiter, & sic est obiectum ma-
		teriale intellectus.
	{	Proprie, & sic est obiectum formale
		virtutis, vt in priore distinctione, pbatur.

CAP. VIII.

An ciuilis scientia & prudētia sint idē habitus?
An rectē diuidatur prudentia in Politicam,
Oeconomicam, priuatam?

NE MINIMUM esse debet, cur singulis virtutibus mentis suo ordine tractatis, alia prudentia apud

apud philosophum instituaturs disceptatio, præsertim cū ciuili scientia magis à prudentia, quàm ab alijs omnib. euuldæ generis depēdeat: est enim prudētia moderatrix morū. Verūm ne in minū necessarijs nimis molestus videar, in sequētib. adiunctis & quasi annexis huius libri breuitatem polliceor. Tractantur in hoc cap. præcipuè tria: distinctio prudentiæ à ciuili sciētia, diuisio eiusdem in suas partes enumeratio eorū quæ ad prudentiam necessariò requiruntur. Distinguitur prudentia à ciuili scientia in tribus nēpe in subiecto, obiecto, & officio. Subiectū enim moralis philosophiæ est voluntas, subiectum verò prudentiæ est intellectus: Materia Ethices est bonū, obiectum vero prudentiæ est verū: Officium proprium moralis scientiæ est virtutes definire, officium verò prudentiæ est circumstantias præscribere. Diuisio prudentiæ, quæ in secundo loco traditur, est vt alia sit politica, quæ ciuitatē: alia æconomica, quæ familiam: alia monasticam quæ priuatum bonum respicit. Hoc autem fit non in definitione virtutis, sed in

Prudentia
& ciuili sci-
entia quo-
modo dif-
ferant.

Prudentia
triplex.

ordine & forma actionis: quippe non essentiam sed existentiam, non habitum sed actionem, non vim internam sed externum officium virtutis definit & præscribit prudentia. Tertium, quod agitur, est enumeratio eorū quæ ad prudētiam requirantur: hæc ad duo capita reuocari possunt, nimirum ad experientiam & iudiciū: experiētia diuturnitate temporis, iudiciū exercitatione efficitur. Hinc in textu adolescētes mathematici & scientes dicuntur, sed phyfici & prudentes esse negantur. Nam in illis solū ingeniū, in alijs vero iudiciū requiritur.

Diuisio prudentiæ ex textu collecta.

Prudētiæ est, vel	{	Vnius hominis, quæ monastica	{	dicitur.
		Vnius familiæ quæ æconomica		
		Totius ciuitatis, quæ politica dicitur, & hæc est, vel		
			{	Legum effectrix, vulgò positiua, quæ consistit in vniuersalibus per consultationem & iudiciū.
			{	Legum moderatrix vulgò (vt aiunt) executiua, quæ consistit in singularibus per sententiam.

Opp.

Prudentia & civilis scientia dicuntur in textu idem animi habitus: ergo non differunt.

Gg

Resp.

Resp.

Sunt idem genere non specie.

Opp.

Idem in genere obiectum tractat prudentia, quod tractat civilis scientia: ergo est idem habitus genere. Antecedens probatur: quia bonum civitatis, familiae hominum, privati respicit.

Resp.

Respicit ut praescribat non ut definiat, modum enim agendi tradit non habitum.

Opp.

Architectonica prudentia quae est regis de regno, bellica, quae est ducis de exercitu enumerantur in textu: ergo sunt plures species prudentiae, quam politica, oeconomica & privata.

Resp.

Continentur istae species sub politica & civili, ut in textu patet.

Opp.

Si tot sint species prudentiae, tum plures sunt virtutes cardinales quam quatuor, quod est absurdum.

Resp.

Ratio non sequitur, quia prudentia generatim sumpta cardinalis solum dicitur.

Opp.

Prudentia versatur circa universalia, ut antea patet: ergo non debet esse privata, ut hoc loco requiritur.

Resp.

Resp.

*Prudentia, qua legum effectrix dicitur, vniuersale obiectū respicit: at monastica, quæ propriè hoc loco prudentia dicitur, vnius hominis bonum & singulare in-
tuitur.*

CAP. IX.

De consul-
tatione.

*An consultatio sit scientia, opinio vel con-
iectura?*

An sit distincta virtus mentis?

ALIVD adiunctum prudentiæ est consultatio: de quâ cum in tertio libro satis egerimus, pauca nunc admodum adijcientur. Contendit; philosophus in hoc capite bonam consultationem à scientia, ab opinione, à cōiectura distinguere: à scientia, quia nemo sciens quærit, at qui consultat de rebus futuris quærit & ratiocinatur: ergo consultatio non est sciētia: ab opinione, quia opinio est sine ratione & quæstione, qui enim opinatur non discutit, non quærit, sed qui deliberat, primùm quæstionis nodū proponit, tū rationis nutum & præscriptum sequitur. Est enim consultatio quædam vt ita dicam consilij linea & rectitudo: Nam vt linea manum, ita consultatio mētem in rebus incertis dirigit. A cōie-

Cōsultatio
quomodo
differat à sci-
entia, opi-
nionē, &
coniectura.

Consulta-
tio bona
quæ sit.

ctura differt, quia coniectura citò colligi-
tur, sed ad cōsultationem multum tem-
poris & diligentia adhibetur. Ex his con-
cludit Arist. nō omnem animi rectitudi-
nem de rebus dubijs esse bonam consul-
tationem, sed eam solū, quæ de medijs
optimis ad honestum finem destinatus
instituitur.

Distinctio.

Cōsul-
ratio
differt

A scientia,
in

Obiecto, nam in scientia est
certum & necessarium, in con-
sultatione autem anceps.

Medio, nam scientia mediū
est demonstratio, consultatio-
nis autem opinio.

Fine, nam scientia finis est
contemplatio, consultationis
verò actio.

Ab opi-
nione, in

Subiecto, nā opinionis sub-
iectum est phantasia, illius au-
tem est voluntas.

Obiecto, nam opinio est cir-
ca ens & non ens, consultatio
verò non item.

Adiuncto, quia opinio vera
aut falsa, consultatio bona aut
mala dicitur.

A conie-
ctura,

Quòd coniectura velociter,
consultatio deliberatè & pru-
denter fiat.

Quòd coniectura sit levis,
cōsultatio gravis & ponderosa,

Opp.

Opp.

In tertio libro satis egit philosophus de consultatione: ergo hoc loco nugatur.

Resp.

Aliter hîc, aliter illic de consultatione agitur, illic enim secundum Thomam de illa, ut est actio voluntatis, hîc verò de illa, ut est habitus intellectus, agitur.

Opp.

Consultatio habitus in textu non definitur: ergo de illa ut de habitu non agitur.

Resp.

Quamvis nomen habitus apertè in textu non adhibetur, insinuatur tamen: Est enim bona consultatio (græcis ἐν βουλία) dicta habitus mentis animum inclinans ad prudenter deliberandum, optimumq; finem per optima media attingendum.

Opp.

Quandoq; ad malum finem bonum consilium datur, ut est in textu, ergo ad optimum finem semper non adhibetur consultatio.

Resp.

Quemadmodum in speculatiuis scientiis ex falsis verum aliquando sequitur: ita in practicis ex malis medijs bonum aliquando contingit propositum. Sed attendendum est, quod ad consultationem, de qua hoc loco agitur, duo requirantur, optimorum finium intentio, & in edium non turpiū sed honestorum inuentio. Non est ergo

Ad bonam
cōsultatio-
nem duo re-
quiruntur.

vera consultatio, quæ ex malis principijs medijsq; nascitur.

Opp.

Finis optatus sæpe omittitur, cum diu ac multum de medijs deliberetur, ergo semper diuturnum tempus ad consultationem requiri non debet.

Resp.

Ne hoc fiat, alia virtus nempe solertia à philosopho adijcitur, quæ est habitus citò ac velociter inveniendi mediũ, sed de hac virtute proxima instituitur disputatio.

Opp.

Eubulia, sagacitas, & sententia sunt virtutes mentis: ergo sunt plures virtutes mentis quàm quinq;.

Resp.

Virtutes mentis sunt, aut { *Primaria, quæ sunt numero quinq;*
Minus primaria, & sic sunt plures.

CAP. X.

An sagacitas sit virtus mentis distincta à prudentia?

FOELIX est ingenium quod citò prompteq; rerum causas percipit: acumen sæpe ingenij quæro, consilium semper non requiro. Discrimen eminet, caue, nam mora periculum, sagax ingenium salutem adfert. Necesse est aliquando uti consilio, est etiam necessarium ali.

aliquādo frui ingenio: vt ergo apud Arist.
de virtute consilij, ita nunc de virtute in-
genij agitur. Hæc virtus solertia est, quæ
definitur habitus quasi præsentis animi,
quo citò pròpteq; sine gyro deliberatio-
nis optima inueniuntur media. Huic vir-
tuti alia affinis & cognata in textu tradi-
tur, nominatim sagacitas, quæ definitur ^{Sagacitas}
habitus mētis inclinans flectensq; homi-
nem ad rectè iudicandū de medijs, quæ
per consiliū aut solertiam inueniuntur.
Opponitur huic virtuti, vt ait Arist. hebe-
tudo ingenij, quæ laborātes tardi & quasi
asini dicuntur. Quid multis? hæc virtutes
nempe cōsiliū, solertia, sagacitas & sen-
tentia sunt partes & species practice pru- ^{Prudentia}
dentia. Est enim prudentia munus deli- ^{munera}
berare, quod à consilio; promptè & inge-
niosè aliquādo medium inuenire, quod
à solertia; rectè de medijs iuuentis iudica-
re, quod à sagacitate; cū iudicio æquita-
tis & iustitiæ quasi vocem coniungere,
quæ sententia habet & mutuatur. Vnum
autem superest officiū, nēpe circūstā-
tias in actione cuiusq; virtutis præscribere quod
sibi vt proprium & germanū vendicat.

Distinctio.

Actus prudentiæ sunt quinque.	{	Deliberare, unde consiliū, quod eubulia.
		Cirò medium, si opus sit inuenire, unde solertia, quæ eustochia.
		Rectè de inuentis medijs iudicare, unde sagacitas, quæ synesis.
		Iudicium absoluerè, unde sententia, quæ gnome dicitur.
	{	Circumstārias actionis præscribere, unde proprium nomen prudentiæ ducitur.

Opp.

Sagacitas & sententia insunt nobis à natura: ergo non sunt virtutes. Antecedens est Aristotelis in 11. cap.

Resp.

Sunt à natura inchoatè non perfectè.

Opp.

Constat prudentia ex istis virtutibus: ergo sunt potius partes quàm species prudentia.

Resp.

Constat vt totum vniuersale, non vt totum integrale, nam de illis in questione natura prædicatur.

Opp.

Sagacitas non est prudentia: ergo non rectè docetur quòd prudentia de sagacitate prædicetur. Antecedens apertè est in textu huius capituli.

Resp.

Prudentia consideratur, vel	{	Generaliter, & sic sagacitas est prudentia.
		Particulariter, & sic non est.

Opp.

Opp.

Providentia, circumspectio, docilitas species prudentia à multis ponuntur, ergo sunt plures.

Resp.

Sunt quedam potentia non species, aliter respondendum est, quòd ad has species reducantur.

Opp.

Prudentia diuiditur in politicam, æconomicam, & priuatam, vt in suas species : ergo malè diuiditur in has species.

Resp.

Prudentia est genus, & primū in hac genera diuiditur: tum iterū in has vt in infimas species subdividitur.

CAP. XI.

An sententia sit virtus mentis distincta à prudentia?

VT quies motum corporis, ita sententia mentis iudicium claudit. Est enim sententia veluti prudentis anima, quæ altiora discutit & concludit. Nam vt sapientia diuiniora quàm scientia in contemplatione rerum, ita sententia maiora quàm solertia in actione humana respicit. Sed animaduertendum hîc est, quòd sententia vt comes æquitatis iudiciū in defectione legis maximè spe-

Comites
sunt æqui-
tas & sen-
tentia.

G g 5. etet,

Etet, verbi causà, iubente lege vt omnis homicida mortis poenà mulctetur, prudens seriò ac diligenter cõsiderat, an fortè, an sponte, an ignoranter, an scienter & malitiosè sanguinem iste homicida effuderit. Si fortè, aut ignoranter fecisse videatur, continuò æquitatem & sententiam accersit, vt illa legis defectum corrigat, vt hæc in tanto defectu legis iudicium absoluat. Est enim æquitatis defectiõẽ legis moderari : Est munus sententiæ litem componere iudiciũq; consummare. Hinc definitur habit⁹ mentis, quo præditi rectè in definitione legis, verum secundũ æquitatem de rebus dubijs iudicamus : vnde in textu ipsum iudiciũ æqui boniq; viri ab effectu dicitur. Si huius virtutis à reliquis distinctionẽ quæras, attende quòd duæ mediũ, duæ iudicium spectent : mediũ consultatio & solertia, sed illa diu, hæc citò discutit : iudicium sagacitas & sententia, sed illa veluti proponit, hæc verò perficit & absoluit.

Distinctio.

Sententia sumitur, aut	<div style="display: inline-block; vertical-align: middle; font-size: 3em; line-height: 1;">{</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; padding-left: 10px;"> Materialiter, pro ipso iudicio secundum æquitatem in defectu legis. Formaliter, pro habitu iudicandi benè de illis in quib. lex cõmunis deficit. </div>	Opp.
------------------------	---	------

Opp.

Secundum solertiam probè iudicare dicimur: ergo superuacaneum est sententiam addere: Antecedens probatur in antecedente capite.

Resp.

Solertia, vt docuimus, inclinat ad bene iudicandum, sententia verò ipsum obfoluit iudicium. Alij respondent solertiam commune iudicium respicere volente lege, sententiam autem priuatam iudicium lege deficiente.

Opp.

Vna virtus fufficit ad consultandum: ergo vna fufficeret ad iudicandum: valet argumentum à paribus comparatis.

Resp.

Non est par ratio, nam consultatio est de vniuerfis, iudicium autem est de singulis.

Opp.

Virtus est in necessarijs, sed in raro contingentibus est sententia: ergo sententia non est virtus. Minor probatur, quia raro contingit vt iudicium à legibus deficiat, in quo casu solum requiritur sententia.

Resp.

Non raro contingit, si vel obscuritatem legis, vel ignorantiam hominis considerare velis.

CAP.

*An sapientia sit virtus diuinior & utilior
quàm prudentia?*

An per se expetatur?

An nemo nisi bonus sit prudens?

QUEM AD MODVM solis splendor
omnium reliquorum syderum
splendorem superat & obscurat: ita sapi-
entia lumen omnium reliquarum vir-
tutum serenitatem multis gradibus vin-
cit & excellit. Quæ enim corporis cum
anima, quæ rei mortalis cum æterna, quæ
prudentia cum sapientia fieri potest
comparatio? In fronte huius capitis lu-
dit quidem philosophus vltro citroq;
textis & resolutis argumentis, quibus vi-
detur probare, nec prudentiam esse vi-
lem, nec sapientiam esse necessariam ad
bene beateq; viuendum. Sed omissis ar-
gumentis ad rem ipsam venio: primum
ergo concludit philosophus sapientiam
& prudentiam esse virtutes expetendas
propter se: rationem addit, quia vtramq;
partem animi perficiunt, tam illam, quæ
in con-

In contemplatione, quàm hanc, quæ in actione cernitur. Secundò probat, quòd vtraque plurimum ad beatitudinem acquirendam conferat. Vt enim medicina sanum, ita prudentia fœlicem: & vt sanitas ipsa sanum, ita quidem sapientia beatum efficit: quippe illa vt instrumento, hac vt principio fœlicitatis vtimur. Tertiò id solum demonstrat quod proponitur, nempe sapientiam esse longè meliorem virtutem, quàm prudentiam: Si enim subiectum sapientiæ spectes, est mēs in quiete contemplationis, non in motu actionis posita: Si obiectum proponas, est res diuina, æterna & incommutabilis: Si modum probandi consideres, est in rebus honorificis & necessarijs inuicta demonstratio: Si finem, est ipsa longè diuinissima beatitudo, quæ in sempiterna contemplatione primæ causæ vnione-que rerum omnium ad eandem causam ponitur.

Sapientiæ
subiectum,
Obiectum,
modus probandi,
finis.

Distinctio.

Sapientia | Subiecti, quia intellectus contemplatiuus sapientiæ & practicus prudentiæ subijcitur.

est

est virtus
excellen-
tior quā
prudētia,
ex parte

Obiecti, quia res æternæ, diuinæ & separatae sunt materia sapientiæ: at res mutabiles & contingentes prudentiæ obijciuntur.

Modi, quia sapiens demonstrando, prudēs autem consultando de suis obiectis disputat.

Finis, quia finis sapientiæ est contemplatiua, finis verò prudentiæ est actiua beatitudo.

Opp.

Finis prudentiæ est bene viuere, sed finis sapientiæ est solum scire: ergo prudentia est melior sapientia: Maior est Aristot. in fine huius capituli, ubi docet prudentem esse necessariò bonum virum. Minor est in proœmio decimi libri Metap.

Resp.

Sapientiæ
duplex ratio.

*Sapientia sumitur, vel pro assensu mentis in premis-
sis & conclusione demonstrationis, & sic non est melior
prudentiā vel pro intuitu primæ causæ, & sic melior est,
non solum quia verum, sed etiam quia bonū intellectum
reddit. Sapienter enim nemo nisi bonus primam cau-
sam, vt suam felicitatem contemplatur: finis ergo veræ
sapientiæ non est tantum scire, sed benè scire, quod in se
concludit bene viuere, iuxta illud, in maleuolam ani-
mam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore
subdito peccato.*

Opp.

*In principio huius capituli docet philosophus, quòd sa-
pientia nulla in re versatur, quæ beatum facit: ergo ea
de causa non est melior.*

Resp.

Resp.

Non docet, ut ais, sed dicit: non concludit, sed obijcit: est enim obiectio non conclusio.

Opp.

Septimo Politicorum docet prudentiam maximè valere ad felicitatem, ergo est nobilior virtus.

Resp.

Illic politicam felicitatem intelligit, hic verò theoreticam, quæ in seipsa vi sua vertitur.

Opp.

Plus prodest ciuitati prudentia per actionem: ergo est melior quàm sapientia.

Resp.

Argumentum non tenet, si essentiam & excellentiam virtutis spectes: Neque id verum est plus prodesse ciuitati, cum omnis actio à contemplatione fluat, & in illam tandem redeat & resoluatur.

CAP XIII.

An omnes virtutes morum sint connexæ in prudentia?

VLTIMA in hoc libro dubitatio est, an omnes virtutes morum aurea veluti prudentiæ catena deuinciantur? affirmat Aristot. deuinciri. Sed ut hoc dilucidius firmitusque probet, primùm ostendit quasdam à natura nobis

Prudentiæ
necessitas.

Nulla vir-
tus pruden-
tia vacat,
nec tamen
omnis vir-
tus est pru-
dentia.

bis inesse virtutes, id est, virtutū facultates; ex quibus quasi ex seminibus adhibita industria ipsæ virtutes morum enascuntur, quæ sunt conservatrices naturæ. His positis & prælibatis, nec has nec illas valere quicquam demonstrat, si non sit aliqua virtus mentis nempe prudentia, quæ in omni conatu naturæ viam, in omni studio & actione virtutis modum ordinemq; præscribat. Quemadmodū enim graui corpori cōtingit, vt si moueatur sine aspectu, grauiter offendat hoc ipso quòd careat aspectu: ita quidē euenit, vt cæco quodā impetu ferantur tum naturæ tum morū virtutes, si oculo prudentiæ non dirigātur. Cuius lumen si accesserit, magna erit in actione distinctio, summaque laudis & virtutis perfectio. Hinc Socratem partim errasse, partim id quod verum est dixisse ait. Nā quòd virtutes omnes prudentiam esse putauit, illum errasse, quòd autē eas non sine prudentia esse censuerit, præclarè dixisse ait; Quelibet enim virtus nō est ipsa prudentia, nulla tamen virt⁹ sine prudentia spirat. Quippe vt omnes partes plantæ in ra
dice

dice vniuntur, cum tamen quælibet pars
 nō sit radix ipsa: ita omnes virtutes in pru-
 dentia vinciuntur, cū tamen inter se ma-
 neant distinctæ & separatæ. Mirū non est
 videre multas coniunctas vires in vno a-
 nimo, multas lineas in vno centro, mul-
 tas virtutes in vna omnium virtutum pri-
 ma, id est, prudentia. Sed vt hæc acutiùs
 subtiliusq; demonstrantur, animaduer-
 tendum est prudentiam considerari, vel
 fusè, vt est heroica, vel strictè, vt est distin-
 cta virtus: Si primo modo consideretur,
 nihil aliud est quàm vniuersa virtus: si se-
 cundo modo, est, vt antè definitur, habi-
 tus ex consultatione, solertia, sagacitate
 & sententia cōstitutus, quò verum in re-
 bus agendis cernitur. In hoc sensu acce-
 pra tria præcipuè respicit, rectā rationē,
 multiplicem actionis circumstantiam,
 mediocum optimorum electionem: hæc
 tria sunt quasi vincula, quibus omnes vir-
 tutes prudentiæ astringuntur. Est ergo ni-
 hil aliud connecti omnes virtutes cū pru-
 dentia, quàm secundū rectę rationis præ-
 scriptum, electionem, & multiplicē cir-
 cūstantiarum ordinem & decorū agere,

Prudentiæ
 considera-
 tio duplex.

Prudentia
 propriè sum-
 pra tria re-
 spicit.

Connecti
 cum pruden-
 tia virtutes
 quid sit.

Cū ergo nulla alia virtus præter prudentiam hāc vim & proprietatem habeat, vt actū alterius virtutis eliciat, vt ordinem præscribat, vt medium eligat, vt motum & veluti progressum actionis dirigat: absurdum non est, prudentiam veluti centrum in circulo huius vitæ ponere, vt omnes lineæ virtutum à circumferentia flexæ in se definant & quasi reuoluantur. Sunt hīc qui tot esse prudentias existimant, quot sunt in specie virtutes. Istorum error hinc euenit, quod putarēt fieri non posse aliter hunc nexum & vniōnem virtutum, nisi pro circumstātijs cuiuslibet virtutis noua crearetur prudentia, quæ nouas circumstantias, nouasq; agendi rationes in qualibet cōstitueret, quasi verò vna virtus ad hoc præstādum non sufficiat. Dux bonus infinitos milites, vna prudētia paucas virtutes dirigit. Fateor equidē in singulis actionibus cuiuslibet virtutis prudētem actorem esse, fateor etiam aliam aliamq; prudentiam numero huic & illi inhærere, distinctam verò specie (quod isti cōtendunt) inesse nego.

Distinctio.

Virtutes morum sunt cōnexæ in prudentia quoad.

{ Primam apprehensionem obiecti.
 { Præscriptionem circumstantiarum.
 { Directionem actionum.
 { Vsum rectæ rationis & electionis.
 { Consensum vnionemq; veri & boni, intellectu & voluntatis in vltimo fine acquirendo.

Opp.

Obedire præcepto virtutis est actus virtutis, sed puer potest obedire virtutis præcepto sine prudentia: ergo potest esse actus virtutis sine prudentia.

Resp.

Vt est in puero actus virtutis inchoatè, ita est prudentia, quæ ad eundem actum producendum sufficit.

Opp.

Multi plebej & infimæ conditionis homines liberalitatis actum sæpissimè sine prudentiæ præscripto faciunt: ergo malè demonstratur quòd nullius virtutis actus esse possit sine prudentia.

Resp.

Actus libera-
 litatis fieri
 potest, vel

{ Per se, qui non contingit vnquam sine prudentia.
 { Per accidens, & sic potest.

Opp.

Prudentia non est ex essentia virtutis moralis: ergo moralis virtus est sine illa. Antecedens probatur, quia vna species non est ex essentia alterius.

Resp.

Prudentia
quomodo Considera-
sit ex essen- tur virtus,
tia virtutis. vel in

Habitu, & sic prudentia non est ex es-
sentia eiusdem.
Actu, & sic est, nam præscribit circum-
stantias actionis.

Opp.

*Aliæ sunt cardinales virtutes præter prudentiam, ut
iustitia, temperantia, fortitudo : ergo probabile est vir-
tutes etiam cum illis copulari.*

Resp.

*Docuimus antè reliquas virtutes iustitiam quasi
trutinam, temperantiam quasi habenam, fortitudi-
nem quasi columnam, prudentiam quasi regulam vi-
tæ intueri : hoc autem loco magis vni viri prudentia vir-
tutes dicuntur, quia nec hæ, nec illa sine prudentia esse
possunt.*

Dubium.

*Vtrum virtutes intellectuales nobiliores
sint quàm morales?*

*Hoc dubium resolvitur in capite præcedenti, ubi
ostendimus sapientiam multis gradibus dignitatis pru-
dentiam superare : hoc ergo ad præsens institutum
sufficit, si dicamus virtutes intellectus esse nobiliores
moralibus, & quia nobilius subiectum, nempe men-
tem, & quia nobilius obiectum, nempe Deum, & quia
nobiliorem finem, nempe æternam contemplationis
quietem habent.*

QVÆSTION. LIB. VI. 446
CONCLUSIO.

*Vtrum virtutes in animo separato
maneant?*

IN virtutibus tam mentis quàm moris
(vt ait Thomas) considerantur duo,
materia & forma: materia in illis est pro-
pensio seu inclinatio quædam animæ
appetentis ad actiones & opera: forma
autem est ordo rationis tendens in pri-
mam causam. Secundũ materiam, vt ait,
non manent, quippe non erit concupif-
centia, non erit timor, non erit distribu-
tio rerum, &c. secundum formam verò
manebunt perfectissimæ: omnis enim il-
larum ratio exactè tum dirigetur secun-
dum rationis ordinem & decorum: erit
enim in animo separato prudentia sine
erroris metu, erit fortitudo sine timore
mali, erit temperantia sine stimulis appe-
titus, erit sapientia sine vlla ignorantia
mētis. Cōcludit ergo (etsi species & phā-
tasmata corrupto corpore oblitterentur,
quæ hauriũtur à sensib.) remanere tamẽ
puras & immobiles species possibilis in-
tellectus: quia neq; interitu subiecti, neq;
impetu contrarij, neq; alio quouis modo

Species pu-
ræ possibilis
intellectus
manent in
animo se-
parato.

Obiectio &
solutio.

concutiuntur. Est enim intellectus immortalis, speciesq; in illo altius infixæ omnino immutabiles & perpetuæ. Si dicas virtutum species non esse ipsas virtutes, indeq; concludas virtutes ipsas in animo seiuncto à corpore nō manere, Respondeo non solū species virtutum, sed ipsum ordinem, in quo illarū forma cernitur & consistit, post mortem in animo elucere. Verum enim verò animaduertendum est, ordinem duplicem esse: vel contemplationis ad subiectum, vel actionis ad obiectam materiam: ille est per reflexum intellectus in seipsum, hic verò fit per motum & quasi transitum in rem externam: ille post hanc vitam manet, hic cum rebus caducis (in qua transit) tollitur. Quod verū hoc fit, quod dicitur, hinc liquidò cōstat, quia virtutes morū non sunt in sensu, aut in aliqua corporis potentia quæ concidit, sed in animo rationis compote, qui à corpore separatus secundum Aristot. in perpetuū, sine ullo essentię suę lapsu aut labe subsistit. Si ergo virtutes morum sint habitus animi non corporis, id est, æterni subiecti non

mor-

Lib. 3, de anima. c. 5.

mortalis, absurdum profectò esse videatur, si manente animo nullū virtutis vestigiū in eo relinquatur. At dices has morū virtutes in appetitu sensitivo, qui labefactat cum corpore, reponi: idq; cōfirmas ex ultimo ca. primi li. ethicorum ubi philosophus id ipsum asserit. Si tantum sit tibi otij illuc reuerte, verba philosophi lege, sententiam considera, & nō maximè fallar, hunc sensum inuenies, quòd in appetitu insint virtutes quidem inchoatè, at in voluntate propriè & absolute: inchoanter enim in appetitu perficiuntur in voluntate: Hinc passim in 3. libro virtutes & illarum actiones omnes voluntariè dicuntur: hinc etiam habitus animi non corporis aut appetitus definiuntur. Huc ergo omnia tendunt, vt alienum non esse vel à ratione, vel à sensu Aristot. vel à veterum opinione, vel deniq; ab ipsa veritate existimemus: si morum virtutes secundum formale suum (vt loquuntur) esse in animo separato manere doceamus: secundum formale suum esse dico, q̃a sublatà materià externa, in quā transeunt, immortalis & incōmutabilis

subsistit anima, in qua magis magisq; perficiuntur. Nam vt bonæ artes cū per sensus externos discuntur, sunt quidē rudiores, quàm in mentē receptę ac elaboratę : ita virtutes morum in appetitu inchoatę lumen quoddam habent, in animo verò seiuncto impressę propria luce illustrantur. In eo enim omni vitiorum pestilenti halitu, omniq; affectuum contagioso fulmine remoto: nō aliter quàm radij æternę sapientię lucent: & ita sanē lucent, vt sine voce loqui, & sine corporis nexu internas & amabiles actiones quasi exercere per species olim cōceptas & nunc perfectas videantur. De virtutibus mentis hīc nihil ago. Nam de illis cōstat, quòd post diuortium animi à corpore constanter maneant, cum ad verā contemplationem, quę est propria veluti actio mentis, requirantur. Est tamen & in illis post separationem vis maior, & lux (vt ita dicam) longē splendidior & efficacior, quippe in corpore illarum vis reclusa est, & lux nubeculis multarum perturbationum aliquantulum obscurata. Sed vt dispersis nubibus stellę in serena nocte:

nocte: ita disruptis veluti catenis corporis virtutes in libera & soluta mente splendent. Tum enim simplex & sincera essentia virtutis in simplici & sincera substantia mentis cernitur, eademq; quasi ingyrum rationis versa, non sine incredibili voluptate & desiderio ad circumferentiam primi motoris (cuius imaginem mens nostra gerit) flectitur.

Distinctio questionis.

Duplex est essentia vir- tutis,	Materialis, quæ transit, vel in	Externum obiectū, quale est pecunia, periculum, &c.
		Internum affectum, qualis est volupras, ira, &c. hoc modo accepta non manet.
	Formalis, quæ in immanente actione animi, & in ordine mentis ad primā causam versatur : & hæc simplex virtutis essentia post mortem in animo separato manet.	

Opp.

Morales virtutes teste philosopho sunt in appetitu, sed appetitus perit: ergo virtutes morales pereunt. Maior est Arist. in ultimo cap. lib. primi. minor probatur, quia appetitus est potentia corporis.

Resp.

Sunt in appetitu inchoative ut aiunt, sed sunt in
H h s volu.

voluntate perfectiue: quare et si appetitus deficiat, voluntas tamen intellectiua inuoluta & inconcussa manet.

Opp.

Morales virtutes solùm ad politicum vsum inseruiunt, sed vsus politicus cum hac vita corrumpitur: ergo morales virtutes corrumpuntur: maior constat ex primo libro cap. secundo, vbi docet philosophus, quòd finis huius scientiæ sit actio, non contemplatio.

Resp.

Maiores vera est, si considerentur virtutes morales quo ad materiam in quam transeunt, non quo ad formam, in qua perpetuò conseruantur.

Opp.

Forma moralis virtutis est in debellandis vitijs & moderandis affectibus: sed vitia & affectus post hanc vitam non sunt: ergo nec sunt virtutes morales,

Resp.

Forma virtutis quæ.

Non forma, sed vis quedam virtutis in hac pugna cum vitijs & affectibus perspicitur, eademq; vis ex parte non simpliciter virtuti conuenit, ex parte dico via non victoriæ. Nam in via est pugna, in victoriæ est quies & perfectio. Hæc verò quies tum maximè probatur, cum mens separata in seipsam per veram contemplationem vertitur.

Opp.

Ridiculum est, vt animi separati fortes aut temperantes dicantur: ergo absurdum est virtutes morum in animis separatis collocare.

Resp.

Resp.

Non magis ridiculum est fortes ac temperantes illos dicere, quàm eos, qui caste & honeste hinc vixerint, beatos appellare. Nam quamvis externus actus huius vite claudatur, internus tamen animi habitus retinetur, quippe virtus politicum usum in externis, theoreticum usum in rebus internis habet.

Virtutum
usus est vel
politicus
vel theori-
cus.

Opp.

Fortitudo ab Arist. definitur, ut periculum: temperantiavt voluptatem: liberalitasvt pecuniam spectet, &c. sed sic solum in hac vita habentur: ergo inanis videtur ista positio, quæ eternitatem virtutum defendit.

Resp.

Nimis obtundit nos hoc argumentum, nam sæpe de obiecto externo & interno, sæpe de usu politico & theotico, sæpe de neutra composita & simplici virtutum moralium diximus. Quamvis ergo definiantur virtutes à philosopho per obiecta externa quoad politicum usum in natura composita: non tamen sequitur quin definiatur per obiecta interna, quoad usum theoreticum in natura simplici & absoluta, ut patet in libro decimo ethico- rum, ubi simplicem essentiam virtutis & felicitatis philosophus tradit.

Natura vir-
tutis sim-
plex & com-
posita.

Opp.

Vt lux maior minorem obscurat, ita virtus theoretica, quæ est eminentior, politicam, quæ est inferior, tollit: sed virtutes post hanc vitam solum theoreticæ succedunt: ergo politica & morales tolluntur.

Resp.

Resp.

Lux maior minorem obscurat quidem, sed non tollit, fateor ergò post hanc vitam diutius politicas virtutes non dici: ipsas tamen virtutes omnino tolli ac deleri nego. Nam etsi actus & existentia concidat, formatamen & essentia manet, quæ simplex, æterna & immutabilis habetur.

Opp.

Beatitudo animi separati in sola contemplatione primæ causæ consistit : ergo videtur absurdum meriti aut mentis virtutes adijcere ut beatiore simus. Antecedens est Aristotelis & in decimo ethicorum, & in 12. Metaph.

Resp.

Etsi omnis beatitudo post hanc vitam à Deo est, id bonum tamen, quod dederit, perire non finit. Est enim contranaturam summi boni, id quod verè bonum est, omnino tollere. In separatione ergo animi à corpore non delentur virtutes, sed augentur potius, ut simpliciores ac diuiniore factæ nos similiore Deo faciant: quem tanquam speculum omnium virtutum tum verè suspicimus & admiramur.

L A V S D E O.

LIBER

LIBER SEPTIMVS

CAP. I.

616b. 3

-1112 272

1112

*An sit aliqua diuina virtus in homine
feritati opposita?*

*An maximè fugienda sint in hac vita
vitium, incontinentia, feritas?*

QVONIAM omnium mor-
borum, quibus contabescit
animus, longè maximus ha-
betur ille qui incontinentia
dicitur: Operæpretium duxit Aristot.
salutare aliquod pharmacum contra tā
pestiferam labem humani generis pro-
pinare. Nunc ergò (cæteris tam mentis,
quàm moris virtutibus adumbratis) satis
longum sed fructuosum de continentia
tractatum instituit: Cuius vis vt magis
elucescat, portenta viciorum (quæ sunt
tam vtili affectioni opposita) in hoc quo-
que

De conti-
nencia.

Conclusio-
nes qua-
tuor.

que libro accuratè describuntur. Sed ne
lōgius abeam, decretum est in his qui se-
quuntur libris, veluti epitomen ac sum-
mam cōprehendere: ita tamē vt singula
suo ordine apud philosophū intelligan-
tur. In primo capite quatuor sunt cōclu-
siones: prima est, quòd tria sint in hac vi-
ta maximè fugiēda, viciositas, cui virtus:
incontinentia, cui continentia: belluina
feritas, cui heroica & diuina virtutis ex-
cellentia opponitur. Secunda est, quòd
rarò inter mortales cōtingant hæc duo,
nempe immanitas, & excelsa animi vir-
tus, quæ homines diuinos reddit. Sunt
tamen aliqui insigniter barbari: sunt et-
iam aliqui, vt loquar cum philosopho, in-
ter mortales diui, iuxta illud Homeri de
Hectore dictum.

Non hic mortali est, sed diuini semine natus.

Tertia, quòd neq; Dei, neq; belluæ sit
virtus: non Dei, quia nulla affectio, nul-
lum accidens in Deo est: nō belluæ, quia
mores & virtutes bellua non sequitur.

Quarta est, quòd in præceptis sequuturis
p̄babilitatē solūm persequi & expiscari
contenderit. Per heroicam & diuinam

virtu-

virtutem (quæ feritati opponitur) intel-
ligit philosophus raram & admirabilem
excellentiam morum maximè in refræ-
natione voluptatis & concupiscentiæ:
qualis ille fuit Xenocratis, qui Phrynem
nobile illud Athenarum scortum toties à
suo sinu intactam & insalutatam dimisit
vt coacta sit meretrix deridentibus qui-
busdā dicere, statuat hominis (quam-
uis formosa sum) mouere non potui.

Distinctio.

Virtus di- uina dici- tur, vel	{	Simpliciter, qualis est in animo separato, quæ omnino vires humanas superat.
		Ex parte, qualis est in animo coniuncto, sed rarò, cū subactis vitijs, affectibus & fe- ritate theoricam vitam contēplamur, sum- mūq; gradū in qualibet virtute attingimus.

Distinctio secunda questionis.

Præcipuè fugienda sunt in hac vita	{	Viciositas	{	Tā in dispositione naturæ, quā in habitu malitiæ.	obscœnis
		Incontinentia		Mentis, in cogitatis	
				Vocis, in dictis	
				Operis, in factis	
{	Feritas, quæ contingit 4 modis, vel	{	Ex cōsuetudine inter barba- ros & efferatos, puta Can- nibales aut Garamantas.	Opp.	
			Ex morbo & lēione cerebri, vnde infani.		
			Ex nigra & adusta bile, vnde melancholici.		
			Ex magna malicia, vnde ty- ranni dicuntur.		

Opp. contra primam quæstionem.

Virtus diuina humanas vires superat : ergo homini non competit. Antecedens est in textu.

Resp.

Vires humanas superare dicitur, quia paucissimi sunt qui tali virtute insigniuntur.

Opp.

Virtus diuina aut idem obiectum cum alijs aut diuersum habet : si idem habeat, ab illis non differt : si diuersum, opus est vt explicetur, quod in textu non agitur.

Resp.

Non habitu, sed gradu, non in essentia, sed in excellentia dignitatis ab alijs distinguitur.

Opp. contra secundam quæstionem.

Belluina immanitas versatur circa illud, quod non est naturale homini, ergo non est delectabile, & proinde homini ista morum feritas conuenit.

Resp.

Vsus mutauit naturam, & pessima consuetudo sapè hominem in pecudem conuertit.

Opp.

Feritas & incontinentia continentur sub vicio, ergo est superuacaneum ista vt distincta tradere.

Resp.

Vicium pro habitu malitiæ, incontinentia pro affectu deprauati animi accipitur.

CAP. II.

NE in maius volumen, quàm decre- Ratio red-
uerim, succrescat hoc opus, neces- ditur curse-
se est vt velis contractis orationis maxi- quentia tra-
mè breuitati studeam: hoc autem nunc ctantur suc-
inconsideratè fieri non videbitur, cum- cinctius.
aut de rebus cognatis, aut de minus ne-
cessarijs disputare oporteat. Propositum
ergo est aliquando in sequentibus riuos
claudere, & fontes petere: hoc est longi-
usculas præfationes rescindere, & quæ-
stiones distinctione solùm aperire. Non
tamen hoc fiet in omnibus, sed tum so-
lùm, cùm aut rerum perspicuitas aut ex-
ilis indè comparata vtilitas postulaue-
rit: verbi causâ, in hoc capite, in quo sex
dubia seu scrupuli mouentur, quorum
status breuiter & quasi punctim hoc mo-
do resoluitur.

*Prima quæstio secundi capitis est, An incontinens
sciat id esse malum quod agit?*

Duo in homi- ne incontinen- te considerari debent,	{	Vis mentis, & sic scit malum esse, quod aliquando agit; habet enim scien- tiam in habitu sed non in usu.	Incōtinens quomodo sciat vel nō sciat id ma- lum esse quod agit.
		Impetus affectus, & sic vis mentis & rationis hebescit, ipseq; incōtinens furentius ad scelus designandum rapitur.	

Ii

Opp.

Opp.

Nemo contra scientiam, ut ait Socrates in textu, trahitur, ergo idem sciens & incontinens esse non potest.

Resp.

Non simpliciter sciens, sed potius affectu astuans scienterruit.

Opp.

Omnes ignorantes peccamus, ergo incontinens. Antecedens est in primo capite tertij libri.

Resp.

Verum est ex parte affectus non mentis.

Quaestio Secunda.

Vtrum prudentia in incontinente concupiscentiae resistat?

Incōtinens non est prudens.	Prudentia non est in homine incontinente, propter	{ Defectum rectae rationis, quae dirigeret. Defectum virtutis, quae vitam eiusdem iustiores redderet.

Opp.

Prudentia est virtus mentis quae in vero cernitur: ergo non est absurdum illam in homine impotente collocare: multi enim sunt incontinentes, qui recte alijs consulunt, quod est opus prudentiae.

Resp.

Virtus mentis consideratur	{ Perfectè, & sic non est in malis. Imperfectè, & sic est.

Quaestio

Quæstio tertia.

An idem continēs & temperans, idē-
que incontinens & intem-
perans.

Idem non est continens & temperans.	<p>Quia continens vehementes & malas cupiditates sentit & vincit, sed temperans istiusmodi non patitur.</p> <p>Quia continens latius patet, quàm temperans.</p>	Continens & temperans differunt.
-------------------------------------	---	----------------------------------

Opp.

Temperans etiam vehementibus affectibus circa gustum & tactum resistit, ut est in tertio libro Ethic. ergo malè ponitur illud discrimen.

Resp.

Verum est in illis duobus sensibus, sed continens in vincendis omnibus omnium sensuum tam internorum quàm externorum concupiscentiis sollicitè versatur.

Quæstio quarta.

An continens semper prudens, inconti-
nens semper imprudens
dicatur?

Continens semper est prudens, propter	<p>Constantiam in virtute.</p> <p>Circumstantiarum observationem in actione.</p>
---------------------------------------	--

Quæstio quinta.

An intemperans sit deterior incontinentente.

Incontinens est deterior intemperante, quia	Incontinens scienter agit, intemperans non item.
	Incontinens magis spontè & persuasus agit, quàm intemperans.
	Incontinens in pluribus peccat, quàm intemperans.
	Incontinens difficilius ad honestatem vitæ reuocatur, quàm intemperans.

Burleus dicit Arist. in hoc capite non demonstrationis sed inquisitionis modo procedere: dicit enim docere philosophum huic diuersum in octauo capite huius libri, nempe intemperantem esse peiorem incontinentente: Sed tanti viri pace existimo in alio illâ, in alio hîc sensu loqui Arist. vt postea declarabitur.

Quæstio sexta.

An continentia & incontinentia in omnibus omnium virtutum moralium obiectis versentur?

Considerantur continentia, & incontinentia, vel	Simpliciter seu per se, & sic habent propriam materiam.
	Compositè & per accidens, & sic circa aliarum virtutum obiecta versari dicuntur, vt circa iram, gloriam, lucrum: sed hoc contingit improprie.

CAP.

An habitus scientiæ sit in incontinente?

VALDE absurdum videbatur Socra-
ti, ut ait Arist. in præcedente capite,
quòd aliquis sciens in sentinam turpis
incontinentiæ rueret. Absurdum id esse
hoc loco negat philosophus; sed ut hoc
melius probet, primùm quædam præfa-
tionis loco præmittit, nempe docendum
esse quænam sit materia incontinentiæ:
& an continentia eandem cum inconti-
nentia materiam habeat? deinceps an
continens & temperans in eodem ob-
iecto communicent? postremò, an scien-
tes aliquando turpiter contra scientiam
agant? His propositis accedit ad refu-
tationem Socratis, docetq; scientē sumi
duobus modis, aut pro illo qui scientiam
habet, aut pro illo qui utitur. Incontinēs
quidem habet scientiam mali, in quod
præcipitantiùs aliquando labitur: pro-
cellà tamen & veluti furore perturbati-
onis dementatus illà nō utitur. Ut enim
dormiētes, insani, & vinolenti Empedo-
dis carmina recitant, parùm aut non o-

Sciēs aliquis
bifariam
dicitur.

Incontinē-
tes scientiā
habent, sed
non utun-
tur ea.

mninò callentes quid dixerint: ita impotentes & perturbati otiosum habitum sciētiæ tenent, vsum verò dum insaniunt, parum aut non omninò intelligunt. Verum enimverò vt à somno exuscitati sciunt, ita ab affectu liberati iterum sciendi vsum actumq; recipiunt. Præterea, vt multi vniuersale rectè demonstrant & sciunt, qui parum attenti in particulari errant: ita incontinētes verbi causâ sciunt ebrietatem & venerem nocere, qui tamen perturbatione æstuantes hoc poculum, quia est dulce, hanc Laidem, quia est delicatula, persequuntur. Qui ergò particularem enunciationem aut non perpendit, is licet vniuersalem nōrit, agendo tamē peccare poterit: Ita q; mirū nō est, si sciens aliquādo incontinēter vixerit.

Distinctio.

Scientia confide- ratur, vel in	{	Habitu, qui est aut de	{	Vniuersis, & sic incontinens sciens dicitur.
				Singulis, & sic incontinens sciens non agit.
	{	Actu, qui est aut	{	Liber & immunis, vt in castè viuentibus.
				Astrictus perturbationi, vt est in perniciosis.

Opp.

Opp.

Scientia est virtus, ergo non est in incontinente.

Resp.

Ratio non valet, quia est virtus mentis.

Opp.

Incontinens dormienti, vinolento, & insano assimulatur, sed isti scientiam non habent : ergo nec incontinens.

Resp.

Isti non habent vsum, sed habitum tenere possunt.

Opp.

Incontinens nouit hoc poculum inebriare, & hanc venerem nocere, ergo non rectè dicitur in textu, quod vniuersalia sciat, & particularia ignoret.

Resp.

Confusè non distinctè nouit : misit at enim secum hoc poculum quidem inebriare, sed vehementiùs perturbatus solum quàm suauè sit hoc poculum considerat, aliudq; non cogitat, quamdiu durat perturbatio.

Vtrum necessariò id agat semper voluntas quod intellectus con-
cluserit? Dub.

Non est necesse
vt concludenti
intellectui vo-
luntas obtem-
peret, propter

{ Libertatem, quam habet in v. lendo
& nolendo.
Dignitatem, quam tenet in ipso in-
tellectu ad suum obiectum per-
trahendo.

CAP. IIII.

Vtrum sit aliquis absolutè continens?

*An patiens, continens, mollis, & incontinens
circa eadem obiecta versentur?*

NIMIVM suos liberos dilexit Nio-
be, vt hîc ait philosophus, quæ illis
à deo occisis fureret. Stultè suum patrem
dilexit Satyrus, qui nimio amore patris
insaniret. Excessus incōtinentes, modus
studiosos facit. Voluntates sequuntur
continens & patiens, mollis & effœmi-
natus, vt docet in hoc capite Arist. sed illi
frænibus rationis retracti iētum scorpionis
fugiunt, hi laxis voluptatis habenis vsi
mortifera concupiscentiæ suæ tela vul-
neraq; sentiunt, adeoq; sub dulci escâ &
virus & hamum in suam perniciem au-
dè deglutientes deuorant. Hinc prima
conclusio huius tractatus nascitur, quòd
molles & incontinentes voluptati & do-
lori cedant, quòd patiens & continens il-
lis resistent, Hanc conclusionem sequi-
tur in textu eorum, quæ voluptatem pa-
riunt, certa distinctio, nempe quòd quæ-
dā sint necessaria, putà ad vitam, vt cibus;
ad spe-

ad speciẽ, vt venus: quædam nõ necessaria, vt honor, opes, vires, victoria. Secundũ illa simpliciter & absolutè molles & incõtinentes dicimur: at in his versari non absolutè sed metaphoricè & cũ additione, id est, comparatè molles & incõtinẽtes nominamur. Postremò altera partitio eorũ, quæ delectãt, ponitur, nempe quòd alia sint naturà sua expetẽda, vt lucrũ, diuitiæ, alia naturà fugiẽda, vt esus carnis humani, cædes, multaq; nõ nominãda scelera, quibus barbari & immanes solũ capiũtur: alia deniq; intermedia, quorum vsus laudabilis vbiq; semperq; habetur.

Distinctio.

Continens dicitur, vel	{	Simplex, qui simpliciter circa voluptates corporis & animi versatur, & sic absolutè cõtinentis aliquis in textu nominatur.	
		Cõpositus, qui præter simplices voluptates, alias in externis rebus putà honore & diuitijs positas moderatur; & sic continẽs ex adiuncto & cõparatè dicitur.	
Materia continen- tiæ, patientiæ, molliciei, & in- continentiæ est	{	Per se, ea- demq; ne- cessaria aut ad	Vitam tutandã, vt illa quæ ex cibo. Speciem conseruã- dam, vt illa quæ ex appetitu coniun- ctionis oritur.

voluptas, quæ
est, vel

Per accidens,
eademque
vel

{ Non necessariâ, vtili-
la quæ ex lucro.
Inusitata, vt illa quæ
ex cæde alterius
capitur.

Opp. contra primam quæ-
stionem.

Absolutè is continens est, qui se in omni bono rationis contra impetum affectus continet, sed hoc locum habet in alijs passionibus animi & corporis, quàm in his quæ temperantiæ subiiciuntur: ergo absolutè continens non solum circa materiam temperantiæ versatur. Maior est definitione continentis. Minor est Ciceronis secundo Rethorica: vbi docet quod continentia sit affectio, per quam cupiditas consilio regitur, sed cupiditas est maximè circa iram ad vindictam, circa ambitionem ad honorem.

Resp.

Non negat philosophus versari continentiam circa iram aliasq; affectiones animi, sed hoc vult, quòd propriè & per se intra limites rationis versetur, cum effrænis libido arcem mentis obsideat.

Opp.

Temperantia & continentia idem obiectum habent, ergo non differunt.

Resp,

Differunt modo non re ipsa, sic Boetius. Idem obiectum habent non tamen eodem modo, sic Thomas.

Opp.

Opp. contra secundam quæst.

Continentia & patientia sunt distincti affectus, ergo eandem materiam non haberent.

Resp.

Eandem habent communem, non propriam: vel dicendum est eandem habere, non tamen eodem modo acceptam. Est enim voluptas temperantiæ obiectum in relatione ad sensum, est continentia obiectum in relatione ad voluntatem.

Continentia
& patientia
quomodo
eandem ha-
beant ma-
teriam.

CAP. V.

An incontinentia versetur in rebus, quæ sunt naturæ molestæ?

TIGRES, vultures, leones magis à feritate se aliquando continent, quàm quidam tyranni, barbari, & truculenti homines. Narrat hoc loco philosophus de quadam Circe, quæ excisos foetus ab utero solebat rabidi canis instar deuorare. Narrat de populo circa Pontum, qui parentum sanguine epulantur. Narrat de Phalaride, qui Perillum, vt boantis vocem audiret in æneo & ardenti tauro flammis consumpsit. Narrat deniq; de horrendo contra naturam masculi cum masculo-

Voluptas
in continē-
tis varia.

masculo concubitu. Sed quorsum hæc, fortasse dices? certè vt intelligas voluptates, circa quas versatur incontinens, aliquando ex reb. naturà iucundis, aliquando ex rebus vi suà molestis fluere & dimanere. Iucundæ autem sunt, vt ait philosophus, aut quibus vniuersa capiuntur animantia, vt cibus, venus : aut quæ aliquibus pro diuersitate naturæ & consuetudinis voluptati habentur. Iam verò molestæ sunt, à quib. hominis probè & liberaliter educati animus sensusq; abhorret: iucundæ tamen sunt distortis & monstrosis ingenijs, idq; præcipuè quatuor modis: vel ex corrupta naturà, vel morbo, vel infaniâ, vel prauà consuetudine, quæ altera natura dicitur. Istis rationibus deprauati nō absolutè, sed ex parte incōtinētes definiūtur : ex parte dico, non quòd non sint insigniter mali, sed quòd incōtinētes propriè illarū voluptatum aculeis feriantur, quæ naturà iucundæ & delectabiles haberi solent. Est ergo continentia alia vulgaris, quæ in rebus naturà iucundis : alia immanis, quæ in rebus vi sua molestis cernitur.

Distin-

Distinctio.

Incontinens est	Simplex, qui in voluptatibus eisdem cum intemperante versatur.	
	Compositus qui fit velex	Contra genus, si homo lapide delectetur.
		Contra speciem, si homo cū pecude copuletur.
		Contra ordinem naturæ, si modus non seruetur.
		Contra seipsum, si quis sua ipsius forma capiat.
	Corrupta natura, vt in peccato contra naturam, quod contingit vel	
	Morbo, vt in pleuritide.	
	Infantia, vt in phrenesi.	
	Consuetudine, vt in barbaritate.	

Opp.

Nulla est delectatio in molestis: ergo incontinens, qui solam voluptatem venatur in molestis non cernitur.

Resp.

Molestum capitur, vel *simpliciter, sic delectationem non parit.*
Respectu corruptæ naturæ, & sic voluptatem quandam habet.

Opp.

Incontinentia idem habet obiectum cum intemperantia

tiā ut anteā probatur, ergo in alijs obiectis non consistit, ut hīc definitur.

Resp.

Incontinentia propriè dicta idem cum intemperantia obiectum habet, sed exuperantia istius vicij, quæ immanis incontinentia dicitur, alias res obiectas habet.

C A P. VI.

Vtrum incontinentia circa cupiditatem, deterior sit eā, quæ circa iram versatur?

An feritas morum sit minus malum, quàm viciū?

VENUS, de qua hīc loquitur Arist. cœli filia, amorum dea, mater cupidinis, Vulcani cōiux, Marti insignis meretrix à poëtis olim fuisse fingit. Huius nomen hoc loco pro insidiosa & blanda voluptate sumitur, quæ incontinentem multò deteriore irato efficit. Sed ut omissis circumstantijs rem ipsam agamus: duæ in hoc capite conclusiones texuntur, prima quòd incontinentia circa cupiditatem sit longè deterior eā quæ circa irā versatur: secunda, quod feritas morum sit minus malum quàm viciū. Pri-

Incōtinens cupiditatū deterior est quàm incōtinens iræ.

ma conclusio probatur à proportionē, à proprietate, ab effectu, à signo: à proportionē, quia vt serui parùm attentē obseruantes quid domini dixerint citò ad negotiũ auolant: & vt canes subitò latrâtes pulsatis foribus, parùm attendētes an sit amicus, an hostis qui pulsauit: ita incontinentes iræ ex parte rationis præceptum audiunt, sed repentino animi feruore ac motu sine vllâ meditatione ad supplicium & vindictã ruunt. Incontinentes verò cupiditatum rationē nec audiunt præcipientem, nec reuocantē sequuntur: à proprietate, quia ira est magis naturalis affectus quam immoderata cupiditas: ab effectu, quia iræ incontinens apertè inuadit, sed qui indulget cupiditati, sophista est & fraudulentus: à signo, quia cupiditate æstuantēs magis odimus quam iratos. Altera conclusio, nempe quòd feritas sit horribilius, sed minus malum quam viciū, hoc argumento probatur: Id minus malum est, quod caret ratione, quam quod rationē ad aliorum damna sibi ancillari cogit, sed feritas caret ratione, viciū autem habet, eademq; corrupta

Malum ani-
matum in-
animato
peius.

pta in omni scelere vtitur, ergo feritas est minus malum quàm vitium. Hoc etiam addit philosophus, quòd animatum malum, vt vitium, sit multò nocētius eo quod caret anima, qualis est belluina feritas, & quasi lunatica vertigo cerebri.

Distinctio primæ questionis.

1111

Incōcinen-
tia circa cu-
piditatem
est deterior
eā quæ circa
iram versa-
tur, quia

{ Iratus subitò mouetur, incontinēs cum quadam deliberatione.
Iratus est similis incauto seruo, sed incō-
tinens est similis insidiosa feræ.
Iratus est simplex & apertus, at inconti-
nēns est dissimulator.
Iratus pœnitentiam plerumq; agit, at in-
continens rarò.
Iratus minorem iniuriam infert quàm
incontinens.
Iratus minore odio est dignus quàm in-
continens.

Distinctio secundæ questionis.

Feritatis o-
rigo duplex. Feritas con-
tingit duo-
bus modis,
vel

{ Ex defectione seu læsione rationis, vt in lunaticis, & mulierib; quibusdam grauidis, de qua feritate fit hoc loco comparatio.
Ex pessima consuetudine, vt in tyrannis & agrestibus sylvarum incolis: sed de hac non intelligitur conclusio. Nam ista immanitas omne vitium superat, est enim plus quam belluina,

Opp.

Quantò difficilius est passioni resistere, tantò minus

curpe

turpe est ab illâ vinci; sed difficilius est resistere concupiscentijs quàm irâ: ergo incontinentia cupiditatis est minus malum quàm incontinentia irâ.

Resp.

Negatur maior, quia quò difficilius est resistere, eò pulchrius est vincere & superare.

Opp.

Incontinentia irâ nobiliorem partem animâ inficit, quàm incontinentia cupiditatum: ergo est turpior. Antecedens patet, quia pars irascibilis est nobilior quàm concupiscibilis.

Resp.

Incontinentia cupiditatum vtramq; partem animâ sapè deprauat, nam multos ad bilem incitat ac incendit amor.

Opp.

Deterior est illa incontinentia, quâ cum maiore rationis vsu coniungitur: sed irâ incontinentia, vt est in textu, maiore cû rationis vsu coniungitur: ergo est notentior.

Resp.

Non dicit maiorem habere vsum, quia vititur, sed quia iratus citius ad medium consilio flectitur.

Opp.

Omnes timent & fugiunt incontinentem irâ, non autem similiter incontinentem cupiditatum: ergo maius malum est incontinentia irâ.

Kk

Resp.

Resp.

Est quidem malum magis terribile quoad poenam, non magis detestabile quoad culpam.

Opp.

Concupiscentia est magis naturalis quam ira: ergo magis est excusanda. Antecedens est Arist. 3. Ethic.

Resp.

Ira dicitur magis naturalis, quia à corde ipsa, vita principio nascitur: Concupiscentia autem minus naturalis hinc appellatur, quia ab externo obiecto plerumque nascitur.

Opp. contra secundam.!

Feritas plus recedit à medio, quam vitium, ergo est deterius quiddam. Antecedens probatur, quia est nihil aliud feritas quam ipse excessus & exuperantia vitij.

Resp.

Resolvitur hoc argumentum in distinctione questionis, nam illa hinc feritas non intelligitur.

Opp.

Exemplum in textu de quodam filio, qui suum patrem ad ostium per crines traxit, planè immanem hinc feritatem intelligi demonstrat: ergo male respondetur.

Resp.

Exemplum benè docet, sed non probat semper: sed attende quòd illud exemplum ingrati filij adhibeatur, ut doceat philosophus mores, agrestes sapè à parentibus in prolem fluere.

CAP. VII.

*An continens, incontinens, mollis, patiens,
temperans, & intemperans rectè
definiantur?*

An intemperans sit deterior incontinente?

NE c te Philocletes incontinentem
ne c te Xenophonte mollem & in-
temperantem nomino. Vipera enim te
Philocletes ad eiulatū, natura te Xeno-
phonte ad cachinnum impulit. Scio e-
quidem hominem saxum non esse, sæpè
tormentis, sæpè delitijs posse permoueri
scio : verum si omni voluptati cedas, in-
continens : si omnem dolorem fugias,
mollis & delicatus eris. Est. n. inconti-
nens qui omni cupiditate capitur : est
mollis qui leuissimo dolore vincitur.
Quæro à te, nitide mollis que homuncio
cur vestem trahis ? cur palliū perdis ? est-
ne nimis molestum tibi te vestem indue-
re ? estne molestū pallium dilapsū tol-
lere ? stertis in lucem ne frigus capiat : nō
prodis foras ne aspis mordeat : voculam
non edis ne clamor noceat : O dulcis

Continens
& patiens
quid.

Intemperans
sit ne dete-
rior incon-
tinente.

vita, si hoc esset laborare: excutienda est
profectò ista plusquam effceminata mol-
licies, quæ iuuenilem caniciem in medi-
is delitijs parit: quæ non solum Persarum
regibus, quos describit philosophus, sed
etiam musarum alumnis perniciem ista
ætate adfert. His duobus nempe molli &
incōtinenti cōtinens patiensq; opponi-
tur. Ille est, qui vincit & moderatur ille-
cebras: hic, qui doloris tædas sentiēs non
sentit, id est, constanti animo perferens
omnia in virtutis vsum actumq; conuer-
tit. Temperantem & intemperantem in
tertio libro definit philosophus, hîc igi-
tur iterum non definitio. Sequitur nunc
comparatio inter intemperantem & in-
continentem, vter istorum sit deterior?
In secundo capite huius libri incōtinen-
tem peiorem conclusit, hîc verò alio re-
spectu intemperantem deteriorem pu-
tat: illic vt quibusdam placet arguit phi-
losophus contra rei veritatem hîc verò
suam confirmat sententiam. Si compa-
rationis rationes quæras, distinctionem
subsequentem diligenter perpende.

Distinctio.

Intemperās cōsideratur, vel respectu	{	Affectus, & sic non est deterior inconti- nente, ob illas rationes, quas antea ex Arist. recitauimus.	{	Intemperantia est habi- tus, incontinentia ve- rò est affectus.
				Intemperantia est semper voluntaria, at inconti- nentia sæpe inuita.
				Intemperantia cōiungi- tur cū malitiā & im- pœnitētiā, incōtinen- tia autem non item.

Opp.

*Nullum vitium est incurabile, ergo nō rectè in tex-
tu dicitur, quod intemperantia sit malum incurabile.*

Resp.

*Incurabile dicitur, quia difficillimè curatur & extin-
guitur.*

Opp.

*Incontinentia est vitium, ergo est habitus: quo cōces-
so, illud discrimen ex parte habitus non rectè assignatur.*

Resp.

*Est viciosum sed nō morale vitium, est perniciosus af-
fectus sed non habitus, vt docet Arist.*

*Virum continentia magis quàm con- Dub,
stantia sit expetendā?*

Opp.

Constantia perficit virtutem, vt est in secundo libr. ethic. ergo magis est expetenda.

Resp.

Constantia illic pro perseuerantia, hic verò pro patientia sumitur, quæ quidem non est magis expetenda, quia illustrius est vincere voluptatem, quod ad continentiam: quàm ferre & obsistere, quod ad constantiam pertinet.

CAP. VIII.

An intemperantia hydropi, incontinentia morbo comitali rectè assimuletur?

An incontinentes temerarij sint minus mali quàm infirmi?

Intemperas
incōtinen-
te deterior.

IDEM in vestibulo huius capitis agit philosophus, quod in fine postremiegit: probat enim intemperantem esse deteriorem incontinente. Nam illum facti non pœnitet, hunc recordatio sui sceleris commissi vulnerat: illum quasi aquâ intercute & tabe laborare, hunc quasi comitali morbo affligi docet. Nam vt hydropici tabificique
sem.

semper suum malum adesse sentiūt, elephantiaci autē interualla vicesq; habent: ita intemperantes perpetuò exhalāt scelus, incontinentes aliquando à sua vertigine liberātur. Quippe, vt pauculo epoto vino infirmi in ebrietatem incidunt, vnde crapulam contrahentes vinum bibere abhorrent: ita multi incontinentes ex temeritate in voluptatē lapsi, indeq; quasi nauseam concipientes amplexum veneris execrātur. Hinc sequitur alia cōclusio, quòd incōtinentes ex temeritate sint minùs mali, quàm ex infirmitate peccantes. Ratio est, quia illi inconsultò, hic cum deliberatione peccant. Sunt enim infirmi, qui sæpè proponunt sibi castè & honestè viuere, voluptate tamen obiecta statim vt folia vento in contrariam sententiam distrahuntur. Postrema conclusio est quòd incontinentia sit partim vici-
cium, partim affectus: hoc probat exemplo, Nam vt Milesij non sunt (vt ait Demodocus) insipientes, insipienter tamen agunt: ita incōtinentes viciosi non sunt, si habitum; viciosè tamen viuunt, si affectum spectes.

Incontinen-
tia est par-
tim vici-
um, partim af-
fectus.

Distinctio.

Temerarij incontinen- tes sunt mi- nus mali quam infir- mi, quia	{	Solum ex affectu sine deliberatione peccant. Facilius ad pœnitentiam facti reuo- cantur. Rariùs offendunt.
---	---	--

Opp.

Incontinentes temerarij ex malicia sapè offendunt, ergo non solum ex affectu. Antecedens patet in Tarquinio, qui oppressit Lucretiam

Resp.

Argumentum non sequitur, quia malicia inter affectus definitur.

Opp.

Incontinens peccat in omnibus omnium sensuum obiectis: ergo est peior intemperante, qui voluptatibus duorum sensuum obstringitur.

Resp.

Non in multitudine obiectorum, sed in magnitudine excessus consistit comparatio.

CAP. IX.

An continens in recta ratione semper persistat.

An pertinax semper in malo proposito se obfirmet?

Continens
& pertinax
quomodo
inter se dis-
crepent.

CONTINENS & pertinax in hoc
vno conueniunt, quod in opi-
nione vterque persistat: sed ille in bona,
hic

hic in mala & peruersa constare dicitur. Pertinax enim est tenax, ppositi; & quāuis plerumque est indoctus & agrestis, à sua tamen sententia & falsa opinione ægrè distrahitur. Vt ergò se habet audax ad fortem, prodigus ad liberalem; ita se habet pertinax ad continētem hominem. Hinc concluditur, quòd pertinaces magis affines & cognati sint impotentibus quàm castis & moderatis viris, quorum est probè suadenti cedere & conuiūere. Nam obfirmato animo sic adherere opinioni, vt ne Vlyssē perorante exoreris, pertinaciā morum, non continentiam arguit. Sequitur iam alia cōclusio, quòd incontinens, paruus, aut intemperans non sit perpetuò dicendus qui voluptatem experit, sed is solum qui turpi & obscœna cupiditate ducitur: verbi causâ, infirmus stomacho vinum bibis, si ex moderato haustu sequatur ebrietas, inde intemperans dici nō debes: Ratio est, quia vinum nō propter dulcedinem vt ebriosus, sed propter sanitatem vt infirmus sumpsis.

Distinctio.

Continens & pertinax differunt, quia	{	Continens in bona, pertinax in mala opi- nione hæret.
		Continens facile rationem audit, perti- nax benè suadenti non obtemperat.
		Continens in medio, pertinax in excessu aut defectu consistit.

Opp.

Neoptolemus laudatur in textu, qui propter volupta-
tem eandemq, honestam non permansit in sentetia, er-
go cōtinens malè definitur is esse, qui semper in honesta
sententia manet.

Resp.

Consideran- tur in conti- nente duo,	{	Intentio, quæ semper debet esse bona, ut fuit illa Noe, cum vinum biberit cu- ius vim antequã degustauit, scire non potuit: vnde incontinens per accidens non absolutè fuit.
		Actio, quæ aliquando ex ineuitabili igno- rantia nata incontinentè per acciden- tem non absolutè facit: hinc non laudatur Neoptolemus, quia est mētītus, sed quæ mētītens verum se dicere existimauit.

CAP. X.

An fieri possit, ut idem sit prudens & incontinens?

An facilius incontinens ex consuetudine, quàm in-
continens ex naturâ curetur?

Incōtinens
nequit esse
prudens.

ANAXANDRIDES satyricus ille poë-
ta rectè incontinentem ciuitati illi
com-

comparauit, quæ bonas leges condit, sed nullis paret. Ingeniū enim & electionem habet quidem impotēs, sed nec illud audit, nec hanc (vt decet) sequitur. Quippe vt somniantes & furiosi habitum rationis non actum & vsum habēt: ita incontinentes dormiunt, si vsum: furunt, si affectum spectes. Idem ergo prudēs & incontinens nūquam esse potest: est enim prudens semper vir bonus: est mollis improb⁹ & flagitiosus: sed de hac quæstione antea in secūdo capite satis. Altera, nimirum an incontinens ex consuetudine facilius quàm ex natura factus sanetur, vno verbo sic discuti & examinari potest. Euenus grauis & sapiens poëta cecinit,

Quæstio
secunda.

Consuetudo valet longos mansura per annos,

Illaq; naturam, vires si sumpserit, æquat.

Ponderosa quidem veluti moles est mala consuetudo, magisq; incontinentis animum, quàm Atlantis humerū totum ccelū deprimit. Ceterū secundum Aristotelem impotens ex consuetudine facilius sanatur, quàm qui talis est à praua natura: Rationes tradit, & quia tam altas radices consuetudo non egerit, & quia

& quia citius consuetudo mutatur quam natura. Hinc concludit quòd melancholici molliùs & dissolutiùs viuentes faciliùs curètur, quia leuitate potiùs quam prauitate peccant, & quia rarò propter inconstantiam ingenij in cõsuerudinem diuturnam incidunt.

Distinctio.

Prudens non potest esse incontinens, quia	<table border="0"> <tr> <td rowspan="2">{</td> <td>Semper est vir bonus.</td> <td rowspan="2">} vide supra in secundo capite.</td> </tr> <tr> <td>Vsum rerum cognoscit.</td> </tr> </table>	{	Semper est vir bonus.	} vide supra in secundo capite.	Vsum rerum cognoscit.
{	Semper est vir bonus.		} vide supra in secundo capite.		
	Vsum rerum cognoscit.				

Distinctio secunda questionis.

Incontinens ex consuetudine fit duobus modis, vel	{	Secundum dispositionem, quæ ex una & altera actione oritur, & faciliùs mutatur quam natura.
		Secundum habitum & diuturnam confirmationem, & sic cum in alteram naturam accreuerit, faciliùs mutari non potest.

Opp. contra primam quæstionem.

Prudentis munus & officium proprium est solum præscribere, sed hoc potest incontinens præstare, qui sape, vt ait philosophus, ingeniosus est: ergo idem prudens & incontinens esse potest.

Resp.

Præscribere in natura prudentia non est solum circumstantias quasi digito aut virgulâ demonstrare, sed etiam easdem dirigere agereq.

Opp.

Opp. contra secundam quæstionem.

Nemo est vitiosus à natura, ergò nemo est incontinens à natura: Antecedens est in secundo Ethic.

Repl.

Incontinentia pro affectu propriè, non pro vitio sumitur.

An melancholici incontinentes facillimè curentur? Dub.

Opp.

Melancholici sunt prauæ opinionis tenacissimi : ergò facillimè non curantur.

Resp.

Melancholici sunt, vel	{	<i>Naturaliter, & sic facillimè curantur.</i>
		<i>Violenter, vt ex curâ, morbo, studio,</i>
		<i>&c. & sic non facillimè à sua opinione dimouentur.</i>

CAP. XI.

An spectet ad moralem philosophum de voluptate & dolore disputare.

An voluptas sit bonum per se?

VNA est in hoc breui capite conclusio opinioq; philosoph. multiplex Quæstio prima.
de voluptate & dolore. Conclusio est, quod officium ciuilibis philosophi sit de voluptate & dolore præcepta tradere.
Ratio-

Opiniones
tres de vo-
luptate.

Rationes istius conclusionis tres sunt: i. quia finis vltimus humani generis coniunctus est cum voluptate: secunda, quia omnis virtus humana circa voluptatem & dolorem versatur: Postrema, quia per voluptatem & dolorem veluti per quædam signa, an actio sit bona vel mala auguramur. Opiniones quoque tres enumerantur: prima eorum, qui nullam voluptatem, vel per se, vel propter aliud in bonis; secunda eorum qui aliquot voluptates in bonis, aliquot in malis; vltima eorum, qui omnes in bonis esse statuerunt. His positis à definitione, voluptatem nec finem, nec bonum per se & vi suâ esse contendit. Quippe si voluptas sit nihil aliud quàm delectabilis veluti pulsus, quo natura perfunditur; vt in ædificando nulla artificis actio ipsa domus; ita in progrediendo ad finem nullus motus, voluptatis finis aut bonum dicitur. Quæ enim fieri potest, vt concupiscentiâ, quam fugit temperans, quam pueri & belluæ sitiunt & persequuntur, aut finis aut boni rationem subeat?

Distin.

Distinctio.

Moralis philo- sophi officium est voluptates & dolores co- gnoscere pro- pter	<table border="0"> <tr> <td rowspan="3">{</td> <td>Certam directionē</td> <td rowspan="3">{</td> <td>quæ sine vo-</td> </tr> <tr> <td>actionis,</td> <td>luptate diu</td> </tr> <tr> <td>Moderationem ap- petitus,</td> <td>esse aut con-</td> </tr> <tr> <td rowspan="2">{</td> <td>Conservationem na- turæ & virtutis,</td> <td rowspan="2">{</td> <td>seruari ne- queunt.</td> </tr> </table>	{	Certam directionē	{	quæ sine vo-	actionis,	luptate diu	Moderationem ap- petitus,	esse aut con-	{	Conservationem na- turæ & virtutis,	{	seruari ne- queunt.
{	Certam directionē		{		quæ sine vo-								
	actionis,				luptate diu								
	Moderationem ap- petitus,	esse aut con-											
{	Conservationem na- turæ & virtutis,	{	seruari ne- queunt.										

Bonum est { Per se, vt virtus.
aut { Per accidens, vt voluptas in seruiens virtuti.

Opp. contra primam quæstionem.

*Voluptas & dolor naturam spectant, ergo à natura-
li philosopho tractarentur. Antecedens est in septimo li-
bro physic.*

Resp.

Consideran- tur vel	{	Simpliciter respectu natura, & sic à naturali philosopho.
		Comparatè respectu virtutis, & sic à morali definiuntur.

Opp.

*Satis de istis egit philosophus in secundo libro: ergo
hic hallucinatur.*

Resp.

*Illic de illis vt de communibus obiectis, hic vt de prin-
cipijs agit.*

An voluptas sit motus delectabilis? Dub.

Opp.

*Voluptas sub nullo genere motus comprehenditur,
ergo non est motus.*

Resp.

Motus hic pro affectu sumitur.

CAP.

CAP. XII.

An sit aliqua absoluta voluptas?

Bonum,
Absolutum
Comparatum.

Voluptas
est bonum
fortuitum.

Distinctio
boni.

TO T V S hîc est philosophus in refutatione aliarum opinionum, quæ in postremo capite de voluptate & dolore mouebantur. Sed quoniam ei placet cum illis ludere, mihi placet ea quæ sunt minus necessaria hoc loco rescindere. Summa ergo omnium est, quòd aliquid sit absolutè vel comparatè bonum aut malum : absolutè bonum est, vt virtus comparatè, vt post relapsum poenitètia: absolutè malum, vt feritas ; comparatè, vt febricitantibus lac aut vinum propinare. Quorsum hæc ? vt intelligas voluptatem esse bonum casu & fortuito nò per se: & sic refellitur eorum opinio, qui nullam voluptatem, vel per se, vel propter aliud esse voluerunt. Sequuntur aliæ distinctiones ; quarum prima est, quòd aliquid sit bonum secundum actum, aliquid secundum habitum ; eundemq; vel moris, vt est virtus ; vel naturæ, vt voluptas, quæ naturam fouet & conseruat: secunda quod sit quædam voluptas simplex

plex, quæ ictu doloris nūquam vulneratur, vt in verè contemplantibus; quædam composita, quæ fellis & doloris amaritudinem admixtam habet: illa rarò in hac vità, hæc sæpè & multis contingit: Quibus concessis tertia opinio concidit, quæ omnes voluptates in bonis posuit.

Voluptas
Simplex,
Composita

Voluptas
omnis non
est in bonis.

Distinctio.

Aboluta voluptas dicitur vel quia { Nullum dolorem admixtum habet, vt in fœlicitate contemplatiua.
Dolor (qui contingit) aut cõtemnitur, aut in bonum conuertitur, vt in fœlicitate actiua.

Opp.

Fortis qui est patientissimus doloris, tormenta aliquando res tristes & acerbæ ducit, ergò in nullo est absoluta voluptas. Antecedens est in tertio libro Ethic.

Resp.

Fortitudo dicitur restristis. { Respectu naturæ, quæ abhorret pericula.
Non respectu virtutis, quæ sapienter subit.

An prudens semper fugiat voluptatem? Dub.

Duplex est voluptas, { Bona, quæ est vel { Vtilis,
Fœda, quam { Necesaria, & hanc non fugit.
fugit, { Quia impedit consilium.
Quia labefactat ingenium.
Quia generat morbum.
Quia parit insaniam.

An voluptas sit summum bonum.

Voluptas
quomodo
dici possit
summum
bonum.

QUID tibi nunc vis Philosophæ? voluptatem summum bonum hîc putas, quam olim malorum radicem definiueras? Si bonum est, cur malum? Si malum est, cur bonum, imò cur summum bonum nominas? Dolor naturà iudice est malum: quid tum? ergo voluptas necessario est bonum: fateor. Si id fatearis, necesse est, ut summum bonum esse concedas. Quid ita? quia bono nil melius. Profectò sophistam agis: parùm attendis: siquidem cū voluptatem summum bonum definio, neutiquam foelicitatem humanam intelligo. Quid aliud? certè nil aliud, quàm voluptatis gradum: at quis hîc voluptatis gradus? perpetuus sanè pulsus & motus animi constantis in bono. Vis igitur voluptatem esse summum bonum, id est, inter bonas voluptates animi esse vnā in summo gradu optimā, quæ perpetuò beatam vitā sequitur. Rem tenes; si sic te ipsum explices nihil absurdi video; id ipsum volo: at dicis
volup-

voluptatem expeti propter se; verum id quoq; est respectu naturæ quam dolor conterit. Sed audi, in textu doces neminem beatum esse, si eculeo, si fame, si gladio pereat. Non est negandum si impatientius ista tormenta ferat.

Tormenta
quem mi-
nus beatū
faciant.

Distinctio.

Voluptas dicitur summum bonū trifariam, vel re- spectu	{	Naturæ quæ omnem dolorem in hominibus & belluis vt summum malum fugit.
		Opinionis, quæ voluptatem vt sum- mum bonum expetit.
		Gradus. quia vt est aliqua voluptas bona, ita erit aliqua optima.

Opp.

Omne bonum habet rationem finis, sed voluptas nulla habet rationem finis: ergo nulla voluptas est bona: & per consequens nulla est summum bonum. Maior probatur, quia finis est ipse terminus ad quem, sed voluptas, quæ est motus, est in termino à quo, vt aiunt.

Resp.

Omne bonum habet rationem finis, si sit per se bonum, aliter per accidens & bonum & finis dicuntur.

Opp.

Docet Arist. in textu, quod voluptas sit finis, ergo rationem finis habere potest.

L1 2

Resp.

Resp.

Docet quòd sit finis non per se, sed respectiue & comparate

Opp.

Dolor non est quoddam malum, ergo argumentum illud à contrarijs in textu non tenet, scilicet quòd voluptas sit bonum. Antecedens probatur, quia officium est iusti dolore malos affligere: officium est amici pro suo amico aliquando dolere.

Resp.

Dolor sumitur, vel pro	{	Malo culpa.
		Malo pœna, & sic conceditur, quòd vir studiosus possit & debeat aliquando dolere, & etiam dolorem inferre.

CAP. XIII.

An voluptates corporis magis expetantur quàm voluptates animi?

An difficile sit tenere rationem & modum in voluptate?

An deus vnà & simplici in perpetuum voluptate perfruatur?

BESTIA multiceps quidem est corporis voluptas, si turmà malorum affectuum comitata mentis arcem inuaserit. Est ergo huic malo in ipso primo

Voluptarū
inirijs ob-
standū est.

mo

mō impetu & acie occurrendum; si diu-
 tius tecum ludere patiaris, à portu, vt a-
 iunt, in syrte incidēs. Audi philosophū,
 difficile est modum & rationem in vino, Modum in
 venere, epulisq; tenere. Omnes quidem voluptati-
 voluptatem expetunt & venantur, sed bus tenere
 pauci admodum reperiuntur, qui in me- difficillimū
 dijs delitijs rectam rationem audiunt. est.
 Sunt, inquit Aristoteles, voluptates quæ-
 dam corporis fortuito bonæ, sunt etiam
 necessariae (illas intelligit, quæ vitā & spe-
 ciem conseruant & tuētur) At in his im-
 modicè & sine ordine volutare pecudis
 potiùs quàm hominis haberi debet. Voluptates
 Cause cur istę corporis voluptates magis corporis cur
 à nobis expetuntur tres sunt; prima, quia magis expe-
 dolorem, (quē fugit natura) vt medici- tūtur quam
 næ tollunt & diminuunt, secunda quia animi volu-
 scintillis istius affect⁹ magis quàm alijs pates.
 accenditur natura: tertia quia sine volu-
 ptate nec species augetur, nec conserua-
 tur vita. Hinc illud concluditur, quod o-
 mnium sit difficillimum, rationem &
 modum in cupiditate tenere; Ratio est,
 quia voluptas ab utero suscepta, a deo que
 nobiscum enutrita naturā veluti captam

& captiuam tenet : Non tamen vna & simplici voluptate quisquã capitur : Est enim satietas rerum omnium: Est vnus & eiusdem voluptatis nausea. Lege Aristot. in textu: Res, inquit, nulla nos semper eadem delectat, quòd non sit natura nostra simplex: siquidem habet in se quiddam admixtum & dispar, suiq; dissimile. Itaque concludit solum Deum vna eademque simplicissima voluptate perfrui & gaudere. Quippe (vt ait) est eius essentia simplex, vna, & incommutabilis, cui vna simplex & essentialis voluptas sufficit. vt enim cœlum ab eodem puncto idem voluitur: ita Deus in circumferentia naturæ suæ, id est, in seipso delectatur. Extra Deum nihil est satis dignum, nihil satis excelsum, nihil satis diuinũ, quo caperetur: Placet tamẽ ei ex immensa bonitate seipsum nobis in puncto quasi habitatibus sic communicare, vt si illo solũ delectemur, cœlum pro terra, æternitatem pro isto incolatu & miseria commutemus.

Voluptate
simplici so-
lus Deus
perfruitur.

Distinctio.

Magis experiuntur { Dolorem fugant.
asporis volupta- { Magis naturam demulcent.
tes, quia { Speciem vitamq; conseruant.

Distinctio secunda.

Difficile est modū { Naturalis,
genere in volupta- { Delectabilis,
e, quia est { Insidiosa & subtilis, vnde Homer.

Fraus animos quæ prudentum insidiata fessellit.

Distinctio tertia.

Simplex volu- { Essentialis & absoluta, quæ est in
ptas est duplex, { deo.
vel { Accidentalī seu fortuita, quæ in
{ felici contemplatiuo cernitur,
{ qui voluptatem vnā, simplicem,
{ & perpetuam in summo bono
{ collocatam habet.

Opp.

*Qualibet potentia maximè fertur ad suum proprium
obiectum, sed bonum animi est proprium obiectum vo-
luntatis, ergo ad bonum animi maximè fertur: quo con-
cesso sequitur, quòd magis voluptatem corporis non ex-
petat, quæ est tantum bonum per accidens. Maior est A-
ristotelis in tertio de anima: Minor est Aristotelis in ter-
tio ethic. cap. 4.*

Resp.

Voluntas { Separatim & absolutè, & sic fertur ma-
conside- { ximè ad bonum animi.
natur, vel { Coniunctim cum corpore, sic maximè na-
{ turam & voluptatem corporis propter
{ vnionem & consensum expetit.

LI 4 *Opp.*

Opp. contra secundam

Non est difficile continenti & temperanti voluptatem refranare, ergo non est difficile modum tenere in delitijs.

Resp,

Ratio est fallax, nam ducitur à secundum quid ad simpliciter.

Opp. contra tertiam.

Deus est secundum Aristo. primus motor septimo phys. sed primus motor non solum seipso, sed etiam infinito motu suæ spheræ delectatur: ergo vnâ, simplici, & incommutabili voluptate non fruitur.

Resp.

Delectatur ratione, ordine, & conseruatione omnium quæ finxerit: Hinc tamē non sequitur, quod vnâ & simplici voluptate nō perfruatur, quippe ab illo hæc sunt, & ad illū redeunt: ita vt rectè concludat philosophus, Deum solum seipso, & propter seipsum delectari, quem sine contemplatione summi & æterni boni imitemur, dubium non est, quin in illo vnâ, simplici, & incommutabili voluptate ipsi nos etiam perfruamur.

Laus Deo.

LIBER

LIBER OCTAVVS.

CAP. I.

An amicitia sit virtus distincta ab alijs?

A V S A M si requiras, cur Arist. amicitia non minimam omnium virtutum in vltimum locum distulerit: hanc præcipuè inter multas reddût interpretes quòd tam insignis, tam utilis, tam necessaria virtus amplio rem dicendi copiam segetemq; postulet. Si enim nec igni, nec aqua, nec sole vtamur in plurib⁹ locis quam amicitia: verè philosophantis est, nō solùm multa eiusdem genera, sed etiā vires, officia, dignitates, & vsus consignatis quasi tabulis demonstrare. Ceterum quid littus aro? cur de nō ente disputo? fabulæ & figmenta sunt de Vlyssè & Diomede: de Achille & Patroclo. de Pylade & Oreste: de Damone & Pythia. Est

De amicitia.

Ratio ordinis.

Amicitie necessitas & vsus.

Amicitie necessitas & vsus.

Ll s

certè

certè nomē sine re, vmbra sine corpore,
 & planè somniantis quasi phātaſma hæc
 de qua agimus amicitia. Nam ſi ſit, appa-
 reat vt videā, loquatur vt audiam, in vr-
 bem veniat vt adorem. Non eſt, non eſt
 p̄fectò in ciuitate vera amicitia: quippe
 ni fallor olim è Pandoræ manu in ſinum
 Iouis auolauit: ſucceſſit inuidia: quæ tot
 angues ex nigro gutture, vbiq; tot aſpi-
 des euomuit, vt docēte puerbio, nuſquā
 tutò viuas: ſed ô miſerā ciuitatem in qua
 diſcordia regnat. Huic malo latiùs ſerpē-
 ti remedium vnū eſt idemq; ſolum ami-
 citia, de cuius ſummo gradu, qui non eſt
 in rerum natura, cū Ariſt. nunc diſſeren-
 tes ſapientem Solonem imitabimur, qui
 ſublimiora in ſuis legib⁹ propoſuit, vt ci-
 ues ad ſumma laborioſè contendentes,
 mediocritatis viam veſtigijs premerent.
 Fruſtra de perfectò oratore nō egit ora-
 tor, quamuis nunquam apparuit; ineptè
 de perfectò amico nunc nō diſputat pli-
 loſophus, quāuis in Vtopiā abiit. Proce-
 mium huius libri totum in laude amici-
 tiæ ponit, declarat namq; Ariſtoteles in
 eo dignitatē, neceſſitatē, vſum eiſdem:

Cur amici-
 tiam, qualis
 inter homi-
 nes non re-
 peritur, de-
 ſcribat Ari-
 ſtoteles.

Amicitie di-
 gnitas, ne-
 ceſſitas,
 vſus.

digni-

dignitatē, cum aut virtutis comitem aut ipsam virtutē esse definiat: necessitatem, cum neq; res prosperas delectabiles, neq; res aduersas tolerabiles sublata benignitate esse ostendat: vsum, cū iustitiæ confor-tem, naturę vinculum, ciuitatis præsi- diū, senectutis solatiū, vitæ humanæ portum esse insinuet. Quid plura? omnia amicitia constāt, discordia cadūt. O quot & quanti ciuitatum cadauera, quot hominū se pulchra fecit discordia? Somnias Heracli- te, q̃ omnia ex discordia fieri & procreari asseris. Laudo te Empedocles, qui omnia ex concordia nasci & fabricari sapienter defendis. Nā quamuis ex cōtrarijs prin- cipijs naturæ effecta, quamuis ex dispari- bus vocibus dulcissima harmonia cōsti- tuitur: Est tamen numen quoddam ami- citiæ in omnibus, cuius admirabili vi ac influentia cōseruantur omnia. hoc sapi- enter pbat philosophus à testimonio Eu- ripidis, qui luculentiùs id ipsum hoc mo- do cecinit,

Amicitia
commoda,
discordia
incommo-
da.

Siccata tellus imbre rigari cupit:

Cum turget æther, imbre cum cælum tumet,

Affectat vt telluris in sinum cadat.

Vt ergo res singulæ naturæ vtero conceptæ partæq; , mutuis suarum virium ac proprietatum veluti officijs cohærēt: ita homines (quorū causa res omnes fiunt) sine vinculis amicitiae in lubrica & lacu- nosa præcipitia ruunt.

Distinctio.

Amicitia su-
mitur, aut

Impropriè, pro naturali connexionē & sympathia rerum, & sic in omnib. natura effectis est quædam amicitia, si- ne qua cohærere non possunt.

Minus propriè, pro amabili affectu & appetitu societatis in belluis, quæ à natura societatem desiderant.

Propriè seu
moraliter
pro amore
mutuo, hæc
autem con-
sistit aut in

Actu interiori solū, quæ
vulgò benevolentia di-
citur: multi enim bene
optant illis, quos nun-
quam viderint.

Actu
exter-
no, &
hæc est,
triplex,
ob

Bonū delecta-
bile,
Bonum vile,
Bonum hone-
stum, quæ
verè & sim-
pliciter vir-
tus habende
bet.

Opp.

*Amicitia maximè quietem ciuitatis ac reipub. respi-
cit: ergo spectat ad politicum de illa disputare.*

Resp.

Resp.

Respicit a- micitia vel	{	Naturam, sic physicus	}	de illa di- sputat.
		Domum, sic æconomicus		
		Ciuitatem, sic politicus		
		Vitam hominis ad sum- mum bonum dirigen- dam, sic ethicus		

Opp.

Multi in votis habuerunt sine amicis viuere, vt Tha-
les & Pythagoras inter philosophos, vt Antonius & Hi-
lariion inter Christianos: ergo falsum id est, quod in tex-
tu habet Arist. quod nemo viuere expeteret sine amico.

Resp.

Vitam politicam non theoricam hoc loco tractat
Arist.

Opp.

Amicitia non est in potestate hominis, cum in se situm
non sit, vt ab alio redametur: ergo non est virtus.

Resp.

Amicitia est in potestate hominis. Nam quamuis in Amicitia tã
Socrate situm non est vt diligatur à Platone, si tamen in amare
Platonem diligit Socrates propter virtutem, amici offi- consistit
cium præstat. Amicitia enim non tam in amari quàm in
amare consistit.

Opp.

Amicitia versatur circa eadem obiecta cum iustitia:
ergo ab ea non distinguitur. Antecedens est in textu.

Resp.

Resp.

Idem est obiectum materiale vtriusq̃, nempe bonum alterius, sed idem non est formale, nempe proportio arithmetica in damno & lucro posita.

An legumlatores magis circa amicitiam quàm circa iustitiam studeant?

Opp.

In iustitiâ omnia legum præcepta ac instituta civitatis continentur : ergo legumlatores magis iustitiâ quàm amicitia studere debent.

Resp.

*Iustitia duplex est, { Legalis, cui magis student.
Particularis, cui minùs. & sic intelligitur textus philosophi.*

CAP. II.

*An obiectum amicitia sit bonum amabile?
An rectè definiatur amicitia?*

*Diligenda
in quibus
est causa
diligendi.*

OBIECTVM amicitiaè vulgò amabile dicitur, quod est aut ppter se, vt bonum animi : aut propter aliud, vt id quod vtile vel iucundum habetur: bonū animi est vt virtus, quā studiosi viri propter se in alijs diligunt : bonū vtile & iucundū, quod ad aliud. i. ad honestatem vitæ referri debet : quippe non omnia sunt

sunt diligenda, sed ea duntaxat (vt hîc ait philosophus) in quibus inest causa diligendi : hinc concluditur, quòd rerum inanimatarum nulla sit cum homine amicitia: ratio est, quia in illis nō est reciprocus mutuusq; amor ; quem inter amantem & rem amatā fluere & refluere, non aliter quā mare ad motū & influentiam lunæ, oportet. Vt ergo intelligibile est obiectum intellectus, & sensibile sensus: ita amabile (id est, res talis quæ in se causam amandi habet) est quidem obiectum amicitia quæ ad hunc modū ab Arist. hîc definitur, Amicitia est mutua & nō latens beneuolentia inter illos qui se vtrò citroq; bonis afficere student & conantur. Animuertendū hîc est amicitiam in genere non in specie definiri. Est enim amicitia in specie virtus, qua solū boni & studiosi inter se propter similitudinem morum conglutinantur.

Amicitia
in genere
quid sit.

Amicitia
specialis &
propria
quæ sit.

Distinctio prima quæstionis.

Obiectum amicitiæ est duplex,	{	Externum & per accidens, vt vtile & iucundum.	{	Simplex, vt virtus.
		Internum		Mixtum, vt virtus cum v-
		& per se, vt honestum		ilitate coniuncta.

Distinctio

Distinctio secundæ quæstionis.

Amicitia est { Propria, quæ postea definitur.
duplex, vel { Communis, quæ hîc describitur;

Opp.

Virtus virtuti non est obiectum : ergo virtus seu bonum animi non est obiectum amicitiae,

Resp.

Virtus con- { Absolutè, vt est habitus: & sic non est ob-
sideratur, { iectum.
vel { Comparatè, vt est relatio: & sic obiectum
amicitiæ dicitur.

Opp.

Vtile & iucundum vt fines sequimur : ergo propter aliud non expetuntur. Antecedens est Arist. in textu: Argumentum est in primo Ethicorum.

Resp.

Sequimur aliquando vt fines apparentes non perse.

Opp. contra secundam quæ-
stionem.

Cap. 5. lib. 9. negat Arist. amicitiam esse benevolentiam: ergo male hîc definit.

Resp.

Illic strictè, hîc fusè nomen benevolentiae sumpsit.

Opp.

Latebras & recessus alterius animi nemo scire potest, quippè nemo mortalium nouit an verè quis diligat, an odio

odio habeat: ergo non est necesse vt sit nota certa q² bene-
uolentia sicut definitio postulat.

Resp.

Scientia hîc pro coniectura seu opinione in experien-
tia fundata sumitur : quæ sæpè fallax non est si modio
salis, vt aiunt, condiatur.

CAP. III.

*An rectè diuidatur amicitia in
tres species.*

DEFINITIONEM amicitiaë diuissio
eiusdem sequitur, nempe vt alia sit
per se, alia per accidens: illa studiosa &
firma, hæc utilis vel iucunda dicitur. Vt
ergo est triplex obiectum amicitiaë, ho-
nestum, utile, iucundū: ita tres species a-
micitiaë assignantur, quarū prima ab ho-
nesto, secunda ab utili, tertia à iucundo
fluit. Hæc duo postrema genera scilicet
ab utili & iucundo nihil firmitatis, nihil
constantiaë habent. Qui enim utilitatis
causâ amicitias sequuntur, suis commo-
dis; & qui delectationis causâ, amorem
sua ipsorū voluptate metiuntur: quippe
alios non colunt, quia boni sunt, sed quia

Amicitiaë
tres species.

Amici ficti
plurimi re-
periuntur.

Min

vti-

vtiles & iucūdi: vbiq; & passim reperiuntur tales amici, qui fluentibus diuitijs delicijsq; præstò adsunt : qui refluentibus celeriter & procul auolant : qui veluti araneæ se filo librant donec prædam ceperint, at naufragio facto in scapham, vt aiunt, periclitantibus amicis fugiunt. O quot sunt istis temporibus qui circumlinunt sua labra amoris nectare? quot sunt qui alios fallunt & irretiunt amicitiae nomine? os semper rosam, mens semper spinam habet. Tales quidem amici talesq; amicitiae (vt hîc docet philosophus) facilimè dissoluuntur. Rectè Ouidius de primo istorum genere,

Ficta amicitia
facile
dissoluitur.

Lib. de tribus.

Donec eris foelix multos numerabis amicos:

Tempora si fuerint nubila solus eris.

Sapienter etiam de Secundo in 1. lib. de Ponto queritur.

Illud amicitiae quondam venerabile nomen

Præstat: Et in questu pro meretrice sedet.

Valeant ergo senes, qui Pluto propter diuitias: valeant iuuenes, qui veneri propter suas Laidas mancipantur. Quippe nec hi, nec illi verè amici haberi debent. Restat igitur illam esse solùm perfectam ami-

Quæ perfecta
amicitia.

ami-

amicitiam, quâ boni viri pari virtute præditi inter se consociantur; cuius tam stabilis & firma est possessio, ut re nulla alia præterquam morte (quæ est vltima rerû omnium linea) dirimatur. Hæc non temerè, sed consultò; non ad diem, sed in perpetuum suscepta accrescit quasi in robur, ut nullo lubricæ fortunæ statu labefactari possit. Hæc definitur virtus quæ ab alio propter similitudinem morum in consensione virtutis alter idem fiat. Quid enim est amicus nisi alter ego? quid amicitia nisi vnius amici in alterius naturam veluti commutatio?

Distinctio.

Causa amandi est, vel	<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">Fortuna, vnde amicitia propter utile</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">Affectus, vnde amicitia propter delectabile.</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">Virtus, vnde amicitia propter honestum</div> </div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; font-size: 3em; margin: 0 10px;">}</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">ducitur.</div> </div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-left: 20px;">Causæ amandæ tres.</div>
-----------------------	---

Opp.

Et in hoc tertio, & in quarto capite duæ priores speciei amicitiae fortuitæ & fucatæ dicuntur: ergo amicitia ut genus in species veras non diuiditur.

Resp.

Est ista diuisio analogi (non vnivoci) in sua significata.

Opp.

Amicitia propter honestum, teste philosopho in textu, est etiam propter utile & iucundum: ergo membra istius distinctionis non sunt opposita.

Resp.

Absurdum non est concedere nobilissimam illam amicitiam propter honestum, utile, & iucundū esse: non tamen sequitur hac membra inter se confundi. Nam vi lineae & superficies materialiter constituunt corpus, a quo tamen formaliter differunt & distinguuntur: ita amicitia utilis & incunda secundum materiā in honesta amicitia, non autem secundum formam continentur.

Opp.

Pater saepe amat prodigum & contumacem filium, non propter utile, quia exhaurit omnia; non propter iucundum, quia dolorem incutit; non propter honestum, quia est perniciosus: ergo ista diuisio omnia genera amicitiae non comprehendit.

Resp.

Pater filium prauū quomodo amet.

Amat pater malum filium propter iucundum, non quòd sit malus, sed quòd in filio sui partem, nomen, vitam & imaginem videat: quodq; in illo spem habeat naturalis & perpetuae successionis.

An amicitia vera sit tantum inter bonos?

An sit obnoxia calumnijs vel iniurijs?

NVLLA est floris cum fructu, nulla paleæ cum grano comparatio. In iucunda amicitia florem, in vtili paleam videas; flos cadit, palea flatu tollitur: si vadat species Helenæ, Paris non amat; si desit rerum copia, Gnato non diligit; quippe ille amavit venerem non Helenam, hic dilexit pecuniam non hominem. Sapienter ergo primùm concludit in hoc capite Aristoteles amicitias propter vtile & iucundū diutius non manere quàm res subiectas id est quæstū & voluptatem quib. nutriūtur. His enim sublatis dissolvitur amicitia, evanescūt amici. Est tamē alia species amicitiae tam stabilis, tam firma & excellens, vt tanquam aurū in flammis hoc est in rebus asperis & aduersis luceat. Hæc illa est quæ per se & absolutè amicitia dicitur, quæc; solum inter bonos & studiosos versat; hæc est, quæ ex duobus vnum in cōsensione virtutum & animorum efficit, hæc contu-

Amicitia vera est tantum inter bonos.

meliam ignorat, iniuriã nescit, inter bonos solum est, nam sceleratos fugit, virtutem colit, constantiæ & stabilitati in actione studet, ad beatitudinem omnia dicta, facta, cogitata amici causâ refert. Nõ tument superbiã, non marcescit invidia, ira non acceditur nisi erret aut peccet amicus, quem tum consilijs non calumnijs, exemplis virtutis non iniurijs corrigit.

Distinctio primæ questionis.

Amicitia probatur tantum esse inter bonos,	{	Propter constantiam actionis, quæ sola in bonis cernitur.
		Propter consensum morum & studiorum in virtute.
		Propter finem amicitia, quæ est vera quies & consolatio vitæ in charitate, quæ plures in vnum trahit & commutat.
		Propter prudentiam, quæ veros amicos in omnibus dirigit & moderatur.

Distinctio secundæ questionis.

Amicitia non est obnoxia calumnijs & iniurijs, quia	{	Amicorum sunt omnia (vt est in proverbio) communia.
		Nemo sibi aut calumniam aut iniuriam infert, sed amicus est alter ego.
		Amici officium est potius bene credere & sperare de amico quàm malè iudicare.
		Amici proprium est bonis non malis amicum afficere, sed hæc sunt mala.

Opp. contra primam quæ-
stionem.

Fieri potest vt Lælius lapsus in turpitudinem verè dil-
ligatur à Scipione: ergo potest esse amicitia inter malos.
Antecedens probatur quia absurdum est à Lælio Scipio-
nis amicitiam ita pēdere, vt quāvis labecula vitæ delea-
tur. Præterea Lælius potest esse liberalis et si sit vitā mol-
lior, sed vt est liberalis, potest esse verè amicus in con-
sensu virtutis: ergo inter malos potest esse amicitia.

Resp.

Aliud est labi, aliud est ruere in peccatum: si labatur Amicus nō
amicus potest diligi & emendari, si ruat ei valedicere o- est temere
portet. Ad alteram partem argumenti respondeo aman- delendum.
dum esse Lælium propter liberalitatem, non esse fugien-
dum propter molliem, si spes sit vt ad virtutem red-
eat.

Opp.

Omne vitium animi obnoxium est reprehensioni &
calumnie, sed est in amico aliquando vitium animi: ergo
amicus est calumnie aliquando obnoxius. Maior est Ari-
stot. in secundo libro Ethicorum. Minor in ultimo respon-
so conceditur.

Resp.

Quamvis amicus aliquando vitio non caret, in eo ta-
men non est calumnie obnoxius, nisi obfirmato animo in
scelere persistat.

An locorum intervalla tollant amicitiam?

An senes non sint idonei ad amicitiam?

Conclusio-
nes quatuor
de amicitia,

Loci inter-
vallum labe-
factat amici-
tiam, non
tollit.

Confirma-
tam amici-
tiam loci di-
stantia non
infirmat.

QUATVOR sunt conclusiones huius
capitis, prima à diuisione, secunda
ab exemplo, tertia à proprietate, postre-
ma à distinctione amoris & amicitiae: à
diuisione, quòd alij sint amici habitu, a-
lij vfu & actione; ab exemplo, quòd senes
& morosi sint minùs idonei ad amicitia;
à proprietate, quòd nihil sit tam amico-
rum propriũ quàm vitæ societas & com-
munio; à distinctione, quòd amor sit si-
milis affectui, habitui verò amicitia. A
prima cõclusionẽ emergit hæc quæstio,
an locorum intervalla tollãt amicitiam?
docet philosophus in textu non tollere
sed labefactare; non penitus extinguere,
sed quodammodo obliuioni tradere: in-
telligit amicitiam in actu vfuq; vitæ, non
in habitu animi, quæ semel confirmata
nec solo nec falo nec cœlo vt aiunt tolli-
tur: virtus. n: locorũ spatijs hominumq;
absentiã non definitur. Rectè Horatius,
Cœlum non animum mutant qui trans

mare

mare currunt. Rectè alibi philosophus, Valde ab amici officio alienū est, si existimes res posterorum ad ipsos defunctos nō pertinere; si defunctos amicos putes, absentes esse cur negas? fateor equidem verum esse prouerbiū nēpe multas amicitias diremisisse silentium: firmas tamē & fideles eas fuisse nego, quæ tam leui de causa dissoluuntur. De 2. quæstione hoc solum dicam, quod philosophus senes naturæ infirmitati mancipatos intelligat, istos enim vt in Ethicis docet, duo plerumq; se sequuntur vitia, morositas & auaritia: quibus redduntur minùs apti ad communionem & amicitiam. Quippe cum illorum ingenia nullo condiantur sale, cum illorum mores nullo delectationis sensu demulceantur; rigidi, seueri, molesti fiunt, in quibustui imaginem id est veram amicitiam insculpere nō possis; sunt autem senes quos nō natura sed sapientia fecit, horum canities veneranda est, horum amicitia maximè optanda & amplexāda est. Nihil enim est firminus, nihil vtilius, nihil optatius & iucundius experti senis amicitia. Dicam hīc planè

Quæstio secunda.

Senes cur in epti sint ad contrahendam amicitiam.

Senum duplex ratio.

Senum sapientū ambienda est amicitia.

quòd sentio nullam esse apertio-
rem causam nutrium rerum publicarum quàm
quòd adolescentes voluptuosos amicos
quærant, senes verò doctos, fideles & sa-
pientes deferant.

Distinctio prima questionis.

Amicitia { Habitu, & sic non deletur locorum inter-
confidera- } uallo hominumq; absentia.
tur, vel in { Actu vsq; quotidiano vitæ, & sic abse-
tia dirimitur.

Distinctio secunda questionis.

Senex confi- dera- tur, vel	{	Quoad propen-	{	Morositatem	{	quæ ple-
		tionem naturæ,		Auaritiam		rumque
	{	fic est minus a-	{	Melancholiã	{	hâc æta-
		ptus ad socie-		Caloris spirit-		tem se-
	{	tatem, propter	{	tusq; defectû,	{	quantur.
		Quoad educa-		Constans,		
	{	tionem & sic est	{	Sapiens,	{	
		aptissimus ad		Delectabilis. Nulla enim		
	{	amicitiam,	{	est maior delectatio	{	
		quia est		quam virtutis.		

Opp. contra primam quæstionem.

*Amicitia est mutua beneuolentia non latens inter bo-
nos: sed nec mutua est nec patens inter diu absentes: ergo
absentia videtur amicitiam dirimere.*

Resp.

*Dirimit actum non habitum & essentiam amicitie,
quæ semel parata, inuiolata & perpetua in animo manet
Prætereà existimo in absentibus non latere, sed toties a-
lis veluti charitatis emixã ab vno ad alterũ transfluere,
quoties facultas & occasio detur.*

Opp.

Opp.

Locorum interualla proprium amicitiae tollunt: ergo
etiam amicitiam. Antecedens probatur, quia locorum
interualla vitæ societatem & communionem tollunt, sed
nihil est tam proprium (vt ait philosophus in textu) a-
micitiæ quàm vitæ societas & communio.

Resp.

Tollunt externum officium & actionem, non habi-
tum & essentiam, vt diximus: nam sic loquitur Arist.
Amici qui loco separantur, ita sunt affecti animo, vt pro-
prio amicorum munere fungantur: & iterum locorum
interualla funditus non tollunt amicitiam, sed officia &
actionem.

Opp. contra secundam quæst.

In omni senes est defectio spirituum & excessus me-
lancholice quæ tristem & morosam naturam reddunt:
ergo omnes senes sunt minùs apti ad amicitiam.

Resp.

Hac tristem & morosum senem naturalem reddunt,
non autem moralem, qui studio virtutis & sapientiæ
defectum naturæ moderatur.

C A P. VI.

An amicitia absoluta sit solùm inter duos?
An amicitia propter iucundũ suscepta sit simi-
lior veræ quàm quæ propter utile colitur?
An reges sũmiq; viri perfectos amicos habeant?
IN aditu istius capitis, vt antea seueri &
senes difficiles ab amicorum cœtu ex-
plodun-

ploduntur, inq; scenam illorum loco le-
ues & ventosi adolescentes quasi nimis
prompti ad amorem admittuntur, ad a-
morem dico quia voluptatis aut vtilita-
tis causa suscepta benignitas, poti⁹ amor
quã amicitia dici ac definiri debet. Post
hunc ingressum sequitur alia conclusio,
nempe quod perfecta amicitia sit tãtum
inter duos. Rationem addit philosophus
quia hoc genus amicitiaẽ est in summo
gradu amoris, qui nõ cũ multis sed cum
vno intercedere videt^r. Huc addi potest
quòd ad perfectam amicitiam diuturni-
tas temporis, experiẽtia rerum, morum
similitudo, summa virtutum consensio
& conspiratio requirantur: quæ omnia
rarò aut nunquam contingunt pluribus,
rarò igitur aut nunquam est vera amici-
tia inter multos; beneuolos multos mul-
tis esse concedo, perfectè amicos non a-
gnosco. Postremò arcana mētis cui com-
mittas vide, cui dico nõ quibus. Nam v-
nus amicè tacet, sed plures effluūt & ef-
fundunt omnia. At dices reges, impera-
tores, summiq; viri habent multos ami-
ces: Alexander quidem multos Aristip-
pos

Amicitia
perfecta est
tantum in-
ter duos.
Pluribus
probat
non esse in-
ter plures ve-
ram amici-
tiam.

pos sed vnum Callisthenem, vnum Clitum habuit. Respondeo igitur cū Arist. quòd reges plerunque diiunctis amicis disparibusq; vtuntur, si dignitatem; paribus verò, si ipsam virtutem spectes. Attende ergo quid sibi velint philosophi in hac thesi, hoc nimirum si tantum superetur princeps virtute ab excellēti viro, quantum vir ille dignitate superatur à rege, tum inter regem & illum fieri potest proportio, adeoq; vera & perfecta amicitia. Amicitia enim vt iustitia commutans non personam & dignitatem, sed rem subiectam & virtutem respicit. Postrema dubitatio (An amicitia propter delectabile similior sit veræ amicitiae, quàm quæ propter vtile appetitur) vno verbo in textu conclusa est & demonstrata, nempe quòd humana natura magis indigeat, diutiusq; conseruetur delectatione quàm rerū copià, quodq; beati solatium magis quàm vtilitatem desiderent & aucupentur. Est ergo amicitia delectationis causà suscepta similior veræ amicitie, quàm quæstiuosa illa quæ sublatà spe habendi tollitur & deletur.

Pares
Dignitate,
Virtute,

Amicitia
virtutem
hominis
respicit, nō
dignitatē.

Distin-

Distinctio prima questionis.

Amicitia perfecta est solum inter duos, quia	{	Excellentissimus gradus amoris non in multos, sed in vnum transit.
	{	Impossibile est perfecte placere multis diu propter diuersitatem morum.
	{	Periculosum multis communicare consilium, vni vero fideli tutum.
	{	Similitudo morum, ut sit idem velle idemque nolle, rarissime multis contingit.
	{	Relatio est inter amantem & amicum, qui sunt tantum duo.

Opp.

Omne bonum quo communius eo melius : sed amicitia est bonum: ergo quo communior est amicitia eo melior, & proinde non ad duos solum sed ad plures vi eiusdem diffunderetur.

Resp.

Conceditur consequentia in eo sensu, quod optandum sit ut multi amici fiant : sed an natura huius vel illius boni patiatur hoc modo diffundi, questio est: nos quidem negamus relationem pluribus quam relato & correlato, amicitiam pluribus quam amanti & amato conuenire.

Opp.

Omnis studiosus virtutis perfecte amari debet, sed multi sunt vere studiosi virtutis : ergo multi perfecte possunt amari, & ex consequenti multi possunt esse vere amici.

Resp.

Resp.

Amicitia perfecta
ab interpretibus
duo ponuntur
gradus,

Summus, qui est per excellentiam
amoris ab vno ad alterum, & sic
est tantum inter duos.
Medius, qui extendi potest ad plu-
res, & sic multi studiosi possunt
esse perfectè amici, non in sum-
mo sed in medio gradu amicitiae.

Opp.

Medius gradus amicitiae, qui est inter plures, est per-
fectus: ergo perfecta amicitia potest esse inter plures,
quod est contra Arist.

Resp.

Vt liberalitas est perfecta virtus, quam tamen mul-
tis gradibus excellit magnificentia: ita est perfecta ami-
citia inter plures studiosos, quæ longè superatur ab hac
quæ inter duos ponitur: hac enim est ipsa excellentia,
summusq; gradus huius virtutis, quem in omni virtute
ponit philosophus 7. Ethicorum: verbi causâ, si quis sit
insigniter liberalis, magnificus, si quis sit insigniter do-
ctus, sapiens, si quis insigniter alium propter virtutem
diligat, verè amicus dicitur. at talis amicitia non ad plu-
res, sed ad vnum solū, ut interpretes aiunt, diffunditur.

Distinctio secundæ quæstionis,

Summus
conside-
ratur, vel
quoad

Gradum authoritatis, & sic quia est perso-
na cuius auctoritas nemo ei adæq; iatur, nemoq;
hoc respectu ab solutè amicus dicitur.
Habitum vsusq; virtutis, & sic inter re-
gem & consulem potest esse propriio &
amicitia.

Opp.

Opp.

Aequalitas & proportio requiritur inter amicos, sed inter regem & subditum nulla est proportio: ergo nulla est perfecta amicitia.

Resp.

Proportio
virtutis.

Est proportio virtutis non dignitatis, amoris non questus, morum non rerum externarum, quæ ad perfectam amicitiam non requiruntur.

Distinctio tertiæ.

<i>Amicitia propter delectabile est similior veræ a- micitia.</i>	<div style="display: inline-block; vertical-align: middle; font-size: 4em; line-height: 1;">{</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <i>Quia natura delectabili potius quàm utili conservatur. Quia beatus magis iucundis amicis quàm utilibus indigeat. Quia certior & diuturnior est dele- ctatio quàm rerum affluentia.</i> </div>
---	---

Opp.

Voluptas maxime opponitur virtuti 1. Ethicorum: ergo amicitia propter voluptatem suscepta non est similior veræ.

Resp.

Voluptas illa fœda hic non intelligitur, sed ea quæ in communi vsu vitæ humanæ requiritur.

CAP. VII.

An sit amicitia patris cum filio, viri cum uxore, principis cum subdito?

An hæc amicitie specie differant?

Secunda
pars. huius
libri

HÆC est secunda pars huius libri, in qua philosophus incipit disputare de va-

de varijs generibus amicitiae, quæ in dif- Amicitia
duplex.
 pari gradu ordineque dignitatis confi-
 stunt: hinc orta est illa vetus & satis bar-
 bara distinctio, quòd alia sit amicitia æ-
 quiparentiæ inter æquales, puta Lælium
 & Scipionem: alia disquiparentiæ inter
 inæquales, puta patrem & filium, virum
 & vxorem, regem & subditum. Certum
 est naturæ vim magnam & incredibilem
 esse, quæ veluti fax accensa ardere facit a-
 morem patris in filium, domini in seruū,
 viri in vxorem: cui posteaquam acces-
 sit industria, nouum genus amicitiae nas-
 citur. Quid multis? natura has species
 amicitiae & concepit & peperit, sed au-
 di; industria aluit, consuetudo vitæ in
 habitus ciuiles commutauit. Pater enim
 non solum affectu naturæ, sed habitu
 prudentiæ suum filium diligit, sic vir vx-
 orem, sic princeps subditum. Hæ species
 amicitiae naturà, vt est in secunda con-
 clusione textus, differunt, natura id est
 specie politica pro diuersitate officiorū
 quæ in triplici hac societate vitæ exercē-
 tur: non est ergo eadem patris in filium,
 quæ est viri in vxorē amicitia. Nam aliud

Nn

est

est patris, aliud coniugis munus & officium. Patris namq; est filio alimentum: viri est vxori castam fœcunditatem: principis est subdito securitatis portum concedere: coram filijs abstineant patres à malis. Nam maximè corrumpunt viciorum domestica exempla, vt

Si damnosa senem iuuat alea, ludit & heres.

Filij enim frequentissimè parentum vestigia imitantur, iuxta illud Mantuani.

*Qui vires in folijs venit à radicibus humor,
Et patrum in natos abeunt cum semine mores.*

Abstineant viri à nimia asperitate & zelotypià, nam vxor est dimidium tui. Abstineant principes à malis exemplis vitæ: nam Regis ad exemplar totus componitur orbis. Reuerentiam filius patri, coniunx fidem & amorem viro, subditus honorem regi debet persolvere: Sic in hac tripartitâ amicitia erit proportio, non ea quæ est iustitiæ ad dignitatem, sed quæ est perfecti amoris ad consensum & charitatem: quippe sic docet Aristot. in postrema conclusione istius capi. cui atrexitur hoc adiunctum, quòd maxima distan-

distancia personarum, puta regis & ciuis, impediatur amicitiam, rarò enim Cæsar aliquem amicum nominat.

Distinctio.

																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								</
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	----

Opp.

Requiritur vt sit in amicitia equalitas, sed in hac triplici amicitia non est equalitas: ergo non est amicitia.

Resp.

Equalitas
conside- { Personæ & sic non est, nam persone sunt inæquales.

N 2

ratur

! *Materia, i. rei amabilis, & sic est
ratur, vel respectu* { *in hac tripartita amicitia e.
qualitas.*

Opp.

*Ridiculum est vt filius patrem suum amicum appel-
let, &c. ergo absurdum est tales amicitia species insti-
tuere.*

Resp.

*Filius patrē
cur amicū
non vocet.*

*Non de nomine sed de re ipsa hoc loco disputatur, fi-
lius, vxor, subditus, patrem, virum, principem, amicos
non vocant: non quòd non sint- sed quòd in altiore gradu
dignitatis collocentur.*

Opp.

*Amici officium est suum consilium amico communi-
care, sed in hac triplici amicitia id non fit: ergo non est
amicitia.*

Resp.

*Est illud proprium amicitia absoluta inter pares &
equales.*

Opp.

*Idem est officium filij in patrem, subditi in regem,
nempe honorem tribuere: ergo hæ amicitia speciei non
differunt.*

Resp.

*Amor patri, honor regi propriè debetur. Respondendū
ergo est quòd non sit idem officium, neq; idem formale
(vt aiunt) obiectum. Nam quamuis amor est obiectum
omniū, amor tamen paternus est aliud formaliter ab a-
more principis & vxoris, vt amor pecunie ab amore
honoris.*

An

An liceat amico velle & optare optima amico suo.

Dub.

Opp.

Licet optare amico ea quibus dignus est, sed amicus, si studiosus virtutis, dignus est optimis: ergo licet amico optare optima.

Resp.

Optimum consistitur, vel
 { In nostra potestate sitū, & sic optima optare studiosis amicis licet.
 { Extra nostram potestatem, ut Deum esse, & sic non licet optare.

Optima amicis an optare debeamus.

CAP. VIII.

*An prestantius sit amari quàm honorari?
 An amare sit magis propriū amicitia quàm amari?*

SITICVLOS i honoris, nullum dedecoris adhuc lapsum experti, ardentius gloriæ sceptrum quàm amicitia fidem desiderant. Ambitiosus enim ad Saturni aut Iouis orbem laboriosius scandens, pluris æstimat vocem fauentis Cæsar, quàm laudem virtutis. Sed assentator est, ut ait philosophus, qui se plus honorari quàm diligì contendit: siquid-

dem hoc ipsum honorari est bonum non propter se, sed propter aliud expectandum. Hoc probat in textu ab exemplo eorum, qui expectant se à viris in imperio constitutis honore affici, inde sperantes futurum tandem, si qua re egeant, ut ab illis consequantur. Hinc verum est illud Senecæ,

*Cupit hic regi proximus esse,
Clarusq; latas ire per vrbes.*

Præstat a-
mari quam
honorari.

Amicitia
consistit po-
tius in ama-
re quàm in
amari.

His positis sequitur alia cōclusio quod melius sit amari quàm honore affici. Ratio est, quia amari propter se: honorari verò propter aliud expetitur. Est enim amor internū virtutis initium: est autem honor externū bonæ opinionis signum. Tertia conclusio est, quod amare sit magis proprium amicitiae quàm amari. Hoc verò probatur ab exemplo, à proprietate, ab effectu: ab exēplo matrum, quæ mirificam voluptatem & delectationem capiūt in amplexu infantulorum, à quibus vicissitudinem amoris propter defectum rationis non postulant: à proprietate virtutis, cuius officium est potius agere ut amare, quàm pati ut amari: ab effectu, quia laudem

laudem maiorē actio virtutis quàm passio habet, sed dilectio est propria actio amicitiae sine qua omnino concidit & dissolvitur. Ad hæc in postremo loco accedunt duo annexa & correlata in textu, ut loquuntur veteres, primum est, quòd vera amicitia sit æqualitas quædam & similitudo virtutis: alterum, quòd sit aliquod genus amicitiae quod è contrarijs coalescit, sic pauperes amant diuites, sic ignari sapientes, sic ægroti medicos, sic miseri & avari liberales, sed ista amicitia fucata est, & velocius quàm umbra in rebus adversis transit.

Distinctio prima questionis.

Amari est præstan- tiusquam honorari, quia	{	Est bonum propter se in amicitia.
		Est bonum minùs subiectum fortunæ & mutationi quàm honor.
		Est bonum sine quo honor in odium, gloria in ignominiam cito mutatur.
	{	Est bonum quod maiora commoda adfert quàm honor, qui semper in scala fortunæ cernitur.

Distinctio secunda.

Magis est pro-	{	Virtutis proprium est agere, sed amare est agere.
-------------------	---	---

<p>primum amici- tiae amare quam diligere, quia</p>	<p>{ Maior laus actum dilectionis quam passionem sequitur. { Actus amandi dignioribus, ut parenti- bus & benefactoribus convenit, pas- sio vero contrarijs. { Actus amandi est magis voluntarius quam amari.</p>
---	--

Opp.

Honor est signum virtutis, & premium felicitatis, ut docetur in primo Ethicorum, sed nihil est melius quam laudari propter virtutem, & honore affici propter beatitudinem: ergo non rectè hic demonstratur quòd amari sit melius quam honorari.

Resp.

Honor illic firmus in constantia virtutis, hic verò levis ille in manu fortunæ positus intelligitur.

Opp. contra secundam quæstionem.

Amari Deo, regi, heroicisq; viris convenit: ergo est nobilius quam amare.

Resp.

Ratio non sequitur, quia & illi etiam amare solent. Præterea hinc fit comparatio virtutis non hominis.

Opp.

Maius bonum evenit nobis si amemur puta à rege, quam si amemus solum: ergo amari est melius.

Resp.

Argumentum non sequitur quòd sit melius, sed quòd aliquando sit utilius, idq; solum in bonis fortuna.

An

An mater plus diligat filiū quàm pater? Dub.

Constantius, & sic pater plus diligit filiū quàm mater.

Amare solemus, vel

Feruentius, sic mater plus filiū diligit quàm pater: hoc verò contingit propter

Certitudinē proli.
Dolorem & difficultatem partus.

Participationē sanguinis.

In: linationem appetitus.

Duplo maiorem delectationem conceptus.

Opp.

Maxima est unio inter primariam causam & propriū effectum, sed pater est primaria causa filij, cum sit principium gignendi: ergo est maxima unio inter patrem & filium: quo posito & concesso, sequitur quod pater plus diligat quàm mater.

Resp.

Maior illa intelligitur in proximis nō in remotis causis, at pater est respectu matris remota causa filij.

CAP. IX.

An amicitia & iustitia circa idem obiectum commune versentur?

An partes amicitiae recte cum partib. reip. comparentur?

Eadem amicitiae iustitiaeque materia.

Fit in hoc cap. amicitiae cum iustitia brevis comparatio, nimirum

Nn 5 vt

Obiectum
amicitiæ
duplex.

vt intelligas vtramq; virtutem in eadem materia, id est in societate & communione hominũ versari. Est ergo duplex obiectum amicitia: proprium, quod in se diligendi causam habet, vt amabile: cõmune, quod naturam & amicitiam spectat, vt sociabile. Ab hoc semine pullulascit vis illa & instinctus naturæ, quo non solum homines sed etiam belluæ animantes societate & consortio delectantur. Hinc fluunt in omni congressu & communicatione vitæ humanæ multa & varia amicitiarum genera, vnde ciues, nauatæ, fratres, milites, &c. inter se consociati amicorum nominib. insigniuntur. Quot ergo sunt societatum vincula, tot etiam sunt amicitiarum genera, in quibus sius æquitatis violetur, grauius iniuriæ vulnus infligitur: quippe grauius est (vt ait philosophus) socio pecuniam adimere quàm ciui. sceleratius est fratri non optulari quàm alieno, truculentius est patrem verberare quàm ignotum, lus enim vna cum amicitia crescit, idemq; cum illa labefactata concidit. Concludit ergo Aristot. partes speciesque amicitia cum

parti-

partibus reipubl. rectè comparari. Nam
 vt partes ciuitatis sunt ciuis, domus, &
 beata multitudo hominum: ita partes a-
 micitiæ sunt his finitimæ, quibus quasi
 nexibus societatis vniuntur, nec non in
 florenti statu conseruantur.

Partes ami-
 citiæ confe-
 runtur cum
 partibus
 reipubl.

Distinctio.

Amicitia & iu-
 stitia cōparan-
 tur diuerso re-
 spectu, in

{ Obiecto, quod est societas humana.
 Medio, quod est proportio seu equali-
 tas rei & amoris.
 Fine, qui est societatis conseruatio.

Opp.

*Amicitia idem obiectum, idem medium & finem ha-
 bet cum iustitiâ: ergo non est distincta virtus ab illa.*

Resp.

*Non habet propriè sed communiter, sociabile enim
 non est formale obiectum amicitia, vt antea probatur,
 sed amabile.*

*Opp. contra secundam quæ-
 stionem.*

*Plures recensentur partes amicitia quàm reperiun-
 tur in textu: ergo malè comparantur.*

Resp.

Plures enumerantur in specie non in genere.

An tres sint species reipubl.

Digreditur
ad explican-
das reipubl.
partes seu
species.

MODÒ in comparatione amicitiae cum iustitiâ incidit philosophus in sermonem de partibus reipublicae, quibus partes amicitiae comparavit: siquidem nulla est societas in ciuitate, quae quodammodo amicitia dici non potest: sequitur ergo nunc proximè nõ inutilis de partib. reipublicae tractatio, in qua nõ solum optimae ciuitatis cõstitutiones, sed etiã illarum defectiones & vitia demonstrantur. Hæc ideo fiunt vt cuius pateat quanta & quàm incredibilis sit vis & influentia amicitiae in omnes partes vitæ diffusa. Sed quoniã in politicis hanc causam pluribus discussim⁹, satis erit hoc loco in sequenti tabula summam rei comprehendere.

Distinctio.

Constitu- tio reipubl. est in qua principatũ tenent, vel	Vnus, qui tendit, aut ad	<p>Bonum publicum, & sic est iustus princeps vnde est regnum seu monarchia, quæ optimus status reipubl. in textu dicitur.</p> <p>Bonũ priuatũ, & sic est iniquus princeps vnde tyrannus, quæ pessima ciuitatis cõstitutio in textu definitur.</p> <p>Plures</p>
--	--------------------------------	---

Plures,
qui sunt
aut

Diuites,
ijdemq;
qui stu-
dent, vel

Pauperes,
qui se se
accom-
modant,
Vel

Bonis communi-
bus, vnde Aristocra-
tia, quæ est per opti-
mos viros admini-
stratio ciuitatis,

Bonis suis, vnde
oligarchia quæ est se-
ditiosa factio pauco-
rum, penes quos gu-
bernatio reipublicæ
versatur.

Bonis totius ciui-
tatis, vnde censuum
potestas seu timocra-
tia, quæ vulgò resp.
& popularis ciuita-
tis administratio di-
citur.

Bonis priuatis, vn-
de democratia, quæ
est popularis factio
& quasi furor multi-
tudinis.

Opp.

Plato rectè posuit mixtas aliquas constitutiones rei-
publ. existis. ergo rectè non diuisit Arist. Antecedens pa-
ter in statu Venetorum, qui constat ex regno & consu-
latu, qui auctoritatem depcendi ducem habet, si rem-
pub. la. eret & depopuletur.

Resp.

Arist. hîc solum de simplicibus ciuitatis constitutioni-
bus agit.

Opp.

Opp.

In aristocratia maior vis consilij & prudentia requiritur: ergo monarchia non est optimus status reipubl. ut hîc docet philosophus.

Resp.

Non est maior vis consilij, si consules assistentes regi in suo imperio spectes.

An in familia sint expressæ imagines triû istarum constitutionum in republ.

Familia civitati similis. *Sunt, nam si pater præsit filijs, si vir uxori in bonis, ut natura postulat, regni quædam imago & imitatio oritur. Vetus enim est illud, Rex quisq; in propriâ dicitur esse domo: Si verò sibi non illis consulat in tyrannidem patris regnum commutatur, & sic in reliquis in textu fit per philosophum comparatio.*

CAP. XI.

An amicitia regis in subditum sit melior amicitia patris in filium?

NE inanis & otiosa videretur ista de constitutionibus reipublicæ digressio, omnia quæ de illis dixit Arist. ad usum fructumq; amicitie hoc loco accommodat. Primumq; probat regiam amicitiam in subditos cum paterna in filios aptissimè posse comparari. Hinc patris amicitia quædam veluti monarchia, fra-

fraternus amor quasi sociorum consensio, viri in vxorem beneuolentia quædã veluti aristocratia in textu dicitur. In tyrannide alijsq; vitijs reipublicæ nulla, vt inquit philosophus fieri potest cum amicitia comparatio. Nam in illis vis ac metus (qui sunt pessimi custodes ciuitatis) principatum tenet. Sed de his quæ minùs ad institutum spectant longiorem orationis telam contexere, esset in re minùs utili & fructuosa laborare. Quamobrem cum Thoma & alijs classicis interpretibus ad grauiora festinamus.

Amicitia considera- tur, vel quoad	{	Verum & internum obiectum amicitia, & sic paterna amicitia est maior in fi- lium quàm regis in subditum.
	{	Externum beneficiũ, & sic amicitia regis est melior quàm amicitia patris.

Opp.

*Pater est causa essendi, nutriendi, sciendi in filio: sed
hec sunt longè optima beneficia: ergo patris beneficia
meliora sunt quàm regis beneficia.*

Resp.

*Et esse, & bene esse habent subditi à rege. Nã est pater
patria & pastor gregis, vt docet philosophus in textu.*

Opp.

*Est solum comparatio constitutionũ publicarum non
domesti-*

*domesticis in textu : ergo distinctio tradita minùs appo-
sitè videtur assignari.*

Resp.

*Ratio non sequitur, quia in illa comparatione de ex-
cellentia beneficiorum in omni statu disputatur.*

CAP. XII.

An gradus amicitiae rectè assignentur?

*An paterna amicitia erga filium sit maior
quàm filij erga patrem?*

Amicitia
quævis gra-
dus quosdā
habet.
Amicitia
naturalis
quatuor
gradus.

GRADVS quidam sunt amicitiae, si-
ue à naturæ vtero sit parta, siue tem-
poris successione sit confirmata. Inter
species amicitiae quæ vi naturæ coales-
cunt, prima est patris in filium, secunda
viri in vxorem, tertia fratrum inter se,
quarta cognatorum & affinium, qui ab
eadem stirpe quasi palmites ob vna radi-
ce enascuntur. In primo gradu pater plus
filium diligit, quàm filius patrem : hoc
probatur à causâ, quia pater dat esse filio,
est enim filius pars quædam patris; ab ef-
fectu, quia pater nutritionem, educatio-
nem, scientiam filio cōcedit; à subiecto,
quia est excellentior persona; à tempore,
quia

quia prius & diuturni⁹ amat; à fine, quia
 cò diligit pater quò filium beatũ efficiat.
 De amore matris (qui hoc loco obiter ab
 Arist. attingitur) in octauo capite satis di-
 ximus. Sequitur vt de alijs remotiorib. a-
 micitię gradibus nunc disputemus, inter
 quos primus est sociorum, secundus ho-
 spitalium, tertius ciuium, quartus simul
 educatorum, quintus benè merentium.
 In primo gradu ęqualitas, in secundo be-
 neficentia, in tertio ęquitas, in quarto
 morum similitudo, in postremo gratia-
 nimi officium amicitiam parit. Socij e-
 nim ęquales, hospitales benefici, ciues iu-
 sti, simul educati vitâ & moribus similes,
 benè merentes gratiosi esse debēt. Huc
 addi possunt multi alij gradus amicitia-
 rum: quot enim sunt hominum inter se
 nexus & societates, tot gradus speciesq;
 imperfectę amicitię constitui & assigna-
 ri possunt: quos quidem si per hoc quasi
 exemplar feceris, vitam tuã in omni lo-
 co omniumq; congressu hominum re-
 ctiùs institueris.

Remotiores
 amicitie
 gradus
 quinque

Resp.

Distinctio prima questionis.

Natu- rales, vnde a- micitia	{	Patris & filij, Viri & vxoris, Fratrum, Cognatorum,	{ Quæ sanguinis coniunctionem vinculumque spe- tat.
Gra- dus a- mic- tiæ sunt vel ed	{	Propinquorum, Conciuium, Sociorum, Hospitalium, Bene merentiũ, & aliorum, vt simul nauigã- tiũ, simul mili- tantium, &c.	{ Quæ ciuilem pa- cem & commu- nem reipublicæ quietem respi- cit.

Distinctio secundæ questionis satis
liquidò in suppositione
constat.

Opp.

Omnes a-
micitiæ gra-
dus ad enu-
meratos ab
Arist. reuo-
cari pos-
sunt.

*Ridicula videtur ista tot graduum enumeratio: ergo
hallucinatur Arist. Antecedens probatur, quia hinc sex-
centa amicitie genera oriri possunt, vnde cōfusio seque-
retur.*

Resp.

*Primarios omnes gradus amicitie enumerat Arist. vt
rectius sciamus in omni societate vitam secundum nor-
mam amicitie instituire. Quare etsi alij multi gradus
oriantur si singulas hominum actiones species, omnes
tamen ad hac cap. reuocentur.*

Opp.

Opp. contra secundam quæstionem.

Pater est melius obiectum amicitia quàm filius: ergo pater à filio magis diligi deberet: prætereà filius plura beneficia à patre recipit: ergo eum magis patrem amare oportet.

Resp.

Ratio non sequitur, quia quodlibet obiectum, quod est melius, non à quolibet magis diligi debet, sed ab illo solum qui tenetur rationis lege diligere, sed recta ratio nõ sufficit obligationem solum, quâ tenetur filius amare patrem, sed etiam naturam filij quæ ab hoc officio impeditur.

C A P. XIII.

An querela & criminationes in vera amicitia fiant?

CERTATIM in vera ac præstanti amicitia contenditur, vter amico-
rum (qui in duobus corporibus vnam quasi mentem habent) alterum magis ac vehementiùs diligeret. Hic amor constans non levis, iudicio confirmatus nõ affectu vacillans, virtutis nõ voluptatis aut quæstus causâ susceptus, pacẽ sine bello perpetuam vtriusq; sympathiam sine vlla discordia nutrit. Amici nãq; verè

Nulla rixa inter veros amicos oriuntur.

sunt turtures sine bile, sunt homines sine
 splene, in quib⁹ vt in gemellis Hippocra-
 tis tanta inest morum & studiorum simi-
 litudo, vt inter illos nulla acerba fieri pos-
 sit contentio. Si rideas gaudeo, si plores
 doleo in rebus secundis tecum delector,
 in rebus asperis à tuo latere nõ diuellor.
 Amici hæc, voculæ tantam in verâ amici-
 tiâ amoris proportionē, tantum concen-
 tum & harmoniam inesse arguūt, vt cri-
 minationibus & querelis nullus in care-
 lictus videatur locus, Sapienter ergo Ari-
 stoteles in primâ cōclusionē huius capi-
 tis demonstrat in hoc genere perfectæ a-
 micitiæ nullū dissidium, nullum diuor-
 tiū emergere ac eminere. Quippe si per-
 petua sit animorum consensio, si in offi-
 cio bene merendi vltro citroq; sit vehe-
 mēs æmulatio, si in studio virtutis sit ma-
 gna proportio, quæ fieri potest querela:
 quæ criminatio? Sed attende quòd hic
 non negemus, quin aliquādo inter sum-
 mos amicos adhibeantur consilia, siqui-
 dem deos ex hominibus amicis nõ con-
 stituimus, homines enim sunt, errātq; &
 labūtur sepē. Iurgare ergo licet, vt ait ora-
 tor

tor, sed sine felle; irasci licet, sed sine vulnere. Amicus namq; infuso vino curandus, non infixo gladio fodiendus esse videtur. Sequitur in textu alia conclusio, in qua probat philosophus, quòd in amicitia propter voluptatem raro, in amicitia verò propter vtilitatem propemodum semper contingat querela: raro in amicitia propter voluptatem, quia licet illam, si sit molesta, disrumpere & violare: semper autem in amicitia propter vtilitatem, quia tota vitæ victusq; ratio necessario in proportionem vtilitatis ponitur, quâ labefactatâ, continuò atrox & immanis contentio nascitur.

Distinctio.

Querelæ inter perfectos amicos non contingunt, propter	{	Similitudinem morum: Consensum virtutis: Constantiam & proportionem amoris: Fructum quietis, quæ est effectus veræ amicitiae.
--	---	--

His causis contrariæ sunt illæ quæ in amicitijs propter voluptatē & vtilitatem assignantur: ergo in illis sunt perpetuæ criminationes & querelæ. Nam in illis non est similitudo morum sine rædio, non est

consensio virtutis sine vitio, non est constantia amoris sine leuitate, non est fructus quietis sine contentione.

Opp.

Negat in textu philosophus quod in amicitia voluntatis causa suscepta fiat querela : ergo male distinguitur.

Resp.

Negat respectu quodam (vt ostendimus) non simpliciter & absolute.

Opp.

Licet amicum reprehendere: ergo licet de illo querelam facere. Antecedens est philosophi & Ciceronis.

Resp.

Licet amicum errantem reducere, peccantem reprehendere, sed illud docendo, hoc monendo quidem fieri oportet.

CAP. XIII.

An defectio proportionis sit causa querelarum in disparibus amicitijs?

An liceat patri abdicare filium?

Disparitas amicitiae querelis non vacat.

PERGIT philosophus in hoc capite de querelis quae in disparibus amicitijs contingunt disputare, sagaci-

gaci.

gaciterq; docet omnem contumeliam, omnem iniuriam, omnem contentione & querelam in illis ab hac potissimū causā prouenire, quod vterq; plus sibi tribui debere, quā tribuatur, æquū esse censcat. Si namq; q̄ melior est sibi maiorem dignitatē, si qui inferior est sibi maiorem cōmoditatem deberi putet quā datur; statim languescit amicitia, succedit querela. Est enim nihil tā germanū, nihil tā propriū amicitiae, quā equalitas & proportio; quæ si defecerit necesse est vt sequatur cōtentio, quippe natura humana est impatiēs iniurię. Vt ergo sit amor sine odio, amicitia sine inuidia, animorū cōspiratio in disparib⁹ personis sine querela. Si Cæsar sit, plus honoris; Si Irus sit, plus utilitatis detur. Virtutis enim & beneficētię merces est gloria, inopię & indigentię præfidiū quæst⁹. Huc illud accedit quod sint aliqua genera amicitiarū, in quibus tanta est excellentia dignitatis, tanta vis & magnitudo meritorū, vt quocūq; officio & obseruatione adæquari satisq; remunerari nō possit. Intelligit philosoph⁹ in textu deum, regem, patrem; quis satis

Disparēs a-
micitiæ
quomodo
diuturnæ
reddi pos-
sint.

*Patri licet
filium ab-
dicare, filio
patrem nō
licet.*

*Filius patri
magis ob-
strictus est
quam pater
filio.*

religiosè deum, quis satis officiosè re-
gem, quis satis studiosè patrem colit &
veneratur? à Deo essentiam, à rege patri-
am, à genitore victum & existentiam ha-
bes, quæ profectò tanta & tam immensa
sunt beneficia, vt eisdem satis pro officio
nunquam respondere possis. Si ergo pa-
trem offendas impius, si regem scelera-
tus, si Deum scelestus & facinorosus ha-
beri debes. Hinc illud quod postremò
loco agitur, nempe quòd liceat patri in-
gratum & perniciosum filium abdicare,
filio verò patrem abnegare omniq; sub-
sidio destitutum relinquere non liceat.
Pater potest exhæredare filium, si sit in-
gratus, si sit contumax, si sit ad omne fa-
cinus & licentiam vitæ præceps: Filius
nō potest negare patrem, quia par ei pro
vitâ, pro victu, pro cura & educatione re-
ferri non potest. Pater ergo morali iusti-
tia non obstringitur filio; si sit pernicio-
sus. Filius autem & morali & legali iure
obligatur patri, quia fuit eius vitæ & edu-
cationis studiosus patronus. Idem hoc
loco de officio in regem, idem de amore
& pietate in deum rectè dici potest.

Distinctio prima quæstionis.

Duplex est proportio { Rei, quæ semper in disparibus amicitijs non seruatur, neq; seruari potest, vt patet in beneficijs principũ & parentum. In disparibus amicitijs proportio rationis, quæ semper seruari debet, cuius defectio est sola causa omnis querelæ ac contentionis. & potest & debet seruari.

Distinctio secunda quæstionis.

Ius est triplex, { Naturale, & sic non licet patri abdicare filium, quoniam filius est semper pars & imago patris. Quo iure liceat patri filium abdicare, quo non liceat.
Legale, & sic tenetur pater providere filio, illumq; aliquando quamuis impium in possessionem vsuq; rerum substituere.
Morale, & sic ei licet abdicare, si in scelere furentius persistat; consilioque sanari non possit.

Opp.

Docet philosophus quod proportio in quibusdam amicitijs seruari non possit: ergo defectio proportionis non debet esse causa querelæ. Antecedens patet, vbi docet filium non posse satisfacere deo, regi, patri.

Resp.

Proportio est duplex, { Externa, quæ in his rependi non potest.
Interna, quæ potest.

Opp.

Abdicare filium est contra naturam: ergo patri non licet. Antecedens probatur, quia abdicare filium est
Oo s *sui*

sui imaginem delere, & patrem sui veluti abscondere.

Resp.

Pater & filius non naturaliter sed moraliter hic intelliguntur. Est autem tam diu filius moralis, quam diu patri benè suadenti obtemperat, morumq; præcepta sequitur

Opp.

Qui magis diligit, minùs debet relinquere dilectum sed pater magis diligit, vt est concessum: ergo non debet filium relinquere.

Resp.

Hæc omnia de amore naturali non de morali intelliguntur.

Opp.

Potest pater fieri impius in Deum: ergo licet filio quando abnegare patrem.

Resp.

Patrem, qui à deo penitus desciiuit abnuere potest filius.

Licet, si à Deo penitus desciiuerit. Nam hoc non negat philosophus cum omnes homines Deo & regi subijci debere pluribus vbiq; demonstret.

L A V S D E O.

LIBER

LIBER NONVS.

CAP. I.

*An proportio redamationis conseruet, & an
inequalitas dissoluat amicitiam.*

*An dantis potius quàm accipientis sit pretium
rei aestimare, ut proportio in ciuili ami-
citia obseruetur.*

An philosophorum amicitia aequari possit?

QUONIAM homo, domus, Connectit
sequentia
cum super-
rioribus, ciuitas, omniaq; ipsius naturæ
effecta amicitiae fibris nexa
cohærent, discordiae fulmine
concussa ruunt: latior adhuc tela quasi
textur, filiumq; longius in quæstioni-
bus de amicitia retexendis non sine fru-
ctu studiosi lectoris neçtitur. Multa in
priori libro amicitiae genera, multa ami-
corum officia, multas vires, multa euenta
definiuit philosophus. Superfunt tamen
pauca adhuc nõ min⁹ fructuosa de ppro-
priatibus amicitiae & amicorum colliman-
dapre

da problemata. Horum primū re idem est cum discussa modò quæstione, nimirum, An defectio proportionis dissoluat amicitiam? An illam sola cōseruet amoris proportio? Constat quidem omnes partes reipub. iustitiā & amicitia (quæ in æqualitate quadam & proportionem cōsistunt) veluti in vno corpore coniungi & conglutinari: illa ciuitatem & bonum publicum, hæc societatem & bonū priuatum tractat: illa per iniuriā & damnum ciuium, hæc per discordiam & odium amicorū concidit. Quemadmodum ergo membra eiusdē corporis alia alijs inseruiūt ad salutem, quāuis omnia non sunt eiusdem dignitatis & excellentiæ: ita se res habet in ciuitate in qua per amicitia ex dissimilibus partibus in vnum quasi corpus coactis magnus consensus nascitur. Et vt est in fabula, sicut manus negantes cibum ventri dare, ipsæ inedia pereunt: ita detrahētes proportionem amoris suis amicis, ipsi discordiā vulnerantur. Hoc probat textus ab exemplis ciuilibus, amatoris, & perfectæ amicitie: in ciuili futoris & textoris, in amatoris amantis & ama-

& amasiæ, in perfectâ studiosè se inuicem diligentium proponuntur exempla: textor sutorem, id est artifex artificem amat si obseruetur proportio: amator amasiam colit, si par vtriusque meritum fiat relatio: philosophus studiosum virtutis diligit, si morum ac studiorum habeatur cōsensio. Tum verò inter istos dissidium oritur, cū proportionis regula violatur: violatur enim si par pari non referas, vt suprà ostenditur: vel si ad indigentiam amici opus & actionem non dirigas: verbi causa, Si citharædo expectan-
ti mercedem voluptatem repēdas, cum is quæstum quo caruit, non delectationem quam dedit est aucupatus. Sed hīc noua dubitatio oritur, An dantis potius quam accipientis sit pretiū rei æstimare, vt proportio in ciuili amicitia obseruetur. Si germanum huius quæstionis sensum quæras, opinor equidem moueri sic posse, vtrum æstimationem facere accepti beneficij & retributionis faciendę ad dantem potius quam ad accipientem pertineat. Resolutio Arist. est quòd magis ad accipientem spectet. Rationes hu-

Artifex
amat arti-
ficem.

ius sententiæ in textu quatuor sunt, prima à consuetudine benè merentium, qui æstimationem suorum meritorum suis alumniis solent permittere: secunda ab authoritate Protagoræ, qui cum docuisset quidlibet, iubebat eum æstimare qui didicisset, quanti videretur quod didicerit, hoc est quasi diceret, da tantum præmij & honoris quantum me meritum fuisse putas: tertia ab euentis, quia multi vt sophistæ aureos montes pollicentur: iuxta illud Ouidianum,

Pollicitis diues quilibet esse potest.

Vir bonus
sollicitus est
de retribu-
enda gratia.

Qui tamen acceptâ mercede nihil aut parum præstant, penes quos æstimationem rerum ponere valdè absurdum esse videretur: quarta est ab officio veri amici gratique hominis, qui accepto beneficio impensè sollicitus est, quantum amico debeat, continuoque se accomodat, vt vel rerum seruata proportionem, vel grati animi testata obseruâtia pro viribus respondeat. Grati animi testata obseruâtia dico, quia multa sunt beneficia vt opes & mysteria philosophiæ, quæ nulla aut pecuniarû copia, aut honorum cumu-

cumulo compēfari & exæquari possunt. Hinc in textu videtur mihi insinuari ista beneficiorum distinctio, quòd alia sint externa, vt honos & pecunia: alia interna, vt virtus & scientia: illa affluentiarum & officio ponderari quidem possunt, hæc verò propter excellentiam animi arithmetica proportionem rependi non possunt. Si tantum hîc Aristoteli suæ philosophiæ professoribus tribuat, vt nō aliter erga illos nos geramus quàm erga deos (sic enim loquitur) qui in mentes nostras diuina beneficia infundunt & instillant: quot & quantis beneficijs sacrorum oraculorum interpretes, & legatos nostræ salutis coleremus, cuius liquidò constare debet. Errant, errant profectò, qui suis doctis & sedulis præceptoribus, qui suis sanctis & castis verbi professoribus, mortali aliquo beneficio dato satisfactum iri somniant, quasi vero virtus, & salus animi levis fortunæ manu remunerari possit. Quæ hæc est rerum æternarum cum perituris comparatio? quæ proportio? quid ergo requiritur? certè vt labores vtriusq; beneficio manus, virtutes

Aliqua beneficia repēdi non possunt.

Nulla est Proportio rerū mortalium æternis.

autem

Quales nos autem officio mentis adæquare coneris,
erga sedulos Labores enim docētis amplum fortunæ
præcepto- premium, artes & virtutes perpetuum a-
res præstare nimis officium postulant.
debeamus.

*Distinctio primæ dubitationis in vltimo cap. prio-
 ris lib. absoluitur.*

Distinctio secundæ questionis.

Æstimatio
 accepti bene-
 ficij & retri-
 buendi poti-
 ūs ad accipi-
 entem spectat
 quàm ad dan-
 tem.

Quia bene merentes non solent, nec
 debent quanti sit datum benefici-
 um æstimare.

Quia hoc modo accipientes magis
 grati, & dantes magis gratiosi red-
 duntur.

Quia dantes beneficia remuneratio-
 nem expectare non debent, nedum
 pretium constituere.

Quia fraudem & auaritiam arguit, si
 datores præscriberent quantum ac-
 ceptores retribuere.

Quia protudentes suas merces vta-
 uari mercatores, & gloriose profi-
 tentes vt sophistæ hoc hominum
 aucupio vtuntur.

Distinctio terciæ questionis.

Beneficia bene do-
 centis aut philo-
 sophantis æquari
 non possunt, pro-
 pter

Excellentiam animi quam or-
 nant.

Dignitatem sapientiæ quam con-
 tinent.

Infinitam rerum varietatem quam
 explicant.

Bonum incommutabile & diui-
 num ad quod nos referunt.

Opp.

Opp. contra primam quæ-
stionem,

*In precedenti capite probatur quòd pater magis dili-
gat filium, quàm filius patrem: ergo exacta redamatio-
nis seu dilectionis proportio ad conseruandam amicitia-
m non requiritur.*

Resp.

Proportio exacta
dicitur, vel

{ Respectu rei, & sic equaliter filius
non diligit patrem.
Respectu rationis, & sic vtriusq; a-
moris esse debet proportio : nam
aliter dissolueretur amicitia.

Opp.

*Docetur in hoc capi. quòd philosophi rectè docentis a-
micitia satis remunerari non possit: ergo est amicitia, in
qua seruari non potest proportio.*

Resp.

Philosophantis amicitia compensari non potest quoad Compensatio rei &
rem, sed quoad rationem. Remuneratio enim non philo- satio rei &
sopho sed labori conceditur, & hoc satis est sapienti, si a- rationis.
grum voluntatis pro grano facultatis recipiat.

Opp. contra secundam quæ-
stionem.

*Vt est in commutante iustitia, ita est in amicitia: sed
ad vendentem pertinet rem suam aestimare: ergo ad
adantem spectabit aestimationem sui ipsius beneficij sa-
cere.*

Pp

Resp.

Resp.

Simpliciter vera est hæc quæstio in amicitia propter honestum, non autem semper in amicitia propter utile suscepta. Illa enim ad electionem recipientis omnia refert, hæc retributionem alterius beneficii intendit & expectat.

Opp. contra tertiam quæstionem.

Nummus est medium iustitiæ & amicitia, ut est in textu, quo omnia adequantur: ergo amicitia philosophi pecunijs adequari possunt.

Resp.

Omnia in amicitia utili nummis adequari possunt, sed non omnia beneficia mentis quæ ab vberibus philosophia hauriuntur.

CAP. II.

An patri obtemperandum sit in omnibus?

Quæstiunculae complures explicantur.

MINVTIORES quæstiunculae hic cursorim proponuntur multæ, scilicet, An obtemperandum sit patri in omnibus? An ægrotus medico debeat credere potius quam patri? An filius potius patrem imperatorem belli quam expertum militem eligeret? An potius subueniendum sit amico indigenti quam viro bono nobis ignoto? An benè merenti potius sit reponendū beneficium quam dandum socio, si vtriq; postulati respondere

dere non possis? Horum (inquit philo-
 sophus) omnium dubiorum non est facilis
 explicatio, præsertim cū magnæ in ijs di-
 similitudines & differētiæ versentur. Cæ-
 terū ne nimis frigida & ieiuna inter-
 pretatione languescat studiosus lector,
 summam omniū quasi volans per thea-
 trum philosophiæ breuissimè ostendam.

Et vt ad primum primo in loco veniam, Prima du-
 bitatio.
 dico cū Arist. omnia nō esse tribuen- Patri in o-
 mnibus nō
 da patri, inq; omnibus non esse obtēpe- est obtem-
 perandum.
 randum. Nam vt Ioui non omnia sacrifi-
 cia: ita nec patri omnia officia inseruiūt,
 optima Ioui, iusta & honesta patri debentur.
 Aequum est vt illum colas, nam genuit:
 vt alimentum præbeas, nam te nutriuit:
 vt ab hoste captiuum redimas, nā te
 protexit: vt in omnib⁹ legitimis & ho-
 nestis obedias, nā te ad hoc officiū edu-
 cavit & instruxit. Cimon Atheniēsis ille, Cimonis
 pietas in
 patrem se-
 pulchrum.
 q̃ Xerxē terrestri naualiq; bello ter supe-
 rauit, tantā in patrē Miltiadē nomine pi-
 etate olim fuisse dicit, vt ei⁹ pietū cada-
 uer & insepultū trāflatis in se vinctis re-
 ligiosè redemerit. Pauci sūt hodie Cimo-
 nes, Nerones multi, i. pauci q̃ cū Scipio-

Obiectio-
nis tacitæ
solutio.

nibus sustentant patres, multi qui patrū funera & sepulchra cupiunt. Sed attende, hic iubet philosophus te patrem vt Deum colere, non tamen eodem modo: siquidem alius Deo, alius regi, alius patri debetur honor. Deo adoratio, regi subiectio, patri naturalis amor & affectio. Si dicas nimis adhuc confusè & generaliter delineari hanc quæstionem, respondeo subtiliùs accuratiùsq; sic posse tractari: nempe quòd in omnibus legitimis, vtilibus, & honestis non sit obtemperandum patri, verbi causà. Si iubeat te pater virginem, quam non diligis, in vxorem sumere, quamuis sit casta & honesta virgo, quamuis non sit inhonesta petitio, deliberandum tamen est, nec non vrgenti resistendum, si animus & natura reluctentur. Iterum si te præsente pater & magistratus simul periclitentur, petente vtroq; opem, quid quæso facies? pater honestè subsidiū vitæ ab illo quærit, cui vitam dedit: si magistratum nunc deseras te patriæ proditorem: si patrem perire sinas te monstrum naturæ præbes: sed aduerte, patriæ non patri obediendum

censeo. Est enim & tui & omnium communis parens. Concludo ergo in omnibus honestis (Nam inhonestum non est ut pater à filio in vitæ discrimine auxilium petat) patri non esse obtemperandum. Sexcenta sunt alia exempla quæ ab interpretibus adducuntur: sed hîc breuitatis memor sisto vestigium, illudq; tandem concludo, patri in omnibus legitimis & honestis semper obsequendum, si Deo, nature, & patriæ eiusdem postulata non repugnent. De alijs motis quæstionibus summatim dico, primùm quòd oporteat egrotum potius medico credere quàm patri. Nam ut artium principijs, ita artium magistris credendū esse arbitrantur philosophi. Tertia dubitatio facilè resoluitur: nempe potiùs expertum militem quàm ignarum & inexpertum patrem bello (in quo salus reipub. agitur) præficiendum. In quarta censeo potiùs subueniendum amico quàm bono viro ignoto, idque propter officium, propter experientiam, propter charitatem, mutuamq; vtriusq; dilectionem. In postrema concludo potiùs opem indigenti so-

cio quam gratiam bene merēti tribuendam esse. Ratio est, quia socius est comes vitæ & alter ego, at quilibet sibi proximus esse debet, ut est in proverbio.

Distinctio.

Omnia sumun- tur, vel	{	Confusè, pro omni actione vitæ, & sic in omnibus non est obtemperandum patri, quia frequenter impia & iniqua suadet.
		Omni officio utili, iucundo, honesto, & sic etiam semper sine adhibitis circumstantijs obedire non oportet.
	{	Definite, idq; vel pro
		Certo officio lege dei, naturæ & ciuitatis præscripto, & sic oportet filium in omnibus suo patri reuerēter obsequi & obtemperare.

Opp.

Maximè sumus obstricti & obligati patri: ergo in omnibus ei obtemperare debemus. Antecedens patet quia à patre vitam, victum, cultumq; ingenij habemus. Argumentum probatur à maiore ad minus. Nam sit vita patri debeatur, in qua omnia continentur, consequens est quòd omnia debeantur.

Resp.

Virtutis cultus vitæ conseruationi præponendus est.

Officia sunt, vel	{	Ciuitalia, in quibus plus principi quàm patri obedire debemus.
		Domestica, in quibus, si iustè & honestè imperetur, patri obtemperare oportet. Respondéo ergo quòd vitam, in qua omnia officia

| officia vite continentur, debemus patri, sed
| sub conditione virtutis.

Opp.

Seneca iubet vt obediamus parentibus per omnia: ergo
omnibus obtemperandum est.

Resp.

Per omnia intelligit solum ea, quæ in iure paterna
testatis sunt & collocantur.

Opp. contra tertiam quæ-
stionem.

Pater magis curat salutem filij quàm medicus: ergo
magis credendum est patri quàm medico, si agrotet.

Resp.

Quamvis magis curat salutem filij pater vi natura
impulsus, non magis tamen curat quàm sciens & fidelis
medicus, qui secundum artem salutaria prescribit.

Opp. contra quartam quæ-
stionem.

Plus prodest vir bonus reipub. quàm amicus utilis aut
iucundus: ergo potius opitulandum est viro bono quàm
amico.

Resp.

Argumentum non tenet, quia comparatio philosophi
est inter amicum notum & virum bonum ignotum illi
qui opem daret.

An moribus mutatis repentè sit dissoluenda amicitia?

An dirimenda sit bonorum amicitia, si alter alteri insigniter praluxerit?

Non debe-
mus amare
tanquam
subitò osuri

Fucati ami-
ci deferēdi
sunt, sed nō
temerè &
simul.

SOLONIS illud dictum: Sic hodie a-
ma quasi cras osurus, Aristoteli non
vehementer placet: Est enim potius dis-
suēda quàm disrumpēda amicitia. Nam
vt repentina mutatio legis inter ciues
bellum & discordiam: ita violenta ami-
citiae dissolutiō inter amicos odium &
insaniam parit: Multi sunt fugaces ami-
ci, multi fallaces & e mentiti, à quibus (cū
fraudē videris) discedēdum est. Isti sunt,
vt docet in textu philosoph⁹, qui inhian-
tes suis commodis, suasq; delitias perse-
quentes omni flatu, non aliter quàm pul-
vis & palea vento, huc atque illuc distra-
huntur. Sed vt conuulsio neruorū in cor-
pore maximū dolorem efficit: ita talium
amicorū subitanea & inconsiderata di-
straētio magnū sæpe periculum minita-
tur. Quare suadet philosophus vt sensim
ac pedetentim potius reptes, quàm auo-
les ab istorū consortio. Quippe si perspe-
cta

et eorum malitia statim classicum caneres & ad bellum prouocares, verendū sanē est, ne odio conflato in vngues vulturū præceps non sine damno rueres: capitalior enim non est malitia quàm quæ ex dissoluta amicitia nascitur. Sed hîc alia emergit dubitatio, An in vera amicitia permittenda sit dissolutio, si alter amicorum (qui diu cum amico honestè vixerit) turpis & sceleratus fiat? Quid multis? duo in tali euentu facienda vidētur, alterum vt consilio alijsq; modis omnibus emendetur amicus, alterum, si à scelere reuocari non potest, vt consultò non subitò deserratur: nam malorum cum bonis firma nec potest nec debet esse amicitia. Postrema quæstio est, An dirimēda sit amicitia, quæ est inter duos studiosos viros, quorū alter alterū in excellentia virtutis multis gradibus excellit. Quamuis videatur quidem philosophus affirmāter concludere; quia amici tales iisdē rebus nec capiuntur, nec offendūtur: tamē in eam demum propendet sentētiā, quòd illa inæqualitas in perfectione virtutis vires amicitiae non dissoluat. Potest enim for-

Amicitia
dissoluta capitalis fit
inimicitia.

Boni & mali firmi diu
esse amici
nō possunt.
Quæst. 2.

ris cum magnanimo, liberalis cum magnifico, mediocriter studiosus cum insigniter excellenti viro fœdus inire amicitiae, officiumq; amici exercere: quippe non est dissimilitudo moris, sed intentio & amplitudo gradus; non est distractio animorum, sed in studio virtutis ardens quædam æmulatio, quæ sepe sine invidia inter amicos euenit.

Distinctio prima questionis.

Repentè nō est dissoluenda amicitia semel suscepta, propter	{	Periculum, quod omnē repentinam mutationem sequitur.
		Spem reducendi amici, qui consilio aliquando potius quam diuortio corrigitur.
		Notam infamiae, quæ plerumq; disiunctis & separatis amicis inuritur.
	{	Scandalum malumq; exemplum, quod infirmis & inconstantibus præbatur.

Distinctio secunda questionis.

Nō est bonorū dissoluenda amicitia etsi alter alterum magnitudine virtutis superet, quia	{	Obiecto, nēpe amabili honesto,	{	Conspiciant: discernunt: verò solum, in	{	Grada non habetur. Perfectione non consensu virtutis.
		Medio, nēpe debili cōsortio				
		Fine, nempe fidelis vitæ officio ac virtutis studio				

Opp.

Opp. contra primam quæstionem.

Avitio citò fugiendum est ne repat latius: ergo à vitioso amico repente est discedendum ne noceat periculosius.

Resp.

Oportet citò vitium fugere & tamen virum diligere. Si ergo amicum peccantem videris, statim à vitio auola, sed sensim à viro (si corrigi non possit) declina. Nam hoc tutum est & laudabile.

Opp.

Non est malum exemplum in discedendo à malorum consortio: ergo illa causa malè traditur.

Resp.

Non est malum discedere à malis, sed subito discedere ab amico, est illis qui causam ignorant occasio mali.

Opp. contra secundam quæstionem.

In verâ amicitia debet esse æqualitas, sed inter illos quorum alter alterum longè virtute superat, non est æqualitas; ergo non est amicitia. Minor probatur, quia tales septimo Ethicorum dij vocantur.

Resp.

Est æqualitas in essentia non in existentia, in habitu non in gradu virtutis, quod satis est.

C A P.

CAP. IIII.

*An vera amicitia incipiat à seipsa?
An beneuolentia, concordia & beneficentia
sint proprietates veræ amicitiae?*

Charitas incipit a se.

Amicitia oritur ex ijs quæ ad se quisq; facit.

Tres proprietates veræ amicitiae.

Tria præclara dicta philosophi.

VT vetus illud est quòd charitas incipiat à seipsa: ita verum quoque est, (vt hic pluribus probat Aristot.) quòd amicitia ex ijs, quæ ad seipsum quisq; facit, oriatur. Nihil sanè homini optatius est, charius nihil, quàm vt ipse benè & beatè viuat. Hinc illud sapientis elogium, Proximus sum egomet mihi. Sed quæ tandem illa sunt in homine, quibus, vt ita dicam, homo in seipsum vertitur? Tria hîc insinuantur, & postea distinctè tractantur ab Aristotele, nimirum, beneuolentia, concordia, & beneficentia: beneuolentia vt seipsum diligat, concordia vt sibi constet, beneficentia vt sibi consulat. Hæc quidem dicuntur respectu vnionis & amicitiae, quæ est mentis cum corpore: vnde tria sunt præclara dicta philosophi in hoc capite, Primum, quòd viri boni sit in votis habere se bonis affici, sic sibi

sibi beneuolus: alterũ, quòd conetur sibi constare, sic secũ concors & vnanimis: postremum, vt mentis suæ causà hæc omnia agat, si sibi beneficus esse videtur. Est inquit vir bonus sibi norma vitæ, est mens sua quisq;: quid enim aliud est res quælibet quàm forma? quid homo nisi mens sua? quid aliud mentis vnio cũ corpore quàm animi eiusdem facultatum cum potentijs corporis quædam amicitia? Ex his constat charitatem & amicitiam à seipsa incipere & inchoari, ex qua etiam in alium (qui alter idem est) fluẽte vera & perfecta amicitia oritur, cuius vis & proprietas est duos in vnũ veluti transformare. Nam vt surculus pomi aut alterius plantæ in piri trunco insitus & insertus, vnã eandemq; naturam cum piro per influentiam à radice suscipit: ita vnus homo diu associatus alteri tandem per mutuum animorum consensum ac beneuolentiam, eandem mentem sic induit, vt alter in alterum omnino quasi commutetur: quod cum fiat, tum amicum vt seipsum diligit, tum cum amico vt secũ concordat, tum amico vt sibi consulit, id est

Amicitia
duos vnũ

est beneuolus, constans, & beneficus suo
 fideli amico semper existit. Sic vides à te
 ipso amicitiam ortam, & in alterum, qui
 est alter idem, vi quadam amoris sic tan-
 de transfusam, vt tu in alium versus ab al-
 io diuersus nō videaris. Hinc illud rectè,

Amicus in
 amicū ver-
 sus ab eo
 non vide-
 tur esse di-
 uersus.

Alter ego nisi sis, nec eris mihi verus amicus,

Ni mihi sis vt ego, non eris alter ego.

Amicitia
 cur neque-
 at esse inter
 malos.

His positis & confirmatis, sapienter
 concludit philosophus, quòd nefarij ac
 scelerati hoc modo non possint esse ami-
 ci, quia, vt inquit, secum discordant, quia
 sibi non student, quia se non diligunt,
 imò hoc vnum addam, quia se odio po-
 tiùs quàm amore prosequuntur. Nam vt
 concludam cum Aristotele, audi ipsum

Improbi se
 oderunt, &
 propterea
 alios dili-
 gere non
 possunt.

loquentem, Qui multa & grauias scelera
 admiserunt, improbitate victi & se ode-
 runt ipsi & vitam fugiunt, mortemq; sibi
 ipsis sæpissimè cōsciscunt. O quantæ sunt
 furia scelerū, quibus tam miserè consci-
 entia cruciatur. Concludit ergo, quòd
 tales nemini officium amicorum persol-
 uant, qui se ipsos oderint, quiq; ppter im-
 probitatem morum secum dissident &
 discordāt: quī enim alium diligit qui se-
 ipsum

ipsum non diligit? De altera quæstione quoniam in tribus sequentibus capitibus, tres illas proprietates amicitiae definit Aristoteles, plura hîc quàm quæ disputata sunt non dico.

Distinctio prima quæstionis.

Probatur qd a- micitia vera incipiat á seip- sa, propter	{	Occultam vim naturæ, quæ sibi in o-
		mnianimante primùm salutem &
		bonum quærit.
		Legem rectæ rationis, quæ id ipsum
		præscribit.
		Unionem animi cû corpore, quæ per-
		fectè amicitiae speciem habet.
		Proprietatis veræ amicitiae, quæ homi-
		nem maximè in seipsum flectunt.

Distinctio secunda quæstionis.

Proprieta- tes sunt, vel	{	Primarię, vt	Benè velle,
			Consentire,
			Benè facere.
		Minus pri- maria, vt	Simul viuere,
Eisdem rebus studere,			
Labentem amicum confi-			
			filio emendare.

Opp. contra primam quæstionem.

*Amici est beneficia tribuere : sed nemo potest sibi be-
neficia tribuere: ergo nemo potest sibi esse amicus.*

Resp.

*Ista tres proprietates bene velle, sibi constare, & bene
facere considerantur vel naturaliter, & sic homo sibi*
est

est maximus amicus; aut moraliter, & sic ad aliud dicitur amicitia, quæ tamen ab ipsâ naturâ vim ortûg, petit. Respondeo igitur ad argumentum, quòd homo sibi beneficia tribuat, id est, ut naturâ & lege rectæ rationis id sibi quod est optimum meditetur efficere.

Opp.

Amicitia se habet ut iustitia: sed iustitia est semper ad aliud: ergo & amicitia.

Resp.

Verum est, si moraliter & perfectè intelligas, at si naturaliter & inchoatè consideres, non item.

Opp. contra secundam questionem.

Multæ sunt aliæ proprietates præter istas enumeratas: ergo malè tres solum hîc recensentur.

Resp.

Tres sunt primariæ, sed minùs primariæ multæ; ut antea in distinctione ostenditur.

Opp.

Benevolentia dicitur in secundo capite principium amicitia: ergo non est proprium.

Resp.

Naturaliter sumpta est principium, moraliter sumpta est quoddam consequens & proprium.

*An beneuolentia, amor & amicitia re &
naturâ differant?*

OR DINE nunc agit philosophus de
tribus potentijs veræ amicitia, ac
primùm de beneuolentia, per quam a-
micitia superiùs definitur. Diuiditur hoc
caput in quatuor conclusiones, quarum
prima est, quòd beneuolentia sit affectio
similis & cognata amicitia, non tamen
est ipsa amicitia: Secunda est, quòd nec
sit amor nec actus amandi: Tertia, quod
sit principiũ amicitia: Quarta q̃, aucta
diuq; confirmata beneuolentia fiat tan-
dem amicitia. Prima conclusio probatur
à loco comparationis, quia beneuolentia
est sæpè inter ignotos, est autem semper
inter notos amicitia. Porro beneuolen-
tia est plerumq; repentina, amicitia verò
leuiter non est suscepta. Postremò bene-
uolentia est inter multos, est autem ami-
citia inter paucos. Secũda cõclusio pro-
batur à loco definitionis, quia amor est
affectus, beneuolentia verò quidam habi-
tus. Tertia cõfirmatur à loco anteceden-
tium, quia nemo potest esse verè amicus,

Depoten-
tijijs tribus
veræ amici-
tia.

Caput diui-
ditur in
quatuor
cõclusio-
nes.
De bene-
uolentia.

Beneuolē-
tia in quib.
differat ab
amicitia.

Qq

nisi

Beneuolē-
tia est & af-
fectus & ha-
bitus.

nisi antè sit alteri coniunctus beneuolen-
tiâ, & ex consequenti beneuolentia est
principium amicitiaë. Postrema munitur
à loco finis, quia perfectio beneuolentiaë
est ipsa amicitia. Hinc summatim cōclu-
do, quòd beneuolētia sit vel affectus, vel
habitus; vt est affectus, sic re & naturâ ab
amore nō distinguitur; vt est habitus bo-
nū volendi, sic amicitia per illam defini-
tur. Est ergo beneuolētia habitus flectēs
& inclinans hominē ad benè uolendū.
Est amor affectus naturalis transiens in a-
liū cum opinione boni. Est amicitia ha-
bitus verè & perfectè diligēdi alterū pro-
pter similitudinem morum & virtutum.

Beneuolen- tia sumitur, vel	{ Pro affectu, cui opponitur maleuolētia & sic non ab amore sed ab amicitia re & naturâ differt.

*Beneuolētia est nihil aliud quàm habitus inclinās ad be-
nè volēdū: sed omnis amicitia est habitus inclinās ad benè
volēdū: ergo omnis amicitia est beneuolētia, & per conse-
quens re non distinguitur.* Resp.

Beneuolētia { *A bono, quasi diceret beneuolus est q; bo-
nū velit, & sic non differt ab amicitia,*
cōsideratur { *bis.*

bisariam, vel ut | A benè, & sic beneuolentia aliquo
nomen habet | modo differt ab amicitia.

Opp.

Omnis amicitia est beneuolentia: ergo aliqua bene-
uolentia est amicitia: tenet consequentia in conuersione
per accidens.

Resp.

Conceditur consequens & consequentia. Nam primo
modo accepta beneuolentia eadem re ipsa est cum ami-
icitia, quamuis paulò latiùs pateat.

C A P. VI.

An concordia sit virtus? & an potiùs in actione quàm
in opinione consistat?

SVPERSEDENDVM est minùs vti-
libus & fructuosis veterum digressio-
nibus in hoc tractatu de concordia, cau-
sam iam solum expendere mihi currenti
licet. Perspicuum est igitur concordiam
esse amicorũ vinculũ, quo ad idem senti-
endũ efficiendũq; in studio utilis aut ho-
nesti pertrahũtur. Errant ergo q concordiam idem penitus cum cõsentũ in opi-
nionem esse existimant: est. n. consensus sepe inter ignotos, at concordia tantum ad
notos pertinet. Prætereâ non sunt cõcor-
des secundũ philosophũ qui de re quali-

Concordia
quid.

Concordia
differt à cõ-
sensu.

bet idē sentiunt: vt puta de motu cœlesti, de motu terre: Siquidem talis consensus nihil aut parum ad amicitiam spectat: sed illi propriè & per se concordēs dicuntur, qui circa ea conspirant quæ in actionem cadunt, quiq; id agunt & exequuntur de quo in consultatione consenserunt veluti, vt vtar verbis Aristot: Ciuitates tūdem concordēs sunt, cum placet omnibus magistratus esse diligēdos, aut ineūdam cum Lacedæmonijs societatem, aut Pittacum vnum de septem sapientibus imperatorem esse eligendū. Porro concordare non est semper idem velle, aut idem intelligere. Hoc probat philosophus ab exēplo. Nam sæpè tam populus quàm optimates eidem volūt præesse ciuitati, vnde potius seditio quàm cōcordia nascitur. Postremò concordia inter flagitiosos & sceleratos non viget: quippe illi Euripum in leuitate morum imitantur. Ex his constat concordia esse quasi annexum & adiunctum amicitia, adeoq; in actione potius quàm in opinione hominum consistere & manere: sed plura de hac re in proxima distinctione vide.

Concordare non est semper idē velle aut intelligere.

Scelerati nequeunt esse concordēs.

Distin-

Distinctio primæ & secundæ quæstionis.

Fusè, pro quocunq; consensu hominum, siue in actione siue in contemplatione rerum, & sic non est virtus sed affectio quædam, quæ in vnanimi opinione cernitur.

Cōcor-
dia su-
mitur,
vel

Propriè,
idq; bifari-
am, vel vt
est

Affectus cōsentiendi in rebus
agendis, & sic est vt antea di-
ximus proprium amicitia.
Habitus mouens & inclinans
homines ad idē sentiendum
idemq; faciendum in studio
vtilis aut honesti: & sic pro
virtute habetur, quia malis
non conuenit.

Opp.

*Concordia definitur mutuus hominum consensus ad bona opera exercenda: sed talis consensus est effectus vir-
tutis nempe amicitia: ergo non est ipsa virtus.*

Resp.

Consensus
accipitur,
vel pro

Actu consentiendi, & sic est effectus vir-
tutis.
Habitu, & sic est virtus, vt antea doce-
tur.

Opp. contra secundam quæ-
stionem.

*Consensus opinionum in consultatione magnam sæpè
amicitiam gignit: ergo concordia quæ est comes amicitia
in opinione aliquando cernitur.*

Qq 3

Resp.

Resp.

Non negatur quin sit cōcordia in opinione, si communiter sumatur: sed propriè sumpta in rebus agendis potius versatur.

CAP. VII.

An benefici vehementius diligant quàm diligantur?

An beneficentia rectè definiatur?

TRITVM est perire quod facis ingrato, si verò bonis quid benefiat certè non perit. Qui benè merenti non rependit gratiam, illum (quod satis est) ingratum nomino. Vitam tibi Nero tua mater dedit, cur vitam tollis? cultum animi dedit præceptor, cur occidis? humanum quidem non est si accepto beneficio mens & manus obrigescant: canes, tigres, omnesq; immanes & truculentæ feræ agnoscunt beneficium, solus ingratus viperino prognatus semine non agnoscit patronum. Sed hæc obiter: nam de beneficiis, nō de ingratissimis mouet quaestio. Petit enim philosoph⁹, An benè merentes magis diligant quam redamantur. Affirmat quidem eos magis diligere.

Hanc

Hanc assertionem primùm à simili probat: Nam vt creditores sperātes lucrum, suorum debitorum vitam & salutem optant: ita benefici expectantes gratiā suos alumnos vehementiùs diligunt. Huic rationi alia succedit non ab similis: quòd quemadmodum artifices suis ipsorum operibus, & poëtæ suis ipsorum carminibus mirum in modum delectantur: ita benefici incredibili amore prosequuntur illos quibus arcam suę liberalitatis reserāunt. Prętereā cum is cui datur beneficium sit quasi opus bene merentis viri, quando hic gaudio afficitur in animato hoc suo opere adornando, facilè quidem dici nō potest. Nam quamuis remunerationem quidem nō expectat cum dederit, reflexio tamen voluntatis in memoriam benefacti mirificè reficit & consolatur. Beneficium enim dando accipit (vt ait Seneca) qui dignis dedit. Adhuc beneuolētis actio est honesta, acceptio verò beneficij solùm vtilis aut iucunda, sed honestum vir bonus vehementiùs diligit: ergo ardēus amat quam redamatur. Quid moror? amor benefici est melior,

Beneficium
accepit qui
dignis de-
dit.

est longior, est constantior quàm accipi-
 entis redamatio. Est ergo melior, quia à
 virtutē fluit: est longior, quia in mēte bo-
 ni viri sedet: est constantior, quia ad uer-
 fortunæ ictu nō cadit. Postremò vt labo-
 re acquisita magis diliguntur, sicuti liqui-
 dō constat in amore matris erga filios
 (quos cum dolore peperit) ita quoniam
 laboriosius est benefacere quàm amari,
 non mirum est si benè merentes intenti-
 ūs diligant: Labor enim & dolor rem dul-
 cem & pretiosam reddunt. Altera, quæ-
 stio, nempe, An beneficentia rectè defi-
 niatur, vno verbo resoluitur. Est ergo be-
 neficentia, vel motus appetentis animi
 ad benè merendū de illis quos diligimus:
 vel habitus voluntatis, quo mouemur ad
 benefaciendum alicui, cuius amore non
 sine prudētia & deliberatione capimur.

Quæst. 2.
 Beneficen-
 tia quid.

Distinctio primæ quæstionis.

Probatur q̃ beneficis magis dili- gat,	}	(Similitudine creditoris bene optātis suo debitori.
		Comparatione artificis suo multum as- scribentis operi.
		Comparatione matris, quæ labore susce- ptum filium ardentius diligit.
		Comparatione benefici qui bonum fa- cit, cum alumno qui bonum accipit.

Esse.

Effectu & fine, quia beneficus intendit bonum solidum quod amatur propter se, accipiens verò intendit bonum vtile aut iucundum quod amatur per accidens.

Distinctio secundæ quæstionis in calce suppositionis liquet.

Opp.

Consumere pecunias non est amabile: sed beneficus consumit: ergo non est amabile, quo concesso magis non diligeret.

Resp.

Non consumit sed vititur.

Opp.

Omne excellentius est amabilius: sed beneficus est excellentior eo qui beneficio donatur: ergo est amabilior, & preinde magis diligeretur.

Resp.

Conceditur ratio, non tamen sequitur, quòd alumni suos Mecanates per se & primariò vehementiùs diligant.

Opp.

Beneficio cumulatus benè merenti gratiam & honorem (quæ sunt omnium externorum bonorum optima) rependit: ergo magis diligit.

Resp.

Hæc non sunt maiora bona quàm virtus, quam beneficus in dando beneficio respicit: nam hæc propter virtutem tribuuntur, præterea hæc ex occasione per accidens accepto beneficio non primariè & per se persoluantur.

An philantia vel dilectio sui præ alijs sit licita in bonis & studiosis viris.

Contra statum
quæ-
stionis ar-
gumenta
philosophi.

PROBATVM antè fuit à se charitatem in alium fluere, & in se tandem quasi refluere ac reuocari. Nam vt sphæra in se reuoluitur: ita amicitia veluti per circularem amoris motum in se reflectitur. Otiosa ergo hoc loco non existit quæstio, vtrum vir bonus & studiosus maximè seipsum diligat. Primùm hoc ipsum negare, tum affirmare videtur philosophus. Negat quia amor sui multis probro ducitur: quia delicatulis & flagitiosis solùm obijcitur: quia nemo sibi tantum nascitur: quia deniq; amico æqualis amoris pars debetur: quæ sanè omnia non ita essent, si in bono viro amor sui maximè probaretur. Sed omiſſis istis obiectionibus quasi indignis solutione ad affirmantem partem quæstionis accedit Aristot. probatq; virum insigniter bonum seipsum posse maximè sine culpa & vlla offensione diligere. Nā quorsum aliter (inquit) sunt hæc singula prouerbia?

Amicus

Amicus sum egomet mihi : Vnusquisq;
 est nihil aliud quàm mēs sua: Amicus est
 alter ego: Vnus animus: Tibiâ genu pro-
 pius: Omnino nō sapit qui sibi non sapit.
 Mille sunt alia loca, quæ palàm arguunt
 maximam dilectionis flammam in ipsis
 præcordijs naturæ quasi prunam sub ci-
 neribus scintillare. Primū hunc sui amo-
 rem cuius animanti natura dedit, ratio
 suafit, Philosophia, quæ est rationis nor-
 ma, approbavit. Sed an vir studiosus se
 maximè diligeret, hoc loco quærit: agè,
 de illo sit dubitatio. Is alijs vt patriæ, patri,
 amico magis quàm sibi consulit: fateor e-
 quidē si fluxa & caduca fortunæ aut na-
 turæ bona consideres: imò pro patria vitæ
 discrimen libenter suscipit: quid tum? er-
 go magis patriam quàm seipsum diligit:
 rationem nego: quid ita? quia hac vnâ vir-
 tutis actione seipsum maximè dilexit. Ita
 ne se obijciendo morti? quid ni? quomo-
 do quæso id suades? facilè. Quando-
 quidem quicumque aliquid honestè, piè,
 ac studiosè agit, mentis suæ causa idi-
 psum agit. Sed qui mentem suam maxi-
 mis virtutibus excolit, is quidē teste phi-
 losopho

Vir bonus
 quomodo
 seipsum pa-
 triæ præfer-
 redicitur.

philosopho se maximè diligit: ergo vir bonus & studiosus seipsum præ alijs maximè quidem diligit. Quare etsi vir insigniter bonus rempublicam, amicum, Principem, aliaque multa suæ ipsius vitæ anteposit, libenterq; mortem ne illa periclitarentur appetit: non tamen sequitur, si verè de amore philosopheris, ut inde cõcludas, magis hæc quàm seipsum diligere: cum hæc quidem diligit solum prout sunt gloriosa obiecta, in quibus tutandis immortalitatis nomen & laurum quarrit. Sed dices, impius est qui non magis patriam quàm seipsum diligit: verum est, si in hoc sensu capias, ut magis patriam quàm seipsum, id est quàm vitam, quàm honorem, quàm opes fortunæ diligit: sed ut magis patriam aut regem diligeret vir bonus quàm mentem, quæ est ipse sapiens, penitus inficias eo.

Distinctio.

Amor sui est, vel	}	Apparens in malis, qui potiùs nimia indulgentia, quàm verus amor dicitur. Mali enim seipfos (ut docet in hoc textu Aristot.) potiùs oderunt quàm diligunt.
		Verus in bono. { Ab optimo principio fluit, nimirum a mente.

<p>[nis, qui ideò maximus di- citur, quia</p>	<p>} In optimo obiecto laborat, scilicet in virtute. } In optimo fine quiescit, nem- pe in fœlicitate.</p>
--	--

Opp.

Amor sui vt probrum malis obijcitur, &c. ergo bonis inesse non potest.

Resp.

Non est verus amor sed effeminata mollities, qua malis obijcitur.

Opp.

Si amor sui esset licitus in bonis, tum sibi solum nasci viderentur boni: sed hoc est absurdum: ergo amor sui in illis non est licitus.

Resp.

Viri boni nati sunt patriæ alijsq; partibus ciuitatis, si vitam, si naturam, si fortunam spectes: at si mentem mentisq; animam id est virtutem spectes: magis eas quàm totam ciuitatem diligere deberet. Nam et si vitam & opes pro ciuitate effundere oportet, peccare tamen, hoc est (vt docet philosophus) mentem occidere pro patria, nec decet, nec omnino licet.

Virtus mea
tis anima.

Peccare nō
licet patriæ
causâ.

Peccare est
mentem
occidere.

Opp.

Docet philosophus in hoc capite quòd vir bonus mortem oppeteret pro patria: ergo magis patriam quàm seipsum diligeret.

Resp.

Dat vitam patriæ, vt docet philosophus, sed sibi virtutem (quod est maximum bonum) seruat.

Opp.

Opp.

Amicus verus non minus amicum quàm seipsum diligeret, vt antè probatum est : ergo magis seipsum non diligeret.

Resp.

Id intelligitur in equalitate consensus, non in equalitate ordinis: respectu virtutis, non respectu mentis.

CAP. IX.

Vtrum fœlix indigeat amicis?

Contra sta-
tū quæstio-
nis.

AMICITIA ad viuos & defunctos, ad miseros & beatos pertinet. Alienum (inquit philosophus) est ab amici officio nullam defunctorum curam habere. Absurdum est omnium bonorum affluētiam beatis tribuere & tamē ipsam amicitiam pernegare. Opportunè ergo hic mouet quæstionem, An fœlix omnino indigeat amicis. Primùm arguit ad oppositum, tum pluribus argumentis institutum probat. Arguit hoc modo: Fœlix omnibus bonis est cumulatus, seq; ipso est omnium maximè contentus: ergo amicos non desiderat. Prætereà, fœlix est quem Deus diligit: ergo verum est illud,

Quid est amicis, cum Deus faueat, opus?

Postre-

Pro statu
quæstionis.
Fœlix indi-
get amicis.

Postremò fœlix est nihil aliud quàm
mens sapiēs omnibus virtutis luminibus
adornata: ergo perituris amicorum sub-
sidijs non eget. His prælibatis rem ipsam
agit, firmisque rationibus affirmantem
quæstionis partem defendit : Prima ab
incommodo, secunda à comparatis, ter-
tia à difficili, quarta à simili, quinta ab ef-
fectu amicitie, postrema à natura studio-
si viri ducitur. Ab incommodo, quia ab-
surdum est vt fœlix amicis careat, cum
omnibus bonis abũdare debeat. A com-
paratis, quia magis beati in rebus secun-
dis, vt de alijs benè mereantur, quàm mi-
seri in rebus aduersis, vt adiuuentur, in-
digent amicis. Quippe melius est (vt ait
Seneca) benè mereri quàm alterius ac-
cepto beneficio libertatem perdere. A
difficili, quia arduum est fœlici monasti-
cam & solitariam vitam degere , præ-
sertim cum natus sit ad societatem, & (vt
ita loquar) ad ciuitatem factus. A simili,
quia vt musicorum aures suauibus sonis
permulcentur, offendunturq; contra-
rijs: ita fœlices honestis amicorum actio-
nibus delectantur, turpemque malorum
vitam

Bonorum
confortio
efficimur
boni.

vitam oderunt & execrantur. Ab effectu
amicitiæ, quia ex vita victuq; communi
inter bonos exercitatio quædã virtutis
secundũ Theognidem optimum illum
Dei contẽplatorẽ oritur : is enim sic ait,

Virtutem ex doctis discas, verumq; laborem:

Improbis inficiet teq; animumq; tuum.

Contem-
platiuus
hominum
amicitiã,
non querit.

A natura boni & studiosi viri, quia & se
conseruari suiq; simile vi naturæ coactus
quærit. Sed quid meliùs te conseruat
quàm amicitia? quid tibi similius esse po-
test quàm amicus? Est enim amicitia
possessio tui. Est amicus tui imago vel
potius alter ipse. Caret ergo fœlix seipso
si amico careat, hoc est si amicus desit.
Nam in amico seipsum quasi videntem
videt, loquentem audit, sapientem colit.
In hac vita ergo beatus non est, qui non
amicis eget. Non nego tamen quin ali-
qui in hac vitã sint quasi nõ essent, iidẽq;
in contemplatione virtutis beatissimi:
qui sanè excelsius diuiniusq; quiddam
meditantes naturã humanã, non tam
homini amicitia, quàm Deo charitate
adiungi & copulari student. Sed de his
in decimo lib. Ethic. pluribus disputabi-
tur.

Distin-

Distinctio.

Verè contemplatiuus, qui absolutè suis ipsius internis bonis est contentus, perpetuo studens (omnibus istius vitæ curis sepositis) Deo summo & incommutabili bono adhærere.

Felix est,
vel

Verè actiuus, quem amicis egere probat philosophus in textu sex argumentis,	{	Ab incómodo,	{	Horū ra-
		A comparatis,		tiones in
		A difficiliter.		suppositi-
		A simili,		one ordi-
		Ab effectu,		ne perspi-
		A natura boni		cuæ red-
		viri.		duntur.

Opp.

Felicitas est sufficiens bonum per se: ergo amicis non indiget.

Resp.

Est sufficiens bonum internè, non tamen externè semper. Alij respondent argumentum non tenere, quia amicitia est quoq; internum bonum felicitis. Est enim amicitia virtus, quâ felix ornari debet.

Opp.

Arist. in primo politicorum Heremitas & solitarios homines in contemplatione totos defixos omnibus mortalibus videtur anteponere: Nam illic meliores illos cunctis hominibus nominat: sed tales sunt beati, & amicis non indigent: ergo verè felices amicis non indigent.

Resp.

Respondet Boëtius, tales vix homines propter varietatem & excellentiam virtutis secundum philosophum appellari: splendor enim & quasi diuinitas vir-

tutis homines diuos reddit. De his, vt ait, non agit Arist. Sed si placet responde, quòd duplex sit actio amicitia: immanens, quæ potest esse in beato erga omnes bonos, quamuis cum illis non versetur: transiens, & sic reliqua externa specie curaq; istius mundi, amico vita sua externo socio non eget.

Opp.

Probat philosophus ab essentia boni viri, quòd felix indigeat amicis: sed essentia boni viri ab essentia contemplatiui felicitatis non differt: ergo si secundum essentiam suam vir bonus indigeat amicis, felix contemplatiuus indigebit.

Resp.

Et si vis huius argumenti retundatur, si dicam virum bonum actiue hinc solum intelligi: Respondeo tamen contemplantem beatum omnes bonos verè diligere, eusq; vt obiectis internæ suæ amicitia: vt ac delectari.

Opp.

Omnes bonos contemplatiue felix non nouit: ergo eos nec vt amicus diligit, nec illorum amicitia delectatur.

Resp.

Non nomine sed animo, non facie sed specie tales esse nouit, & hoc satis est ad internam amicitiam. sepe enim illos charitate amplectimur quos nunquam vidimus.

Opp.

Amicitia est tantum inter duos: ergo non videtur felix amicis seu potius amico indigere.

Resp.

Relp.

Aliud est de numero & existentia, aliud est de natura & essentia amicitia agere. Natura enim eiusdem hoc modo accepta, ut plures diffundi potest, ad duos tamen spectare dicitur. Quia etsi myriades inuidorum per forum ubique volent, rarissimè tamen amicorum reperiuntur patria.

CAP. X.

An in quouis genere amicitia plurimi sint conciliandi amici?

ACTVM agere molestiam, idem sapius disputare tedium studioso lectori parit: ne ergo nimis multus ac molestus videar, hanc quæstionem, quam antea obiter discusseram, nunc paucis attingam. Quæritur, An in quouis genere amicitia plurimi sint conciliandi amici? hoc est, si rectè interpreteris, An inter plures quàm duos amicitia existat: In amicitia propter utile paucos parados esse docet Arist. & quia damnosum est elargiri multis, & quia laboriosum est plurimis inferuire. In amicitia propter voluptatē suscepta id ipsum ostendit, quia iucundis amicis rarò non secus ac condimentis in splendidè apparatis epulis & conuiujs uti oportet. In amicitia denique pro-

Probat in
omni ami-
citiae gene-
re pluribus
amicis o-
pus nō esse.

pter virtutem fieri, inquit, non potest, ut plurimi simul colantur amici: difficile enim est & rebus prosperis gaudere, & aduersas grauitur cum multis ferre. Hoc probat experientia, quia si magna & excellens sit amicitia, ea vni cum paucis intercedat necesse est: numerosam enim amicorum turbam virtutis excellentiam negat, amoris etiam gradus & vehementiam negat. Reperiuntur tamen multi, qui multis placent. Reperiuntur quidem, sed hi potius affabiles & placidi quam fideles & amici nominantur.

Distinctio huius questionis antè traditur libro octauo capite sexto.

Opp.

Antè tractatur hac questio: ergo otiosè hinc iterum de illa agitur.

Resp.

Antè tractatur solum speciatim quoad amicitiam absolutam & per se, hinc verò generatim quoad omnes species amicitiae.

Opp.

Concessum est in amicitia vtili & amatoria plurimos esse posse, qui vtile & iucundum querunt, sunt enim multi parasitorum greges & armenta: ergo malè hoc loco contrarium docet Arist.

Resp.

Resp.

Non docet, sed hoc suadet, ne plures propter incommoda sequutura admitterentur.

Opp.

Quo bonum communius est melius, & vis unita fortior, ut docet proverbiū: sed si plures sint veri amici, bonum est communius, usque charitatis unita fortior: ergo in vera amicitia plures sunt conciliandi amici.

Resp.

Quò bonum communius est melius, si fieri id quidem potest commune: unita vis fortior in bonis, si talia sint quæ uniantur, at hoc excellens bonum amicitia in summo gradu positum, sic plurimis communicari non potest, ut plurimi amici inter se excellentes fiant. Est tamen in vera amicitia boni influentia quedam multis utilis & fructuosa: nam ut solis splendor multis hyderibus: ita fructus amicitia multis hominibus communicatur. Sed ut solis splendor tantum essentialiter soli inest, quamvis eiusdem vis in multa fluat: ita excellens amicitia essentialiter paucis convenit, quamvis eiusdem fructus in multos tendat: vir enim insigniter bonus, ut modò docuimus, omnes bonos vehementer diligit.

Bonum quo communius eo melius. Vis unita fortior.

CAP. XI.

An magis in aduersis quàm secundis rebus desiderentur amici?

An præsentia amici sit semper iucunda in utraque fortuna?

Rr 3

Rectè

Amici desi-
deratur ma-
gis in secun-
dis rebus quā
in aduersis, si
virtutem spe-
ctes: contra
verò, si ne-
cessitatem
respicias.

RECTè Terentius, omnes (inquit)
cum secundæ res sunt, tum maxi-
mè secum meditari oportet, quo pacto
aduersam ærurnam ferant. Risus enim
fortunæ sæpe magis quàm fletus nocet,
quippe securitatis crepundia incautos
fallūt, somniantes perdūt. Quæstio ergo
haud facilis hoc loco mouetur, An magis
in aduersis quàm secundis rebus deside-
rentur amici? cum constet quidem in v-
traq; fortuna desiderari illos, si necessita-
tem spectes, magis in miseris; si virtutem
ac honestatem, magis in prosperis rebus
amicos requiri hic ait philosophus: si qui-
dem cadentes subsidium vitæ, florentes
ornamentum virtutis quærent. Agnosco
equidem flebilem statū miseri & deiecti
hominis amicis indigere: Nescio tamen
an in regno voluptatū positus vehemen-
tius eisdē egeat. Celsæ grauiore casu de-
cidunt turres: nam alta ruunt præcipitan-
tius: inflata fortuna superbiam, humilis
prudentiam gignit; magis ergo, vt mihi
videtur, amici in amœnitate quā in pro-
cella & tempestate fortunæ desiderantur.
Cum enim aureus Nilus fluit, cum sol
splen-

splendet, animus plerumque humanus periculosè dormit; tum quidem opus est fide, opus consilio, ne per dulcem quasi soporem cū tui obliuione pereas. Quorum, quæso, assistunt regibus tot sapientes & vigilantes consules in omni imperio? nōne vt fidelium amicorum loco, de florente statu & fastigio rerum principes admonerent? quod si principes maximè in summa affluentia omnium amicitia egeant propter consilium, non est dubitandum, quin omnes & singuli in rebus fortunatis potiùs quàm aduersis amicos peterent propter virtutem; propter virtutem dico, partim vt beneficè agant & delectabiliter viuāt cum illis, partim verò vt illorum ingenio, fide, consilio freti sua ipsorum felicitate certiùs perfruantur. De altera quæstione pauca admodum sunt adiicienda, nempe quod præsentia amici sit semper in vtraque fortuna delectabilis: nam cum amicus sit alter ipse, incredibile est quanta vis delectationis à sensu in animum præsentis amico fluat. Prætereà cum amicus sit pars tui, & particeps tecum tam boni quàm

Amici præsentia plurimum iuuat in vtraque fortuna.

Dubitatio.

mali, monstrum esset lugere, si verus amicus adsit. Postremò amicus est custos consilij, animiq; quasi possessor tui, quo an aliquid sit iucundius in hac vita, nemo vt opinor potest definire. At quæris, An magis in aduersis quàm prosperis rebus amicus nos consoletur? Stoicè hîc nihil defendam, existimo tamen maiorem in secundis quàm in aduersis consolationem ex præsentia amicorum percipi. Nam etsi amicus certus in re incerta cernitur, & Nullus ad amissas ibit amicus opes, si tamen iucundam virtutis non necessitatis actionem expenderis, inuenies quidem hanc ab illa multis gradibus superari. Nam in afflictis rebus oppressus præsentem amico solùm reficitur, idq; quia opem sperat: cæterùm in serena fortuna vterque amicorum incredibili voluptate afficitur, idque solum virtutis causa. Vt ergo serenior dies est lucente sole, si omnis remoueatur nubes; ita amcenior consolatio est præsentem amico, si res aduersæ dispellantur, ad quas, vt in textu docet philosophus, rarissimè amicos inuitare oportet.

Ad res aduersas amicos ne inuites.

Distin.

Distinctio prima quæstionis.

In vita amicorum spe- ctantur duo,	{	Necessitas rerum, & sic magis in aduersis re- quiruntur amici.	{	Vt opẽferant.
				Vt consilio iu- uent. Vt dolore mle- niant.
	{	Securitas & vitæ ho- nestas, & sic magis in secundis rebus indi- gemus amicis, quia	{	Prosperitas for- tunę plerũq; su- perbos & in- cautos facit.
				Summam rerum affluentiam in- uidia sequitur. Actio virtutis ma- gis in secundis, quando vterq; agit, cernitur.

Distinctio secunda quæstionis.

Præsentia fi- delis amici in vtraque fortuna iu- cunda est, vel	{	Necessitatis causà, & sic magis nos con- solatur in aduersis. Securitatis & virtutis causà, & sic dele- ctabilior in rebus prosperis habetur, quia vterq; amicorum, quanta sit in virtute delectatio, sine vlllo dolore & luctu percipit.

Opp.

*Magis desiderari amicos docet philosophus in rebus
aduersis quàm in rebus secundis: ergo contrarium hoc
loco malè defenditur.*

Resp.

*Intelligit quoad necessitatem, non quoad securita-
tem vitæ: nam minùs tuta & secura est alta quàm hu-
milis, prospera quàm abiecta fortuna.*

Opp.

*Lugere debet amicus cum oppresso amico: ergo eius-
dem præ-*

dem presentia non videtur esse in rebus aduersis iucunda, nisi gaudium & luctus simul vni & eidem conueniant.

Resp.

Quamuis luget amicus in rebus asperis cum amico, delectatio tamen ex presentia vtriusq; magis interni augetur.

Opp.

Nō minùs spectatur honestas in aspera fortuna quàm in secunda: ergo illa distinctio necessitatis & honestatis malè in textu excuditur. Antecedens probatur, quia in calamitate amicitia maximè probatur.

Resp.

Virtus consideratur, vel quoad	{	Essentiam, & sic non minùs cernitur in rebus asperis quàm secundis.
		Existentiam, & sic magis lucet in rebus prosperis.
	{	quia { Liberior, nam nullam necessitatem habet.
		est { Communior, nam vtrique conuenit.

Opp.

Presentia amici non tollit causam doloris, putà mortem aut mortem patris: ergo non consolatur.

Resp.

Etsi extrinsecus non tollit, intrinsecus tamen diminuit. Nam efficit vt amicus minùs de obiecto tristitia cogitet.

Opp.

Opp.

*Lachrymis præsentis amici alterius amici vulnera
recrudescent : ergo præsentia amici in calamitate po-
tius auget quàm tollit dolorem.*

Resp.

*Vulnera amici potius alterius lachrymis curantur,
propter mirificam voluptatem quam ex præsentia a-
mici concipit.*

CAP. XII.

*An maximè sit expetendum vnà cum a-
mico viuere?*

MAXIMA vis amicitiae (vt rerum Cum amico
vnà viuere,
summopere
expetendum
esse.
omnium) in vsu ponitur, hîc verò
vsus est vt serenissimam amici frontem
(in qua mens pingitur) sæpe contem-
plaris. Ferūt ex oculis amantē ; cōcludit hîc
philosophus ex aspectu amicū plurimū
recreari : oculi. n. amicorū sunt quasi fe-
nestræ, per quas apertas omnes animi la-
tebras & recessus non secūs ac si essemus
illic, intuemur. Absurdum ergo illud nō
est, quo tanquam epiphonemate cōclu-
dit hunc librum Arist. nimirum quòd in
vera amicitia maximè sit expetendum v-
nà cum amicis viuere. Nā vt periti guber-
nato-

natoris præsentia nauem in portum ducit, absentia periculum naufragij facit: ita aspectus & consolatio amici summam animi quietem, distractio verò metum ac obliuionem parit. Hoc probat philosophus primùm ab ipsa natura amicitiae, tum à proprietate cuiusque hominis, postremò à cōsuetudine vitæ: A natura amicitiae, quia est quædam vnus cum altero communitas: A proprietate cuiusque, quia suus cuique est in seipso optabilis sensus, ergo etiam in amico qui est alter idē: A cōsuetudine vitæ, quia vt sapientes cū philosophis, vt vinolenti cum bibulis, vt stulti cum otiosis, omnes denique id genus alij cum sui similibus peroptant totos dies & ætates contererē: ita studiosi amici cum suis amicis discipiunt vitam sine vilo diuortio in perpetuum trāfigere. Hoc docet Arist. non quòd nō possit esse fidelis amicus, loco si absit; sed quòd inter vota omnia & optata hoc vnum vel maximum esse debeat, vt si fieri possit, amicus sub eodem quasi tecto amico perfruatur. Vnum nunc superest, vt cum philosopho lectorem moneamus nullum malorum

*Cōsortium
malorum
non potest
esse fida
amicitia.*

con-

confortium esse amicitiam: vitanda ergo est prauorum consuetudo, nam labem & contagium habet. Aspidem sub lingua, venenum sub hamo dissimulator offert: si tetigeris dormiendum, si gustaueris pereundem erit. Est enim in tali amicitia frons sine corde, fraus sine fide. Quid multis? sit ergo hæc conclusio: malorum amicitia amicitia non est: nam leuis est, fraudulenda est, perniciofa nunc est & semper erit.

Distinctio.

Duplex delectatio ex amicitia nascitur, vel	{	Interna, quæ aspectum amici semper non requirit, vt antea probauimus.	{	Amicitia quoad existentiam est communicatio vnius cum altero.
	{	Externa, quæ præsentiam amici maxime desiderat, quia	{	Amicus est alter idem, in quo est maxima delectatio.
			{	Amicus præsens magis quam absens iuuat & consolatur.

Opp.

Felicitas est maximè expetenda: sed viuere cum amico non est felicitas; ergo viuere cum amico non est maximè expetendum.

Resp.

Per maximè expetendum, maximè incundum & delectabile hoc loco intelligitur, & sic est maximè expetendū cū amico viuere, si existentia & neces. sitatem

statem vitæ, non si essentiam & perfectionem virtutis & felicitatis spectes; quæ per se & vi suâ maximè expetuntur.

Opp.

Magis est expetendum habere longè absentem amicum quàm cum amico miserè & infortunatè simul viuere: ergo viuere vnâ cum amicis non est maximè delectabile.

Resp.

Argumentum non sequitur, nam fidus amicus necessitatem amici respicit, maximeq; tum cum opus est reficit ac consolatur. Nam quamuis, vt antea docuimus, præsentia amici sit maximè iucunda in rebus prosperis, si libertatem actionis in vtroq; consideres: premente tamen necessitate medici loco est verus amicus, qui pharmaca consilij & solatij prudenter & opportunè propinet. Sed satis hæc dicta sint de amicitia.

L A V S D E O.

LIBER

LIBER DECIMVS.

CAP. I.

*An nihil latius pateat in humana vita
quàm voluptas?
An falsa & periculosa sit oratio veritatis
si vita non respondeat?*

SENATVS philosophorum Summa ho-
rum decem
in hoc vno cōsentiunt, quòd librorum
sit vnum in moribus sum- succinctè &
mum bonum, cuius intuitu præclarè
mens humana, vt cœlum motu perfice- explicata;
retur. Hoc bonum in primo libro quasi
signum currentibus stadium istius vitæ
sapienter propositum fuit, vt omni sudo-
re omnique periculo alacriter suscepto,
virtutis tandem palmà, id est, verâ beati-
tudine perfrueremur. Maior enim virt⁹
est in fine alliciendi hominem, quàm in
magnete:

magnete attrahendi ferrum. Hoc fine proposito subiectum & medium discutuntur. Subiectum homo est, mediũ virtus: Summa ergo omnium Ethicorum in his tribus consistit, nempe in obiecto, q̃ est felicitas: in subiecto, quod est capax felicitatis: in medio, quo hæc demũ felicitas comparatur. In obiecto considerantur duo: actio de qua in primo, contemplatio, de qua in hoc lib. agitur. In subiecto præcipuè spectantur tres animę potentiæ: appetitus, qui affectibus: volũtas, quę virtutibus moris: & intellectus, qui virtutibus mētis subijcitur. In medio explicantur ordine singulæ virtutes cum illarũ oppositis & extremis, vt illis vtendo, hæc fugiendo felicitatem, de qua nũc agimus, perfectiũs contemplemur. Hinc felicitis memorię patres ordinem tractandi sacra oracula meo iudicio didicerunt, qui primũ de Deo qui est obiectum sacre philosophiæ: tum de subiecto, nempe homine lapso: postremò de medio, id est, de grãtia in Christo disputant: vt in sententiarum magistro & Thoma miraculis certè eius ætatis in qua scripserũt, cõstat.

Sed quorsum est hæc digressio? certè si sit digressio, huc tēdit: vt intelligas vno verbo & res & rerum ordinem quæ in his libris Ethicorum pertractātur. Sed quæris quid agat philosophus in hoc postremo libro? definit tādē nobilessimam illam beatitudinem, quæ in sola contemplatione rerum diuinarum lucet. Ceterum antea quam ad illum scopum disputationis venit, fructuosa quædā de voluptate præcepta tradit, de qua agēdum esse accuratius, in i. hoc cap. quatuor rationib. cōcludit philosophus: Primū, quia est cōiunctissima naturæ humanæ: secundo, quia vis maxima in ea est ad virtutē, si honestis rebus lætari instruamur: tertio, quia latissimè per omnes partes vitæ diffunditur: nam quæ sunt iucunda sequuntur omnes, molesta fugiūt: postremo, quia de re nulla inter philosophos maior aut vehementior est contentio: quippe aliqui crediderunt esse summum bonū, aliqui verò esse summum malum, aliqui iterum nec bonum nec malum, postremo aliqui diuerso respectu, & bonū & malum esse defendunt. Inter istas opiniones secūda

Argumentum huius decimi lib.

De voluptate cur hic fufius agēdū.

Voluptas
non est sum-
mum ma-
lum.

Voluptatē
omnes se-
quimur.

Factis poti-
us quam di-
ctis vulgus
ducitur.

Oratio quæ
vera.

hoc loco ab Arist. reprehenditur. Nam si doceas voluptatem esse summū malum, viuedum est inquit sine voluptate ne vita sermoni non respondeat. Quis enim mortalium est qui voluptatem nō sequitur? Hoc certē si fiat, id est, si facta tua dictis nō respondeant, rapis imperitā multitudinē ad scelus, cuius ingeniū exemplo vitæ potius quàm sermone commouetur. Oratio tamen si vera sit, vt ait philosophus, non solum ad intelligendū, verum etiam ad viuedum plurimū valet: vera autem tum quidem videtur multitudini, cum id facias quod docueris.

Distinctio prime questionis.

Nihil latius pa-
ret in humanavi-
ta quam volu-
ptas, quia est

{ Insita à natura,
Per omnes partes diffusa,
Sine voluptate nec mens virtutem
nec corpus affectum habet.

Distinctio secunde questionis.

Falsum &
periculosū
dicitur ali-
quid duob.
modis, vel

{ Opinione multitudinis, & sic oratio veritatis si vita non respōdeat falsa & periculosa videtur: ratio est, quia multitudo plerumq; sensum sequitur, cuius non est (vt in textu ait Arist.) de rebus subtilius iudicare.
{ Constitutione rei, & sic oratio veritatis non est falsa, nam sæpè flagitiosi id vote & lingua docent, quod facto & vita negant.

Opp. contra primam quæst.

Multa, vt oratio, sensus, affectus aequè latè patent in vita humana: ergo voluptas qua sæpè dolore tollitur latissimè non patet.

Resp.

Latissimè patere dicitur non quòd non aliquando minuitur, sed quòd inter affectus naturales ea vna est quæ ipsa maximè natura sequitur.

Opp. contra secundam.

Verum & falsum à rebus quæ sunt in oratione dependent, vt docet philosophus in antepredicamentis: ergo non à vita vt hoc loco docetur.

Resp.

Patet solutio huius argumenti in distinctione, si diligentius expendatur.

CAP. II.

An summum bonum per additionem alterius boni fiat melius?

EVDOXVS vir quidem præstanti & singulari temperantia voluptatem summum bonum (vt hîc ait Arist.) constituit, suamque opinionem quatuor syllogismis sic confirmavit. Quicquid omnia appetunt, id ipsum est summum bonum: sed omnia voluptatem appetunt: ergo voluptas est summum bonum. Præterea

Eudoxi rationes pro voluptate, nempe quòd sit summum bonum.

id summum bonū est in quo omnia quiescūt: sed omnia quiescunt in voluptate: ergo illa est summum bonum. Adhuc quicquid opponit̃ dolori, quod est summum malū, id ipsum est summū bonum: sed voluptas opponitur dolori, quod est summum malum: ergo voluptas est summum bonum. Postremò quicquid perfectum bonū & excellentius reddit per sui additionē, id ipsum est summum bonū: sed voluptas perfectum bonum excellentius reddit per sui additionē: ergo est summum bonum. Hīc introducit Arist. Platonem vires istarum ratiocinationum eneruantem. Sed quoniam copiosius de iisdem in septimo libro disputauerim, lectorem diutius in hac quæstione nō morabor. Vnū tamen est in hoc textu quod Eudoxus asserit & Plato negat, nimirum summum bonum per additionem alterius boni melius fieri. Eudoxus vt prober voluptatem suam esse summum bonum hanc in triuit sententiam, quòd quicquid faciat tale illud ipsum est magis tale: sed voluptas in omni gradu facit bonum: ergo voluptas est magis bonum. Hæc ratio

per

per Platonem inuertitur ab exemplo, quia prudentia est magis expetenda quàm voluptas, etiamsi cum prudentia illa quidem sit copulata. Videas hîc Aristot. ludentem cum vmbra præceptoris sui: nam potius quàm Platoni cederet hoc loco Eudoxi sententiam & paradoxum aliqua ex parte defendit. Siquidem dicit accessione alterius boni summum excellentius fieri, probabiliusq; Eudoxũ in sua assertione quàm Platonem in negatione posse defendi.

Aristoteles ne Platoni cedat, cum Eudoxo paradoxum affirmat.

Melius fit bonum duobus modis, aut

Essentialiter, accessione alterius interni boni: & sic summum bonum melius non fit, quia est omnium vltimum & perfectissimum.
Contingenter, additione alterius externi boni: & sic summum bonum melius, id est ornatus & splendidius redditur per accessionem voluptatis & fortunæ.

Opp.

In primo, secundo, tertio, & septimo libro multa egit philosophus de voluptate: ergo otiosa videtur nunc alia de illa institui disputatio.

Resp.

In primo probat Aristot. quòd non sit felicitas actiua, quia est communis hominib. cum belluis. In secundo pro-

bat quòd sit commune obiectum virtutum, in cuius moderatione versantur omnes virtutes. In tertio materiam temperantiae esse ostendit. In septimo ad continentiam & incontinentiam comparat. In hoc deniq; ad contemplationem mentis necessariam esse concludit. Non est ergo otiosa eiusdem in tot libris tractatio, cum in singulis locis tractationis habetur distinctio.

Opp.

Si addas prudentiae in Socrate sapientiam, bonum illud prudentia essentialiter fit melius: ergo accessione alterius boni bonum melius fiat.

Resp.

Summo bono ad existentiam multa, ad essentiam nulla addi possunt.

Hac ratio non concludit propositum. Nam quaeritur, An summum bonum additione melius fiat? quod negatur ideo quia est summum, cui ad existentiam multa, ad essentiam verò nulla addi possunt ut fiat melius.

C A P. III.

Vtrum voluptas sit motus?

An dolor sit indigentia eius quod est secundum naturam?

An voluptas sit expletio eiusdem?

An voluptas obscena sit delectabilis per se?

An voluptates specie differant?

MIRARI fortasse & non iniuriâ, cum videas ex vno eodemq; cap. tot quaestiones moueri: scrupulus autem hic

hic nullus erit, si ex singulis penè conclusionibus, vnam eximi studiosius attende-
ris. Simul quidem omnes proposui, quia
simul tractantur: paucissimis vt vides ex-
plicui, quia refutatione, quam apud phi-
losophum aliquando suspicor; non de-
mōstratione, quam semper in illo admi-
ror, discutiuntur. Refellit hīc diuinum
Platonē: cui, etiam si magister fuit, togam
philosophi excellētis inuidet. Prima cō-
clusio huius cap. est, quòd voluptas non
sit idcirco mala, quia qualitas non est, vt
quidam dixerūt: quippe tum sanè actio-
nes virtutū essent malæ, cum inter qua-
litates non numerantur. Secunda est,
quòd ideò voluptas nō sit praua quia in-
tentionem capit ac remissionem, tum e-
nim virtutes ipsæ essent malæ quæ inten-
duntur ac remittuntur. Tertia est, quòd
voluptas non sit motus, quia neq; veloci-
tas neq; tarditas, quæ sunt propriæ affe-
ctiones motus voluptati competunt.
Quarta est, quod neq; dolor sit defectio,
nec voluptas sit expletio eius quod est se-
cundū naturā. Ratio est, quia ambo sunt
affectus naturæ conuenientes quāvis vo-

Quòd vo-
luptas non
sit motus,

Voluptates
specie dif-
ferunt.

luptas magis quàm dolor eidem conue-
niat. Quinta est, quòd obscœnæ volupta-
tes non sint per se & vi suâ iucundæ & de-
lectabiles. Nam vt ægrotis amara dulcia,
& lippis alba nigra apparent: ita quæ sunt
verè delectabilia hominibus deprauatis
& corruptis maximè tristitia, quæ verò sunt
obscœna maximè iucunda esse videtur.
Postrema est, quòd voluptates inter se vt
voluptatum obiecta specie differant: alia
enim est voluptas temperantis, alia libe-
ralis, alia cuiusque prout quisque rerum
studio ac desiderio trahitur. Iuxta illud,

Natura sequitur semina quisq; sue.

Harum omnium quæstionum distin-
ctiones sigillatim ne expectes, nam satis
antè in 7. lib. discutiuntur hæc omnia.

Distinctio prima.

Voluptas confidera- tur, vel	{	Materialiter, pro obiecto voluptatis.	{	Pro affectu, & sic non est motus.
		Formaliter, idq; vel		Pro actione, quæ delecta- rio dicitur, & sic motus animi in rhetorica Arist. definirur.

Opp. contra primam quæstionem.

*Omnis affectus est motus animi: sed voluptas est af-
fectus: ergo est motus.*

Resp.

Resp.

Omni affectus est motus fufe sumptus non stricte, vt hic in tertio physicorum sumitur, vbi actus entis in potentia definiuntur.

Opp. contra secundam & tertiam.

Deficiente eo quod naturæ est accommodatum dolemus, præfente autem eo gaudemus: ergo dolor est defectio vel indigentia eius quod est secundum naturam, voluptas verò eiusdem expletio & abundantia.

Resp.

Non coheret ratio. Nam quamvis dolor indigentiam delectabilis, voluptas copiam eiusdem fequitur: non tamen rectè concluditur quod fint ipfa indigentia vel expletio, fed potiùs affectus animi fequentes ifta.

Opp. contra quartam.

Voluptas obfcæna expetitur à multis: ergo est delectabilis. Nam trifte & acerbum nemo expetit.

Resp.

Per fe, & fic vera bona animi funt folùm iucunda.

*Aliquid
est de-
lectabi-
le, vel*

*Per accidens, & fic turpes voluptates appa-
rent delectabiles, quæ tamen propter
nigram (vt aiunt) caudam exitumq;
miferabilem reuera acerbiffimæ ha-
beantur.*

An voluptas mentis sit perfectissima?

An voluptas actionem impediat vel perficiat?

Voluptas
non esse
merum.

IDIPSV M in fronte huius capitis agit philosophus, quod in calce alterius egerat: probat enim voluptatem non esse motum, idq; ab affectione, multipliciq; exemplo motus. Ab affectione, quia omnis motus fit in tempore, quod in voluptate non contingit: à multiplici exemplo motus nempe visionis, structure, atq; ambulationis, in quib. successio partium est, quæ in voluptate non cernitur. Sed vt hîc ipse ait multo subtiliùs in libris physicorum quàm hoc loco de motu agitur. Omissa igitur omni cum alijs philosophis contentione gradatim ad sublimiora festinandum nunc est. Quæstio ergo hic non inutilis mouetur, An voluptas mentis sit omniù perfectissima? verbo respōdetur esse. Probatur verò à diuinitate, vt ita loquar, subiecti, ab excellentia finis, à perpetuitate simplicis, puræ, & immixtæ actionis, in qua pulcherrima hæc voluptas continetur: subiectum est mēs ipsa diuinitus data, virtutibus excul-

Voluptas
mentis est
omniù per-
fectissima,
idq; proba-
tur varijs ar-
gumentis.

ta, æter-

ta, æternę rerum diuinarum contemplationi, vt ita dicam, consecrata: finis est supra quàm dici potest delectabilis illa primę causę veręq; fœlicitatis contēplatio: Actio est nō corporis sed mentis, eadēq; nō fluens sed constans, non transiens sed immanens, non ad tempus sed æterna & immortalis. O quanta & quam incredibilis est verè contemplārium voluptas? qui relicto hoc gyro fluentis & refluētis fortunę, se totos in studio tā diuinę beatitudinis addiderūt. Sed heu nimis multi sunt hodie qui etsi alas mentis habent, cum domesticis corpulentis & saginatis auibus semper deorsum cadūt, somniantes quidē plus voluptatis percipi in sensu quàm in mente, plus in aureo fortunę stercore quàm in splēdido virtutis studio plus deniq; in veneris palæstra quàm in verę fœlicitatis arce & pallatio. Sed cæcutientes toto cœlo errant: nam vt hic docet philosophus, illa voluptas est perfectissima, quę ad pulcherrimū obiectū animi refertur: sed mentis probè affectę talis est voluptas: ergo mentis voluptas est perfectissima. Altera quęstio, quę agitata est, ab hac

Voluptas
quomodo
dicatur a-
ctionē per-
ficere.

hac nunc discussa quodammodo dependet, scilicet, an voluptas perficiat actionem? Si enim voluptas sit quasi pulsus in omni actione humana, eademq; comes & ut ait philosophus aliquo modo finis, necesse est ut actionē perficiat, nam pulsus est ut mouet, comes est ut conseruat, finis denique est ut allicit & consummat actionem: voluptatis enim causā aguntur omnia. Sed cautè intelligi hīc debet philosophus, cum voluptatem aliquo modo finem esse concludat. Non inquit voluptas perficit actionem ut habitus, sed ut quidam finis. Adde id quod in textu sequitur, nam ut externa pulchritudo quæ est quodammodo finis actionem naturæ: ita delectatio actionem humanā perficit: quasi diceret, voluptas est bonum concomitans felicitàtem: voluptas est finis non per se & vi sua, sed aliquo modo, quia in actione beati hominis aliqua ex parte intenditur, ipsumque felicitàtem perpetuò ut lux solem concomitatur. Alij respondent voluptatem finem quidem esse non autem animi sed naturæ.

Distinctio primæ questionis.

Mens con- sideratur, vel ut est	Benè affecta, & sic eius volu- pras est perfe- ctissima, pro- pter	Diuinitatem naturæ suar quæ ei á Deo conceditur.
		Excellentiam finis, quam contempla- tur.
		Simplicitatem actio- nis, quæ rerum di- uinarum studio innititur.
		Perpetuitatem ipsius delectationis, quæ homo scælix affici- tur.
	Corrupta & deprauata, & sic eius delecta- tio pessima habetur, ut in peccato & i- gnorantia.	

Distinctio secundæ questionis.

Voluptas dicitur perficere actio- nem, quia ut	{	Efficiens causa mouet ad agendum.
		Instrumentalis causa actionem con- tinet.
		Finis fortuitus actionem absoluit.

Opp.

*Perfector est ea voluptas quæ in perfectiore subiecto
& medio ponitur, sed voluptas voluntatis in perfectiore
subiecto & medio ponitur quàm voluptas mentis: ergo
voluptas voluntatis est perfectior voluptate mentis, &
proinde voluptas mentis non est perfectissima. Minor
probat quia voluptas voluntatis habet ipsam voluntatem
pro subiecto, & charitatem pro medio in relatione
ad summum bonum.*

Resp.

Resp.

Negamus volūtatem esse perfectius subiectum mente, aut charitatem perfectius medium sapientiā in relatione ad felicitatem contemplatiuam, de qua hic agitur: quippe mens quid sit faciendum in hoc bono acquirendo praescribit, eamq, secundum normam rectae rationis dirigit.

Opp. contra secundam quaestionem.

Illud quod impedit prudentiam omnium actionum moderatricem, actionem non perficit, sed voluptas impedit prudentiam, vt probatur in 6. Ethic. ergo actionem non perficit.

Resp.

Nihil mouet hac ratio. Nam Arist. illic de mala, hic de studiosa voluptate disputat.

Opp.

Actio studiosa est perfectior voluptate: ergo voluptas eam non perficit, Nam sic perfectius ab imperfectiore perficeretur.

Resp.

Perfectio accidentalis.

Non est absurdum vt perfectius ab imperfectiore perficiatur fortuito & extrinsecus. Nam sic accidentia perficiunt substantiam.

CAP.

An voluptas unius virtutis aut potētia voluptatem alterius tollat vel impediāt?

An voluptates illæ solum vera habeantur quæ actionem studiosi & beati perficiunt?

VOLUPTATES hīc distinguit Philosophus in bonas, malas, & medias: bonæ sunt quæ virtutem, malæ quæ prauitatem naturæ, mediæ quæ necessitatem ortus & nutritionis spectant. Has specie inter se pro diuersitate rerum & actionū, quibus insunt, differre in principio huius capituli demonstrat. Sed quoniam sæpe de hoc voluptatum discrimine diximus, quæstiones eas solum discutimus quæ nunc proponuntur. Prima est, An voluptas unius potentiæ voluptatem alterius tollat aut diminuat? Vt probet Arist. voluptates specie differre, quia obiecta, actiones & potentiæ quibus insunt specie distinguuntur, hoc addit; quod voluptates aliquando inter se adeo pugnent, ut vna alteram sæpè excellat: Verbi causâ, qui tibiarū cantu tenentur nō possunt verba, quæ interim fiunt, advertere, maxi-

Voluptas
alia tollit vel
minuit.

maximè cum tibicinem modulantem audiant: quippe maiorem voluptatem ex numeris capiunt quàm ex præfenti a-
 ctione: voluptas igitur, quam parit ubia-
 rû numerus, eam labefactat voluptatem,
 quæ in oratione versatur. Similiter nimie
 voluptates corporis omnem delectatio-
 nem virtutis tollunt. Non minùs ergo
 voluptas voluptatem aliquando quàm
 dolor delectationem concutit. Hoc ta-
 men tum propriè fit (quod est animad-
 uertendum) cum potentia, in qua conci-
 tatur voluptas, sit admodum & vehemẽ-
 ter intenta in rē ex qua voluptatem con-
 cipit; quæ sic infixa impedit quo minùs
 homo ad aliud (quamuis sit illud quidem
 delectabile & iucūdum) se omnino ver-
 rat & inclinet. Alteram quæstionem in
 tertio capite huius libri attigimus, nem-
 pe, An voluptates illæ solùm veræ habeā-
 tur, quæ actionem studiosi & beati perfici-
 unt? Certum est malorum illecebras
 esse insidiosas & fallaces quasi meretricu-
 las, quarum frontes gratæ & serenæ sunt,
 mentes autem plenæ veneno. Nihil ergo
 simpliciter & absolutè iucundum, nihil
 per

Quæstio se-
 cunda.

Voluptates
 quæ veræ
 quæ falsæ
 sint.

per se delectabile præter solam virtutem eiusdemq; constantem actionem. Quare concludit philosophus hominū perditorum voluptates esse tanquam laqueos aculeos quibus semel capti intus & in conscientia miserrimè torquentur. Sic tamen est corrupta & deprauata natura hominum, vt cum cane vomitum potiùs quàm salutarem cibum, cum Panthere stercus humanum potiùs quàm dulce alimentum, id est vanas delicias corporis potiùs quàm veras diuitias mentis exoptemus.

Distinctio prima questionis.

Voluptas vnius potentia	{	Vehementem intentionem in rem obiectam sibi.
diminuit aut tollit voluptatem alterius,		Distinctionem potentiarum & voluptatum, quæ specie differunt.
propter,		Multitudinem rerum diuersarum quibus sollicitè mens occupari non potest.

Distinctio secunda questionis in tertio capite huius libri post tertium argumentum reperitur.

Opp.

Voluptas vnius potentia non est contraria voluptati alterius: ergo vna alteram non corrumpit.

Resp.

Corrumpitur	{	Interitu subiecti, vt corrupto igne corrumpitur calor.	Et	aliquid

*aliquid, & Conflictu contrarij, vt lucente sole fugan-
velex tur tenebra.*

*Principatu, sic maior flamma minorem; sic
intentior voluptas remissionem extinguit.*

Opp.

*Voluptas visus saepe auget voluptatem tactus, vt patet
in libidinosis, voluptas auditus auget voluptatem intel-
lectus, vt patet in bonarū literarū studiosis: ergo falsum
est quod voluptas vnius potētie voluptatē tollat alterius.*

Resp.

*Delectatio siue Voluptas diuer-
sarum poten-
tiarum est, vel* { *Circa idem obiectum in quo vtraq;
persunditur, & sic vnius voluptas
potius auget quā diminuit alte-
rius voluptatem.*

Circa diuersa obiecta, et sic diminuit.

*An actio iucunda, concupiscentia, &
delectatio reipsa differant?*

*Definitio-
ne differunt,
nam* { *Concupiscentia est desiderium boni ad-
huc in possessione non existentis.
Delectatio est dulcis motus animi fluens
in obiectum quod expetitur.
Actio iucunda est delectabilis alicuius po-
tentiae operatio circa rem in possessio-
ne positam.*

*An rei dilectio & delectatio naturā
differant?*

*Voluptas seu
delectatio na-* { *Delectatio dilectionem sequitur.
Aliquando augetur dilectio cum non
augeatur delectatio.*

tura differt à dilectione, quia

Odiū non est tristitia, & per consequens dilectis non est delectatio.

Dilectio est in nostra potestate, delectatio verò non est.

Opp. contra postremum dubium.

Omnis complacentia est dilectio, sed omnis delectatio est complacentia: ergo omnis delectatio est dilectio, & proinde dilectio & delectatio re non differunt.

Resp.

Omnis complacentia propriè non est dilectio, neq. omnis delectatio per se est complacentia, sic tamen sæpè dicuntur, non quia ita sunt, sed quia hæc duo nempe dilectio & delectatio cōplacentiam & beneplacitū naturæ concomitantur. Siquidē cōcupiscentiā primū illum naturæ pulsū cōplacentia, complacentiā dilectio, dilectionē delectatio, delectationē actio seu operatio sequitur.

C A P. VI.

An in habitu, affectu, aut ludo consistat felicitas?

An felicitas humana potiùs in actione voluntatis quàm in actione intellectus consistat?

Anacharsis.
dictum de
vna triplici

ANACHARSIS Scythicus ille philosophus, cuius laudabilis hîc mentio facta est, olim dixisse fertur vitam humanam tres vuas habere, primā voluptatis, secundam ebrietatis, tertiam mœroris & luctus. Primā ad pueritiam, in qua fomites vitiorum nutriuntur: secundam

Tt 2 ad me-

ad mediam ætatem, in qua faces libidinis ardent ac inflammantur: tertiam ad senectutem, in qua serò plerumq; adhibentur remedia, retulit. Qui enim ad sepulchrū bene viuēdi studium differunt, rarissimè illi quidem salutis asyllum inueniūt. Hic Anacharsis non in vua voluptatis, id est puerilibus ludis & iocis, nō in vua ebrietatis, id est voluptatibus corporis, non in vua mœroris, id est luctuosis spectaculis & tragœdijs istius vitę consistere beatitudinem humanā voluit. Nam sicut edendum vt viuas, non viuendum vt edas: ita inquit ludendum est vt virtuti studeas, non studendum est, vt in delitijs & amœnitate per totum vitæ spaciū ætatem

Neq; in habitu. neq; in affectu, neque in ludo consistit felicitas. ducas. Huius opinionem hīc probat Aristot, nam neq; in otioso habitu, neq; in leui & voluptuoso animi affectu, neq; in iucundo histrionum theatro & gestu foelicitatem ponendam esse censet. Non in habitu, quia multi habentes habitum dormiunt, nec non in somnio horribiles vmbras id est miseras huius vitæ sentiunt, quod beatis nō contingit: non in affectu, quia nullus affectus propter se expetitur;

petit; sed *foelicitas*, quæ est virtutis actio, in se versa & reflexa, vi sua expetitur: non denique in histrionico & iocoso theatro, nam etsi principes (qui ludis & nundinationibus deliciarum capiuntur) multis videantur beati, tamen quia plus nocent ista quàm profunt, quia semper fluunt non constant, quia solam voluptatem redolent & non virtutem sapiunt, stultum esset in eis *foelicitatem* collocare. Nam dic mihi sodes (inquit philosophus) quàm puerile & ridiculum est multum studij curæque in serijs rebus ponere, multumque laborem sustinere, vt ludas tandem & in otio viuas? Quare licet quies & cessatio summis viris Atlantis onere penè cōfectis sit aliquando necessaria; beata tamen vita, vt est in calce huius capitis, non in otio & ludo, sed in sola virtute consistit: in virtute inquam quæ in diuinissimâ parte animi id est in mente reponitur. Hæc autem est, si contemplatiuam *foelicitatem* de qua nunc agitur consideres, ipsa omnium virtutū augustissima, nempe sapientia, in cuius arce beatitudo lu-
cet. Sed quoniam in prima exordia velu-

Sapientia
virtutum
augustissi-
ma.

ti retexere causas, primaque præcepta, ut antè satis discussa, hîc solùm repetere videtur Aristo. ad alia quæ sequuntur iam properabit oratio.

Distinctio & explicatio primæ quæstionis in primo libro satis pater.

Distinctio secundæ quæstionis.

Fœlicitas contemplatiua in intellectu solo reponitur, propter

- { Diuinam & incommutabilem essentiam eiusdem partis, cui diuinum & incommutabile bonum tribuitur.
- { Excellentiam sapientiæ in ea parte repositæ circa quam versatur beatitudo.
- { Cohærentiam & proportionem veritatis, quæ proprium obiectum intellectus dicitur.

Opp. contra primam quæstionem.

Fœlicitas contemplatiua non est actio: ergo videtur, esse habitus, & proinde fallitur Arist. qui habitum esse negat.

Resp.

Non est actio voluntatis transiens & externa, sed est actio intellectus immanens & interna.

Opp.

Infans nouit fœlicitatem non esse reponendam in ludis: ergo hîc ludu & nugatur Arist.

Resp.

Infans non nouit, imò multi in rebus leuioribus summum bonum posuerunt.

Opp.

Opp.

Videtur hîc Arist. theatrum Histrionum contemnere quod olim laudauit: ergo parum sibi constat.

Resp.

Non contemnit sed in illorum theatro habitare felicitatem negat.

Opp. contra secundam quæstionem.

Bonum est obiectum voluntatis sed felicitas est summum bonum: ergo est obiectum voluntatis: quo concesso sequitur quod non sit in intellectu, ut hîc concluditur.

Resp.

Felicitas hoc loco ut summum verum in contemplatione intellectus consideratur.

CAP. VII.

*An mēs sit subiectū contemplatiuæ felicitatis?
An beatissima sit vita quæ mente sola & sapientia regitur?*

SI solūm hæc vna tractatiuncula esset apud Arist. in qua quodammodo religiosè de sapientiæ immortalitate & excellentia intellectus differit: satis esset meo iudicio ad minuendam & omnino terendam illorum opinionem, qui æternitatem mentis ex Aristot. probari non posse somniant. Nam hîc mentem quinquies rem diuinam appellat: hîc æternæ simplicis ac diuinæ beatitudinis

Mentis æternitatem ab Arist. probari,

eam subiectā esse confirmat: hīc immortales & sapiētes nos eam reddere, vitamque beatissimam secundum eam nos vivere acutē demonstrat: hic & in calce octavi c. in ea nos deo simillimos, in ea rectē affectos nos deo charissimos disertē docet.

Quid, est nerēs diuina, & tamē cadit? estne subiectū simplicis, æternę, ac diuinę beatitudinis, & tamē ruit? estne sic in ea vita beatissima vt tamen concidat? estne sic in ea similitudo & dilectio & dei vt prorsus in nihilum aut puluerem commutetur? nihil hīc ex libro de mundo, nihil ex primo de cœlo, nihil ex tertio de animo, nihil ex metaphysicorū libris postremis adfero. Tædium esset si adducerem, vl-

Theoricam
fœlicitatem
ignorat, qui
mentē eius
subiectum
immortalē
esse nescit.
Conclusiones
Aristotelis.

Fœlicitas
contempla-
tiua est a-
ctio mentis.

cus esset si attingerem. Sed quorū hęc? certē vt intelligas (studiose lector) sic agi hoc loco de theorica fœlicitate, vt rectē quid sit non scias, si mentem, quæ est eiusdem sedes & subiectum, diuinam & immortalem esse nō pręscias. Conclusiones, vt sunt apud Aristotelē de hac re distinctē & ordinē recitabo. Prima est, quòd fœlicitas contemplatiua sit actio interna eius partis, quæ cæteris animi

par-

partibus & potētijis imperat, quēq; scientiam rerum honestarum ac diuinarum comprehendit: Sed mens quæ diuinitus homini cōceditur est certè hæc pars animi: ergo fœlicitas contemplatiua in hac parte reponitur. Secunda conclusio est, quòd fœlicitas verissima sit hæc de qua agitur speculatiua. Hanc conclusionē sex rationib. cōfirmat in textu philosophus. Prima est à dignitate subiecti. Secūda est à perpetuitate actionis. Tertia ab adiuncta fœlicitate. Quarta ab essentia eiusdē. Quinta à proprietate. Postrema ab effectu seu consequenti. A dignitate subiecti hoc modo, Intellectus est omniū, quę nobis insunt, diuinissimum: sed contemplatio est propria actio intellectus: ergo fœlicitas in intellectu posita debet esse contēplatio. A perpetuitate actionis sic; Actio, in qua cōsistit vera beatitudo, debet esse perpetua: sed contemplatio mētis est solūm perpetua: ergo contemplatio mentis est solūm completa beatitudo. Ab adiuncto, ad hanc formam, Simplici ac verę fœlicitati adiūgi debet simplex & perpetua delectatio, eademq; secundum perfe-

Contēplari
ua fœlicitas
verissimè di-
citur fœli-
citas.

fectissimam virtutem : sed hæc solùm in contemplatione & sapientia (quæ vt hîc ait admirabiles delectationes parit) reperitur : ergo verissima foelicitas in sola contemplatione cõsistit. Ab essentia beatitudinis talis ducitur syllogismus, Ea verissima habenda est beatitudo, quæ satis ampla in se est, & vt loquuntur veteres, maximè per se sufficiens : sed ea quæ in mente sapientis reperitur est satis ampla in se, maximeque sufficiens: ergo ea quæ in mente sapientis reperitur est verissima habenda beatitudo. A proprietate hæc ratio petitur, Nihil expeti debet in vera foelicitate præter ipsam foelicitatem : sed nihil in vera contemplatione præter ipsam contemplationem expetitur : ergo vera contemplatio est foelicitas. Postremò ab effectu hæc ratiocinatio formatur, In quiete & tranquillitate maximè consistit foelicitas : sed contemplatio inter omnia opera humana est maximè quæta & tranquilla : ergo in ea absoluta consistit foelicitas. Assumptio huius syllogismi à similibus & exemplis in textu probatur. Nā sicut negotia suscipimus

mus vt in otio, & bella gerimus vt in pace Politica viuamus: ita operã nauam⁹ difficili praxi ta laboriosa est.
 politicę virtutis vt in portu & quiete theo. Quæst. 2.
 ricę foelicitatis triũphemus. Hinc infert Beatissima
 philosophus politicam vitã laboriosam vita est quã
 semperq; in motu quasi anhelãtem esse: regit mens:
 quod si verum sit (vt est verissimum) se- eã verò nul-
 quitur id quod in postremo loco tracta- lus homo si
 tur, eam vitam esse beatissimam, quę sola bi debet ar-
 mente & sapiẽtia regitur. Hęc autem vi- rogare.
 ta, vt hic ait Aristot. melior est quàm vt
 attribuere eam sibi homo debeat. Eam e-
 nim agit, non quia homo est, sed quia in
 eo diuinum quiddam inclusum est (mē-
 tem intelligit) quod quantò præstat ei
 quod concretum est (puta corpus) tantò
 eiusdem actio ei, quę à voluntate profi-
 ciscitur, antecellit. Quis hęc legit & non
 fatetur Aristot. animi immortalitatem
 sapuisse? Sed addat quę sequuntur. Sic e-
 nim loquitur, Vt ergo diuinum quiddam
 mens est, sic vita ei congruens diuina est. Egregium
 Omnes ergo debemus quoad poterimus philosophi
 niti ad immortalem gloriam, omniaque dictum de
 perficere vt vitã ex eo, id est, formato in- mente, & de
 tellectu degamus, quo nihil est in nobis vita illi con-
gruente.

præ-

præstantius. Indignum enim est, si quis non suam sed alienam vitam agat, quasi diceret, vita hominis ea maximè dicēda est quæ est secundum formam hominis, quæ mens est: ergo is solùm viuere videtur qui secundum mentem viuit. O utinam efficaciter audirent hæc præcepta ab Ethnico scripta nostrorum tēporum epulones, qui ad communem sensum, ad appetitum & voluntatem suas vitas dirigunt, suas dixi? non. Certè alienas dico. Nam vna vita propria est quæ sola mente & sapientia regitur: quam etsi in hoc breui curriculo perfectè non assequimur: ad eam tamē, vt hîc suadet philosophus, dies noctesq; contenderemus, vt per eam homines cum simus non humana sed diuina, non caduca sed æterna contemplemur.

Vita nostra
quæ sit dicenda.

Vitam contemplari-
nam sequi
debemus, li-
cet assequi
non possi-
mus in hoc
seculo.

*Distinctio primæ questionis in suppositione satis
dilucidè perspicitur.*

Distinctio secundæ questionis.

Vita mentis beatissima est quia	{ Pars illa diuinissima, { Dirigitur sapientia, { Incommutabilis & æterna est, { Deus, qui est infinitus, est eiusdem obiecti { ætina materia, vt in proximo cap. probabitur.

Opp.

Opp.

Voluntas est nobilior intellectu: ergo felicitas, quæ est nobilissimum obiectum, in voluntate non in intellectu reponeretur. Antecedens probatur: quia voluntatem regnam omnium potentiarum in animo definit Arist.

Resp.

Felicitas { *Actiue sub nomine summi boni, & sic in*
considera- { *sola voluntate,*
tur, vel { *Contemplatiue sub nomine summi veri,*
 { *& sic in sola mente reponitur.*

Opp.

Felicitas actiua à contemplatiua secundum essentiam non differt: ergo in diuersis subiectis reponi non debent. Antecedens probatur, quia vtraq; ex bonis animi consistit quoad essentiam.

Resp.

Vt voluntas, intellectus, & memoria tres animi potentia secundum essentiam vnam animam: ita hæc duæ felicitates secundum naturam vnam felicitatem constituunt, & vt illæ potentia distinctæ sunt actione & officio: ita hæc duæ beatitudines distinctæ sunt ratione & subiecto. Hoc autem fit cum secundum diuersa considerentur.

Felicitas actiua & contemplatiua quomodo cōueniant, quomodo discrepent.

Opp. contra secundam.

Hortatur nos Arist. in fine huius cap. vt diuina & immortalia semper contemplemur: sed hoc fieri non potest dum sumus homines: ergo ad impossibile nos mouet, quod est absurdum.

Resp.

Resp.

Hortatur, non quòd putet immortalitatē esse in hac vita, sed vt tendentes ad sepulchrum exornemus eam partem animi, quæ edacem temporis aut corruptionis dentem non sentiet. Est enim mens vt ait tertio phys. in- genita, aeterna, & separabilis.

Dubium à tertia ratione secundæ conclusionis decerptum.

Vtrùm delectatio mētis sit perfectissima maximeq; secundū naturā hominis?

Delectatio mētis est, aut	Simplex, & sic est perfe- ctissima, quia eius	Materia nempe Deus est aeterna. Actio est incommutabilis & perpetua. Virtus est maximè dele- ctabilis, nēpe sapiētia.
	Mixta cum sit circa idē obiectum, in quo sensus delectatur, & etiam est perfecti- or, quia	Mens est potentia excel- lentior. Modus percipiendi in mē- te est simplicior. Cognitio eiusdem est di- stinctor. Ipsa delectatio mentis est diuturnior.

Opp.

Id magis natura consentaneum habetur, quod plurib. secundū naturam conuenit: sed plurib. cōuenit voluptas corporis quàm mētis: ergo voluptas corporis magis secū- dū naturā esse videtur quàm voluptas mētis, quod tamē à philosopho in textu negatur.

Resp.

Resp.

Mentis vo-

Quamvis pluribus conuenit voluptas corporis quàm
 mentis, eademq; videtur esse suauior, illis tamen hoc so-
 lùm contingit, qui volup' ates mentis non gustarunt. Vt
 ergo omnes à natura scire desiderant, sciunt tamen pau-
 ci, quia difficultatem sciendi fugiunt: ita omnes expetūt
 delectabilem vitam mentis, per pauci tamen consequun-
 tur, quia laboriosam contemplandi rationem in tenera
 etate non didicerunt. At verò qui nectar & ambrosiam
 voluptatum in vera mentis contemplatione semel perce-
 perunt, tanto rapiuntur affectu in bonum, vt semper cū
 aquilis in altum volantes apertis oculis bonorum solem
 videant. Quanta autem sit & quàm incredibilis hac de-
 lectatio mentis, mente si possis cogita.

luptates nō
 gustarunt,
 qui volup-
 tates corpo-
 ris illis an-
 teponunt.

CAP. VIII.

An vita contemplatiua sit melior actiua?

An rerum affluentia impediatur verè beatos?

*An deus moraliter agat? An res humanas
 curet?*

An studiosis & beatiss delectetur?

NIMIS sollicitus es de tuis reb. Craf-
 se, quid animi te excrucias? cur
 nimium te maceras, si minus prosperè
 succedant omnia? vitam miseram pro-
 fectò viuis: Nam audi, C. cœsi diuitiæ
 beatum non faciunt. Si credas philoso-
 pho hanc vnam sententiam discere. Non
 in rerum omnium affluentia sufficien-

Diuitiæ be-
 atum non
 faciunt.

Virtutem
exercere po-
test qui opi-
bus non af-
fuit.

Vita con-
templativa
melior est
actiua.

Rationibus
confirmat
theoricam
actiua præ-
stare.

tia posita est, vel iudicium, vel actio: pos-
sunt enim ij, qui terrâ mariq; non impe-
rant, res magnas & dignitate plenas gere-
re. Nam cui adsunt modicę & moderatę
opes, is potest ea efficere & præstare o-
mnia, quæ virtuti congruunt. Siquidem
priuati homines nihilò minùs ac multò
etiam magis virtutem colunt quàm hi
qui in magistratu viuunt: hætenus Arist.
Ex his videas quò tendit vir sapiēs, eò ni-
mirum, vt te doceat vitam beatissimam
nugis & tricis fortunæ contemptis viue-
re. Hanc vitam in simplici & æterna con-
templatione Dei ponens, cum politica
hoc loco comparat, eandemq; infinitis
gradibus perfectionis anteposit. Punctis
agam, & quæ in oceanum orationis hinc
fluere & emanare possunt ad summa ca-
pita reuocabo. Primùm ergo præfert phi-
losophus vitam theoricam & cōtempla-
tiuam, quia ad diuina per sapientiam so-
lùm contendit: politica verò ad humana
per prudentiam fertur. Prætereá hæc in
mente reposita tantum excelsa, interna,
& diuina obiecta tractat: illa autem in
voluntate sita, humana, externa, & mu-

tationi subiecta discutit. Deinde hæc, de qua nunc agitur, æterna est: illa verò cum vita hac mortali concidit. Porro delectatio contemplationis omnem actionis vitæque actiue voluptatem superat. Adhuc in contemplatiua pauciora quam in actiua desiderantur. Magis enim hæc vita est sufficiens suoque bonorum cumulo contenta. Adde quod vita theoreica magis per se diligatur, nam ad hanc politica refertur. Insuper hæc vita in maiore animi otio & quiete consistit. Nam vita actiua passionibus subijcitur. Non erras si huc adijcias, quòd vita contemplatiua nos Deo similes & amicos faciat: vita autem practica homines hominibus tantum conciliat. Postremò vita contemplatiua in homine est (vt habet Aristot. in textu) ipsum exemplar vitæ & actionis in Deo, qui in æternum viuit & agit: non enim vt Endymion in monte Lydiæ dormit, sed vigil & consul ex alto cœlo videt & curat omnia. Deus bone quantum est hoc lumen nature in philosopho, qui hæc sapuit, quæ multi lumine gratiæ illustrati non intelligunt? Infinitum esset, si

Diuina Aristot. sapientia.

Quæst. 2.
Externorū
copia con-
templanti-
bus impedi-
tū est.

Quæst. 3.

de singulis huius cōparationis gradibus gradatim ac speciatim dicerem. De vno & altera tamen tuā venia pauca subscribam. Docet enim Aristot. in hac cōparatione rerum externarum affluentia aliquā ex parte impedire theoricè beatos. Sed quid ita quæso? certè quia à vera cōtemplatione mentem humanam distrahunt: qui enim solliciti sunt de ijs quæ sunt mundi, potiùs centrum deorsum quàm cœlum sursum intuentur. Alterū est quod proposuimus. An Deus moraliter agat? Hoc dubium ideo mouetur, quia Aristot. in textu nec iustitiæ, nec fortitudinis, nec magnificentia officia Deo inesse affirmat, quod quidē verissimum est, si habitus acquisitos istos intelligas. Sunt tamen hæc omnia in summo gradu perfectionis & essentia Deo attributa: in summo gradu perfectionis & essentia dico, quia secundum Aristot. in metaphysicis nihil in Deo est imperfectū, nihil commutabile, nihil nō simplex æternum, & essentiale. Item quæritur, An res humanas curet? curare dicet philosoph⁹, quia diligit. Sed plura de hac re quæstio-
ni-

Quæst. 4.
Deus res hu-
manas cu-
rat.

nibus metaphysicis Deo adiutore dicemus, cum de prouidentia, quæ est veluti singularis rerû omnium directio, ordo, & cura, disputandum erit. Postremum dubium est, An Deus studiosis, & beatis delectetur? Audi quæso de hac re ipsum loquentem Aristot. Vt (inquit) quisque rationem vitæ actionisq; ducem maximè sequitur & colit, estq; optimo animo cõstitutus; ita est ille quidem Deo charissimus. Etenim si Deus res curet humanas (sicut curat profectò) illud quidem est consentaneum, vt illis delectetur qui secundum mentem & sapientiam viuunt, quiq; rectè facta sequuntur.

Quæst. 3.
Optimus
quisq; Deo
charissimus.

Distinctio prima quæstionis.

Vita cõtemplatiua est præstantior actiua propter

- Excellētiam subiecti, nempe intellectus, in quo reponitur.
- Diuinitatem obiecti, nempe Dei, in quo versatur.
- Æternitatem contemplationis, qua perficitur.
- Simplicitatem delectationis, qua conseruatur:
- Præstantiam dilectionis, qua per se expectitur.
- Constantiam quietis, qua fruimur.
- Vacuitatem affectuū, quibus liberatur.
- Nobilitatem sapientiæ, qua dirigitur.
- Similitudinem & charitatem, qua infinito Deo adunitur. *Vn* *Distinctio*

Distinctio secunda questionis.

Affluentia rerum
verè beatos im-
pedit, quia

(A contemplatione rerum externa-
rum ad res mortales distrahit.
Affectibus & curis animum huma-
num distringit.

Distinctio tertia questionis.

Virtutes confide-
rantur, vel

(Moraliter, vt industria acquiruntur,
& sic Deo non insunt.
Essentialiter, vt natura conueniunt,
& sic Deus iussè, fortiter & beni-
gnè agere nobiscum dicitur.

Distinctio quarta questionis.

Deus curat res
humanas, quia
est erga homi-
nem

(Infinita lenitate, qua diligit
Infinita sapientia, qua perfici-
cit.
Infinita providentia, qua re-
git.

} omnia.

Distinctio quinta questionis.

Deus delectari
beatis dicitur,

(Quia vitam mentis, qua similes Deo
reddimur, viuunt beati.
Quia sapientiam, quæ in Deo maximè
cernitur, colunt beati.
Quia ad Deum, qui verum obiectum
mentis dicitur, tendunt beati.

Opp. contra primam questionem.

*Illam vitam est præstantior quàm homo magis vnitur Deo:
sed per vitam actiuam homo magis vnitur Deo: ergo vita
actiua est præstantior. Minor probatur, quia charitas est
virtus voluntatis, non intellectus, quàm Deo summo bono
adharemus.*

Resp.

*Charitas seu amor voluntatis inseruit sapientiæ mē-
tis: hac enim præscribit vt Domina, illa vt ancilla sequi-
tur.*

Opp.

Opp.

Vita actiua fertur in obiectum sub ratione melioris quàm vita contemplatiua : ergo est melior. Antecedens patet , quia fertur ad Deum sub ratione boni , hæc verò fertur sub ratione veri : sed bonum est præstantius vero.

Resp.

Bonum & verum in Deo nullam rationem inæqualitatis habent, nam vtrumq; essentialiter Deo conuenit: vita tamen ea melior dicitur quæ simplicior est, adeoq; à commercio rerum caducarum liberior, qualis est hæc quæ in contemplatione ponitur.

Bonum & verum in Deo æqualia sunt.

Opp.

Contemplatio sibi solum prodest, ergo eius vita non est præstantior.

Resp.

Non sibi solum prodest. Nam est charus Deo, vt ait Aristot. plus ergo theoricè viuens sapè reipubl. prodest quàm politicè in luce & corona hominum. Deus enim sapè vnus pauperis oratione vincitur, cùm mille cohortum manu non flectantur.

Opp.

Vita actiua est magis necessaria ciuitati, quæ sine ea concidit: ergo est excellentior.

Resp.

Ratio non sequitur. Nam non de necessitate, sed de dignitate hoc loco agitur. Philosophari inquit philo-

sophus in tertio Top. est melius quàm fortunā opibus abundare: homini tamen inopia presso melius est ditari, si temporis necessitatem & non rei dignitatem expendis.

Opp. contra secundam quæst.

Docet philosophus in textu verè beatos indigere bonis fortuna: ergo affluentia rerum verè beatos non impedit.

Resp.

Docet indigere rebus necessarijs ad vitam, victum, & cultum: affluentiam tamen potiùs impedimento quàm subsidio esse affirmat.

Opp. contra ultimam.

Deus est in se omni sufficiens bonum: ergo absurdè videtur Arist. in textu dicere, quod sit consentaneum, vt studiosis & beatis delectetur. Nam hoc est aliquantulum de eius diuina maiestate detrahere.

Resp.

Deus est agens liberum.

Cum dicit philosophus: consentaneum esse, vt Deus secundum mentem & sapientiam viuentes diligat, nullam Deo necessitatem imponit: nam illum in 7. phys. omnium agentium liberissimum appellat. Sed hoc vult quòd Deus, qui res humanas curat, eos maximè diligat qui simplici & purâ mente eius numen maximè venerentur, non tamen coactè sed spontè, nec necessariò quia aliter non potest, sed voluntariò, quia aliter non velit, quin animi humani ad suum æternum & incommutabile bonum pertrahantur.

*An in morali philosophia satis sit præcepta
virtutis scire, aut docere, & non agere?*

An educatio legibus præscribi debeat?

POSTREMVM hoc caput est, in quo
philosophus præcedentia concludit
omnia, viamq; struit ad noua, quæ de
rebus politicis inscribuntur præcepta:
hoc ideo agit ni fallor, vt transiens ad
alia humaniter valediceret, suumq; le-
ctorem de sequentium ordine sapienter
premoneret. In prima parte ca. mouetur
hæc quæstio. An in Ethica disciplina sa-
tis sit virtutis præcepta scire? Quanquam
in postremis duobus capitibus (quæ o-
mnium in Ethicis maximè Aristotelis
diuinum ingenium arguunt) vitam eam
ad cœlos extulit, quæ solà mente & sa-
pientia regitur: hîc tamen, vt in eodem
à quo suscepta est, terminetur oratio, præstandū
hanc vitam laudibus extollit, quæ re id est re quod
præstat quod voce profiteretur. Nam voce profi-
quod medicina est in sinu, id est morum Vita non est
sciētia sine virtutis vsu. Omnes enim nō viuere, sed
viuunt, qui spirant: sed vt olim Galenus virtutem
colere.

Vita virtute
vacua mors
est.

Moralis sci-
entia finis
non est nu-
da cog-
nitio, sed ei
coniuncta
actio.

dixit vitam non esse viuere, sed valere, ita
nunc quidem docet philosophus vitam
non esse hac luce frui, sed laude virtutis
alijs prælucere: Quippe vita sine virtute
mors est & viui hominis sepultura: hoc
probat Arist. Primò à fine moralis scien-
tiæ: Secundo ab authoritate Theognidis:
Tertiò à difficili: & quartò ab enumera-
tione. A fine moralis scientiæ, qui non in
cognitione positus est, sed potius in actio-
ne singulorum: non enim satis est habere
cognitam virtutem quasi gladium in va-
gina, aut fructum in semine: sed danda
opera est, vt ad exemplum aliorum in lu-
cem prodeat. A testimonio Theognidis,
qui solitus est dicere, parum aut nihil vi-
rium esse in verbis ad virtutem; nam lo-
qui de virtute perniciosi possunt, qui ta-
men (vt Iſſippi solem) virtutis vim & splen-
dorem fugiunt. Hinc rectè nos admonet
Mantuanus:

*De virtute loqui minimum est, virtutibus vti
Hic labor, hoc opus est.*

A difficili, quia multi sunt ita mancipa-
ti sceleribus ac perturbationibus suis, vt
sermone (sit idem efficacissimus) à faci-
noroso-

norosa vita traduci nõ possint: Qui enim passionibus inferuiunt, plerumq; verbis non credunt. Isti, vt inquit philosophus, si semel verecundiæ fines sic transeant, pœna à turpitudine vitæ flecti & deterre-ri debent: pleriq; enim, vt verbis textus vtar, vi potius quàm ratione, & pœna magis quàm honestate ad officium impelluntur, iuxta illud:

Oderunt peccare boni virtutis amore,

Oderunt peccare mali formidine pœna.

Ab enumeratione, quod neq; oratio (sit illa melliflua) neq; sciëntia (sit ille eximia) neq; natura (sit illa diuina) nos bonos faciat: relinquitur ergo, vt cum hic adiutricibus causis alia cõiungantur media, quæ sunt, vt hîc docet philosophus, Consuetudo vitæ, industria, & studiosa educatio: sed de istis in primo libro satis:

quare ad alteram quæstionem festinabit oratio: quæ est, An educatio legibus præscribi debeat? In educatione iuuentutis est spes & seminariũ ciuitatis: nam vt neglecta radice sterilefcit planta; Ita nulla adhibita educationis curâ Reip. diu florere non potest. Oculatius ergo rem nul-

Qui passio-
nibus infer-
uiunt, ver-
bis moni-
torum non
mouentur,
& proinde
pœnâ ad o-
fficiũ præ-
standũ im-
pellẽdi sũt.

Non tã ef-
ficimur bo-
ni oratione
sciëntiâ, na-
tura, quàm
cõsuetudi-
ne vitæ, in-
dustriâ, &c.
ducatione.

Quæstio
secunda.
Reipubl. se-
minarium
educatio
bona pue-
rorum.
Leges ferẽ-
dæ sunt pro
educatione
puerorum.

Vu s lam

lam in ciuitate intueri debet magistratus quàm educationem. Nam etsi parentes in id studij maximè incumbant, vt virtutum imagines in suorum liberorũ mentibus forment & insculpant: Est tamen maior vis in publico edicto ac lege cogendi nos ad officium, quàm in præcepto patris alliciendi ad virtutem. Paternum enim imperium, (vt ait philosophus) nec cogit, nec vim aut necessitatem affert, siquidem natura hoc ipsum non patitur. Lex verò vim habet ad cogendum idoneam, suaq; minaci voce improbos & contumaces aut cautius viuere, aut suos antiquos mores deponere impellit; quod si non fecerint, neq; à peruersa vita detorqueri vlllo modo possint, ex corpore reipub. omninò exterminare illos iustissimè præscribit. Præterea lex publica non est inuisa, quippe quæ bonũ æquũq; decernit, at improbi quidam eos plerumq; oderunt qui ipsorum vlcera leuissimo, vt aiunt, digito attingunt. Consideratis ergo his circumstantijs, quòd in honesta educatione sit fundamentum & seminarium reipub. quòd parentes negligentius, mollius

mollius & effœminatiùs suos filios instruunt, quòd multi callũ facinorosæ vitæ contrahentes sanum consiliũ non audiunt, quòd in publicis edictis ac legibus sit vis cogendi malos sine inuidia, vis refecandi sceleratos sine periculo, sequitur consentaneum esse quòd educatio legibus præscribi debeat. Multum hîc laudatur Lacedæmoniorũ ciuitas, in qua hæc prima educationis ac disciplinæ ratio curaque fuit. Postremum quod in hoc capite agit philosophus, est, vt ostendat se proximè de rebus politicis scripturum. Hîc magistratum, hîc legem, hîc experientiam requirit: Magistratum, vt regat; legem, vt præscribat; experientiam, vt moderetur omnia. Sed de his postea dicemus pluribus. Nunc autẽ hoc vnũ obseruari diligenter velim, quòd eò potissimũ omnia in his libris Ethicorũ tendant præcepta, vt id conemur, quod hîc præscribit philosophus, nempe vitam hanc nostrã benè beateq; traducere. Et certè (studiose lector) si vita hæc nostra sit nihil aliud quàm ad portum via, vt ait Plato; quàm indefessus labor, vt ait Solon;

quàm

Lacedæmonij summem disciplinæ curã habuerunt. Via struitur ad libros politicorũ.

Hortatur autem ad benè viuendum.

Vita nostra quam brevis hora, vr dixit Thales: quàm
est via ad transiens vmbra, vr dixit Cato; eam non
portū, in- in otio & vitijs consumere, sed in studio
defessus la- virtutis exercere oportet: Data enim nō
bor, brevis est, vt viuiamus solūm, nam viuere cuius-
hora, tran- uis est, sed vt viuentes benè tandem mo-
siēs vmbra. riamur beati: Quippe hoc vnum disce
Vita nobis qui vixit benè non morietur malè.
ideó conce-
ditur, vt vi-
uētes benè
moriatur
beati.

Bonam vi- Virtutis præcepta
tam seque- scire in morali
tur mors philosophia satis
non mala. non est, quia

Distinctio prima questionis.

Finis huius scientiæ est operatio,
 Scientia est æquè in malis & bonis.
 Scire bene non sufficit ad beatam
 vitam.
 Sermo de virtute non est tam effi-
 cax quàm exemplum vitæ.

Distinctio secunda questionis.

Educatio legibus { Salurem Reipublicæ: quia in ea se-
præscribi debet, { minarium est ciuitatis.
propter { Incuriam nimiamq; indulgentiam
 parentum in educandis liberis.
 { Contumaciam multorum, qui po-
 tiùs vi quàm consilio ad virtu-
 tem pertrahuntur.
 { Excellentiam legis, quæ bonis præ-
 miū sine inuidia, malis pœnam
 sine periculo præscribit.

Opp. contra primam quæst.

*In præcedentibus capitibus docuit philosophus bea-
 tissimam vitam in mente & sapientia consistere: ergo
 malè hîc negat.*

Resp.

Resp.

In precedentibus de beatitudine theorica, hîc verò de politica egit.

Opp.

Scire est melius, quia excellentius subiectum, nempe mentem, & excellentius obiectum, nempe Deum habet, ergo scire est satis.

Resp.

Non negatur, si vitam contemplatiuam solamq; virtutem spectes, caterùm si vitam actiuam & necessitatem societatis humana confideres, agere aliquo modo praefertur.

Opp. contra secundam quaestionem.

Natura facit bonos : ergo non opus est lege : Antecedens probatur, quia natura hoc docet, quod fieri tibi non vis alteri ne feceris.

Resp.

Natura generatim & confusè docet, lex verò scripta definitè ac distinctè, quid agendum, quid fugiendum sit demonstrat.

Opp.

Actio virtutis, vt docet tertio Ethicorum, debet esse semper voluntaria: ergo nemo lege aut poenâ ad virtutis studium cogi & impelli debet, vt hîc demonstratur.

Resp.

Resp.

**Actio virtu-
tis quomo-
do sit volun-
tariavel mi-
nus.**

Acquisita virtutis actio semper est voluntaria, sed inchoata vel contempta virtutis actio aut consilio im-primi, aut vi poena insculpi debet. Nam ut pueri nunc le-ni praecepto, nunc duro flagello docti redduntur: ita per-niciosi aut sapienti consilio, aut acri supplicio aliquando efficiuntur boni.

Opp.

Id malū est cuius causa est mala, sed legis destinata ad educationē causa est mala: ergo lex ipsa educationis est mala, & per consequens, prescribi non debet. Minor patet, quia mali mores sunt cause legum. 5. Ethic.

Resp.

Mali mores sunt cause legum non simpliciter & ab-solutè: propria enim causa est ordo & conservatio ciuita-tis: hinc lex anima reip. & norma magistratus dicitur,

Opp. contra id quod in postrema parte suppositionis additur.

**Causa legū
ferēdarum
quæ sit.**

Morales philosophi fuerunt ethnici & gentiles lumi-ne naturæ solū illustrati: ergo illorum præcepta effica-citer ad bonos mores vitamq. studiosam non valent. Ar-gumentum probatur, quia ignorantes verum finem me-dia ad finem ignorarunt: sed ignorabant verum finem, nempe Deum: ergo media ad hunc finem nescierunt, as-sumptio probatur, quia hic finis solo lumine naturæ non apprehenditur.

Resp.

*Ut solvatur hoc argumentū, quod multos infantu-
los*

los à cognitione & studio huius tam excellentis scientia
 distrabit, animaduertēdum in primis est quid sit lumen
 natura. Lumen natura est (definiēte Thoma) Cognitio Lumen na-
tura quid
sit.
 recta, quā homo ex propria industria non sine generali
 Dei influentia dirigitur: secundum hoc lumen primum
 didicerūt philosophi vnum esse primum motorem, eun-
 demq; simplicem, infinitum, verum, & incommutabi-
 lem, qui omnia ordine disposuit, & per media ad pro-
 prios suos fines direxit. Hoc patet in octauo phys. & in
 metaphysi. duodecimo. Huc addo quod sic illustrati id
 quoq; virationis nouerint, huic eterno & incommuta-
 bili bono summum honorem tribuēdum esse. Hoc etiam
 constat in primo Ethicorum, vt docet philosophus. maio-
 rem honorem Deo quā homini felici deberi, & quoq;
 in precedente cap. huius libr. vbi secundum mentem &
 sapientiam viuentes charissimos Deo esse demonstrat.
 Et deniq; in lib. de mundo: vbi Deum expansis manibus Lumine
naturæ
quid as-
sequuti
fuerint
ethnici
 in cælos venerandum esse existimat: ex his ergo conclu-
 do, & naturaliter nouisse antiquos philosophos Deum
 esse, & moraliter illorum nonnullos secundū rectam ra-
 tionem vixisse: & proinde illos (licet Ethnici fuerint) de
 virtutibus multa sapienter ad institutionem vite hu-
 mane tradidisse. Incredibile ergo non est, hunc nostrum
 Arist. omnium philosophorum principem morientem, se-
 enti entium commendasse. Sed hęc finem impono, obse-
 crans te studiosē lector, (quoniam tui solius causā hoc o-
 pus suscepi) vt me per charitatem, quā fratrem diligis, in
 assiduis tuis precibus Christo commendes.

PERO.

PERORATIO AD LECTOREM.

Consilium
autoris
de politi-
cis, cur ni-
mirum in
aliud tem-
pus eorum
tractatio-
nem dis-
tulerit,
secus quam
olim pro-
miserat.

Quos hic
noiter au-
tores ha-
buerit.

Cur non
reieci fu-
erint spi-
ritu scri-
ptores.

POLLICITVS sum ruper (benigne
lector) me de Ethicis & politicis qua-
stionibus librum in lucem editurum:
& sanè iam, vt vides partem officij mei
pro viribus absolui: Partem dico, quia
politicæ quæstiones, vt decreueram, amicorum consilio
persuasus non attigerim. Cum enim animaduertent
illi me vigilantius & laboriosius in singula capita Eth-
icorum potius commentariolos scripsisse quàm breuiter
ac perfunctoriè quæstunculas attigisse, ne pretium gra-
uius, aut volumen maius, aut deniq; ipsum opus cõfusi-
us esset, oppidò persuaferunt, vt politica ab Ethicis, sicut
Arist. olim fecit, distinguerem: vtq; illorum editionem
in aliud differrem tempus. Rationem mutati consilij vi-
des: vnum nunc superest, vt id etiã intelligas, quòsnam
authores in hisce meis lucubrationibus sequutus fue-
rim. Horum nomina recensere non grauabor: In prima
ergo classe Thomam, Eustratium & Boetium nomino.
In secunda Fabrum, Buridanum, & Berreum. In ter-
tia Odonem, Burleum, & suum Donatum: In postre-
ma Iohannem de Celaia, Iohannem Scotum, & vnum
satis amarum fortasse nomine, subtilem tamen ingenio
Gilbertum Crab: His ex recentioribus ac neotericis Pe-
trum Martyrem, Daneum & Theodorum Zuingerum
addidi. Si mireris, cur tot spinosos, barbaros, & obscu-
ros, qui in primo nominantur loco, perlegerim, respon-
deo

Peroratio ad Lectorem.

deo, ut olim Lucius Crassus de Ennio (quem semper manibus triuisse dicitur) me in istorum stercore aurum inuenisse. Nam ut sub aurea veste aliquando simiam, ita sub sordido pallio aliquando gemmam sapientiae videas. Mallem ergo virum carentem voce, quam vocem carentem arte. Non enim in verborum sono, sed in rerum ipsarum sensu vera consistit sapientia: at sapientiam profecto tenuerunt isti. Quare ut laboriosi artifices non sunt cōtemnendi, qui non in suum, sed in totius reipubl. vsum ex altissimis visceribus terrae aurum adhuc rudius, gemmasque ludo fortasse obtitas effoderunt, ita quidem isti literatissimi viri, qui in studio exhaustis proculdubio viribus effossas nobis gemmas bonarum artium dederint, pro asinis & mancipijs natura certissime non haberentur. Multi homines cum audiunt nomen Thomae, supercilia statim contrahunt, & distorquent labia, sed si isti serio vnam vel alteram questionem in illo sine praedudicata sententia legervint, detracta palea purissimum granum, sublata scoria aurum splendidissimum forsitan se inuenisse dixerint. Ex illo & alijs quos notaui, ut vides studiosae lector, summam omnium questionum in Ethicis contraxi, & ut Gemmarum rudiorum limam, ne rubigo appareat, perpolui: Omnes equidem nervos pro otio, quod mihi datum fuit, non sine aliqua valetudinis iactura contendere, ut tibi prosim: hoc vnum à te solum iterum atque iterum peto, ut sicut in hoc opere laborem me non effugisse senseris, ita tuam erga me charitatem languere non patiaris.

Malo artē eloquentiā, quam eloquentiā arte indigentem.

Thomas descenditur.

L A V D E S D E O.

X x

R E R V M

RERVM IN HOC O. PERECONTENTARVM INDEX.

A.

A BIECTIO duplex

168.16.

Actio eadem di-
uerso respectu inuita
dici potest & spontanea

144.6.

Actio & effectio ratione
differunt 411.16

Actio fortitudinis: inter-
na, externa 207.17

Actio mixta magis sequi-
tur voluntatem quam
vim 154.22

Actio mixta quid sit 142.21

Actio violenta, voluntaria,
mixta 142.4. & 147.21

Actio violentia quid 142.13

Actio virtutis: transiens,
immanens 49.26, exter-
na, interna ibid.

Actio voluntaria quid 142.5

Actione in omni quadam
circumstantia sunt co-
siderandæ 146.12

Actione spontaneâ mixta
continet, & inuitam vi-
olenta 143.14

Actiones inuoluntarias
non reddunt affectus,
ignorantia, fortuna
150.11

Actionis tria principia:

potentia, passio, habi-
tus 105.20

Actus liberalitatis quot
modis fiat 444.22

Actus prudentiæ sunt
quinque 433.5

Actus volûtatis: primarius
minus primarius 154.9

Aditus ad virtutē facilior
quomodo reddi possit
135.20

Adulatio à Thoma de-
scribitur 280.17

Adulter quadruplici pœ-
na dignus 354.6

Adulterans aliquis quo-
modo non tam adulter
quàm auarus appellan-
dus sit 326.2 & ibid.17

Adulterium quid 224.10

Æquitas consideratur
modis duobus 381.18

Æquitas emendatio legis
380.22

Æquitas quid 380.7

Æquitas quiddam iure
præstantius 381.15

Æquitaris obiectum, ac-
tio, finis ibid.21

Affabilis actio sitne ficta
281.6

Affa;

I N D E X.

- Affabilis actionis obiectū**
 : externum, internum 282.19
- Affabilitas** quid 278.20
 quomodo differat ab
 amicitia 279.1. eius ef-
 fecta 280.5. eius materia
 est voluptas sermonis,
 ibidē 20. de effabilitate
 & ioco 277.14.
- Affabilitatis & amicitiae**
 opposita quomodo di-
 stinguantur 283.14
- Affectus:** acres, mediocres
 77.10
- Affectus** diuiduntur & de-
 finiuntur 106.15
- Affectus:** extremi, mode-
 rati 87.23
- Affectus** moderatione vir-
 tutis sæpe laudabiles
 sunt III. 7
- Affectus:** primarij, minus
 primarij, & hi le-
 niores, aciores 106.
 16. Leniores non a-
 uocant à recta ratione
 126.22. omnes ponun-
 tur in appetitu, eoq; vel
 concupiscibili, vel iras-
 cibili 109.15. quidam cur
 inter virtutes numerē-
 tur 122.10. superandi ho-
 mini iusto 316.13
- Agendi principia & gene-
 ra** 141.9
- Agendi principium:** exter-
 num, internum 147.8
- Alea** ludus illiberalis 294.
 23
- Amabile amicitiae obiectū**
 duplex est 503.20
- Amāda** sunt in quibus est
 causa cur amētur 503.20
- Amandi** tres causæ 508.17
- Amant** liberos patres con-
 stantius, matres arden-
 tius 530.4
- Amare** noli tanquam sta-
 tim osurus 561.5
- Amari** præstat quā hō-
 norari 527.11. & 528.17
- Amici** ficti plurimi sunt
 506.23. quomodo dese-
 rendi 561.13. & 563.14
- Amici** nequeunt esse, qui
 mali sunt 567.9
- Amici** præsentia plurimū
 inuat in vtraq; fortuna
 592.16
- Amicis** scilicet indiget 484.2
- Amicis** optima an optare
 debeamus 526.8
- de Amicitia** 498.1
- Amicitia** consistit potius
 in amare. quā in a-
 mari 502.19. & 527.17
- Amicitia** dissecta capitalis
 fit malitia 562.4
- Amicitia** duos vnit 566.11
- Amicitia** duplex 505.2.
 & 522.1
- Xx Ami.

- Amicitia in genere quid**
 504. 9 specialis & ppria
 quæ, ibid. 16
Amicitia non est obnoxia
 calūnijs & iniurijs 511. 20
Amicitia oritur ex ijs quæ
 ad se quisq; facit 565. 9
Amicitia quæuis gradus
 quosdam habet 537. 10
Amicitia quæuis paucis a-
 micis cōtenta est 588. 22
Amicitia senū sapientum
 est ambienda 514. 15
Amicitia sine virtute, &
 authoritas sine verita-
 te, ambo cōtemnenda
 28. 19
Amicitia triplex 506. 20. fi-
 cta facillè dissoluitur
 507. 11. perfecta quæ, i-
 bid. 23. est tantū inter
 duos 517. 8. non inter
 plures ibi. & 5. 19. 6
Amicitia vera est tantum
 inter bonos 510. 4 511. 13.
 de ea cōclusiones 4. 513. 4
Amicitia virtutem homi-
 nis respicit, nō dignita-
 tem 518. 12
Amicitia commoda 500.
 9. dignitas, necessitas, &
 vsus 498. 6. 499. 22
Amicitia dispares, quere-
 lis plenæ 534. 23
Amicitia gradus omnes
 ad enumeratos ab Ari-
 stot. reuocari possunt
 539. 16
Amicitia naturalis qua-
 tuor gradus 537. 13
Amicitia perfectæ gradus
 duo 519. 26. & 520. 1
Amicitia quinque gradus
 remotiores 538. 4
Amicitia veræ tres pro-
 prietates, siue potentia
 565. 16. & 570. 4
 cum Amico vnà viuere
 summopere est expetē-
 dum 596. 11
Amicos ad res aduersas ne
 inuites 593. 22
Amicos fictos desere, sed
 non temerè 561. 11
Amicos inter veros nullæ
 rixæ oriuntur 540. 18
Amicos secundæ res ma-
 gis desiderant quam
 aduersæ 590. 24
Amicus bono viro igno-
 to præferri debet 558. 20
Amicus in amicum versus
 ab eo non videtur esse
 diuersus, 567. 4
Amicus nō est temerè de-
 ferendus 512. 11
Amor quid 107. 11
Anacharsidis dictum deu-
 ua triplici 620. 19
Anima quas ob causas à
 philosopho morali cō-
 sideranda 75. 7. quomo-
 do bonū sit 42. 10. quo-
 modo dicatur feli-

INDEX.

- felicitati aduenire 49.6
 Animę cognitio quatenus
 philosopho morali ne-
 cessaria 71. 26. & 72. 1
 Animę potentię: commu-
 nes proprię. 72. 13
 Animam esse immorta-
 lem doceri ab Aristotele
 61. 2. separatam & feli-
 cem quę & quanta ma-
 neant post hanc vitam
 63. 3
 in Animatis considerantur
 essentia & vsus 352. 3
 Animus agentis non so-
 lum factum considerari
 debet 100. 7
 Animus rationis compos
 absolutè vt spiritus, cõ-
 paratè vt actus 235. 2
 Appetitus cõsideratur: ab-
 solutè, comparatè 127.
 3. contingit ex defectu
 boni desiderati: verùm
 est de naturali appetitu
 6. 10
 Appetitus inchoatè, volũ-
 tas absolutè virtutem
 recipit 72. 24
 Appetitus quadruplex, na-
 turalis, sensibilis, vege-
 tabilis, rationalis 3. 14
 Appetitus: rationis expers,
 rationi obtēperans 73. 7
 Appetitus: sensitiuus, in-
 reflectiuius, 75. 18. subie-
 ctum est quo 76. 26. &
 77. 1
 Aristoteles cõtra quorun-
 dam interpreterum calu-
 mñas defenditur 352.
 21. & 353. 6. ne Platoni ce-
 dat, cum Eudoxo para-
 doxon affirmat 606. 4
 Aristotelis diuina sapien-
 tia 634. 22. præclara de
 mēte, & de vita illi con-
 gruente sententia 628.
 20
 Arma in principem nullo
 modo sumenda 69. 23
 Ars optima cuius finis o-
 ptimus 9. 4. de ea 406.
 23. quid sit 409. 15
 Artes: mechanicę, libera-
 les 409. 22
 Artifex amat artificē 550.
 11
 Artis huius ordo, auditor
 13. 3
 Artis obiectum contin-
 gens 408. 18
 Assentatio quid 279. 6
 Athenodori salutare con-
 siliũ 272. 5
 Auaritia quid 240. 6
 Auaro nihil deterius 240.
 17
 Auarus in se grauius pec-
 cat quàm prodigus 245.
 13
 Auarus prodigo rationi
 magis repugnat ibid. 20
 Xx 3 Auda-

INDEX.

**Audaces & verè fortes op-
ponuntur** 188. 22. & 199.

13

**Audaces iuuat fortuna, fi-
cur fauet fatuis** 189. 14

Audax est remerarius 188.

24 & tamen natura in-
firmus 193. 13

Audire quid 14. 9

**Auditio Ethices omnibus
vtilis** 15. 20

**Auditionis idoneæ impe-
dimenta sex** 16. 8

**Auditores inepti: iuuenis,
& delirus senex** 14. 13

**Autoris iudicium de Ari-
stotele refutante & phi-
losophante** 29. 2

**Autoritas sine veritate cõ-
temnenda est** 31. 21. mu-
tare potest circumstan-
tias 34. 20

B.

Beneficentia quid 577. 14

Beneficia: externa, internæ
552. 3

**Beneficia quædam repedi
non possunt** 552. 4

**Beneficium accepit qui di-
gnis dedit** 576. 16

**Beneficos magis diligere
quam diligi** 577. 23

Beneuolentia differt aba-

micitia 570. 16

**Bis perit, qui suis armis pe-
rit** 231. 7

**Bis vincit qui se vincit i-
bid.** 6

**Bona adiuuantia, necessa-
ria** 46. 22

**Bona animi, corporis, for-
tunæ** 45. 18

Bona: externa, interna
244. 21. externa nō sunt
felicitas 24. 23

**Bono nihil melius quoad
essentiam** 27. 17

**Bonum: absolutum, com-
paratum** 489. 10

**Bonum an ab omnibus ap-
peratur** 2. 4

**Bonum commune bifariā
consideratur** 313. 1

**Bonum & verum in Deo
æqualia sunt** 638. 9

Bonum: naturale, morale
4. 20

**Bonum: politicum, theo-
ricum** 36. 1

Bonum quadruplex 25.
18

**Bonum quò antiquius, eò
melius, quomodo in-
telligendum, præf.**

**Bonum quò communius,
eò melius** 590. 11

Bonum: secundum actum,

secun-

secundum habitum 489.

22

Bonum sufficiens duplex

40 4

Bonum summum quid 2.

15

Bonus á malo per somniũ
non distinguitur 71. 26.

& 77.7

C.

Castigatio utilis 230. 9. si

moderata sit 232. 25. si

neque nimium grauis,

neque nimium leuis, i

• bi. nec hypocritica

233.4

Charitas incipit á se

565.6

Cogitur nemo vt beatus

fit

52.1

Comitas iocorum mode-

tratrix 292. 13. naturalis,

moralis 295 8. quid sit

292. 23. confertur cum

affabilitate 293. 1. de ea

292. 1. eius officium dú-

plex 274. 19. eius obie-

ctum, finis, extrema

293. 23

Commutatio . 304

Commutabilem respe-

ctus duplex: essentia, v-

fus

351.16

Commutans iustitia quid

337.9

Commutationis vsus & v-

tilitas

336.17

Comparatio contrario-

rum par esse debet

103.3

Compensatio rei, rationis

554.18

Concordare non semper

est idem velle aut intel-

ligere

573.14

Concordes qui sint. ibid.

21

Concordia quid 572. 17.

differt á consensu ibid.

20.

Concupiscentia est volun-

taria 159. 8. fomes & fu-

mus peccati 224. 1. eius

filia, ibid.8

Connecti cum prudentia

virtutes quid sit 442.

25

Consciscens sibi mortem

quæ scelera admittat

190.17

Consciscere sibi mortem

cur nemo debeat 191.

24

Consequentia: necessariò,

fortuitò

53.14

Conseruatio amicitia 502.

19.

X x 4

Con

I N D E X.

- Conferuat rem quod eam** bonum possit discer-
 corrigit 381.26.&382.1 nere 137.21
Confortio bonorum boni Corruptelæ quatuor cau-
 efficimur 585.2 sæ 379.5
Consultamus de domo vt Corruptionis tres causæ
 de medio 165.24 618.26
Consultatio bona græcè Credendum est primis
ἐνυλαία quid sit 429.3 principijs 416.22
Consultatio quomodo Cultus virtutis vitæ con-
 differat à scientia, opi- seruationi præponen-
 nione, & coniectura dus est 559.23
 428.11.&429.18
ad consultationem bonā Cupiditas : communis,
 duo requiruntur 430.20 propria 222.11
Contemplator non dat o- Cupiditas: naturalis, mo-
 peram ineundis amici- ralis 225.22. naturalis
 tijs 585.19 sit ne peccatum, & quæ
Contemptor: personæ, vi- in ea considerata sint
 tij 262.22 223.12
Contentio quid 279.11 Cupiditas quid 224.21
Continens est prudens Cupiditas quomodo na-
 461.26 turā in sit vel non in sit
 226.7
Continēs & pertinax quo- de Cupiditate conclusio-
 modo inter se discrepēt nes quatuor 223.2
 481.21.&483.3
Continens & temperans D.
 differunt 460.5
Continens quis sit 477.7 **Damum potest fieri, vt in-**
 de Continentia 454.4 terim non fiat iniuria
 390.10
Continentia & patientia Dare & accipere specie nō
 quomodo eandem ha- differunt 239.8
 beant materiam 168.5
Corpus tractandum, vt Decimi libri argumentū
 seruus contumax 232. 602.4
 15. eius mole impeditur
animus quò minus verè Declinatio à medio fit
 multis modis 88.20

I N D E X.

Declinatio levis 138.21
 Declinatiunculae multiplicatae magnitudinē adæquant atrocis flagitij 139.10
 Defectio omnis à medio non est statim vitio vertenda 136.3
 Deliberatio comes electionis 160.20
 Deliberatio communiter & propriè sumpta 163.9
 Deliberatio est inchoatiuè in voluntate, perfectiuè in mente 164.5
 Deliberatio & electio quomodo differant 162.7
 Deliberatio per compositionem & per resolutionem 166.17
 Deliberatio quid 162.1
 in Deliberatione spectatur subiectum & obiectum 163.2
 in Deliberationem quæ res cadant, quæ non cadant 161.11
 Deliberationi ancillantur prudentia, solertia, prouidentia 162.19
 Demonstratio cur in hac scientia nequeat esse 162.
 Descript. plures vnius rei 343.23

Desperatio quid 107.10
 Deus est agens libetrimè 639.20. est summū bonum theoricum 36. 3.
 quid Aristoteli visus sit esse 12.6. semper vult bonum 151.7. eius donum duplex 52.11. illi charissimus est optimus quisq; 636.3. illum esse docuerunt philosophi 3.8. res humanas curare 655.26
 in Deo bonum & vetum æqualia sunt 638.13.
 Dicta præclara tria 565.25
 Difficilia quæuis non sunt molesta 137.10
 Dignitas: absoluta, comparata 329.22
 Dignitas virtutis à quibus rebus pendeat 314.8
 Diligenda sunt in quibus est causa diligēdi 503.17
 Directio morum duplex præf.
 Discipuli quales se gerere debeant erga præceptores 553.1
 Discordiæ incommoda 500.9
 Disparēs amicitia querelis non vacant 543.16.
 quomodo reddi possint diuturnæ 544. 17. seruanda est in illis proportio rationis 546.4
 X x 5 Dis

I N D E X.

Dissimulatio respectu ma-
teriz, vel personæ 289.

20

Dissimulator quis 287.5

Diuiuos honores felici nō
ascribit philosoph⁹ 66.

20

Diuitiæ beatum non fa-
ciunt 632. 17. non sum-
mum bonum 21. 21. quid
sint 23. 20

Doctrina est medicina: e-
ducatio medicinæ ap-
plicatio, præf.

Dolor difficilius superatur
quam voluptas 205. 6

Dolor & voluptas bifariā
capiuntur 95. 16

Dolor quid 107. 2

Dubia capitis 9. libr. 5. obi-
ter mouenda 377. 18

E

Educatio bona reip. semi-
narium 642. 22. pro ea
leges ferendæ sunt ibid.

25

Educatio bonum moris:
præf. certior est quam
scientia quoad confor-
mationem morū : præf.
est medicinæ applica-
tio præf. plus valet quā
doctrina respectu sub-
iecti, obiecti, finis præf.

Educatio: naturalis, ciui-
lis, & hæc publica &
priuata præf.

Electio bifariam sumpta
158. 23

Electio: diuina, humana
157. 24

Electio: naturalis, moralis
119. 13. non est ira nō cū-
piditas 156. 14 non est o-
pinio ibi. 21. non est vo-
luptas ibid. 7. ordine
disciplinæ prior est deli-
beratione 158. 6. Perfe-
ctiue est in voluntate,
inchoatiue in mente
164. 5

Electio quid 155. 21

Electio: sana, corrupta 195.
26

Eligimus optimum, quo-
modo intelligi debeat
159. 4

Ethica intellectum infor-
mat, voluntatem refor-
mat 141.

Excarescentia quid 107
19

Excessus & defectus: natu-
rales, morales 87. 26.
quatuor modis virtu-
tem corrumpunt 88. 1

Externa ornant felicitatē,
non constituunt eā 41. 2

Exrema fortitudinis 86. 2

Exrema iustitiæ duplicia
340. 21

Exrema temperantiæ, lu-
xus & stupor ibid.

Factis

I N D E X.

F.

Factis potiùs quàm dictis
vulgus ducitur 603.6^o

Familia ciuitati similis
532.11

Fatalis Stoicorum neces-
sitas 174.3

Feritatis origo duplex 473.
19

Filius patrem curamicum
non vocet 525.9

Filius patri magis obstri-
ctus est quàm pater fi-
lio 545.15. idèòq; patrem
abdicare nequit, cum
pater illū abdicare pos-
sit, ibid. 10

Filius patrem à Deo defici-
entem abdicare potest
547.19

Finem respice ^{ap} 4.3

Finem vnum esse 7.11. & 8.
23

Fines medij complures, vl-
timus tantum vnus 10.
25

Finis aliquando capitur
pro præmio 25.23

Finis considerandi neces-
sitas & vtilitas 8.2

Finis hominis incertus est,
felicitas certus 59.2

Finis primum in intentio-
ne, vltimum in execu-
tione 3.25

Finis quid ibid. 21

Finis vnus, sumitur, aut E-
thicè, aut metaphysicè
9.21

Flagitium nulla de causa
suscipiendum 144.15

Felicitas actio immanens
respectu subiecti, tran-
siens respectu obiecti sui
38.21

Felicitas actiua cum con-
templatiua quomodo
conueniat, quomodo
ab ea discrepet 10.13

Felicitas bonū honorabile
66.4. sufficiens 37.11

Contemplatiua est actio
mentis 625. 26. cotem-
platiua verissimè dici-
tur felicitas 626.6

Felicitas: diuina, humana
18.24

Felicitas neq; in affectu,
neq; in habitu, neq; in
ludo consistit 621.18

Felicitas, opus & operatio
43.10. quid sit 38. 1. quo-
modo sit quiddam di-
uinissimum 53. 2. sum-
mum bonum politicū
36.10

Felicitate actiua præditus
semper agere potest,
non semper agit 41.10

Felicitatem à Deo donari
50.5 Fel.

I N D E X.

- Felicitatem contemplati-**
nam meliorem esse a-
ctiua, pluribus confir-
matur 634.20
- Felicitatem theoricam**
nescit qui mentis im-
mortalitatem ignorat
625.18
- Felicitatem assequi volēs**
industrius esse debet 51.
6. de ea multæ opinio-
nes 19.20. eam non tol-
lit aduersa fortuna, la-
befactat fortasse 39.7
- Felix à virtute habitum, à**
fortuna ornatum habet
40.26. indiget amicis
584.2. malis bene vititur
445. nequit esse miser
57.20. quis felix 93.9
- Felicem Solon vult nemi-**
nem haberiantē obitū
55.8. Arist. contrā 56.6
- Felicem ærumnæ non de-**
ijciunt 39.7
- Felicis animus semper a-**
git 43.8
- Fornicatio quid** 224.9
- Fortem causā facit** 183.12
- Fortes, Aemilius, Leoni-**
des, & David 182. 23. &
183.3
- Fortes falsò qui dicantur,**
196.15
- Fortes non fuere Cātulina**
& Ajax 183.9
- Forti honestatis causa pu-**
gnandum est 182.20. ni-
hil præter scelus est ti-
mendum, hoc est fu-
giendum 186.20. quo-
modo liceat hostem
fallere 211.9
- Fortis à ferendo dicitur**
208.1. aliqua timere de-
bet 182.7. dolet cum nō
potest resistere 187. 12.
nemini iniuriam infert
188.11
- Fortis non est, sibi mortem**
consciscere, sed despe-
rantis 190.11
- Fortis officia propria &**
communia 205.4
- Fortis officia sex** 205.26
- Fortis quando fugam fa-**
cere, quando mortem
oppetere debeat 209.7
- Fortis quis sit dicendus**
188.14
- Fortitudinis obiectū: cō-**
mune, omnia pericula
ppriū, mors bellica 184.4
- Fortitudinis. obiectum:**
internum, externum
185.17
- Fortitudo: absoluta, re-**
spectiua 202.1. ficta quid,
& quod duplex 196.2. ma-
gis perspicitur in feren-
do 280.1
- Forti-**

INDEX.

Fortitudo: naturalis, ciu-
lis, & cœlestis 183. 15. na-
turalis, moralis 191. 3. po-
litica, analogica 198. 18.
quid sit 181. 16. quomo-
do dicatur res acerba &
quomodo dicatur res de-
lectabilis 204. 4. & 206. 8
Fortuna bifariam sumitur
48. 10
Fortunæ effectus ab operā
te non intenditur 52. 20
Fraude vitur Aristoteles
cum alios refellit 29. 17
Fraus in factis 286. 6
Fugienda quæ in primis
sunt in hac vita 456. 17
Furor quid 107. 18

G.

Gratia quid 361. 4
Grati animi est sollicitum
esse de rependendo be-
neficio 551. 13
Gulæ, ebrietatis, & Ve-
neris comites 229. 12

H.

Habitus: infusus, acqui-
tus & hic cognitionis in
mente, electionis in vo-
luntate 108. 8
Habitus pro actu 202. 24
Habitus quid 106. 11
Habitus virtutis genus

ibid.

Habitus virtutis immuta-
bilis 115. 7

in Habitibus spectantur
essentia & circumstan-
tiæ 234. 2

Hieronymus in eremo de-
gens delicias Romæ co-
gitauit 230. 24

Homo, quomodo sit acti-
onum principiū 401. 14

Honor bifariam sumptus
264. 10. constans, leuis
67. 23. diuinus, humanus
68. 10. est in honorante
subiectiuè, in honorato
obiectiuè 13. 16. huma-
nus honor triplex: ser-
uilis, &c. 69. 7

Honor: internus, externus
256. 11. internus felicitati,
externus virtuti de-
betur, ibidem. externus
obiectum modestiæ 70.
9. non est summum bo-
num 21. 2. quid sit 237.
trifariam accipitur
269. 5

Honorem cupienti affe-
ctus superandi sunt 8.
25. petere quomodo li-
ceat 270. 11

in Humili considerantur
habitus internus, & a-
ctus externus 261. 10

Iacta

I N D E X

I.

Iactator quis 187.3
Iactus aleæ ludus illibera-
lis 294.23
Idea: coniuncta, separata
 30.11
Idea felicitas politica non
est 35.13
Ignorantia minimè excu-
sat peccatum 145.16
Ignorantia: nativa, inuita,
 crassa 151.22. crassa ori-
 tur ex socordia, philau-
 tia, malitia 152.10
Ignorantia priuatiua ibid.
 16. pure negationis, ma-
 læ dispositionis 149.4
Ignorantia: scientiæ, iuris
 facti 367.24. facti: nati-
 ua, crassa, affectata ibid.
 25
Ignorantia: simplex. supi-
na 146.1. & 370.14
Impedimēta: ad virtutem
paranti viam quæ sint
 134.7. & 135.1
Improbi se oderunt, ide-
oq; alios diligere non
possunt 567.8
Impudentia quid 301.2
Incestus quid 224.13
Incontinens cupiditatum
 deterior est quam incō-
 tinens iræ 471.23

Incontinens deterior est
 intemperante 461.6
Incontinens habitus rati-
 onis meliora videt im-
 peru affectionis deteri-
 ora sequitur 5.15. & 98.6.
 non est prudens 459. 15.
 quomodo sciat vel non
 sciat, id esse malū quod
 agit 458. 20. scientiam
 habet, sed non vitur ea
 462.19
Incontinentia est partim
 vitium, partim affectus
 480.20. morborum ani-
 mi longè grauissimus
 454.7
Incurabile duplex 246.5
Indigentia: necessitatis,
 decoris 350.18
Indigētia quid 347. 13. eius
 origo, & fructus 347.22
 est duplex 350. 5. quo-
 modo consideretur
 350.15
Indignatio quid 107.14
Indulgentia quid 271.26
Industrius esse debet qui
 felicitatem vult assequi
 51.6
Iniuria fit bifariam 257.4.
 & 386.21
de Iniuria inferenda 384.
 16
Iniuria quid 368.7. & 372.7.
 Iniu-

I N D E X

- iniuriæ passio : absoluta,
 comparata 378.3
 Iniuriam inferre quatuor
 modis possumus 356.4.
 & 375.5
 Iniuriam sibi neminem
 inferre 389.6
 Iniuriam sponte nemo pa-
 titur 374.20
 Iniustitia: generalis, parti-
 cularis 310.6
 Iniustum agere quàm pati
 peius est 391.20
 Iniustum aliquis pati po-
 test quadrifariam 373.3
 Iniustum fit tribus modis
 378.17
 Iniustum qui ferunt omnes
 non patiuntur iniuri-
 am 375.14
 Institui ratio in ultimis
 septem libris explican-
 dis . . . 236.7
 de Intellectu & Vero 393.9
 Intellectus duplex 395.6
 Intellectus possibilis spe-
 cies puræ manent ina-
 nima separata 447. 20,
 practicus & speculari-
 uus quomodo differat
 395.10. & 396.13. & 397.
 20
 Intellectus rectæ rationis
 subiectum 494.26
 de intelligentia 416. 2.
 quid sit 417. 6. est de ijs
 quæ demonstrari non
 possunt 416. 16. suader
 per effecta ibid. 23
 Intelligentia vel naturali-
 ter vel moraliter acci-
 pitur 418. 7
 Intemperantia quot mo-
 dis consideretur 478. 7
 Intemperans siue dere-
 rior in continente 461.3.
 477.15-479.19
 Intentio intellectus, & vo-
 luntatis actio 180. 25
 Intentio mali 289.11
 Interni hostes & animo &
 corpori maius creant
 periculum quàm exter-
 ni 91.20
 Invidia quid 107.16
 Inuiti facimus quod egis-
 se poenitet 148.11
 Inuitum quid 143.7
 locanti quæ obseruanda
 278.12
 Ira consideratur vt affe-
 ctus, & vt habitus 275. 3.
 cos est veræ fortitudi-
 nis 197. 26. moderata
 scilicet 201. 26. differt
 ab iracundia 277.7. ma-
 teria mansuetudinis,
 quomodo possit dici
 275.20. species iræ 272.
 14
 Iracundia quid 271. 20
 Iudex animata lex 337.23
 Iudex

I N D E X.

- Iudex** per quæ corrumpatur 379.5
- Iudicis** definitio & descriptiones aliquot 339.13 & 341.9
- Iudicium**: electionis, cognitionis 177.1
- Iuris** duplex acceptio 309.1
- Ius** ciuile & naturale propriè sumpta opposita sunt 363. 23. ciuile quid 359.8. Variè appellatum 362. 1. eius triplex acceptio 362. 11
- Ius**, iustum, lex, iustitia, & iusti actio quomodo differant 317.1
- Ius** legale: diuinū, humanum 363. 10. legale quid 359. 15. vnde ortum 361. 13. quomodo mutetur 365. 23
- Ius** naturale quid 359. 13. eius triplex acceptio 360. 2. quomodo dicatur nō mutari 365. 18. sex eius species ibid.
- Iuste** agendum nō solum iusta 99.3
- Iuste** agere & iustum agere quomodo differant, ibid. 19
- Iusti** iudicis viua imago 316.16
- Iustitia**: ciuilis, naturalis 34.10
- Iustitia** commutans specie differt á distribuēte 338. 26. 339. 1
- in** Iustitia distribuēte quatuor spectanda 327. 19
- Iustitia**: generalis, particularis 310. 26. & 315. 17. &c.
- Iustitia** legalis quid sit 307. 13. duplicem respectum habet 383. 1
- in** Iustitia legali quatuor obseruanda 308. 3
- Iustitia** moralis cur æquitas nominetur 309. 23. quid sit 308. 18 eius definitio explicatur ibid. 20
- Iustitia** particularis differt ratione á legali 323. 14
- Iustitia** quomodo naturalis sit, & quomodo voluntaria 364. 23. quomodo ponatur in voluntate 316. 22. quomodo sit voluntas perpetua: 316. 1. rem, nō personam affectat 338. 16
- Iustitiæ** commutantis materia 319. 21
- Iustitiæ** definitiones, Aristotelica & iurisperitorum re conspirant 315. 18
- Iustitiæ** distribuentis & commutantis discrimen 319. 1. & quid quæque sit, ibid. distribuentis medium á medio commutantis

I N D E X.

tantis quomodo differat
 33.11. eius vsus 330.16
 Iustitiæ extrema duplicia
 340.21
 Iustitiæ materia 309. 15.
 - moralis extrema ibid.
 Iustitiæ obiectum: forma-
 le materiale 342.9
 Iustitiæ particularis pro-
 pria actio, materia, pas-
 sio ibid.
 Iustitiæ plena & præclara
 diuisio 321.1
 Iustitiæ simulachrū 306.7
 Iustitiæ vnus nomine vir-
 tutes omnes intelligun-
 tur 99.10
 Iusto homini affectus su-
 perandi 316.13
 Iustum: commune parti-
 culare 382.8
 Iustum: for maliter, mate-
 rialiter 101.19
 Iustum: quoad personam,
 quoad ad materiam
 102.9
 Iuuenis: ætate, moribus,
 14.17
 Iuuenis moribus quis.
 ibid. 21. cur minùs ido-
 neus auditor ethicæ
 quàm theoricæ 18.20

L.

Lædi quis à seipso & non

lædi quomodo dici
 possit 388.1
 Læsiō trifariā oritur 368.18
 Læsiō: voluntaria, inuo-
 luntaria 369.6
 Lapidis eiactulatio & vio-
 lenta est & voluntaria
 151.17
 Laus felicitati non nega-
 tur 69.1. virtuti quomo-
 do debeat, & quomo-
 do etiam nonnullis af-
 fectibus 302.20
 Leges ortæ ex malis homi-
 num moribus optimæ
 354.25
 Legum causæ materialis
 & finalis 356.10
 Lex quæ mala non iubet
 cavet 392.19
 Lex talionis cur minimè
 toleranda 348.4. senten-
 tia iudicis æstimanda
 345.20
 Liberalis officia commu-
 nia & propria 238.23
 Liberalitas à magnificen-
 tia ratione tantū differt
 242.26. de ea 237.10
 in Liberalitate spectanda
 quinque 241.11
 Liberalitatem in dando
 potius versari quàm in
 accipiendo 241.15
 Liberalitatis laus 237.12.
 natura, obiectū propri-

Y y etas

I N D E X.

etas, & extremorum
 comparatio 237. 24. ob-
 iectum, duplex 241. 6. &
 243. 25
Libertas infinita in Deo
 176. 10
Libertatem volūtatis quo-
modo philosophus pro-
bare conetur 175. 15
Libido animi nascitur ex
concupiscentia corpo-
ris 218. 4
Lucrum & damnum rei
quid 337. 16
Ludiciuiles 294. 2. illice-
 rales, ibid. 23. istus nemo
 rectè vti potest, ibid. 23
Ludi scenici quinam liciti
 297. 8
Ludorum circumstantiæ
 296. 15
Ludus & iocus quomodo
hic intelligi debeāt 295.
 24
Lumen naturæ quid 648. 5
Lumine naturæ quid affe-
cuti fuerint ethnici
 ibid. 19

M.

Magistratus alios respice-
re debet 356. 14 eius du-
 plex consideratio 358. 2
Magnanimitas & mode-
stia artificissimè copulā-
tur 266. 1. quomodo

cōueniant & discrepēt
 260. 22
Magnanimitas bifariam
accipitur 260. 13. differt
 à modestia ratione tan-
 tum 257. 12. generatim
 & speciatim sumitur
 256. 2
Magnanimitatis comes
 modestia 265. 3. eius di-
 stinctio, definitio, op-
 posita, proprietates 255.
 25. eius obiectum exter-
 nū honor 256. 11. inter-
 num moderata honoris
 appetitio 262. 7. variæ
 appellationes 259. 5
Magnificencia cum libe-
ralitate confertur 249.
 15. diuina, humana 251.
 13 nūc friget 248. 4. quid
 sit 249. 7. quatuor de
 causis nobilior liberali-
 tate 254. 8. eius opposita
 250. 8
Magnificus esse non po-
test pauper 250. 1. nempe
 quoad ornatum virtu-
 tis: nam quoad habi-
 tum, potest 254. 4
Magnum duplex 243. 8
Mali autore est qui irritat
 371. 19
Mali non consultant sed
conspirant 165. 14
Mali se oderunt, & pro-
 pterea

INDEX

pterea alios diligere
non possunt 567.12

Malitia & voluntatem &
intellectum corrumpit
170.21

Malorum societas non est
amicitia firma 597.26

Malum animatum inani-
mato peius 473.2

Malum culpæ non adeun-
dum pœnæ aliquando
subeundem 145.1. & 149.
19

Malum non est finis, sed
priuatio finis it. nullo
modo est admitten-
dum 34.15

Manfuetudo á clementia
distinguitur 271. 8. na-
turalis moralis 274. 6.
quid sit 271.12 quomo-
do dici possit defectio
275,14

Manfuetudinis extrema
271.16

Manfuetudinis moralis,
essentia, materia, oppo-
sita & officia 274.4

Manfuetudinis obiectum
externum, internũ 276.
21. proprietates 271.12

Materia eadem amicitiae
& iustitiae 530.24

Media opponuntur extre-
mis 127.26

Meditatio bifariam sum-

pta 164.15

Medium inuentu difficil-
mum 133.5. ponderis, iu-
stitiæ 114.24. rei quoad
nos 114.1. & 117.3. rei
æquè distat ab extremis
131.5

Medium iustitiæ distribu-
entis quomodo disse-
rat, á medio commu-
tantis 331.12

Mendacium an sit illicitum
287. 8. & cur illicitum
290.18. simplex, compo-
situm 299.5. & hoc ioco-
sum, officiosum, mali-
tiosum, ibidem. veritati
quomodo opponatur
291.21

Mens cuiusq; is est quisq;
581.20. speculariua, pra-
ctica 400.2

Mentis æternitatem ab
Aristotele probari 624.
23

Mēsurarum duplex 348.19

Metus doloris & dedeco-
ris 199.12

Mens quid 107.8. & 190.4

Miser trifariam dicitur
58.19

Misericordia quid 107.15

Modestia: cōmunis, pro-
pria 266. 21. naturalis,
moralis 208.15. eius op-
posita 266,26

Y y 2 Morica-

INDEX.

Moriendum potius quàm
turpe committendum
153.18

Mors honesta animi per-
fectio 210.4

Mors optimus felicitatis a-
ctus 209.19

Mors viri fortis vtilior a-
liquando quàm eius vi-
ta 210.20

Mutus an queat esse affa-
bilis 281.23

N.

Natura insita non mutan-
tur 79.21

Natura insitorum primum
potentias actiuas habemus
80.2. essentialiter,
consequenter 81.4

Natura mater benigna et-
iam seruus 153.1. mortem
exhoretur 188.2

Natura quomodo insint
& non insint virtutes
82.1

Natura quomodo sit a-
ctionum domina 318.1
vitam dedit vt conser-
uemus eam 194.1

Necessitas: coactionis, in-
clinationis 178.4

Ne quid nimis 278.8

Nemo verè sapiens 419.19

Nescit viuere, qui nouit

mentiri 186.20

Nimium & parum perin-
de necet animo accor-
pori 85.20

Non felix bifariam dici-
tur 59.21

Nummus à νόμος 346.26.
quid sit & quorsum in-
uentus, ibi.16.

O.

Obiectum amicitiae du-
plex 504.22. & 531.5

Obiectum artis contingēs
408.17

Obiectum mentis verum,
voluntatis bonum. E-
pist. ad lect.

Obiectum scientie quotu-
plici-ter cōsideretur 406.
16

Obiectum virtutis: inter-
num, externum 49.15

Obiectum voluntatis, inter-
num vt affectus, exter-
num vt virtus 83.18

Obseruantia quid 361.7

Odium quid 107.17

Officium iudicis ex Hesio-
do 340.6

Officium philosophi mo-
ralis 488.2

Omne sumitur vel finitè
pro enterei, vel infinitè
pro

I N D E X.

<p>pro ente tum rei tum
rationis 4.21</p> <p>Opera complēda sunt quę
animo percipiuntur: 99.</p> <p>15</p> <p>Operis huius autor, causa
mouens, subiectum,
ordo, finis 4.5</p> <p>Opposita quomodo per
idem possint definiri
283.1</p> <p>Optimus quisque Deo
charissimus 636.6</p> <p>Oratio quęnam vera sit
603.10</p> <p>O Solon, Solon 55.14.</p> <p style="text-align: center;">P.</p> <p>Pactorum genera, & eorū
rursus species 319.19</p> <p>Pares: dignitate, virtute
518.1</p> <p>Partes amicitię conferun-
tur cum partibus Reip.
532.2</p> <p>Partes reipubl. 533.2</p> <p>Passio: naturalis, habitua-
lis 369.22</p> <p>Pater quomodo amet fili-
um prauum 509.22</p> <p>Pati iniuriam caret mali-
tia 392.7</p> <p>Patiens quis sit 477.7</p> <p>Patientia felicitis clypeus
46.4</p> | <p>Patri post Deum, naturam
& patriam obtempe-
randum est 558.11</p> <p>Patria patri pręferenda
est 557.26</p> <p>Patrię se pręferre, quomo-
do dici possit vir bonus
580.11</p> <p>Patriam diligendo vir bo-
nus se ipsum multo ma-
gis diligit 580.13</p> <p>Patrij dictum 259.26</p> <p>Pauor quid 301.1</p> <p>Pauper potest virtutem
exercere 633.1.</p> <p>Pauper tristitię distinctus
251.21</p> <p>Peccando mentē occidis
582.19</p> <p>Peccare non licet patrię
causa, ibid.</p> <p>Peccati umbrę dedecus ti-
memus, nō peccatū 300.15</p> <p>Pecunia dupliciter sump-
ta 243.19. latius accepta
238.9. origo eius 346.25.</p> <p>quid sit 347.10</p> <p>Perfectio accidētalis 615.23</p> <p>Pericula quomodo penes
nos sint 186.1</p> <p>Philautia sitne licita 579.
23</p> <p>de Philosophia consuli-
to epistolam ad lectorem</p> <p>Philosophum se Pythago-
ras nominauit 420.26</p> <p style="text-align: center;">Y y 3 Pietas</p> |
|--|--|

I N D E X.

- Pietas** quid 361.2
Pietas Cimonis in patrem
 sepultum 556.20
Politica vita laboriosa est
 628.3
Posito toto, ponuntur
 partes, 322.4
Possē & velle in Deo quo-
 modo sint idem 54.26
Potentia, affectus, habi-
 tus, quomodo se habe-
 ant ad virtutem 106.1
Potentia animæ: rationa-
 les, irrationales 388.12
Potentia: perfectæ, imper-
 fectæ 82.6
Præstandum est re, quod
 voce profiteamur 640.20
Pretij æstimationem dis-
 cipulis suis permisit Pro-
 tagoras 551.4
Princeps percutiens cur
 nō repercutiendus 333.12
Principia agendi quo sensu
 dicantur sensus, appeti-
 tus, intellectus 110.15. cō-
 munia, propria, ibid. 5 &
 417.15. cōstitutionis, co-
 gnitionis 417.15
Principia aut per se perspi-
 cua sunt aut admodum
 obscura 418.19
Principia agendi: internū,
 externum, & hoc com-
 pletum, incompletum
 119.22
Prodigalitas quid 239.26
Prodigus melior avaro
 240.20
Proportio Arithmetica
 319.3
Proportio iustitiæ distri-
 buentis geometrica
 320.13
Proportio nulla est cadu-
 corum cū æternis 552.23
Proportio: rationis, rei
 328.3. & 331.23
Proportio rationis seruari
 potest in disparibus a-
 micitijs 546.1
Proportio virtutis 521.6
Prudentes pauci 412.1
de Prudentia 411. 19. &
 424. 19. 440. 18. quid sit
 414.20
 in Prudentia quæ confi-
 deranda sint 414.5
Prudentia & ciuilis scien-
 tia quomodo differant
 425.12. generalis, parti-
 cularis 104.20
Prudentia nulla virtus
 vacat, nec tamē omnis
 virtus est prudentia 441.
 22
Prudentia propriè sum-
 pta tria respicit 442. 17.
 quomodo sit de essentia
 virtutis 445 3 triplex est
 425.20. & 426.16
Prudentiæ actus sunt
 quin-

INDEX.

quinque 433.5
 Prudentiæ conseruatrix
 est temperantia 413.22
 Prudentiæ consideratio
 duplex 442.10
 Prudentiæ inimica duo.
 stulticia & curiositas 413.
 18
 Prudentiæ munera 413.11.
 & 432.17
 Prudentiæ necessitas 441.7
 ad Prudentiam requirun-
 tur experientia & iudi-
 cium 426.6
 Prudentiarum plurium
 error 443.11
 Pusillanimitas quid 257.
 19

Q.

Quæstiones inutiles 30.18
 Quæstiunculæ complures
 explicatæ 555.17
 Quot capita, tot sensus
 20.2
 Quo iure liceat patri fili-
 um abdicare, quo non
 546.11

R.

Ratio : innata, acquisita
 395.16
 Ratio recta quid 394.15.
 duplex est 397.5
 in Rege personæ tres : ho-

minis, ciuitatis, Dei 69.
 18
 Reges soli Deo subijciun-
 tur 335.29
 Regi etiam malo tribuen-
 dus est honor 332.3
 Regi violentæ manus in-
 ferendæ non sunt 336.1
 Religio quid 360.23
 Repugnantia : absoluta,
 comparata 129.6
 Repugnantia maior aut
 minor dicitur respectu
 rei, respectu nostri 130.5
 Rerum publ. formæ siue
 status tres 533.2
 Res agendæ, id est, virtutes
 7.20. absolutæ, respecti-
 uæ 9.14
 Res viuorum quomodo
 pertineat ad defunctos
 61.22. pertinere varijs
 argumētis probat phi-
 losophus 64.8
 Rixæ nullæ inter amicos
 veros oriuntur 540.16

S,

Sabbati mutationem
 quomodo insinuârit
 Pascha & Pentecostes
 35.2
 Sacris literis Philosophus
 nullo modo præferen-
 dus est 174.21
 Yy 4 Saga

- Sagacitas** quid sit 432. 8. de
ca 431.18
- Sapiens** verè nemo 419.19
- Sapiens** verè quis à Sene-
ca dicatur ibid 17
- de Sapiaentia** 419.8
- Sapiaentia** augustissima vir-
tutum 623.22
- Sapiaentia** consideratur bi-
fariam 423.3
- Sapiaentia** virtus est pru-
dentia excellètiior 439.1
- de Sapiaentia** natura qua-
tuor probabiles opini-
ones 422.8. præfertur
prudentia 438. 9. quid
sit 520.7
- Sapiaentia** duplex ratio
439.18
- Sapiaentia** subiectum, ob-
iectum, modus proban-
di, finis 438.14
- Sciens** aliquis bifariam di-
citur 462.15
- de Scientia** 403.10
- Scientia** bonum mentis,
præf. certior quoad re-
rum demonstrationem
quam educatio præf.
- Scientia** consideranda du-
obus modis 404.32
- Scientia** : rerum, circum-
stantiarum 104.4
- Scientia** materia, essentia,
proprietas, finis 403.20
- Scientia** omnes diuerso re-
spectu sunt sub dialecti-
ca, metaphysica, & E-
thica II. 4. quæ dicantur
certæ 17.21
- Scientiarum** autor Deus,
epist. ad lect.
- Sciunt** malè qui in malum
sciunt 5.2.
- Senem** sapientem canities
non facit 14.19
- Senes** quinam inepti sint
ad contrahendum ami-
citiam 514.11.
- Senex** bis puer 14. 16. quot
modis consideretur 515.
15
- Sensibus** aliquid percipi-
tur : distinctè, confusè
220.22
- Sensus** externi primùm
corrumpuntur, tum in-
terni 219.2
- Sensus** omnes continentes
habere decet 214.12
- Sensus** quomodo sit vel
non sit actionum prin-
cipium 401.20
- de Sententia** 434.23
- Sententia** comes est æqui-
tatis, ibid. 26
- ententia** quomodo su-
matur 435.22
- Senum** sapientum ambi-
enda est amicitia 514.
20

INDEX.

- Signum quod recta ratio**
 intuetur duplex 396.3
Societas: Inchoata, perfecta 365.24
Solertia quid sit 432.3
Solō & Arist. conciliantur 56.6
Somnia bonorum meliora quā malorum 74.12. cuiusq; talia sunt qualis ipse est, ibid. 19
Somnium quid, & quid somnus 77.19
 © **Species puræ possibiles intellectus manēt in corpore corrupto** 446.21
Species iuris naturalis sunt sex 360.21
Spes quid 107.3
Stupor quid 224.25
Stuprum quid, ibid. 12. & 226.23
Subiectum: prædicationis, inhæfionis 324.23
Summa decem librorum 600.7
Summo bono ad essentiam nihil, ad existentiam multa addi possunt 607.13
Superbia quid 258.13
Superbiæ comites, ibid. 12,
T.
Temperantia bifariam sumpta 216.5
de Temperantia conclusiones Arist. 213.3
Temperantia hostes inter nos & domesticos superat 212. 15. modum concupiscētiæ præscribit 221. 19. per se circa gustum & tactum, per accidens circa alios sensus versatur 214. 1. primō & per se versatur in corporis voluptatibus 217. 21
Temperantiæ laus 312. 23. natura, oppositum, obiectum, partes, species, officium 216. 21. species quinque; 215. 14
Tendit aliquid ad beatitudinem: proximè, remotè 296.6
Timidus est pusillanimus 189. 21
Timidus: naturā, vsu 191. 17
Timor bifariam contingit 302.9
Timor & audacia & affectus sunt & vitia 185. 1
Timor: naturalis, legalis, venerabilis & servilis 184. 21.
Tolerandus est potius Phalaridis taurus quam mors consciscenda 194. 8.
Y y 3 Tormen-

Tormenta quem minùs
beatum faciant 492. 2.

V.

Varietas studiorũ, vt & ci-
uium in ciuitate esse so-
let 346 7

Velle dupliciter sumitur,
pro prima potentia, pro
actu 178. 18

Verecundia an sit virtus
299. 5. bifariam sumitur
303. 21. cur in fene ple-
rumq; sceleris indicium
sit 305. 4. pro affectu su-
mitur & pro effectu
263. 6. pro dispositione,
vel pro actu 301. 19. quid
sit 107. 15. 299. 5. 300. 11.
quomodo rationem a-
liquãdo præcurrat 304.
21.

Verecundiæ opposita 300.
24

Verecundiã esse affectum
300. 11. nõ esse virtutem
299. 18

In Veri disquisitione quæ
consideranda sint 400.
19. & 402. 10

Veritas amicitiam, obse-
quium parit odiũ 286.
16. amicitia & autorita-
ti præferenda 32. 7. mo-
ralis bifariam sumitur
285. 1. materialiter, for-
maliter, effectiue, fina-

liter 288. 8. odium quo-
modo dicatur parere 33.

9. plurimi facienda 28.

5. quid sit 285. 9. & 361. 9.
theorica, politica 287.

21

Veritatem quomodo de-
pinxerit Apelles 286.

7

Veritatis extrema 288. 18.
necessitas 284. 2. princi-
pia sint ne tria 398. 23

Verum : naturale, morale
84. 7. de eo 393. 13

Verum quis dicens an pos-
sit mentiri 291. 10

Verum variè consideratũ
est obiectum omnium
quinque mentis virtu-
tum 423 26. & 424. 1

Vindicta quid 361. 11

Violentum duplex 154.
4

Virtus anima est & splen-
dor beatæ vitæ 78. 5. a-
nima mētis 582. 15. con-
sistit in medio 112. 25.
difficilis est inuentu 131.
17. extremitas quomo-
do dici possit 118. 8. im-
moderatis etiam affe-
ctibus opponitur 185. 4.
in actu est & in habitu,
27. 6. in vñ cernitur, 326.
24. medium est, & in
medio 113. 18. & 115. 22.
medium

medium quoad nos 114.
 5. mentis quid respiciat
 404. 19. nō est summum
 bonum 22. 2. non est af-
 fectus 108. 18. nec potē-
 tia 109. 1. quid sit 116. 10.
 sola beatos, vitio solum
 infortunatos, facit 47.

14

Virtus: viri, officij 335. 5
 Virtus virtute cōmuni-
 or duobus modis 254. 21
 Virtute quomodo ab-
 uti possit nemo 410.

24

Virtutem & medium esse,
 & medij indagatricem
 117. 21. mediū inter pas-
 siones 111. 19. pluris fa-
 ciēdam quā vitæ con-
 servationem 559. 23

Virtutes acquiruntur in-
 dustria 79. 8. an specie
 differant 124. 23. artibus
 quomodo sint firmio-
 res, quomodo minū
 firmæ 17. 5. cur non di-
 cantur inesse completē
 à natura 81. 19. diuidun-
 tur 121. 14. media sunt
 ad felicitatem 71. 8.
 & 78. 22

Virtutes mentis quinque
 403. quā in re præsent
 virtutibus moris 445.

20

Virtutes moris quomodo
 connectātur in pruden-
 tia 442. 22 & 444. 3. pri-
 maria: prudentia, iusti-
 tia, fortitudo, tempe-
 rantia 121. 14. ad quas re-
 ducuntur heroicæ om-
 nes 125. 15. quomodo
 dicantur inesse in ani-
 mo & corpore 96. 1

Virtutis actio quomodo
 sit voluntaria, vel mi-
 nus 647. 1

Virtutis ad actionem re-
 quiruntur tria, volun-
 tas, scientia, constantia
 101. 22

Virtutis causæ 79. 19. causa
 remota potentia, pro-
 xima verò vsus 83. 6. de-
 finitio inuestigatur 105.
 17. genus, ibid. differen-
 tia 112. 16. duplex essen-
 tia 450. 16. dignitas pen-
 det vel à subiecto, vel à
 materia, vel à fine 312. 21.
 radix amara, fructus ve-
 rò suavis 41. 22

de Virtutum connexione
 440. 20

Virtutum materia & for-
 ma 446. 4. materia non
 manet in anima separa-
 ta, forma manet, ibid.
 & sequentibus.

Virtu-

I N D E X.

- Virtutum mentis initium,**
 progressus, terminus
 vnde 398.17
Virtutum ortus 79.8
Virtutum singularum du-
 plex consideratio 311.
 20. & 312.8
Virtutum vsus: politicus,
 theoricus 452. 5
Vis aliqua non illicita 211.
 25
Vis vnita fortior 590. 10
Vita contemplatiua me-
 lior est actiua 632. 20
Vita ideo datur, vt viuen-
 tes bene moriamur be-
 ari 645.6
Vita mechanica, politica,
 theorica 1. 18
Vita non est viuere, sed vir-
 tutem colere 641. 1
Vita nostra est via ad por-
 tum, indefessus labor,
 breuis hora, transiens
 vmbra 644. 24
Vita nostra quæ sit dicen-
 da 627.6
Vita virtute vacua, mors
 est 641.3
Vitam bonam sequetur
 mors non mala 645.8
Vitam contemplatiuam
 sequi debemus, licet in
 hoc sæculo eam assequi
 non possimus 629.10
Vitium est animi monstrum
- 68.9
Vmbra peccati timemus,
 non peccatum ipsum
 300.15
Vnum vni opponitur 132.
 23
Voluntarium duplex 153.9.
 & 247. 14. latius patet
 quàm electio 156.1. quid
 sit 366. 19
Voluntas: absoluta, condi-
 tionata 466. 22. appetit
 malum sub ratione boni
 170. 8. appetit semper,
 quomodo intelligen-
 dum 7.6
Voluntas & intellectus non
 sunt eadem animi po-
 tentia 179.1
Voluntas finita, & infini-
 ta 6. 5. fortitudinis &
 temperatiæ subiectum
 217. 17. instrumentum est
 176. 19. intellectui præ-
 stat 176. 22. mouet &
 mouetur 103. 18. & 108.
 12. nec videt, nec viuit
 nisi ope diuina 172. 25.
 sensiua, intellectiua
 73.22
Voluntate rectè facta defi-
 niuntur 102.22
Voluntatis obiectum quod-
 nam sit 167. 12. de co-
 tres opiniones 168.5
Voluptas alia aliam tollit
 vel

